

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

РЕЗНІКОВ Валерій Володимирович

УДК 351.88:327.39(477:4)

**МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ
ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ**

Спеціальність 25.00.02 – механізми державного управління

Подається на отримання наукового ступеня доктора наук
з державного управління

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В. В. Резніков

Науковий консультант: МАЙСТРО Сергій Вікторович, доктор наук з
державного управління, професор.

Харків 2020

АНОТАЦІЯ

Резніков В.В. Механізми формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. – Національний університет цивільного захисту України. – Харків, 2020.

У дисертаційній роботі розв’язано актуальну наукову проблему в галузі науки державного управління, а саме: теоретико-методологічного та науково-практичного обґрунтування напрямів удосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції з урахуванням державної та регіональної специфіки стану України.

Розглянуто сучасний стан наукових досліджень та систематизовано теоретико-методологічні підходи щодо механізмів формування та реалізації державної політики європейської інтеграції України. Визначені основні механізми та принципи державного регулювання інтеграційних процесів у сучасних умовах.

Проведено аналіз наявної внутрішньої організаційної структури управління інтеграційними процесами та розроблено комплекс рекомендацій щодо її удосконалення. Обґрунтовано, що чинна структура управління інтеграційними процесами «згори донизу» суперечить принципам європейської інтеграції. Її трансформація у напрямку децентралізації та розвитку міжрегіональних інтеграційних процесів сприятиме підвищенню ефективності євроінтеграції України.

Надано пропозиції щодо діяльності прикордонного та транскордонного співробітництва України з Європейським союзом та охарактеризовано єврорегіональний рух в Україні. Визначені напрямки формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України з урахуванням досвіду єврорегіонального співробітництва в ЄС. Досвід функціонування єврорегіонів дає підстави стверджувати, що вони мають високий потенціал щодо створення механізмів розв'язання низки проблем міждержавних відносин.

Ключові слова: державне управління, механізми державного управління, державна політика, механізми формування та реалізації державної політики, моделі державної інтеграційної політики, державне регулювання інтеграційними процесами, євроінтеграція.

ABSTRACT

Ryeznikov V.V. Mechanisms of formation and implementation of state policy within the field of European integration of Ukraine. Qualification work on the basis of the manuscript copyright.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of sciences in public administration on a specialty 25.00.02 – mechanisms of public administration.– National University of Civil Defense of Ukraine. – Kharkiv, 2020.

The dissertation solves a relevant scientific problem in the field of public administration science, namely, it provides theoretical and methodological and scientific and practical justification of the directions for improving the mechanisms of formation and implementation of state policy within the sphere of European integration, taking into account the governmental and regional specifics of Ukraine's condition.

The current state of scientific research has been considered and theoretical and methodological approaches to the mechanisms of formation and implementation of the state policy of European integration of Ukraine have been systematized. The basic mechanisms and principles of state regulation of integration processes under modern conditions have been also determined.

The analysis of the existing internal organization all structure of management of integration processes has been carried out and the complex of recommendations on its improvement has been developed. It has been substantiated that the current structure of management of integration processes «from top to bottom» contradicts the principles of European integration. Its transformation in the direction of decentralization and development to interregional integration processes will help to increase the effectiveness of Ukraine's European integration.

Proposals on the activities of near-border and trans-border cooperation of Ukraine with the European Union have been provided and the Euro regional movement in Ukraine has been characterized. The directions of formation and implementation of the state policy within a sphere of European integration of Ukraine have been determined, taking into account the experience of Euro regional cooperation in the EU. The experience of the functioning of Euro regions allows to state that they have a high potential for creating mechanisms for solving a number of problems of interstate relations.

Keywords: public administration, mechanisms of public administration, public policy, mechanisms of formation and implementation of public policy, models of state integration policy, state regulation of integration processes, European integration.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації

Монографії:

1. Резніков В.В. Державна політика у сфері європейської інтеграції України: теорія, методологія, практика: монографія // В.В. Резніков. Х.: НУЦЗУ, 2020. 325 с.

2. Резніков В.В. Еволюційний характер процесів глобалізації та регіоналізації / Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин : колективна монографія / кол. авт.; за ред. О.А. Довгаль, Н.А. Казакової. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 540 с.

Особистий внесок автора: Розділ 1.2. Еволюційний характер процесів глобалізації та регіоналізації.

3. Ryeznikov V., Borysova A., Mutazakki Nawal. Educational diplomacy and its role in the development of international economic relations // Маркетингові інновації в освіті, туризмі, готельно-ресторанній, харчовій індустрії та торгівлі: кол. монографія / за гол. ред. Н.Л. Савицької. Х.: вид-во Іванченка І.С., 2018. 176 с.

Особистий внесок автора: проаналізовано та описано механізми формування та реалізації освітньої дипломатії як складової державної політики України.

4. Резніков В.В. Організаційні та структурні складові механізму державного регулювання процесів економічної інтеграції міст України: монографія // В.В. Резніков. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. 196 с.

Статті у фахових наукових виданнях з державного управління:

5. Резніков В.В. Безвізовий режим як важливий складник формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України / В.В. Резніков // Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. /

редкол. : С.М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. – Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019. Вип. 3 (42). С. 104-110.

6. Резніков В.В. Державна політика розвитку сільських територій в контексті євроінтеграційних прагнень України / В.В. Резніков // Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. X. : Вид-во НУЦЗУ, 2019. Вип. 2 (11). С. 352-362. (Серія «Державне управління»).

7. Резніков В.В. Інституційно-правовий механізм формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України / В.В. Резніков // Публічне адміністрування: теорія та практика. Електронний збірник наукових праць ДРІДУ НАДУ при Президентіві України. Випуск 2 (22) / 2019 – Режим доступу до журн. : [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2019-02\(22\)/14.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2019-02(22)/14.pdf).

8. Резніков В.В. Теоретико-методологічні основи державної політики у сфері європейської інтеграції / С.В. Майстро, В.В. Резніков // Ефективність державного управління [Текст] : зб. наук. пр. Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України. – Вип. 3(60). Ч.1 / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А.В. Ліпенцева. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2019. С. 40 – 51.

9. Резніков В.В. Формування й реалізація державної політики у сфері європейської інтеграції України: проблеми та суперечності / В.В. Резніков // Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. / редкол. : С.М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2019. Вип. 4 (43). С. 90-96.

10. Резніков В.В. Механізми формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції : теоретико-методологічні засади / С.В. Майстро, В.В. Резніков // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. ОРІДУ / [голов. ред. М.М. Іжа]. Вип. 4(80). Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2019. С. 19-23. Режим доступу до журн. : <http://uran.oridu.odessa.ua/article/view/194097/194269>.

11. Резніков В.В. Пріоритетні напрями формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України в сучасних умовах / В.В. Резніков // Державне будівництво. Електронний збірник наукових праць ХарРІ НАДУ при Президентіві України. 2019. № 2. Режим

доступу до журн. <http://db.journal.kharkiv.ua/index.php/db/issue/view/7>

12. Резніков В.В. Особливості формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції в різних країнах / В.В. Резніков // Науковий вісник: державне управління: журнал. – К.: УНДІЦЗ, ПрАТ ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», 2020. Вип. 1(3). С. 153-162. Режим доступу до журн. : <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/39>.

13. Резніков В.В. Концептуальні засади стратегії формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України / В.В. Резніков // Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. / редкол. : С.М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. – Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2020. – Вип. 1 (44). – С. 66-72. Режим доступу до журн. : <https://grani-print.dp.ua/index.php/dridu/article/view/343>.

14. Резніков В.В. Результативність реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції в контексті виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС / В.В. Резніков // Теорія та практика державного управління: зб. наук. праць. – Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2020. Вип. 1 (68). 2020. С.240-244.

15. Резніков В.В. Стратегічні напрями розвитку агропродовольчої сфери в контексті формування та реалізації державної політики європейської інтеграції України / В.В. Резніков // Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2020. Вип. 1 (12). С. 275-283. (Серія «Державне управління»).

16. Резніков В.В. Державна промислова політика в умовах європейської інтеграції України / В.В. Резніков // Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. / редкол. : С.М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2020. Вип. 2 (45). С. 146-153.

17. Резніков В.В. Напрями удосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України / В.В. Резніков // В.В. Резніков // Науковий вісник: державне управління: журнал. – К.: УНДІЦЗ, ПрАТ ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», 2020. – Вип. 2(4). – С. 290-299. - Режим доступу до журн. : <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/71>.

18. Резніков В.В. Шляхи трансформації державної політики у сфері європейської інтеграції України в умовах глобальних викликів / В.В. Резніков

// Науковий вісник: державне управління: журнал. – К.: УНДЦЗ, ПрАТ ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», 2020. Вип. 3(5). С. 204-215. - Режим доступу до журн. : <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/107/102>.

19. Резніков В.В. Ефективність державної політики у сфері європейської інтеграції в контексті виконання Угоди про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі Україна – ЄС / В.В. Резніков // EAST JOURNAL OF SECURITY STUDIES, 2019 №5(2), 189-202. - Режим доступу до журн. :<https://ejss.nuczu.edu.ua/index.php/ejss/article/view/40>.

Статті в закордонних наукових виданнях:

20. Ryeznikov V. Єврорегіональне співробітництво, як механізм формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України / В.В. Резніков // Науковий журнал «East Journal of Security Studies», Vol. 3 (1/2018) - Режим доступу до журн. :<http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/9402/3/ryeznikov.pdf>.

21. Ryeznikov V. Formation and realization of the state policy in the European integration sphere of Ukraine as an essential component of ensuring national security. EAST JOURNAL OF SECURITY STUDIES, 2019 № 4(1), 150-160. Retrieved from <https://ejss.nuczu.edu.ua/index.php/ejss/article/view/17>.

22. Резников В.В. Государственная политика в экологической сфере в условиях европейской интеграции Украины / В.В. Резников // Власть и общество (история, теория, практика) : научный журнал. № 4 (52). Тбилиси. 2019. С. 66-73.

23. Maistro S., Ryeznikov V. Features of formation and realization of the state energy policy in the conditions of European integration of Ukraine. INTERNATIONAL JOURNAL OF PUBLIC ADMINISTRATION IN SOCIO-ECONOMIC SPHERE: National University of Civil Defence of Ukraine & Wyższa Szkoła Stosunków Międzynarodowych i Komunikacji Społecznej w Chelmie. Volume 1/2020. Kharkiv, Chelm. 2020. С. 39-47.

Особистий внесок автора: обґрунтовано концептуальні засади формування енергетичної політики України, як важливої складової забезпечення національної безпеки.

24. Резников В.В. Государственная политика в сфере европейской

интеграции Украины в контексте обеспечения международной безопасности / В.В. Резников // Власть и общество (история, теория, практика) : научный журнал. № 1 (53). Тбилиси. 2020. С. 28-35.

Статті в інших наукових фахових виданнях України:

25. Резников В.В. Теоретичні аспекти економічної інтеграції на різних рівнях розвитку економічних систем / Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції / за ред. І.Ю. Матюшенко, С.В. Беренда, В.В. Резников; колектив авторів. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – 496 с.

Особистий внесок автора: визначення теоретичних аспектів економічної інтеграції на різних рівнях розвитку економічних систем.

26. Резников В.В. Інтеграційні процеси та їх вплив на систему міжнародних економічних відносин / Міжнародні економічні відносини : підручник (гриф МОН України, лист № 1/11-5842 від 18.04.2014 р.) / за ред. А.П. Голікова, О.А. Довгаль; колектив авторів. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – 464 с.

Особистий внесок автора: Розділ 12. Інтеграційні процеси та їх вплив на систему міжнародних економічних відносин.

27. Резников В.В., Купіна В. С. Економічна політика Європейського Союзу (на прикладі країн центру та периферії) // Статистика України. 2018. №3. С.59-65.

Особистий внесок автора: виявлено особливості формування європейської економічної політики в умовах стратегії різних скоростей.

28. Резников В. В., Моторина В. Е. Особенности функционирования экономических и дипломатических учреждений Королевства Испания // БизнесИнформ. №10. 2018. С. 96–101.

29. Резников В.В., Єлфімова Ю. О. Співпраця між Україною та Республікою Польща: економіко-дипломатичний аспект // Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. пр. 2017. №3. С. 72-78. Режим доступу: <http://nv.nasoa.edu.ua/wp-content/uploads/arch/54/09.pdf>.

Особистий внесок автора: обґрунтовано механізми формування та реалізації економічної дипломатії як складової державної інтеграційної стратегії Республіки Польща.

30. Резников В.В. Внешнеэкономическое сотрудничество Украины и

стран Скандинавии: экономико-дипломатический аспект // Бізнес-інформ. №4. 2015. С. 35-41.

31. Резніков В.В. Зовнішньоекономічне співробітництво України з країнами Бенілюксу: економіко-дипломатичний аспект // Ефективна економіка. Електронне фахове видання №5, 2015. [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4072>.

32. Резніков В.В. Теоретические аспекты интеграции экономических систем и этапы их взаимодействия // Бізнес-інформ. №3. 2015. С. 13-17.

33. Резніков В.В. Конкурентоспособность Харьковского региона в условиях трансформации интеграционной политики Украины // Ефективна економіка. Електронне фахове видання №4, 2015. Режим доступу:<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3975>.

34. Резніков В.В., Бороденко М.М. Економіко-дипломатичний аспект українсько-чеських відносин на сучасному етапі // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна №1144, 2014. С. 61-65.

Особистий внесок автора: обґрунтовано механізми формування та реалізації економічної дипломатії як складової державної інтеграційної стратегії Чеської Республіки.

35. Ryezniakov V. Theoretical aspects of diplomacy, its role in international economic relations // Вісник Міжнародного Слов'янського університету. Харків: серія «Економічні науки» Том XVI № 1-2. Харків, 2013. С.48-53.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

36. Резніков В.В. Європейська інтеграція України як об'єкт державної політики / В.В. Резніков // Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 18–19 березня 2020 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2020. С. 144-146.

37. Резніков В.В. Сутність та зміст процесу європейської інтеграції України / В.В. Резніков // Актуальні проблеми розвитку управлінських систем: досвід, тенденції, перспективи: матеріали науково-практичної конференції, 26 березня 2020 р. / Харківський регіональний інститут державного управління Національної академія державного управління при Президентові України. – Режим доступу до стор. :

<http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2020-1/doc/2/2-21.pdf>.

38. Резніков В.В., Гринькова А. Наслідки «Брексіту» для економіки Великої Британії // Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин. Матеріали XV науково-практичної конференції молодих вчених 3 квітня 2020 року. Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2020. С.119-123.

Особистий внесок автора: показано механізми реалізації «Брексіту» для політики Євросоюзу.

39. Ryeznikov V., Migunov P. The United nations reform: the perspectives and the modern challenges // Норвезько-українська конференція, присвячена діяльності Ф. Нансена в Україні у 1921–1922 роках: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (11 жовтня 2019 року, м. Харків). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. С. 199-202.

Особистий внесок автора: проаналізовано роль ООН як актора міждержавних відносин на сучасному етапі.

40. Ryeznikov V., Terebylo V. The Evolution of the Mechanisms of the EU Regional Policy // Стратегічні напрями зовнішньої політики Європейського Союзу: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (11 квітня 2019 року, м. Харків). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. С. 299-302.

Особистий внесок автора: обґрунтовано механізми формування та реалізації регіональної політики Євросоюзу.

41. Matyushenko I., Azarenkova O., Khanova O., Reznikov V., Prasol O. Assessment of innovation cooperation of Ukraine and Scandinavian countries in term sof the new industrial revolution / Contemporary Issuesin Economy. Abstract Book edited by A.P. Balcerzak, I. Pietryka // 10th International Conference on Applied Economics (Torun, Poland, 27-28June 2019). Pp.178–179. DOI: 10.24136/eep.abs. 2019.2,URL:<http://economic-research.pl/Books/index.php/eep/catalog/book/39>.

Особистий внесок автора: обґрунтовано механізми реалізації політики зовнішньоекономічної співпраці України та країн Скандинавії.

42. Ryeznikov V., Ganzha D. Development of Ukrainian «softpower» // Європейська дипломатія у XXI столітті: матеріали науково-практичного круглого столу (21 грудня 2018 року). Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2019. С.130-132.

Особистий внесок автора: проаналізовано механізми реалізації

політики «softpower» в умовах європейської інтеграції.

43. Резніков В.В., Супрунець С.С. «Північний потік 2»: перспективи будівництва та наслідки для України // Сучасні проблеми та механізми регулювання міжнародних економічних відносин: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 13 жовтня 2018 р.). – К.: ГО «Київський економічний науковий центр», 2018. – с. 10-14

Особистий внесок автора: показано механізми впливу інструментарію економічних санкцій на перспективи реалізації проєкту «Північний потік 2».

44. Резніков В.В., Храпуненко М.М. Особливості дипломатичної служби Німеччини // Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин. Матеріали XIII науково-практичної конференції молодих вчених 30 березня 2018 року – Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2018. С. 189-193.

Особистий внесок автора: обґрунтовано механізми формування та реалізації дипломатичних інструментів, як складової державної інтеграційної стратегії Федеративної Республіки Німеччина.

45. Резніков В.В., Яковенко С.С. Співробітництво України та Угорщини: економічний та дипломатичний аспект // Сучасна міжнародна безпека: виклики глобалізації. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (29 березня 2018). Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2018. С. 91-94.

Особистий внесок автора: обґрунтовано механізми формування та реалізації економічної дипломатії як складової державної інтеграційної стратегії Республіки Угорщина.

46. Mutazakki N., Borysova A., Foshchan A., Ryznikov V. Status and development priorities of the Ukrainian-Moroccan economic and cultural cooperation // Маркетингові інновації в освіті, туризмі, готельно-ресторанній, харчовій індустрії та торгівлі: Міжнародна науково-практична інтернет конференція (3 жовтня 2017 р.). Х. : ХДУХТ, 2017. С.158-160.

Особистий внесок автора: проаналізовано та описано механізми формування та реалізації освітньої дипломатії як складової державної політики України.

47. Резніков В.В., Борисенко Ю.Д. Інтеграційні процеси в Латинській Америці // Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин. Матеріали XII науково-практичної конференції молодих вчених 31 березня 2017 року. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2017.

C.394-397.

Особистий внесок автора: обґрунтовано механізми формування та реалізації інтеграційної політики країни Латинської Америки.

48. Резніков В.В., Бянкіна А.Є. Економічні системи – інтеграційна складова, форми та рівні // Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин. Матеріали XI науково-практичної конференції молодих вчених 25 березня 2016 року. Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2016. С.231-233.

Особистий внесок автора: виявлено особливості функціонування економічних систем в умовах економічної інтеграції.

49. Резников В.В. Этапы интеграции экономических систем: исторический аспект // Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 11 листопада 2015 року. К. : ДП «Інформ.-аналіт. Агентство». С. 137-141.

50. Резніков В.В., Дунаєва А.Є. Візовий режим України та країн Євросоюзу як інструмент зовнішньої політики // Українсько-російське порубіжжя: стан та перспективи співробітництва. Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції 15 листопада 2013 року. Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна. 2013. С.145-148.

Особистий внесок автора: показано механізми впливу на реалізацію візової політики України.

51. Резников В.В., Деменков К.М. Интеграционный выбор Украины: экономические последствия и приоритеты // Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин: Матеріали VIII науково-практичної конференції молодих вчених. Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна. 2013. С. 200-204.

Особистий внесок автора: показано особливості реалізації інтеграційної політики України.

ЗМІСТ

ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	26
1.1. Теоретичні підходи до дослідження державних інтеграційних процесів	26
1.2. Особливості формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції та механізмів їх функціонування	44
1.3. Особливості формування та реалізації державної інтеграційної політики у різних країнах.....	62
Висновок до першого розділу.....	81
РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	83
2.1. Теоретичні концепції та методологічні підходи щодо дослідження питання європейської інтеграції.	83
2.2. Нормативно-правові механізми Європейської інтеграції.....	107
2.3. Методологія оцінки результативності державної євроінтеграційної політики та реалізації стратегії.	114
Висновки до другого розділу.....	130
РОЗДІЛ 3 СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ІНТЕГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ.....	135
3.1. Еволюція та сучасний стан європейської інтеграції України ...	135
3.2. Ступінь Європейської інтеграції України в сучасних умовах: галузево-секторальний аспект	167

3.3. Проблеми і суперечності державної політики у сфері європейської інтеграції.....	181
Висновки до третього розділу	190
Розділ 4 Стратегічні пріоритети державної політики у сфері європейської інтеграції України.....	194
4.1. Концептуальні підходи до формування державної стратегії у сфері європейської інтеграції.....	194
4.2. Формування інституційної основи державної політики у сфері європейської інтеграції України.....	226
4.3. Шляхи удосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції.....	252
Висновок до четвертого розділу.....	277
Розділ 5 Напрями удосконалення формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України	281
5.1. Перспективи розвитку євроінтеграційного регіонального співробітництва України	281
5.2. Напрямки удосконалення регіональної інтеграційної політики з урахуванням європейського досвіду.....	324
5.3. Пріоритети та напрямки удосконалення інтеграційної політики України.....	345
Висновки до п'ятого розділу	367
ВИСНОВКИ.....	372
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	383
ДОДАТКИ.....	416

ВСТУП

Актуальність теми. Розширення Європейського Союзу, яке відбулося 1 квітня 2004 року, призвело до історичних змін політичних, географічних та економічних умов відносин між Україною та Євросоюзом. Сьогодні Європейський Союз та Україна мають спільний кордон і, як безпосередні сусіди, посилюють свої соціальні, політичні та економічні взаємозв'язки. У зв'язку з цим актуалізуються наукові розробки щодо формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України.

Особливості формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України в сучасних умовах потребують аналізу проблемних аспектів та протиріч та вироблення інструментарію їх розв'язання на загальнодержавному й регіональному рівнях. Пріоритетність секторальної інтеграції та організаційно-функціонального управління підтверджується зумовлюють актуальність дослідження та пріоритетну необхідність реалізації положень Порядку денного асоціації Україна – ЄС для реалізації Угоди про асоціацію, Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Такі розробки в сучасних умовах потребують аналізу проблемних аспектів та протиріч, що виникають у зазначеному напрямку, та вироблення відповідного інструментарію їх розв'язання на загальнодержавному й регіональному рівнях.

Враховуючи міждисциплінарний характер досліджуваної наукової проблеми, теоретико-методологічним підґрунтям дисертаційного дослідження стали: положення щодо механізмів формування і реалізації державної політики; сучасні підходи щодо організації діяльності державних та недержавних інституцій з європейської інтеграції; наукові положення державної інтеграційної політики як складової державної політики та управління. Зазначені ідеї та положення, теоретичні аспекти викладені в працях таких вчених як: І. Арт'юмова, В. Бакуменка, В. Бондаренка, О. Ващука, Д. Вітер, В. Ємельянова, О. Казакевич І. Лопушинського, О.

Руденко та ін., серед зарубіжних вчених можна виділити, таких як: Х. Андерсон, Р. Арон, Б. Альстренд, К. Дойч, Дж. Лемпел, А. Маршал, Б. Балаша, Ф. Канерт, Р. Марьолін, Ф. Мачлуп, Б. Менніс, Г. Мінцберг, Ф. Перру, Б. Райзберг, У. Уоллас, А. Чандлер, та інші.

Теоретичні та методологічні основи державного регулювання євроінтеграційної політики України та методологічні підходи представлені у дослідженнях таких вчених як Л. Грень, А. Дегтяр, С. Домбровська, Ю. Древаль, В. Воротін, О. Крюков, В. Ковальчук, М. Латинін, І. Лопушинський, В. Маліков, В. Мороз, І. Парубчак, П. Покатаєв, О. Радченко, А. Ромін, В. Садковий, В. Сиченко, В. Степанов, В. Стрельцов, Ю. Ульянченко, В. Шведун та інші.

Аналіз результативності та практичних механізмів реалізації державної політики та державного регулювання у сфері європейської інтеграції України проводили такі дослідники: Є. Ангел, І. Беззуб, Т. Гоголь, М. Емерсон, В. Єрмоленко., В. Ємельянов, Л. Лисенко, С. Майстро, В. Мартинюк, М. Поленкова, Х. Притула, Е. Редіх, М. Пашков, С. Сидоренко та інші.

Слід відзначити важливу роль зазначених та інших вітчизняних і зарубіжних вчених у формуванні теорії та методології вироблення державної політики європейської інтеграції, розробленні підходів щодо організації діяльності органів публічної влади у цій сфері.

Проте, проблематика розробки механізмів державного регулювання та європейської інтеграції України на рівні окремих територіальних одиниць у роботах вітчизняних дослідників носить фрагментарний характер, що зводиться до аналізу лише окремих сфер і галузей. Як результат, прослідковується відсутність загальних рекомендацій та обґрунтованих висновків щодо структурної адаптації економіки та державних стратегій України до нових конкурентних умов міжнародного середовища, що зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.
Дисертаційне дослідження проведено в межах науково-дослідних робіт, які

виконувались навчально-науково-виробничим центром Національного університету цивільного захисту України за темами: «Розробка наукових основ державного управління у сфері безпеки ринку соціально-економічних послуг України з точки зору цивільного захисту» (ДР № 0115U002035), у межах якої здобувачем визначено теоретико-методологічні засади державної політики у сфері європейської інтеграції України; «Розробка механізмів державного управління соціально-економічною сферою та її галузями в контексті забезпечення безпеки українського суспільства» (ДР № 0118U001007), у процесі виконання якої автором запропоновано напрями удосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України.

«Специфіка європейської економічної інтеграції України в умовах асоціації з ЄС та розвитку четвертої промислової революції» (ДР № 0120U103458, у процесі виконання якої автором запропоновано комплекс удосконалення механізмів формування та реалізації зовнішньоекономічної та регіональної політики як складової державних стратегій у сфері економічної інтеграції.

Мета й завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад і розробленні практичних рекомендацій щодо формування механізмів та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України на принципах відповідності структурним пріоритетам розвитку.

Для досягнення визначеної мети поставлено такі *завдання*:

- виявити основні теоретико-методологічні підходи щодо формування механізмів євроінтеграційної політики у сучасних умовах;

- систематизувати та поглибити понятійно-категорійний апарат щодо формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України;

- проаналізувати світовий досвід формування та реалізації інтеграційної державної політики;

- узагальнити досвід держав Центральної та Східної Європи у формуванні та реалізації євроінтеграційної політики;
- з'ясувати специфіку організаційно-правового механізму формування та реалізації інтеграційної політики України та запропонувати заходи щодо його удосконалення;
- здійснити аналіз наявної внутрішньої організаційної структури державного управління інтеграційними процесами та розробити комплекс рекомендацій щодо її удосконалення;
- за допомогою галузево-секторального аналізу здійснити діагностику організаційно-структурного механізму європейської інтеграції України;
- з'ясувати стратегічні пріоритети та сформулювати основні завдання щодо реалізації державної стратегії у сфері європейської інтеграції України на регіональному та місцевому рівнях;
- виявити роль і значення механізмів державного управління у інтеграційних процесах економічних систем;
- запропонувати напрямки формування державної євроінтеграційної політики у сфері прикордонного та транскордонного співробітництва.

Об'єктом дослідження є державна політика європейської інтеграції.

Предмет дослідження – механізми формування та реалізації державної євроінтеграційної політики України.

Методи дослідження. Для реалізації визначеної мети та вирішення поставлених завдань використано комплекс взаємодоповнюючих загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, серед них: методи аналізу, класифікації та систематизації наукових даних, положень законодавчих і нормативних документів – для з'ясування рівня наукової розробленості досліджуваної проблеми та рівня її нормативно-правового забезпечення; семантико-етимологічний метод – для визначення змісту базових понять дослідження, систематизації та розроблення понятійно-категорійного апарату; метод системного та структурно-функціонального аналізу – при дослідженні сутності, основних принципів та категорій

євроінтеграційної політики, при опрацюванні нормативно-правового та організаційного забезпечення, при формуванні теоретико-методологічної бази дослідження; статистичний метод – з метою виявлення тенденцій розвитку євроінтеграційних процесів та економічної держави політики галузево-секторальний аспект; порівняльного аналізу здобутих даних – при визначенні та співставленні прогресивних світових тенденцій формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції, виявленні кращих українських та зарубіжних практик у сфері євро інтеграційної політики; методи економіко-математичного аналізу – для розрахунку конкретних показників інтеграції по регіонам галузево-секторальний аспект; метод моделювання – для розроблення моделі організаційного забезпечення формування та реалізації державної політики з метою вдосконалення інституційної складової європейської інтеграції України.

Інформаційну базу дослідження становлять міжнародні та українські нормативно-правові документи у сфері європейської інтеграції, інструктивно-методичні матеріали, статистичні дані, теоретичні та науково-практичні розробки вітчизняних та зарубіжних учених.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертаційному дослідженні розроблено нові наукові положення, які в сукупності дають змогу розв'язати важливу наукову проблему в галузі науки державного управління щодо теоретико-методологічного та науково-практичного обґрунтування напрямів удосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України, зокрема:

уперше:

- обґрунтовано концепцію діяльності держави у сфері європейської інтеграції України, що передбачає формування дієвих механізмів прийняття державно-управлінських рішень щодо реалізації євроінтеграційної політики з урахуванням внутрішньо- та зовнішньополітичної структурно-функціональної організації держави та регіонів;

- запропоновано комплексний механізм формування та реалізації державної політики європейської інтеграції України, що базується на об'єднанні політичної, організаційно-адміністративної, фінансово-економічної, інституційно-правової та інформаційно-комунікаційних складових забезпечення системного тривірневого процесу інтеграції на державному, регіональному та місцевому рівнях України;

удосконалено:

- методи оцінки організаційного механізму державного регулювання європейської інтеграції України, що істотно поглиблює можливості врахування передумов інтеграції на державному, регіональному і місцевому рівнях та передбачає врахування диспропорцій соціально-економічного стану різних регіонів держави, які визначаються за допомогою галузево-секторального аналізу та визначення інтегративної активності територій, і формуванням відповідних інтеграційних пріоритетів;

- інструментарій діяльності наднаціональних, державних, недержавних інституцій, враховуючи напрями, рівні, форми, види інтеграційних та дезінтеграційних процесів соціально-економічних систем на сучасному етапі, а саме, з'ясовано що інтеграційні процеси мають власну циклічність;

- підходи до вивчення теоретичних аспектів «інтеграції», як складової державної політики шляхом узагальнення та виділення розгляду інтеграції через процес, результат, стан суб'єкта та поєднання процесу і результату. І на основі цього визначити інтеграцію як взаємодію політичних, управлінських, економічних та соціальних підсистем держав-учасниць з метою усунення дискримінацій між господарськими одиницями та створення якісно нової системи співпраці між різними сферами держав інтегрантів;

- механізми та форми реалізації підходів багаторівневої інституціональної системи державної політики у сфері європейської інтеграції України, з урахуванням сучасних умов та завдань державної євроінтеграційної стратегії;

набули подальшого розвитку:

- понятійно-категорійний апарат щодо формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України шляхом введення в науковий обіг понять: «інтеграція соціально-економічних систем», що розглядає інтеграційні процеси на якісно новому рівні та більш детально відображає інтеграційні процеси на всіх рівнях; «державна євроінтеграційна політика», що виокремлює системний підхід до взаємодії сукупності механізмів та інструментів формування та реалізації державної політики;

- підходи щодо визначення етапів (форм) економічної інтеграції у широкому сенсі, а саме через системний підхід – інтеграцію соціально-економічних систем, де системами виступають державні угруповання, які включають механізми взаємодії інститутів законодавчої та виконавчої влади, які регулюються законодавчо-правовими інструментами;

- обґрунтування шляхів оптимізації організаційної структури державного управління у сфері євроінтеграції (перерозподіл функцій в організаційній структурі державного управління євроінтеграцією України на рівні центральних органів виконавчої влади; поновлення посади Уповноваженого України з питань європейської інтеграції; подальше впровадження європейських принципів державного управління та державної служби).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні наукові положення дисертаційного дослідження доведені до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій та можуть застосовуватися в процесі вироблення організаційно-функціонального управління державної політики у сфері європейської інтеграції України. Окремі положення дисертаційної роботи було використано:

Департаментом агропромислового розвитку Полтавської обласної державної адміністрації щодо реалізації державної політики розвитку сільських територій в контексті реалізації євроінтеграційної політики

України, обґрунтуванню методів, форм та інструментарію державного регулювання децентралізації та сталого розвитку регіонів з метою підвищення ефективності функціонування господарських комплексів сільських територій в Україні з урахування досвіду країн-членів ЄС (довідка від 22.07.2020 № 01-18/175).

Департаментом економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації при підготовці аналітичних матеріалів з питань розробки напрямків європейської економічної інтеграції у Харківському регіоні (довідка від 20.07.2020 № 05-30/2786).

Харківською обласною радою при підготовці аналітичних матеріалів з питань розробки напрямків євроінтеграційної та зовнішньоекономічної політики України, а також при підготовці та реалізації регіональних проектів у Харківській області (довідка від 23.07.2020 № 01-44/2023).

Шполянською районною державною адміністрацією Черкаської області стосовно аналізу ефективності державної політики у сфері екології, запропоновано у роботі рекомендації щодо визначення напрямів з питань удосконалення державної екологічної політики в умовах європейської інтеграції України, у т.ч. на регіональному та районному рівні (довідка від 27.07.2020 № 143/01-43).

Чортківською міською радою, в роботі запропоновані моделі соціально-економічної інтеграції міських комплексів, враховуючи європейський довід, зумовлюють актуальність обраної теми дослідження, проведено аналіз формування й реалізації державної євроінтеграційної політики у країнах Центральної та Східної Європи використовувалися при підготовці аналітичних матеріалів з питань розвитку міста (довідка від 27.08.2020 №01-45/1072).

Харківським національним університетом імені В.Н. Каразіна, використовуються методичні розробки в освітніх програмах: для магістрів «Міжнародна та європейська економічна інтеграція», для бакалаврів та магістрів «Бізнес-адміністрування», а також результати дослідження були

використані при розробці «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки» (довідка від 04.08.2020 №0901-11/25).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею. Основні теоретичні положення та практичні розробки, що характеризують наукову новизну і містять нові результати в галузі науки державного управління, отримані автором особисто. У наукових працях, опублікованих у співавторстві, внесок автора конкретизовано у списку опублікованих праць за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Ключові положення й результати дисертаційного дослідження оприлюднено на науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах, зокрема: «Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика» (Харків, 2020); «Актуальні проблеми розвитку управлінських систем: досвід, тенденції, перспективи» (Харків, 2020); «Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин» (Харків, 2020, 2019, 2018, 2017, 2013); «Стратегічні напрями зовнішньої політики Європейського Союзу» (Харків, 2019); «Норвезько-українська конференція, присвячена діяльності Ф. Нансена в Україні у 1921–1922 роках» (Харків, 2019); «10th International Conference on Applied Economics» (Торунь, 2019); «Європейська дипломатія у ХХІ столітті» (Харків, 2019); «Сучасні проблеми та механізми регулювання міжнародних економічних відносин» (Київ, 2018); «Сучасна міжнародна безпека: виклики глобалізації» (Харків, 2018); «Маркетингові інновації в освіті, туризмі, готельно-ресторанній, харчовій індустрії та торгівлі» (Харків, 2018); «Сучасна дипломатія: теорія та практика» (Харків, 2017); «Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю» (Харків, 2015); «Межрегиональное и приграничное сотрудничество» (Білгород, 2015); «Українсько-російське порубіжжя: стан та перспективи співробітництва» (Харків, 2015); «Україна в системі світових економічних процесів» (Харків, 2013).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано в 51 науковій праці, зокрема в: 1 одноосібній науковій монографії та 2 колективних монографіях; 22 статтях у наукових фахових виданнях України та інших держав з напрямку, з якого підготовлено дисертацію (у т. ч. 15 – у виданнях іноземних держав і у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, 4 – в електронних фахових виданнях, 3 – у співавторстві); 17 тезах за матеріалами науково-практичних конференцій. Загальний обсяг публікацій, що належать особисто здобувачу, становить 38,13 др. арк.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.

1.1. Теоретичні підходи до дослідження державних інтеграційних процесів

Після набуття незалежності у 1991 році, Україна як самостійна держава обрала курс державної політики на повернення до «європейської сім'ї», це історичне рішення було виражено та кодифіковано у прагненні щодо інтеграції до Європейського союзу. Сам процес інтеграції є складним і різноманітним за своєю сутністю та змістом. У продовж історії ці процеси відбувалися в історії людства. Спробуємо дослідити сутність процесів інтеграції та різноманітні його форми.

Як зазначає Ю. Грінченко, причини й результати прогнозування та форми інтеграційних процесів, які відбуваються на рівні ЄС, має описувати загальна теорія інтеграції, здатна враховувати велику кількість факторів, які впливають на інтеграційні процеси [107, с.37].

Б. Колер-Кох вказує на те, що європейська інтеграція це не тільки створення загального ринку, а й політичне регулювання. З часів підписання Маастрихтської угоди сфера компетенції Співтовариства була розширена і включає тепер велику кількість аспектів повсякденного життя Євросоюзу [253, с. 14].

Інтеграційні процеси у світовій практиці, які ми можемо спостерігати на сучасному етапі не мають випадкового характеру, а є наслідком еволюційного, об'єктивного та закономірного процесу взаємодії економічних, політичних, соціальних та управлінських систем країн світу та враховують специфіку регіоналізації та глобалізації сучасного світу.

Процеси об'єднання, поглинання та розпаду держав, імперій та

сучасних регіональних економічних систем, в цілому, мають свою передінтеграційну історію. У якості найяскравіших прикладів утворення або розпаду історичних інтеграційних угруповань можна виділити:

- Римську імперію, що об'єднувала в собі всі середземноморські країни, територію Англії, Західної та Південної Європи, частину азійських державних утворень. А державні інституційні механізми імперії започаткували цілу низку державних утворень після її розпаду.

- Візантійську імперію, яка об'єднувала предків сучасних греків, південних слов'ян, румун, молдаван, італійців, французів, іспанців, турків, арабів, вірмен та багатьох інших.

- Іспанську імперію, яка створила потужне колоніальне інтеграційне об'єднання з підконтрольних територій Північної та Південної Америки, а також свій власний інструментарій по управлінню та контролю вказаних колоніальних територій, що діяв понад 200 років.

- Британську імперію, яка станом на 1922 р. нараховувала 24 % усього населення планети.

Такі величезні території задля їх утримання мали потребу розробки державних економічних, політичних, культурних, релігійних та дипломатичних інтеграційних механізмів та інструментів. Всі ці імперії, як правило, виникали у результаті примусового механізму приєднання земель до метрополії, з подальшою асиміляцією (або ж заміною) населення до вимого центру. Сучасність демонструє трішки інші інтеграційні процеси держав, що передбачають не примусову інтеграцію, а добровільну.

Одним з найуспішніших історичних прикладів можна вважати заснування Європейського союзу. Наполеонівські та низка інших франко-пруських війн, продемонстрували вікову конкуренцію між основними найпотужнішими гравцями на Європейському континенті. У свою чергу, Перша та Друга світові війни показали слабкість європейських держав та їх нездатність ефективно захищати свої національні інтереси самотійно

поодинці. Європейські країни мають велику кількість історичних прикладів щодо сформованих економічних і соціальних об'єднань, які пов'язані спільною історією, релігією і культурою, економічною й геополітичною необхідністю. Ще на початку ХХ століття шведським теоретиком, представником німецької школи геополітики Рудольфом Челленом була запропонована концепція про необхідність об'єднання європейських держав під егідою Німеччини. У другій половині минулого століття такі ідеї набували більшої популярності, стали висловлюватися пропозиції про те, що інтеграція «знизу» зокрема сфері окремих галузей економіки може стати каталізатором інтеграцією більш великих масштабів та поступово вибудовувати механізми єдиної зовнішньополітичної лінії інтеграційного об'єднання.

Ідея європейської єдності дістала особливо широкої підтримки громадськості та інтелектуальної, політичної, економічної еліти у 1920-х роках. Про це свідчать, зокрема, пропозиції створити Панєвропейський союз (Р. Куденхове-Калегрі, 1923 р.) міжнародний картель сталі (Е. Мейріш, 1926 р.), діяльність таких інтелектуалів, як Ж. Бенда, П. Валері, Х. Ортега-і-Гасет, брати Т. і Г. Манни, граф К. Сфорца, і, зрештою, ініціативи французького міністра закордонних справ А. Бріана (1929 р.). В усіх цих інтеграційних проектах найчастіше пропонувалося утворити спільну парламентську асамблею, раду держав, арбітражний трибунал, об'єднати збройні сили, скоординувати економічну й освітню політику та навіть запровадити єдину грошову одиницю. Розроблені переважно інтелектуалами, ці проекти не були зреалізовані передусім через небажання монархів, а згодом і національних урядів поступитися хоча б частиною свого абсолютного суверенітету [128, с. 25]. Сама ідея інтеграції є давньою, проте і до сьогодні не існує чіткого, загально визнаного поняття «інтеграція».

Існує кілька десятків визначень цього поняття. Значення слова «інтеграція» походить від латинського «*integratio*», що означає відновлення, заповнення; в основі слова «*integer*» цілий, тобто основне значення – це

отримання цілого з яких-небудь частин [98, с. 10]. А. Маршалл визначає інтеграцію через поняття «солідарного простору». Для нього інтегроване співтовариство означає «солідарний простір, солідарність якого відчувається і усвідомлюється всіма елементами цього цілого. Солідарність існує тоді, коли кожен член співтовариства усвідомлює спільний інтерес як свій власний і може пожертвувати своїм безпосереднім інтересом на користь спільного інтересу, котрий сприймається як безумовно вигідний для нього самого, але повна і загальна інтеграція є практично недосяжним ідеалом, бо солідарність між людьми не є абсолютною» [263, с.192].

У сучасному науковому розумінні сформувалися різні підходи щодо характеристик інтеграції. Так, за видами «інтеграцію» можна поділити на:

- релігійну;
- військову;
- політичну;
- економічну;
- регіональну або територіальну.

Найяскравішим прикладом релігійної інтеграції можна вважати Священну Римську імперію - державне утворення, яке фактично проіснувало з 962 по 1806 року та у період свого розвитку об'єднувало землі Західної та Центральної Європи, основною рушійною інтеграційною силою були релігійні союзи та відносини. Деякі автори визначають зазначене об'єднання як «Священна Римська Імперія Германської Нації» – політичне об'єднання конфедеративного типу та з 1034 з'явилася назва «*Romanum imperium*», а з часів Фрідріха I Барбаросси імперія стала називатися «Священною», що мало підкреслити її характер як універсальної для католицьких християн.

Імперія мала спроби створення своїх інституційних механізмів конфедеративної влади, як на наднаціональному рівні, кажучи сучасною мовою, так й на регіональному рівні: князівств, міст, феодалних земель. Однак сама імперія все більше перетворювалася на конгломерат територіальних князівств чи конфедерацію, яка не мала ні єдиного

законодавства, ні єдиних фінансів, ні спільного війська. Спроби утворити спільні органи були невдалими. Намагаючись зберегти імперію будь-якою ціною, Габсбурги йшли на компроміси на користь територіальних князів, погоджуючись на обмеження частини повноважень імператора райхстагом. Райхстаг імперських князів не мав механізмів реалізації своїх рішень. Вже у 1201 році Папа Римський Інокентій III за пропозицією Вельфів пропонував обмежити число виборців, які мали право обирати короля, трьома світськими та трьома духовними князями. Пізніше ця колегія була збільшена до семи. Карл IV Люксембург Золотою буллою 1356 визначив число і права цих князів-курфюрстів (або електорів) та процедуру виборів. З 1489 року райхстаг розділили на 3 курії, з яких першу утворили курфюрсти [31]. Можна вважати, що з цього часу почався зворотній процес – дезінтеграції. За Вестфальським миром 1648 року, який завершив Тридцятирічну війну (1618-1648), за територіальними князівствами було закріплено повний суверенітет у внутрішніх та зовнішніх питаннях. Після цього існування імперії стало суто номінальним.

В сучасних умовах, яскравим прикладом військової інтеграції може слугувати Організація Північноатлантичного договору (НАТО) – міжнародна міждержавна організація або військово-політичний союз 29 держав, створена 4 квітня 1949 року. Більшість країн-членів НАТО є членами Євросоюзу, окрім того, вступ до НАТО є обов'язковим для країн-кандидатів до ЄС. Головною метою НАТО є захист свободи і безпеки всіх її членів політичними та військовими засобами відповідно до Статуту ООН. Організація має розвинену інституційну структуру, зовнішню та внутрішню дипломатичну службу, ухвалення всіх рішень в Альянсі відбувається на засадах консенсусу, таким чином кожна з країн-членів НАТО має право вето.

Слід зазначити, що політична інтеграція – це сукупність політичних процесів, спрямованих на консолідацію, об'єднання суспільства, політичних структур або етносів у рамках однієї держави чи кількох держав для протидії внутрішнім і зовнішнім деструктивним чинникам [126, с. 144].

Існують чотири стадії політичної інтеграції: 1) інституційна інтеграція стосується запровадження практики колективного ухвалення рішень групою країн. Спільні інституції необхідні для розвитку та адміністрування правил і регулювання, яких потребує економічна інтеграція; 2) інтеграція державної політики полягає у мірі відповідальності за проведення політики на вищому наддержавному рівні, або політики, що спільно здійснюється чи координується на кількох рівнях; 3) інтеграція ставлень пов'язана з підтримкою регіональної інтеграції громадськістю і політичною та економічною елітами; 4) інтеграція безпеки визначається як «спільна безпека», що ґрунтується на ненасильницькій взаємодії держав [11, с. 23].

Політичній інтеграції притаманні такі риси, як: незалежність (створення суверенних держав та формування відносин, які базуються на міжнародних нормах і правилах); взаємодія (встановлення тісних дво- чи багатосторонніх відносин на основі угод про дружбу і взаємодію, інших відносин, які встановлюють близькість зовнішньої і внутрішньої політики); узгодження (формування відносин, які встановлюють практику взаємного узгодження в зовнішній і внутрішній політиці, спільних дій з тих чи інших питань, що стосуються інтересів обох країн. Створення координуючих органів з відповідними функціями); єдність (здійснення єдиної політики щодо основних проблем життєдіяльності держав. Формування єдиної системи управління такими питаннями, як захист, зовнішня політика, зовнішньоекономічна діяльність) [75, с. 36].

На сьогодні існує досить велике різноманіття трактування поняття «економічної інтеграції», що умовно можна поділити на такі категорії:

1. Економічна інтеграція – це наслідок поділу праці та інтернаціоналізації виробництва або господарчої діяльності;
2. Економічна інтеграція – одна з форм глобалізації та регіоналізації національних економік країн світу;
3. Економічна інтеграція являє собою співвідношення процесу або стану взаємодії її учасників;

4. Економічна інтеграція розглядається як процес і як результат взаємодії економічних систем країн-учасниць.

5. Економічну інтеграцію можна представити як інтеграцію ринків, тобто послаблення або усунення ринкових бар'єрів між Баласси;

6. Економічну інтеграцію також трактувати як процес поглиблення та зближення господарських механізмів що набувають форми міждержавних угод та домовленостей, які регулюються міждержавними та наднаціональними органами [36, с. 72].

Розвиток економічної інтеграції тісно пов'язаний з процесами глобалізації та регіоналізації, які існують паралельно, це зумовлено тим, що і глобалізація, і економічна інтеграція є формами інтернаціоналізації господарського, політичного, культурного та інших аспектів життя. Дослідники інтеграційних процесів розглядають глобалізацію як стадію розвитку інтернаціоналізації вшир, а інтеграцію як результат її розвитку – вглиб. Саме ця обставина дозволяє оцінювати процеси економічної інтеграції як міжнародну регіональну економічну інтеграцію.

Один з основоположників теорії інтеграції, американський економіст Б. Балаша (Баласса), вперше інтеграцію розглядав двояко – як процес та як стан: «Ми припускаємо, що визначати економічну інтеграцію слід як процес і як стан. Розглядаючи як процес, вона включає заходи, покликані усунути дискримінацію між господарськими одиницями, що відносяться до різних національних держав; розглядаючи як стан, вона може бути представлена, як відсутність різних форм дискримінації між національними господарствами» [213, с. 1].

Виходячи з цього вважаємо за доцільне теоретичні підходи поняття «міжнародної економічної інтеграції» поділити на основні групи:

Перша група визначає економічну інтеграцію як процес зближення, взаємопроникнення, зрощування національних економік у межах інтеграційних угруповань у загальних територіальних межах держав що об'єднуються.

Серед прибічників такого трактування можна виділити Ф. Перру, Р. Марьолін, М. М. Літвінцева, Ю. А. Щербаніна, Є. П. Пузакова, В. Є. Рибалкіна, А. А. Задоя, Г. Ю. Гагаріну, А. П. Кіреєва, С. В. Мочерного та ін.

На думку Ф. Перру, інтеграція – це об'єднання двох або більше економічних одиниць у певне ціле [247, с. 671].

Р. Марьолін вважає, що інтеграція включає всі процеси, які можуть призвести до створення більших громад із менших складників [264, с. 41].

Згідно з думкою Ф. Канерта економічна інтеграція є «процесом поступового усунення тих дискримінацій, які відбуваються на національних кордонах». Тому, заходи, які лише зменшують дискримінацію між країнами, вважаються формами співпраці, а не інтеграції [252, с. 162].

У свою чергу, Г. Ю. Гагаріна, С. В. Мочерний, А. А. Задоя, і Ю. А. Щербанін, В.І.Анікін розглядають міжнародну економічну інтеграцію як єдиний відтворювальний процес в інтернаціональних масштабах, але всі теоретики схильні розглядати інтеграцію, насамперед, як процес. «Міжнародна (регіональна) економічна інтеграція забезпечує державам, що об'єднуються, більш високу конкурентоспроможність у глобальному масштабі, посилює конкурентну боротьбу між інтегрованими національними господарствами, а також між інтеграційними угрупованнями. Одночасно світова інтернаціоналізація не лише стримує процес відокремлення регіональних економічних угруповань, але й виключає його, породжуючи все більш тісні економічні, науково-технічні зв'язки між регіональними угрупованнями, створеними на різних континентах світу» [35, с. 40].

Друга група, до якої можна віднести думки К. Т. Кравченко, розглядає інтеграцію як створення єдиної багатонаціональної економіки з єдиним відтворювальним процесом на заміну національних економік, тобто як результат цього процесу: «Економічна інтеграція – це широке міждержавне об'єднання, яке діє відповідно до спеціальних договорів і має певну організаційну структуру (включаючи спільні керівні та інші установи). У межах такого об'єднання на території країн-учасниць діють різні види

господарської діяльності на особливих пільгових умовах порівняно з рештою країн. Йому притаманні більш глибокий міжнародний поділ праці, посилений товарообмін послуг, капіталу, робочої сили, прискорення усупільнення виробництва» [85, с. 458].

У цьому його підтримують Є. Ф. Борисов, В. В. Козик, А. А. Задоя, К. А. Семенов і Є. П. Пузакова посиляючись на те, що економічна взаємодія країн повинна закріплюватися міждержавними договорами та злагоджено регулюватися міждержавними органами. Іноді під інтеграцією розуміється інтегрованість, тобто деякий результат процесу інтеграції. Інтегрованість являє собою стан упорядкованого функціонування частин цілого [201].

Інтеграція за Ф. Мачлупом – процес об'єднання окремих економік у більш великий економічний регіон. Автор стверджує, що інтеграція стосується використання всіх потенційних можливостей ефективного розподілу праці [258, с. 243].

Третя група, яку представляють Р. И. Хасбулатов, С. В. Мочерный, О. Г. Чувардинський, Х. Андерсон вважають, що інтеграцію необхідно розглядати в двох аспектах: як економічну категорію і як процес.

Визначення «міжнародної економічної інтеграції» як економічної категорії дозволяє виявити і врахувати нові особливості настільки складного, неоднозначного явища у світовій економіці, що має величезний вплив на всі аспекти діяльності та функціонування держав, їх відносини й економічну сутність. Як економічна категорія міжнародна економічна інтеграція – це свого роду міжнародні економічні відносини регіонального економічного угруповання, кожен її учасник між собою і з партнерами, враховуючи виробництво, розподіл, обмін та споживання продукту всередині і поза інтеграційним угрупованням, спрямовані на підвищення ефективності відтворювального процесу окремого учасника та об'єднання в цілому.

У результаті об'єднання національних економік утворюються інтеграційні об'єднання різного типу, що стають самостійними суб'єктами зовнішньоекономічних відносин. Їхні стосунки з партнерами є частиною

міжнародних економічних зносин, характер яких відрізняється від аналогічних відносин з окремими державами. Ці відносини у своєму розвитку підпорядковуються загальним економічним законам і власній внутрішній природі, що складається з усунення протиріч різного характеру всередині національних економік між ними та інтеграційним угрупованням, а також між національними економіками, угрупованням в цілому і третіми країнами.

Останній підхід найбільш продуктивний, однак розглядати інтеграцію слід не як процес зближення, зрощування і т. д., а як процес створення державою умов задля підвищення ефективності функціонування національних економік за рахунок їхнього зближення, взаємодії, зрощування.

Вищезазначене підтверджує у своєму визначенні Х. Андерсон, де міжнародна економічна інтеграція проявляється не як процес, перш за все, у стиранні відмінностей між економічними суб'єктами різних країн, а як явище, що характеризується відсутністю будь-яких форм дискримінації іноземних партнерів у кожній з національних економік [210, с. 38].

Четверта група в межах системного підходу розглядає економічну інтеграцію і як процес, і як результат взаємодії економічних систем. Одним з основних трактувань поняття «інтеграція» є «об'єднання частин в одне ціле». Серед представників такого підходу можна визначити М. Ходжеса, Ернст С.А., К. Дойча, У. Уолласа, А. С. Філіпенка, А. П. Голікова А. С. Гальчинського, О. О. Шниркова, І. В. Бураковського, Ю. В. Шишкова, О. В. Булатової та ін.

М. Ходжес вважає, що інтеграція – це «формування нової політичної системи, яка існувала до цього з розділених систем». К. Дойч бачить інтеграцію «як створення співтовариства безпеки між державами регіону» [296, с. 11-12]. За визначенням У. Уолласа, інтеграція – «це створення і підтримка інтенсивних і різнобічних систем взаємодії між раніше автономними частинами» [314, с. 9].

П'ята група. Інтеграція ринків основним завданням якої є усунення

торгівлі між суб'єктами господарювання через кордони країн що інтегруються, через регулювання митних тарифів, квот, різниці у податковій політиці, може проводитись як за допомогою вільного ринку, так й за допомогою державного інституційного механізму щодо регулювання зовнішньоекономічної діяльності зазначених країн.

Серед представників такого підходу можна визначити Баласси Б., Пелкмана Ж., Шишкова Ю.В. Так, Баласси Б. визначає економічну інтеграцію як «процес» та «стан справ», а саме:

- розглядаючи інтеграцію як процес, він охоплює заходи, спрямовані на скасування дискримінації між економічними одиницями, що належать до різних національних держав;

- розглядаючи інтеграцію як стан справ, це може бути представлено відсутністю різних форм дискримінації між національними економіками [214, с. 174].

Той же Б. Баласа говорить про економічну інтеграцію, що вона визначається як «скасування дискримінації в межах певної території» [213, с. 2].

Шишков Ю.В. розглядає економічну інтеграцію як зрощення національних ринків і формування цілісного економічного простору на основі високого технологічного рівня економічного і технічного розвитку держав та високої економічної взаємозалежності [196, с. 8].

За В. Молле інтеграція означає поглиблення процесів ліквідації економічних кордонів між країнами. Важливим є те, що інтеграція є поступовим процесом, який розвивається послідовно [274].

Ж. Пелкманс стверджує, що інтеграція являє собою ніщо інше як ліквідацію економічних кордонів між кількома суб'єктами міжнародного господарства, унаслідок чого підвищується мобільність товарів, послуг і факторів виробництва [282, с. 3].

Білоус О. Г. трактує міжнародну економічну інтеграцію як відсутність будь-якої дискримінації іноземних партнерів у кожній із національних

економік [15, с. 331].

Враховуючи викладене варто зазначити, що простого усунення бар'єрів торгівельної діяльності між країнами або суб'єктами господарювання не достатньо, тому що це буде лише одна з форм «фрітрейдерства», інтеграція ринків має відбуватись за спільними, кодифікованими та визнаними «правилами гри» країн що інтегруються, хоча б за окремими економічними галузями.

Відповідно до Р. Аллена економічна інтеграція може відобразити величезний спектр понять, залежно від того, хто намагається це поняття визначити. Ось чому Аллен стверджує, що видатним досягненням Балаші є те, що від чітко розрізняє інтеграцію із суміжним поняттям простої співпраці акторів [208, с. 450].

Шоста група. Економічну інтеграцію представляють як процес поглиблення та зближення господарських механізмів, тобто систем державного політики та інструментарію. Кожна з країн-учасниць інтеграційних процесів має свою власну державну систему зі своїми особливостями, державним устроєм, формою правління, законодавчу базу тощо. На момент прийняття рішення щодо приєднання до інтеграційного угруповання, країна-претендент має виконати низку умов щодо процесу інтеграції, імплементації законодавства та інші заходи, іншими словами розробити новий механізм формування та реалізації державної політики у сфері інтеграції. Це виражається у нових формах міждержавних угод як на двосторонньому, так й на багатосторонньому рівнях, які регулюються міждержавними та наднаціональними органами.

Серед представників такого підходу можна визначити: Кіреєва О. П., Пузакової Є. П., Лук'яненко Д.Г., Жеваго Д.В., Хомутенко Л.І. та ін. На думку О. П. Кіреєва, Є. П. Пузакової, економічна інтеграція – це процес економічної взаємодії країн, що призводить до зближення господарських механізмів, які приймають форму міждержавних угод і узгоджено регулюється міждержавними органами, мають близькі за рівнем

економічного розвитку економіки [80, с. 251; 143].

А. Ел-Агра визначає інтеграцію як усунення всіх торговельних перешкод між країнами-учасницями та встановлення певних механізмів співпраці та координації між ними – міжнародних інституцій [205, с. 9].

Міжнародну економічну інтеграцію більшість дослідників розглядають як відносини і як процес. Тобто інтеграцію як відносини визначають через рівноправність партнерських відносин кожної з національних економік виходячи з інтересів економічного розвитку та національної безпеки. Як процес інтеграція полягає у стиранні відмінності економічного розвитку між країнами-учасницями [94, с. 35].

Економічна інтеграція суттєво відрізняється від традиційного економічного співробітництва різних країн. На етапі інтеграції відбуваються зміни завдань і цілей економічної взаємодії різних країн від збалансованого розвитку внутрішнього виробництва та споживання за допомогою традиційних зовнішньої торгівлі до глибокої перебудови галузевих і внутрішньогалузевих структур країн, що інтегруються [214].

Економічна інтеграція характеризується деякими істотними ознаками, що у сукупності відрізняють її від інших видів інтеграції держав:

- взаємопроникненням і переплетенням національних виробничих процесів;
- широким розвитком міжнародної спеціалізації та кооперації у виробництві, науці та техніці на основі їхніх найбільш прогресивних і глибоких форм;
- глибокими структурними змінами в економіці країн-учасниць;
- зближенням національних законодавств, норм і стандартів;
- необхідністю цілеспрямованого регулювання інтеграційного процесу, розробки скоординованої економічної стратегії та політики;
- координація та узгодження економічної політики країн-учасниць;
- регіональністю просторових масштабів інтеграції, тому що необхідні передумови першорядно складаються між країнами, де встановилися тісні

господарські зв'язки. За змістом інтеграція являє собою переплетення, взаємопроникнення та зрощування відтворювальних процесів країн регіону.

У широкому сенсі під регіональною та територіальною інтеграцією, в загальному вигляді, можна розуміти процес поступового об'єднання країн як суб'єктів господарювання. У результаті цього формується новий цілісний господарський організм – міжнародний регіональний комплекс. Поняття «регіональний» у цьому випадку визначає не суто географічну межу тієї чи іншої організації, а мається на увазі історично сформована регіональна спільність, яка передбачає схожість економіко-географічних та господарсько-культурних комплексів, демографічних структур, історії та ін. Така спільність створює об'єктивні можливості для формування адекватних, для свого певного історичного періоду, великих політико-економічних утворень, які, використовуючи різноманітні переваги «економіки масштабу», на думку більшості аналітиків, уже в найближчому майбутньому стануть більш ефективними і реальними суб'єктами міжнародних економічних відносин, ніж національні держави та здатними забезпечити формування нового поліцентричного й більш стабільного світового устрою [91, с. 322].

Посилаючись на Б. Менніса та К. Саванта, інтеграція може бути визначена як процес, за допомогою якого межі між державами стають більш розмитими, що призводить до формування більш комплексних економічних систем [267, с. 75].

А. С. Філіпенко вказує на те, що інтеграція – це не лише прийняття постанов стосовно скасування дискримінації у торгівлі, а «міжнародна економічна інтеграція» є процесом зближення, взаємопереплетіння, зрощування національних економік і формування цілісного регіонального (міжнародного) господарського комплексу [с. 12].

Спираючись на системний підхід, де система являє собою єдину організаційну структуру, що функціонує через співпрацю соціально-економічних утворень та інститутів, автор пропонує економічну інтеграцію можна представити як взаємодію економічних систем держав-учасниць з

метою усунення дискримінацій між господарськими одиницями та створення якісно нової міжнародної економічної структури більш високого порядку за допомогою злиття економічних систем суб'єктів, що інтегруються, де основним учасником є місто як окрема соціально-економічна система [151, с. 46].

Треба відзначити, що значення терміна інтеграції не задає таких важливих для сьогодення розуміння проблеми параметрів як спосіб, ступінь (межа), область і критерії з'єднання в одне ціле. Тобто під інтеграцією можна розуміти і добровільний союз, і імперію, що створюється, і тотальну уніфікацію, і взаємодію за рішенням однієї проблеми. Тому, кажучи про використання терміна «інтеграція», доцільно розділяти це поняття з точки зору економічної та політичної інтеграції як зрощення держав, а соціальної інтеграції – як спільну діяльність людей і їх груп.

Інтеграція передбачає поєднання певних систем. При цьому може йтися про держави в цілому чи окремі аспекти їх функціонування: політичні, соціальні, економічні, механізм реалізації як внутрішньої та так і зовнішньої державної політики та ін.

Необхідно також враховувати, що сам процес інтеграції систем передбачає формування системи більш високого рівня і відповідного делегування їй повноважень від систем, що інтегруються. Основне протиріччя, що лежить в основі процесів інтеграції, полягає у прагненні отримання ефекту від інтеграції та збереженні автономії керованості певної системи. Виходячи з цього, основним орієнтиром інтеграційних процесів слід вважати двоєдине завдання: отримання ефекту від функціонування надсистеми під час збереження автономності систем, що її утворюють [152, с. 6-7]. Узагальнюючі різні підходи до розуміння інтеграції можна побачити у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Підходи до вивчення інтеграції

Підходи до визначення	Автори	Сутність підходу
Інтеграція як процес	Ф. Перру, Р. Марьолін, Ф. Канерта, Ф. Мачлуп, А. П. Голіков, В. Молле	Інтеграція розглядається як поступовий процес зближення та об'єднання національних економік, розмиття національних кордонів.
Інтеграція як результат (кінцева ціль)	С.А. Ернст, Ж. Пелкманс, А. Ел-Агра	Інтеграція передбачає результат у вигляді встановлення міжнародних інституцій, скасування торгових бар'єрів тощо
Інтеграція як стан суб'єктів (інтегрованість)	В. Гуде, О. Г. Білоус	Інтеграція являє собою вже теперішній стан національної економіки (відкрита чи закрита), наявність у ній дискримінацій щодо інших
Інтеграція як поєднання процесу та результату	Б. Менніс, К. Савант, Б. Балаша, К. Т. Кравченко, А. С. Філіпенко	Інтеграція є як процесом об'єднання та взаємоприспосування, так і результатом цього процесу у вигляді створення більш комплексних економічних систем (єдиного регіональних економічних угруповувань)

Джерело: складено автором за матеріалами [85; 149; 247; 252; 258; 264; 272].

Незважаючи на відмінності в цих визначеннях, можливе таке формулювання терміну інтеграції. Інтеграція – це процес усунення дискримінації у відносинах між країнами, а також поєднання економічних систем країн регіону в більш складний господарський комплекс. У загальному вигляді, економічна інтеграція приймає вигляд економічних угод між країнами, що спрямована на поглиблення та пришвидшення процесів розвитку економіки та характеризується ліквідацією торгових бар'єрів між країнами та уніфікацією різних видів економічних політик. Останні

передаються у сферу наднаціонального управління.

За тлумачення головних категорій, що характеризують інтеграційний процес, традиційно є різні підходи. Це виникає зі складності, неоднозначності самого предмету вивчення й поглиблюється ідеологічними причинами, а також конкретними завданнями, які ставить перед собою дослідник. Отже, були сформовані чисельні школи, які об'єднують вчених, базуючись на їхніх підходах до визначення інтеграційних процесів як наукової категорії.

Аналіз свідчить, що головними передумовами інтеграції можна вважати:

- близькість рівнів економічного розвитку та ступеня ринкової зрілості країн, що інтегруються;
- географічна близькість країн, що інтегруються, наявність у більшості випадків загального кордону й історично сформованих економічних зв'язків;
- спільність економічних та інших проблем, що постають перед країнами в області розвитку, фінансування, регулювання економіки, політичного співробітництва і т. д. Економічна інтеграція покликана вирішити набір конкретних проблем, що реально постають перед країнами, що інтегруються [119, с. 42-43].

Об'єктивний зміст інтеграції складається, зрештою, з переплетення, взаємопроникнення та зрощування виробничих процесів, які висловлюються у вигляді часткової інтеграції. Інтеграційний процес охоплює окремі ланки цілісної системи:

- ринковий обіг (завдяки лібералізації торгівлі та зростанню факторів виробництва), включаючи обіг товарів, послуг, грошової маси, цінних паперів тощо – це так звана поверхнева (або м'яка) інтеграція (*shallow integration*);
- власне виробництво (глибока інтеграція – *deep integration*);
- сфера прийняття рішень (на рівні фірм, спілок підприємств, національних урядів, міжнародних і національних організацій [90, с. 12].

Серед основних системоутворюючих чинників, що зумовлюють розвиток інтеграції, можна виділити:

- об'єктивний процес посилення взаємозалежності країн, зростання інтернаціоналізації господарського життя, міжнародного розподілу праці;
- глобалізація економіки і глобальна конкуренція;
- науково-технічний прогрес та його сучасна форма;
- процеси лібералізації економіки і підвищення відкритості національних господарств;
- різноманіття культурно-цивілізаційних типів суспільства і структур у сучасному світі;
- спільність національно-державних інтересів країн з позиції економічної безпеки;
- геополітичні та гео економічні інтереси країн-учасниць світової економіки.

Більшість угруповань світу мають приблизно однакові цілі:

- використання переваг економіки масштабу на базі розширення розмірів ринку, скорочення витрат транзакцій, приливу прямих іноземних інвестицій;
- створення сприятливого зовнішньополітичного середовища шляхом зміцнення взаєморозуміння і співпраці країн-учасниць у політичній, військовій, соціальній та інших нееконімічних областях;
- створення більш стабільної основи для взаємної торгівлі;
- сприяння структурній перебудові економіки за рахунок використання ринкового досвіду, капіталів, технологій більш розвинутих учасників угруповання;
- підтримка розвитку галузей національної промисловості внаслідок виникнення більш широкого регіонального ринку.

Цілком очевидно, що у процесі інтеграції окремі групи країн створюють одна одній більш сприятливі умови у внутрішньорегіональній торгівлі та міграції чинників виробництва, тим самим стимулюючи розвиток

міжнародних економічних відносин у межах об'єднань. Водночас регіональна економічна інтеграція (особливо на ранніх своїх формах) утворює стримуючий вплив на розвиток глобальних міжнародних економічних відносин, оскільки припускає встановлення менш сприятливих умов зовнішньоекономічних зв'язків із третіми країнами [143143, с. 254–255].

Таким чином, інтеграція являє собою об'єктивний та історичний процес в умовах глобалізації. Не зважаючи на те, хто впливає на інтеграційні процеси – ринок чи уряди держав, інтеграція не є хаотичним процесом. Саме кооперація та взаємодія є тими дієвими важелями інтеграції або дезінтеграції. Свідченням важливості такого явища для країн світу є велике різноманіття поняття «економічна інтеграція», його трактування та визначення. Таким чином, можна зробити висновок, що за сучасних умов участь для кожної країни світу є унікальним явищем та певним світоглядом.

1.2. Особливості формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції та механізмів їх функціонування

Для України, як невід'ємної частини Європи, необхідність формування та реалізації відповідної державної політики європейської інтеграції вже давно стало необхідною передумовою подальшого соціально-економічного розвитку країни та побудови держави добробуту в середньостроковій перспективі.

В контексті дослідження теоретико-методологічних засад державної політики у сфері європейської інтеграції розглянемо різні наукові погляди та методологічні підходи до визначення її основних категорій та дефініцій щодо їх сутності та змісту.

Загалом поняття дефініції «державна політика» є теоретично дискусійним і таким, що неоднозначно трактується в зарубіжній та вітчизняній науці.

Так, колектив авторів Національної академії державного управління при Президентові України в науковій праці «Державна політика» визначає це поняття, як «сукупність ціннісних цілей, державно-управлінських заходів, рішень і дій, порядок реалізації державно-політичних рішень (поставлених державною владою цілей) і системи державного управління розвитком країни» [46].

Автори енциклопедичного словника з державного управління зазначають, що «державна політика – це дії системи органів державної влади згідно з визначеними цілями, напрямками, принципами для розв’язання сукупності взаємопов’язаних проблем у певній сфері суспільної діяльності» [203].

Колектив науковців Інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії педагогічних наук України, під державною політикою (напрямом державної політики) розуміє дії (чи бездіяльність) системи органів державної влади згідно з наперед визначеними цілями, напрямками і принципами у відповідній галузі державного управління [111].

Бакуменко В. та Надолішній П. визначають державну політику, як напрям «діяльності держави щодо визначення та досягнення соціально значущих цілей розвитку суспільства чи його окремих сфер» [7].

Бельська Т.В. вважає, що державна політика – це сукупність намірів, державно-управлінських рішень, інструментів їх впровадження та моніторингу виконання, що реалізуються за участі основних суб’єктів (органів влади, представників бізнесу, інститутів громадянського суспільства) [13].

Канадський політолог Л. Пал визначає її, як «напрямок дії або утримання від неї, обрані державними органами для розв’язання певної чи сукупності взаємно пов’язаних проблем» [120].

Англійські науковці Б. Гогвуд та Л. Ган стверджують, що державну політику необхідно відрізнити від щоденних рішень, які приймають державні органи [37].

Інші зарубіжні дослідники Е. Янг і Л. Куїнн пропонують розглядати державну політику в таких її аспектах:

- державна політика – це дії, що їх реалізує владний орган, який має законодавчі, політичні та фінансові повноваження це робити;

- державна політика – це реакція держави на реальні життєві потреби чи проблеми, тобто така політика намагається реагувати на конкретні потреби або проблеми суспільства чи суспільних груп, наприклад, громадян, недержавних організацій чи органів влади;

- державна політика зорієнтована на досягнення мети, тобто намагається досягти кількох визначених цілей у спробі розв'язати або розглянути певні проблеми чи потреби в конкретному суспільстві;

- державна політика – це курс дій, тобто не одне певне рішення, дія чи реакція, а ретельно розроблений підхід або стратегія;

- державна політика – це рішення щось робити або рішення нічого не робити, що означає: визначена політика може привести до дій у спробі розв'язати проблему або ж базуватися на переконанні, що проблему буде розв'язано в рамках поточної політики, тобто не привести до жодних дій;

- державна політика здійснюється одним або групою авторів, тобто політику може реалізовувати один представник влади чи владний орган або багато гравців; державна політика передбачає обґрунтування дій, тобто, як правило, містить пояснення логіки, на якій вона ґрунтується;

- державна політика – це рішення, що вже ухвалене, а не намір чи обіцянка [203].

Для розуміння сутності та змісту державної політики у сфері європейської інтеграції необхідно визначитись з об'єктом, по відношенню до якого формується та реалізується державна політика, а саме європейська інтеграція.

В першу чергу, необхідно зазначити, що Європейський Союз, який запроваджено у 1993 р. відповідно до Маастрихтського договору – це консолідоване багатонаціональне утворення (не є юридичною особою),

міжурядове об'єднання країн Європи, що через створення спільного ринку, економічного та валютного союзу, а також шляхом реалізації спільної політики та діяльності має на меті забезпечення безперервного економічного зростання, соціального розвитку і згуртованості країн-учасниць. Держави-члени Європейського Союзу створили спільні інституції, яким делегували частину своїх національних повноважень так, що рішення в певних сферах загальних інтересів можуть ухвалюватись демократичним шляхом на загальноєвропейському рівні [78].

По друге, слід усвідомити, що дефініції «європейська інтеграція» та «вступ до Європейського Союзу» не є тотожними, про що свідчать приклади наявності системних помилок європейської інтеграційної політики.

Так, наприклад, Греція вступила в Європейський Союз до того, як належним чином інтегрувалася в систему європейських (перш за все економічних) відносин. У результаті – глибока, на межі дефолту, криза в самій Греції і проблема для всього ЄС. Навпаки: не виникає сумніву, що Швейцарія стовідсотково інтегрована в Європейське Співтовариство, але вона не поспішає вступати в Європейський Союз [112].

Отже, актуальність осмислення і своєчасної корекції державної політики у сфері європейської інтеграції України в сучасних умовах постійно зростає.

У науковій літературі відсутня єдність розуміння сутності поняття не тільки європейської інтеграції в цілому, а й поняття «інтеграція», зокрема.

Як правило, інтеграцію відносять до сфери створення новітніх структур, спрямованих на забезпечення регулювання взаємовідносин між державами на основі інституціоналізації самих міждержавних відносин (інтегрально-державницький підхід). Дещо окремо знаходиться розуміння інтеграції, як природного процесу розвитку співробітництва між країнами однієї географічної зони (економіко-географічний підхід) поряд з майже повним ототожненням інтеграції з процесом створення наднаціональних органів, що супроводжується зменшенням ролі національних органів у

прийнятті рішень (інституціонально-управлінський підхід). Також досить часто поняття інтеграції розглядають в аспекті розвитку світового господарства, визначаючи її, як процес створення бажаної структури світового господарства шляхом усунення штучних перепон ефективного функціонування суб'єктів господарської діяльності на основі уніфікації та координації всіх елементів цієї структури (функціонально-макроекономічний підхід) [29].

Подібні розбіжності в розумінні дефініції «інтеграція» потребують врахування змісту та сутності євроінтеграційних процесів, їх особливостей у більш широкому контексті.

У науці існує кілька підходів до визначення поняття європейська інтеграція: міжурядовий, інституційний і комунікативний.

Прихильники міжурядового підходу надають пріоритет у процесі інтеграції національним державам. Результатом їх взаємодії на міжурядовому рівні є особливе навколишнє середовище, яке впливає на появу загальних інститутів. У рамках інституційного підходу європейська інтеграція розглядається, як процес трансформації національних практик взаємодії інститутів, який продукує створення особливої багаторівневої системи управління з безліччю центрів прийняття рішень (governance). Комунікативний підхід трактує європейську інтеграцію, як процес створення соціальних спільнот за допомогою ефективної взаємодії між їх членами в різних галузях. У результаті чого формується співтовариство безпеки, в якому політичні чинники орієнтовані на створення нового політичного центру, який і повинен координувати роботу учасників.

Найбільш сучасною є концепція «багаторівневого управління», яка трактує європейську інтеграцію як процес, що має відбуватись одночасно на наднаціональному, національному та регіональному рівнях [29].

На наш погляд, вказану концепцію «багаторівневого управління» європейською інтеграцією доцільно, окрім наднаціонального, національного та регіонального доповнити також місцевим рівнем взаємодії.

На думку Якименка Ю. та Пашкова М., європейська інтеграція України – складний, багаторівневий, поступовий процес в різних сферах – політичній, економічній, соціальній, культурній. Але саме психологічний фактор – свідомий європейський вибір громадян, підтримка руху країни до ЄС, утвердження в українському суспільстві європейської ідентичності – є найважливішою складовою повернення Києва до європейської спільноти [202].

Кривоногова А.В. вважає, що європейська інтеграція – це не подія, а довготривалий складний процес. Це політика внутрішніх реформ у політичній, соціальній, економічній та правовій сферах. Це зміна законодавчої бази, впровадження стандартів та норм ЄС, зміна в системі вироблення та реалізації державної політики, характеру української економіки. Європейська інтеграція повинна сприйматися в першу чергу не як зовнішня, а як внутрішня державна політика, спрямована на впровадження актуальних для суспільства реформ [86].

Слід зазначити, що на думку Бондаренко В.Д., державне управління процесами європейської інтеграції дуже часто розглядають у вузькому розумінні терміну – як вироблення, впровадження, координацію, моніторинг та оцінювання урядової інтеграційної політики. Тому, він пропонує відійти від вузького розуміння управління процесами європейської інтеграції й застосувати «широкий» погляд на державне управління цими процесами, як активні заходи влади, спрямовані на реформування системи державного управління, її європеїзацію, пристосування до функціонування в Європейському просторі. Адже в європейському дискурсі поняття «державне управління» охоплює три виміри, яким відповідають три англійських терміни: *governance* – врядування, *management* – менеджмент та *administration* – адміністрування. І ефективність системи державного управління, послідовність, гармонійність та узгодженість державної політики можливі лише за умови, коли всі три виміри послідовно, гармонійно й узгоджено взаємопов'язані. У даному випадку таке поняття як інтегроване

державне управління (joined up government) працює в синергетичному режимі, який вкрай необхідний для ефективної координації та дієвої реалізації державної політики, особливо таких її пріоритетних напрямів, як європейська інтеграція. Європейська інтеграція супроводжується процесами європеїзації державного управління – впливом ЄС на структури, інституції і національну державну політику та пристосуванням національних норм, стандартів, правил і процедур до формальних чи неформальних стандартів ЄС, які охоплюють різні сфери: право, економіку, політичні системи, охорону навколишнього середовища, організацію державної цивільної та військової служби, процеси прийняття рішень і вироблення державної політики [17].

Вищенаведений аналіз різних наукових поглядів та методологічних підходів до визначення категорій «державна політика», «інтеграція» та «європейська інтеграція», «державне управління процесами європейської інтеграції» дає нам змогу підійти до власного визначення поняття «державна політика у сфері європейської інтеграції».

На наш погляд, державна політика у сфері європейської інтеграції – це законодавчо закріплена діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування через сукупність механізмів та інструментів її формування та реалізації щодо адаптації та імплементації національних законів, нормативно-правових актів, правил і процедур до стандартів ЄС (їх європеїзація), які охоплюють різні сфери суспільного життя з метою конкурентного сталого розвитку країни та підвищення рівня добробуту населення до європейських стандартів.

В умовах сучасних трансформаційних перетворень в усіх сферах суспільного життя потребують відповідного обґрунтування та удосконалення існуючі принципи формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України.

Так, реалізація Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018-2021 рр. здійснюватиметься за такими принципами:

- точність, достовірність, надійність, своєчасність та публічність інформації з питань європейської інтеграції. Така інформація має бути доступною, зрозумілою, охоплювати якнайбільшу кількість сфер та водночас предметною і детальною, апелювати до потреб та інтересів громадянина (зокрема, пріоритетними темами мають стати: успішні місцеві практики з впровадження європейських стандартів в усіх сферах життя українців, роз'яснення і аналіз проєвропейських реформ в Україні, історії успіху національного бізнесу, науки, культури, громадських ініціатив у Європі, доступність для українців європейської освіти, повсякденні суспільні практики у державах – членах ЄС та допомога державам – членів ЄС Україні у розв'язанні внутрішніх проблем і протидії зовнішній агресії);

- ефективність та прозорість використання фінансових та людських ресурсів;

- широкий діалог і дискусії з різними колами громадськості щодо актуальних питань державної політики у сфері європейської інтеграції;

- взаємодія центральних і місцевих органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та основних суспільних медіаторних інститутів – громадських організації, експертного середовища, засобів масової інформації, працівників освітньої та наукової сфери, установ, діяльність яких пов'язана з інформуванням населення (бібліотеки, клуби, центри) та які здатні поширювати в суспільстві знання про європейську інтеграцію;

- поглиблення співпраці з інституціями ЄС та держав – членів ЄС стосовно інформування населення про євроінтеграційні процеси [164].

Бондаренко В.Д. вважає, що система державного управління у сфері європейської інтеграції повинна функціонувати за такими загальноприйнятими принципами співробітництва, як:

- забезпечення пріоритетності національних інтересів України у співробітництві із структурами ринкової економіки та міжнародної безпеки;

- спрямування політичних та економічних наслідків співпраці для зміцнення стратегічного положення України;

- дотримання міжнародних договорів і міжнародних зобов'язань України тощо [17].

Крім того, на наш погляд, державна політика у сфері європейської інтеграції має відповідати також принципам: узгодженості та упорядкованості; прогнозованості та результативності, економічної доцільності, соціальної та екологічної відповідальності, що сприятиме підвищенню її дієвості та ефективності.

Для більш глибокого розуміння сутності державної політики у сфері європейської інтеграції необхідно розкрити суб'єктно-об'єктні відносини.

Суб'єктами державної політики сфері європейської інтеграції є: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Служба Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, міністерства та відомства, обласні державні адміністрації та ін.

До суб'єктів державної політики сфері європейської інтеграції відноситься також Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції, який створений Постановою № 759 Кабінету Міністрів України від 4 жовтня 2017 року.

Згідно з постановою, Урядовий офіс здійснює координацію діяльності органів виконавчої влади для системного планування та виконання заходів державної політики згідно із зобов'язаннями України у сфері європейської інтеграції.

До ключових завдань Урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції відносяться:

- координація процесу адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (acquis ЄС);
- аналіз залучення і використання міжнародної допомоги, спрямованої на підтримку виконання завдань у сфері європейської інтеграції;
- розроблення та реалізація стратегій, програм та інших документів з інформування громадськості та комунікації у сфері європейської інтеграції;
- забезпечення здійснення перекладу acquis ЄС українською мовою,

оновлення глосарію термінів *acquis* ЄС;

- проведення спільних засідань органів асоціації Україна – ЄС та секретаріатство української частини таких органів;

- оцінка результативності виконання завдань у сфері європейської інтеграції [182].

Основними суб'єктами впровадження державної політики у сфері європейської інтеграції на регіональному рівні є місцеві органи виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, які здійснюють політику європейської інтеграції в межах своїх повноважень.

До суб'єктів державної політики у сфері європейської інтеграції окрім суб'єктів виконання (законодавчі, виконавчі та судові органи державної влади, органи місцевого самоврядування), необхідно також віднести суб'єкти впливу (політичні партії, громадсько-політичні об'єднання, засоби масової інформації, громадськість, окремі особистості).

Об'єктами державної політики у сфері європейської інтеграції, доцільно вважати всі сфери суспільної діяльності (економічна, соціальна, гуманітарна, екологічна, культурна, спортивна тощо), з якими пов'язані процеси європейської інтеграції.

Таким чином, можна стверджувати, що тільки за умов забезпечення на державному рівні відповідних цілей та принципів державної політики у сфері європейської інтеграції, відкриваються додаткові можливості щодо забезпечення потреб суспільства в реалізації європейського вектору розвитку країни. Крім того, в сучасних умовах формування та реалізація державної політики у сфері європейської інтеграції – це основа сталого соціально-економічного розвитку країни, гарантія державного суверенітету, питання забезпечення високих стандартів життя населення України, що й буде предметом подальших наукових досліджень.

В сучасних умовах у багатьох програмних документах, які розробляються з метою формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції, набуло поширеного застосування поняття «механізм

формування та реалізації державної політики», в тому числі у сфері європейської інтеграції.

Так, Бакуменко В.Д. вважає, що державна політика завжди реалізується шляхом здійснення організуючих, регулюючих та контролюючих впливів органів державної влади, із застосуванням різноманітних методів державного управління (політичних, економічних, соціальних, гуманітарних, регулювання, програмно-цільового управління тощо) та всього спектру його механізмів (практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на будь-які суспільні відносини з метою досягнення поставлених цілей) [8].

Муравйов В.І. до механізмів забезпечення трансформаційного розвитку України та її інтеграції до Європейського Союзу пропонує віднести наступні:

- концептуальні – наявні базові підходи до трансформаційних процесів, що викладені в концептуальних документах (концептуальні засади, концепції, стратегії) тощо;
- фінансово-економічні – передбачають розробку державних цільових програм довгострокового характеру. Конкретний перелік таких програм має бути визначений і поданий Президенту України;
- політико-правові – передбачають розробку нової нормативно - правової бази на всіх рівнях – конституційному, законодавчому та підзаконному – на єдиних, незмінних концептуальних засадах та принципах;
- інституціональні – створення комплексного механізму правового, науково - методичного та політичного забезпечення трансформаційних процесів;
- кадрові – передбачають реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування з метою забезпечення їх професіоналізації та політичної нейтральності;
- інформаційно-просвітницькі – передбачають практичне створення єдиного інформаційного простору органів державної влади та органів місцевого самоврядування, забезпечення безперешкодного доступу

громадськості до розробки рішень всіх органів влади (відкритість органів влади) та безпосередньої участі громадськості, громадських інститутів в розробці засад трансформації суспільного життя [134].

Максименко С.В. переконаний, що важливим механізмом трансформації і адаптації систем державного управління до вимог ЄС є твіннінг. Інституційний механізм твіннінгу забезпечує можливість прямого співробітництва органів державної влади України з їх партнерами – країнами-членами ЄС. Наразі він використовується або стане доступним у країнах-партнерах, залучених до Програми Європейської політики сусідства. Твіннінг довів свою успішність при запровадженні у країнах-кандидатах та країнах-партнерах найкращих практик державного управління ЄС на засадах європейського законодавства і нормативів, а також у підвищенні рівня співробітництва між органами державної влади країн-членів ЄС, з одного боку, і країн-кандидатів або країн-партнерів, з іншого. Це означає, що поширення дій такого інструменту, як твіннінг на Україну, є суттєвим кроком вперед, що демонструє значне зростання рівня інтеграції між Україною і ЄС [108].

На думку Бутівченко С.В., проект твіннінгу має:

- стосуватися сфер співпраці, передбачених Угодою про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС і Планом дій в рамках Європейської політики сусідства;
 - складатися із взаємоузгоджених елементів;
 - бути спільним проектом для адміністрацій-партнерів: обидві сторони приймають чітко окреслені зобов'язання;
 - передбачати, щонайменше, деякі елементи наближення до законодавства ЄС;
 - передбачати елементи інституційної та структурної реформи.
- Наприкінці проекту нова або модифікована система має бути самодостатньою, вона має функціонувати незалежно і самостійно і фінансуватися коштом країни-бенефіціара;

Україна має бути представлена державним органом «близнюком», тобто таким, якому можна знайти відповідник у органах влади країн-членів ЄС [22].

Бондаренко В.Д. вважає, що розробка та впровадження державної політики України у сфері європейської інтеграції передбачає створення та ефективне функціонування окремого механізму, як сукупності взаємопов'язаних дій органів державної влади та аналітичних, політичних, правових, організаційних, інформаційних, фінансових заходів, а також політичної волі вищого керівництва держави, широкої підтримки громадян, взаємодії влади та суспільства [16].

На нашу думку, механізм формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції – це спосіб дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування через сукупність методів, інструментів, заходів, засобів, стимулів з метою поглиблення зв'язку України з політикою ЄС та її участь у програмах та агентствах, а також забезпечення посиленого політичного діалогу в усіх сферах, які становлять взаємний інтерес задля поступової інтеграції України до ЄС.

В межах проведеного дослідження нами виокремлено такі механізми формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції: політико-безпековий, фінансово-економічний, організаційно-адміністративний, інституційно-правовий, інформаційно-комунікаційний, які мають функціонувати не розрізнено, а системно, доповнюючи та координуючи, за потреби, один одного.

Основою політико-безпекового механізму формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції є: сприяння поступовій конвергенції із зовнішніх питань та питань безпеки для все більш глибокого залучення України до Європейської зони безпеки шляхом розвитку та зміцнення політичного діалогу; необхідність врахування питань європейської інтеграції при розробці, прийнятті та реалізації будь-яких політичних рішень, регулюванні політичних криз і конфліктів, а також при аналізі та оцінці

результатів і наслідків прийнятих політичних рішень; участь країни у міжнародному співробітництві у сфері з політико-безпекових питань у відповідності до законодавства України та міжнародних угод з обов'язковим урахуванням питань національної безпеки.

Фінансово-економічний механізм формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції є сукупністю фінансових та економічних важелів, стимулів та інструментів, передбачених законодавством, за допомогою яких забезпечується реалізація державної політики у сфері європейської інтеграції. Фінансово-економічний механізм забезпечує концентрацію ресурсів на конкретних напрямках європейської інтеграції та матеріалізують діяльність щодо отримання кінцевого результату.

Слід зазначити, що фінансова допомога ЄС Україні в контексті європейської інтеграції надається в рамках 4 інструментів: Європейського інструменту сусідства, Європейського інструменту з демократії та прав людини, Інструменту сприяння стабільності та миру та Інструменту співпраці в галузі ядерної безпеки (передбачено програми, через які може надаватися підтримка третім країнам: двосторонні програми; багатосторонні програми та програми прикордонного співробітництва тощо) [234].

Фінансова допомога ЄС є вагомим каталізатором якісних змін та євроінтеграції України. Надання фінансової допомоги ЄС Україні здійснюється в рамках інструментів для фінансування зовнішніх дій, кожен з яких має за мету підтримку проектів у різних сферах як на державному рівні, так і на рівні громадянського суспільства [236].

Організаційно-адміністративний механізм формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції охоплює сукупність адміністративних та організаційних інструментів адміністративно-контрольного, дозвільного, наглядового характеру, які реалізуються органами державної влади та місцевого самоврядування для проведення реформ у сфері поступової інтеграції України в ЄС.

Організаційно-адміністративний механізм формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції передбачає: реалізацію державних, регіональних, місцевих, галузевих, секторальних програм та проектів у цій сфері; координацію реалізації реформ з питань євроінтеграції на різних рівнях; координацію та співпрацю у питаннях європейської інтеграції між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, політичними партіями, громадськими організаціями, громадськістю тощо.

Інституційно-правовий механізм формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції ґрунтується на системі нормативно-правових актів держави, правоохоронної, правозахисної та судової систем за допомогою яких забезпечується процес поступової європейської інтеграції України; забезпечення гармонізації українського законодавства у сфері європейської інтеграції із законодавством ЄС та передовими світовими практиками.

Слід зазначити, що в Україні реалізовується програма Всеохоплюючої інституційної розбудови Україна-ЄС (Ukraine-EU Comprehensive Institution Building Programme – CIB), яка є складовою ініціативи Європейського Союзу «Східне партнерство» і спрямована на підтримку в проведенні інституційної реформи в Україні відповідно до європейських стандартів з метою створення належного внутрішньодержавного механізму імплементації майбутньої Угоди про асоціацію з ЄС. До Плану проведення інституційної реформи у сфері виконання майбутньої Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, який був затверджений розпорядження КМУ №767-р від 10 жовтня 2012 р., було включено окремий пункт щодо розроблення інформаційно-комунікаційної стратегії підвищення рівня поінформованості громадськості з питань європейської інтеграції [199].

Тому логічним є виокремлення нами інформаційно-мотиваційного механізму реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції, який має сприяти популяризації цих ідей у суспільстві та сприяти

врахуванню інтересів держави та її громадян в цій сфері через застосування інформаційних кампаній та методів психологічно-комунікаційного впливу.

Інформаційно-мотиваційний механізм є важливим напрямом державного впливу щодо підтримки реформ у сфері європейської інтеграції через інформаційну та мотиваційну складові шляхом: проведення органами державної влади регулярних брифінгів, прес-конференцій для представників засобів масової інформації та громадських організацій на теми поступу в процесі європейської інтеграції України; публікації урядових звітів про успіхи та актуальні проблеми у проведенні проєвропейських реформ; підготовки і публікації інформаційних матеріалів та підготовка і проведення інформаційних кампаній для підвищення рівня поінформованості широких верств населення про європейські цінності та стандарти щодо верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод, забезпечення гендерної рівності та подолання дискримінації в усіх її формах та проявах; проведення за участю громадських організацій і бізнесових кіл публічних заходів для всіх цільових груп на тему європейської інтеграції; проведення аудиту співпраці регіонів з ЄС, державами – членами ЄС та висвітлення результатів такої діяльності.

Для кращого розуміння можливостей, що їх відкриває пересічним громадянам процес європейської інтеграції мають постійно проводитись великі інформаційні кампанії під гаслом: «Європейська інтеграція покращить якість життя кожного громадянина України». Робота з підвищення рівня обізнаності громадян щодо євроінтеграційних можливостей має бути системною і цією метою доцільним є широке запровадження щорічного святкування в Україні Дня Європи – дня спільних цінностей та історії європейських країн [193].

Слід зазначити, що рішення щодо відзначення 9 травня Дня Європи в Європейському Союзі було прийнято у 1985 р. на Міланському Саміті Ради ЄС. До 1997 року відзначення Дня Європи мало переважно культурно-мистецьку спрямованість. У 1997-1998 рр. до святкування Дня Європи

поступово стали залучатися країни-кандидати на вступ до ЄС. В цих країнах святкування набуло певного політичного забарвлення і було спрямоване на формування громадської думки щодо підтримки політики вступу до Європейського Союзу. Основними заходами у країнах-кандидатах стали: регіональні конференції та круглі столи; публічні дебати, виступи на телебаченні та радіо громадських діячів; широка інформаційно-роз'яснювальна кампанія (інтерв'ю та статті у ЗМІ); культурно-розважальні програми та спортивні змагання тощо [199].

Щорічне відзначення згаданого заходу в нашій державі було започатковано Указом Президента України № 339 від 19.04.2003 р., яким встановлено третю суботу травня датою святкування в Україні Дня Європи [199].

День Європи в Україні у 2019 р. проводився всімнадцяте. Досвід попередніх років довів, що цей день поступово стає святом загальнонаціонального масштабу. Більше того, Україна є єдиною державою-нечленом ЄС, яка на державному рівні відзначає День Європи. Традиційно, урочиста церемонія відкриття Дня Європи відбувається у Києві. На одній з центральних вулиць столиці – облаштовується так зване «Європейське містечко» (European village) за сприяння Представництва ЄС в Україні та посольств держав-членів ЄС. Успішно апробовано практику широкомасштабного святкування Дня Європи у регіонах України, із залученням Представництва ЄС в Україні та посольств держав-членів ЄС. Масштаб та особливості відзначення Дня Європи у регіональних центрах України визначаються місцевими органами влади [199].

Окрім цього, у 2013 р. було започатковано спільну інформаційну кампанію України та ЄС «Сильніші разом», до якої долучилися Представництво ЄС в Україні, держави-члени Євросоюзу, представники української влади, бізнесу та громадянського суспільства [199].

Станом на сьогодні розглядається питання щодо спрямування

допомоги ЄС для запровадження дієвих механізмів налагодження комунікацій різних груп суспільства, розробка та впровадження кампанії інформування щодо переваг та викликів європейської інтеграції (розробка інформаційних матеріалів, створення веб-сайту, грантова програма щодо розповсюдження інформаційних матеріалів та проведення інформаційних заходів). Координатором виступає Урядовий офіс з питань європейської інтеграції із залученням заінтересованих органів державної влади та недержавних організацій з питань європейської інтеграції, Представництва ЄС в Україні та посольств держав-членів ЄС [199].

Отже, формування та реалізація державної політики у сфері європейської інтеграції України тісно пов'язана із створенням надійних та результативних механізмів забезпечення політичної стабільності, демократії та безпеки; модернізації всіх сфер та галузей економіки України та підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, його виходу на світові ринки (насамперед, на ринок країн ЄС); залучення іноземних інвестицій та інноваційних технологій і, як наслідок, створення нових робочих місць; забезпечення соціально-економічної стабільності шляхом досягнення високих європейських стандартів.

Таким чином, ефективне використання виокремлених механізмів формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції, дозволить вирішити існуючі проблеми у цій сфері. Крім того, в сучасних умовах питання формування та реалізації відповідної державної політики у сфері європейської інтеграції є необхідною передумовою забезпечення сталого розвитку держави, а в довгостроковій перспективі і членства в Європейському Союзі, що й буде предметом подальших наукових досліджень.

1.3. Особливості формування та реалізації державної інтеграційної політики у різних країнах.

В сучасних умовах питання взаємодії великих інтеграційних об'єднань та сусідніх держав не обмежується бінарним вибором між приєднанням і неприєднанням до існуючих економічних союзів. Для різних країн можуть бути запропоновані різні формати взаємодії, які залежать від структури економік, порівняльних переваг та інтересів взаємодіючих сторін.

Економічна інтеграція формується в регіональному аспекті та виражається в декількох конфігураціях. В індустріально цивілізованих державах – це є міжнародна інтеграція на макрорівні та інтеграція на мікрорівні або інтеграція, що підтримується приватними іноземними інвестиціями. Міждержавні інтеграційні угруповання з'являються як зони вільної торгівлі, метою котрих є усунення перешкод в обопільній торгівлі країн-учасниць, а митні союзи в них також грають роль митної та податкової охорони внутрішнього ринку від конкурентної боротьби з третіми державами.

Інтеграція на макрорівні реалізуються у напрямку «зверху», тобто управління здійснюється, з одного боку, державними інституціями, координуючи інтеграційні процеси як всередині країни, так й за її межами. З другого боку, інтеграція на макрорівні враховую інтеграційні цілі та завдання усіх учасників інтеграційної угруповання, але з дотриманням загальної політики інтеграційного об'єднання, зі своїми правилами та директивами. Так після розширення Європейського союзу 1 квітня 2004 року всі десять нових країн-членів вимушені були переглянути свої білатеральні зносини з країнами-партнерами згідно із інтеграційним законодавством ЄС. Деякі країни від цього виграли, а деякі програли в економічному сенсі, але мали слідувати загально прийнятим правилам та вимогам, у т.ч. з урахування Маастрихтських та Амстердамських критеріїв.

Таким чином, на макрорівні, інтеграційні процеси передбачають:

- міждержавне співробітництво;
- міжнародну співпрацю;
- взаємодію із іншими інтеграційними угрупованнями;
- імплементацію законодавства тощо.

На макрорівні, так звана інтеграція «знизу» передбачає навпаки:

- взаємодію компаній та транснаціональних корпорацій;
- прикордонну співпрацю;
- транскордонну торгівлю;
- фінансово-інвестиційній операції;
- регулювання трудової міграції тощо.

Швидкі темпи зростання «інтеграції знизу» можуть супроводжуватися, у незначній мірі, посилення міждержавного співробітництва, як правило між прикордонними акторами. Причинами таких процесів пов'язані з різноманітністю країн що інтегруються та зі специфічними особливостями, як в економічній, політичній, інституційній та законодавчій сферах тощо. Відповідно, пошук компромісних варіантів після кожного розширення ЄС, особливо у 2004 році, мав місце, також вирішення проблем економічної інтеграції в Євразії вкрай утруднений. Особливо важливі в цьому плані є особливості політичної системи країн що інтегруються, як слідство ускладнення реалізації спільних інтеграційних проєктів. Це може відбуватись через зменшення готовності йти на поступки або компроміси щодо прийняття колективних рішень, укладення міжнародних угод, також виконання союзних зобов'язань. Саме відсутність внутрішньої системи стримувань й противаг, взаємної поваги до взятих на себе зобов'язань дозволяє таким країнам порушувати або не дотримуватись укладених угод. Інтеграційні процеси «знизу», як правило носять еволюційний характер, але більш повільний, що зумовлює нестійкі інтеграційні процеси, як потребують регуляції державними або наднаціональними інституціями.

Макрорівень та «інтеграція зверху» характеризується взаємодією із

зовнішніми гравцями у сфері міжнародної інтеграційної співпраці, як між країнами-партнерами, міжнародними й наднаціональними організаціями, так й з іншими інтеграційними угрупованнями. Сучасні інтеграційні процеси яскраво показують залежність між країнами-ядрами інтеграційних процесів та країнами-периферією. Країни-ядра – це більш потужні економіки, які виступають інтеграційно утворюючими центрами та об'єднують біля себе більш слабкі країни, що зацікавлені в об'єднанні. Країни-ядра зацікавлені у розширенні інтеграційного простору та включення нових країн до угруповання переслідуючи свої економічні або політичні цілі, серед них можна виділити зацікавленість доступу до сировини, отримання нових ринків збуту товарів або розміщенні фінансово-інвестиційних ресурсів тощо.

Таким чином, країни-учасники зацікавлені гравці втягуються в загальній ширшій механізм вирішення спорів, конфліктів, використання потенціалу співпраці. Можна також стверджувати що держава-ядро зацікавлена в об'єднанні під своїм куруванням великих внутрішніх ринків з метою створення нового рівня «інтеграції масштабу». Найбільші сучасні інтеграційні угруповання: ЄС, НАФТА, АСЕАН, АТЕС - яскраво демонструють використання економічної стратегії «інтеграції масштабу».

Стратегія «інтеграції масштабу», як правило стикається з низкою дезінтеграційних рухів:

по-перше, більшість масштабних інтеграційних угруповань характеризується високим рівнем внутрішньої економічної фрагментації, що проявляється у вигляді регіонального протекціонізму й тому виникає загроза конкуренції внутрішніх ринків;

по-друге, важливо враховувати об'єм внутрішнього ринку інтеграційного угруповання та потенціал розвитку, так як не завжди інтеграційні потуги зможуть окупити себе в перспективі по відношенню до витрат;

по-третє, «інтеграція масштабу» не завжди враховує національні інтереси малих країн-учасниць, які можуть переслідувати різноманітні внутрішньо- й зовнішньополітичні цілі, брак уваги до перспектив регіональної інтеграції конкретних областях може зіграти зворотній ефект;

четверте, більш слабкі країни вимушені реалізовувати політику інтеграційного зрощування, що виражається у перебудові внутрішніх державних й недержавних інституцій, імплементації законодавства, переорієнтації внутрішньо- та зовнішньо регіональних ринків.

Звичайно є безліч питань які важливі для всіх країн що інтегруються, з різними економічними структурами і політичними інтересами, знайти області де їх інтереси перетинаються. Однак для будь-якого з учасників інтеграційних проектів, для внутрішньої політики завжди буде залишатися обмеження, у т.ч. й по відношенню до національних інтересів. А це може привести до застою в інтеграції.

Відмінності між економікою групи країн та економікою окремої країни ліквідуються в процесі міжнародної економічної інтеграції і характеризуються наступним:

- у межах однієї країни товари, послуги та робоча сила переміщуються вільно;

- товари, послуги, капітал і робоча сила, які переміщуються із одного регіону країни до іншого, залишаються в межах дій системи законів однієї країни, в тому числі й тих, які регулюють економічні відносини;

- у масштабах групи країн існує кілька валют і центральних банків, які регулюють обіг грошей. У регіонах однієї країни в обігу знаходиться одна національна валюта, яка регулюється центральним банком;

- міжнародний рух товарів, послуг і робочої сили є об'єктом спеціальних міжурядових договорів та угод, положення яких не поширюється на економічні відносини, що діють усередині країн.

Зменшення цих відмінностей до їх повної ліквідації є процесом

міжнародної регіональної економічної інтеграції. Вони можуть бути ліквідованими лише в результаті дій країн чи спеціальних міжнародних організацій. Міжнародною економічною інтеграцією можна назвати лише те господарське об'єднання, яке здійснюється політично самостійними державами та носить добровільний характер [192].

Як зазначає Ю. Шишков первинна фаза інтеграції, коли реально інтеграційні процеси відбувалися виключно між високо розвинутими країнами, поступається формуванню нових торгово-економічних блоків щільним ядром із індустріальних та постіндустріальних держав, а також з невиразною периферією із середньою розвинених країн, він їх називає «геоекономічними галактиками». В межах таких утворень діють не лише природні сили тяжіння збоку потужного ядра, де зосереджений великий вільний ринковий простір, високий інноваційний потенціал і ресурси надлишкового капіталу готового інвестувати в економіку країн-сателітів. Не менш важливу роль відіграє і суттєва фінансова й технічна допомога, яка надається ядром «галактики». Автор пропускає, що в найближче десятиліття спостерігатиметься приріст «галактик» новими периферійними учасниками, а створені між їхніми ядрами окремо менш розвиненими країнами зон вільної торгівлі та іншими преференційними угодами, які будуть набувати все більш ліберальних рис [104, с.55].

Сучасна міжнародна економічна інтеграція відбувається під впливом низки факторів світового розвитку, серед яких найсуттєвішими є глобалізація і регіоналізація, які не виключають, а доповнюють одна одну. На регіональному рівні конкретизуються, організаційно впорядковуються, моделюються інтеграційні процеси, які на глобальному рівні носять узагальнений характер. Розширюючись, регіональні організації відпрацьовують механізм економічного співробітництва, який стає надбанням світової спільноти на глобальному рівні.

Інтеграція відрізняється від інших світогосподарських процесів і являє собою: міждержавне регулювання економічної взаємозалежності та господарського комплексу, орієнтованого на потребу регіону в цілому; процес, що звільняє від національних бар'єрів рух капіталів, товарів, послуг, робочої сили; створення єдиного внутрішнього ринку; зростання продуктивності праці та рівня життя в країнах угруповання [14].

У своєму розвитку інтеграційний процес протікає в декілька стадій, в тому числі формування спільного ринку з уніфікацією юридичних та економіко-промислових умов торгівлі, переміщення грошових коштів та робочої сили, формування валютного та економічного об'єднань. Економічний союз враховує уніфікацію функціонування всіх областей господарської діяльності, координацію економічної політики держав-членів союзу та формування урядів від відповідних функцій.

Необхідно зауважити, що дані політико-правові інтеграційні форми є механізмами здійснення інтеграції та не є ідентичними самій інтеграції. Наявність зон вільної торгівлі, митних союзів також не означає, що рівень справжнього зрощування національних господарств, що входять до цього інтеграційного угруповання, є обов'язково більшим, ніж у господарствах держав, які не є його членами. Колективна участь двох або більше країн у тій чи іншій інституційній формі інтеграції не завжди встановлює справжній рівень інтеграції їх національних господарств [101].

Інтеграційні об'єднання прийнято відрізняти по глибині процесів, що в них відбуваються. Згідно з формами розвитку сучасної економічної інтеграції, у практичному сенсі її можна розділити на такі етапи (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Етапи міжнародної економічної інтеграції

Назва етапу	Характеристика	Приклад
1. Зона преференційної торгівлі	Передбачає підписання торговельних угод, що впроваджують торговельне співробітництво без митних тарифів, податків та зборів країнами, що мають намір інтегруватися, проте тарифи для країн поза зоною інтеграції залишаються.	НАФТА, АСЕАН, ЄАСТ
2. Зона вільної торгівлі	Як і зона преференційної торгівлі, ґрунтується на скасуванні митних бар'єрів між країнами-учасницями.	Європейська асоціація вільної торгівлі (Австрія, Фінляндія, Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія, Швеція) та Північноамериканська зона вільної торгівлі
3. Митний союз	Представляє собою інтеграцію країн задля колективного протекціонізму, що запроваджує спільний митний тариф та єдину систему нетарифного регулювання торгівлі щодо третіх країн. Існування митного союзу передбачає створення контролюючих інститутів, таких як міждержавний секретаріат, відповідні міністерства та відомства, органи координації зовнішньої торгівлі.	ЄврАзЕС, МЕРКОСУР, Митний союз (Росія, Білорусь, Казахстан)
4. Спільний ринок	Ця форма інтеграції пов'язана із запровадженням свободи руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили.	Етап спільного ринку пройшов Євросоюз, КАРІКОМ та МЕРКОСУР.
5. Економічний союз	Передбачає не лише злиття у галузі зовнішньоторговельної і виробничої діяльності, але й запровадження єдиної валюти. Більш того, уряди країн погоджуються передати частку своїх повноважень наднаціональним органам, що мають право вирішувати важливі питання щодо функціонування союзу.	Європейський союз, Союз арабського Магрибу та Західноафриканський економічний і валютний союз

Складено автором, за матеріалами: [255; 280].

Процеси формування економічних інтеграційних угруповань мають чітко виражену регіональну специфіку. При створенні інтеграційного угруповання необхідні певні політико-правові, економічні, соціально-культурні та інфраструктурні умови. Для політико-правових умов принциповим значенням є сумісність політичних устроїв та основного законодавства країн, що інтегруються. До ключових економічних умов інтеграції відносять такі критерії:

- рівень розвитку країни, її ресурсні та технологічні потенціали;
- ступінь зрілості ринкових відносин, зокрема національних ринків товарів, капіталу і праці;
- масштаби й перспективи економічних взаємозв'язків країн;
- інфраструктурна та соціально-культурна сумісність.

Найбільші масштаби, глибина та динаміка характерні інтеграції країн у рамках Європейського Союзу. Розвиток Північно-Американських інтеграційних процесів базується на економічній основі та тісній взаємодії національних економік. Країни Латинської Америки першими з країн, що розвиваються, пішли шляхом регіональної інтеграції, де активно формуються і розвиваються великі та малі регіональні й субрегіональні угруповання [123].

Як зазначає Мариніна С.В., на основі економічних союзів створюються політичні, де забезпечується політична інтеграція. Торговельну інтеграцію країн можна схарактеризувати наступними конкретними формами (зона економічного росту, зона преференційної торгівлі, промислова зона вільної торгівлі, зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз, політичний союз), що визначають глибину регіональної інтеграції та вирізняються за своєю суттю й певними обмеженнями (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Особливості, сутність та обмеження форм міжнародної економічної інтеграції

Форми міжнародної економічної інтеграції	Особливості форм міжнародної економічної інтеграції	Сутність форм міжнародної економічної інтеграції	Обмеження форм міжнародної економічної інтеграції
Зона економічного росту	Транснаціональний розвиток географічно близьких регіонів на основі спільного використання факторів виробництва. Підвищення рівня розвитку менш розвинутих регіонів	Ранній напрям поглиблення інтернаціоналізації економічного розвитку. Нова форма економічної співпраці на основі високого рівня взаємозалежності та взаємодоповнюваності	За участю тільки географічно близьких регіонів кількох країн
Зона Преференційної торгівлі	Встановлюються відносно нижчі тарифи або нетарифні бар'єри у відносинах з країнами-членами угруповання. Збереження національних тарифів відносно третіх країн	Найнижчий рівень економічної інтеграції. Всі учасники самостійно визначають засади та механізми національної зовнішньоторговельної політики	Ризик непогодження іншими країнами-учасницями при самостійному визначенні кожною країною національної зовнішньоторговельної політики
Промислова зона вільної торгівлі	Скасування тарифів і квот та тарифів між учасниками. Сприяння розвитку торгівлі промисловими товарами	Учасники інтеграційних процесів отримують позитивний ефект для розвитку промислового виробництва	Підвищення торгівлі тільки промисловими товарами
Зона вільної торгівлі	Особливий торговельний режим для країн-учасниць за рахунок усунення внутрішніх тарифів при забезпеченні їх в торгівлі з іншими країнами. Свобода руху товарів і послуг між країнами	Принцип зони вільної торгівлі застосовується як до всіх, так і до певного класу товарів та послуг	Ризик втрати взаємовигідної торгівлі між сировинно- та технологічно орієнтованими країнами угруповання
Митний союз	Спільний внутрішній тариф. Встановлення спільного зовнішнього тарифу	Зручність для третіх країн при торгівлі з різними країнами-учасницями, через спільний зовнішній тариф	Спільний зовнішній тариф для третіх країн може бути не вигідний для окремих країн-інтегрантів
Спільний ринок	Вільний рух товарів і послуг, капіталів та громадян	Інтеграція безпосередньо у сфері виробництва, співпраця у грошовій, податковій політиці та політиці зайнятості	Можливий вплив робочої сили, інтелектуальна міграція, що не вигідно для менш розвинутих країн угруповання
Економічний союз	Гармонізація внутрішньої та зовнішньої економічної політики	У країнах інтегрантах функціонує єдина грошова одиниця. Процес пов'язаний не тільки з економічними, але й соціальними параметрами	В умовах погіршення економічної кон'юнктури криза може виникати у всіх країнах-учасницях
Політичний союз	Поряд із економічною забезпечується і політична інтеграція. Повна інтеграція	Наднаціональний рівень управління	Втрата країнами-учасницями часткового суверенітету

Джерело: [100, с.43]

Інституційно затверджений інтеграційний альянс представляється тільки одним з елементів різнобічної діяльності, в ході якої відбувається сплетіння та об'єднання державних господарських комплексів. Будь-яка форма міждержавної угоди має можливість тільки встановити вже наявне, справжнє бажання до інтеграції. У разі, якщо в інституційній системі склалася справжня основа для інтенсивної господарської взаємодії на мікрорівні, інтеграція набуває додаткового стимулу. У випадку, якщо цієї основи немає, незважаючи на міжнародне співробітництво, інтеграція залишається лише формальним явищем, проте документально затвердженим.

На розвиток процесів МЕІ діють такі фактори: політичні, економічні, науково-технологічні, соціокультурні, глобальні.

Основні фактори розвитку міжнародної економічної інтеграції:

1. Поглиблення міжнародного розподілу праці (активізує міжнародний рівень економіки).
2. Прискорення науково-технічної революції (НТП).
3. Розширення регіональних угруповань (інтеграційні об'єднання сприяють розвитку економічної діяльності).
4. Формування регіональних ринків (створюються міжнародні ринки товарів та послуг, цінних паперів, технологій тощо).
5. Інтернаціоналізація господарського життя (створюються міцні міжнародні зв'язки з іншими країнами на основі МПП).
6. Створення транснаціональних корпорацій (ТНК) та промислово-фінансових груп (ФПГ) (лідерство на ринках, прискорений технічний прогрес, концентрація капіталу)

Численні інтеграційні організації, котрі з'являються та формуються в нинішньому міжнародному просторі, ставлять перед собою подібні цілі:

– застосування позитивних сторін економіки масштабу. Гарантувати збільшення обсягів ринків збуту, зниження трансакційних витрат та отримання інших переваг у концепції економіки масштабу. Це, в свою чергу, дасть можливість залучити безпосередні закордонні інвестиції, які з більшим

бажанням прибувають на ринки істотних обсягів, на яких є доцільним формувати самостійні виробництва, котрі задовольняють їхні потреби (дана мета особливо точно виражена в інтеграційних об'єднаннях Центральної Америки та Африки);

– формування сприятливої політичної сфери. Головною метою багатьох інтеграційних угруповань є посилення взаєморозуміння та партнерства держав-учасниць в суспільно-політичній, військовій, соціальній, культурній та інших неекономічних сферах. Для держав, що знаходяться географічно поблизу одна від одної та мають подібні труднощі в сфері розвитку, наявність гарних взаємин з країнами-сусідами, укріплених обопільними економічними зобов'язаннями, є основним політичним пріоритетом (прикладом такої мети є держави Південно-Східної Азії та Близького Сходу);

– вирішення питань торговельної політики. Регіональна інтеграція часто розглядається як метод закріпити переговори держав в рамках багатосторонніх торговельних переговорів в СОТ. Вважається, що злагоджені виступи від імені всього альянсу є більш значущими та призводять до більш бажаних результатів в сфері торговельної політики. Попри це, регіональні організації дають можливість сформувати більш стійку та прогнозовану систему з метою взаємної торгівлі, аніж багатосторонні торговельні переговори, коло інтересів учасників яких дуже різняться (прикладом інтеграційних об'єднань з такою метою є інтеграції в Північній та Латинській Америці, а також у Південно-Східній Азії);

– допомога структурної перебудови економіки. Підключення держав, які формують ринкову економіку або виконують поглиблені фінансові реформи, до регіональних торговельних договорів держав з більш високим ступенем ринкового розвитку, розглядається як основний спосіб передачі ринкового досвіду. Більш розвинені держави, заохочуючи своїх сусідів до інтеграційних процесів, також зацікавлені в прискоренні їхніх ринкових реформ та слідом за цим – формуванні повних та ємних ринків (подібну мету

мали численні західноєвропейські держави, інтегруючись в різних формах до Євросоюзу);

– допомога молодим сферам промисловості. Навіть якщо інтеграційне угруповання не передбачає дискримінаційні заходи проти зовнішніх держав, воно часто розглядається як метод надати підтримку регіональним виробникам, метою яких є доступ до більш великого регіонального ринку (подібні протекціоністські настрої переважали в державах Латинської Америки та в державах Африки у 60-70х рр. ХХ ст.) [101].

Україна проголосила вступ до ЄС одним зі стратегічних питань зовнішньої політики, однак відносини з Європейським Союзом в цьому питанні поки знаходяться на початковому етапі. Така ситуація склалася, як через повільність реформ в Україні так і через небажання ЄС починати нову хвилю розширення.

Хоча в світі за останні десятиліття багато країн Європи пройшли євроінтеграційний шлях, однак недостатньо фундаментальних, а не фрагментарних досліджень щодо оцінки переваг та ризиків інтеграції, а також аналізу існуючого досвіду. Також недостатньо експертних оцінок щодо впливу різних факторів на конкретні напрями необхідних трансформацій, які мають відбутися в процесі інтеграції України.

Дуже корисним для України на її шляху до Європейського Союзу є досвід держав Балтії, набутий ними в процесі європейської інтеграції, адже Україна та країни Балтії мають багато спільних рис, по-перше, їх об'єднує спільне минуле, по-друге, це країни, що на початку 1990-х років почали будівництво самостійної та демократичної держави, проголосивши курс на співпрацю з Європейським Союзом.

Отже, пострадянські республіки: Латвія, Литва та Естонія змогли за дуже короткий термін подолати складнощі перехідного періоду, провести реформування економіки, системи управління державою, соціальної сфери життя та вступити до ЄС. Тому дослідження пройденого реформаційного шляху цих трьох держав має значний практичний інтерес для України.

Країнам Балтії довелося подолати важкий шлях з виконання основних критеріїв членства в Європейському Союзі, хоча вони були досить високими для цих країн того часу. Молодим незалежним країнам довелося адаптувати власне законодавство під норми ЄС, а це 31 розділ, що містять сотні законодавчих актів, які ґрунтуються на «Договорі про заснування Європейської співдружності» та доповненнях до нього, саме цей Договір визначає конкретні напрямки за якими було створено загальноєвропейське законодавство. Країнам Балтії довелося адаптуватися під велику частину усього комплексу європейського законодавства. За цей час докорінні зміни торкнулися економічної, соціальної та політичної сфери життя країн. Зокрема, довелося адаптувати законодавство у сфері вільного руху мешканців країн-членів, товарів, капіталу, а також у сфері конкурентної політики. Єдина сфера де не потребувалася адаптація національного законодавства до норм ЄС – це культура: Євросоюз лише всіляко підтримує та сприяє розвитку культури кожної держави, не потребуючи при цьому створення спільної законодавчої бази [48].

Щоб краще усвідомлювати користь досвіду інтеграції держав Балтії, Ковтун Є. пропонує розглянути процес вступу країн Балтії до ЄС поетапно.

На його думку, першим етапом можна вважати базисний період 1991-1994 рр., коли Латвія, Литва та Естонія проходять шлях від визнання своєї незалежності Євросоюзом до підписання між цими сторонами угод про вільну торгівлю, які стали базисом економічної співпраці між ЄС та державами Балтії, а також запорукою подальшого розвитку відносин між ними. Протягом цього часу розвивається поглиблений економічний діалог між ЄС та Балтійськими державами. В економічному плані країнам довелося пристосовуватися до нових умов, що створювалися через упровадження загальноєвропейського торгового, фінансового та митного законодавства. За таких обставин, ринок країн відкривався для безперешкодного доступу більш конкурентоспроможних товарів з ЄС, але й Латвія, Литва та Естонія також мали змогу просувати свою продукцію на європейські ринки.

Другий етап (1995-1998 рр.) розпочався з підписання договорів про асоційоване членство Латвії, Литви та Естонії. В цей період відносини між Балтійськими республіками і ЄС виходять на якісно новий рівень визначення чітких завдань до подальшої співпраці в руслі інтеграції до Євросоюзу і саме в цей період держави Балтії подають заявки на вступ до ЄС.

Третій етап (1998-2003 рр.) розпочався представленням Рішень ради Європейського Союзу з чіткими вимогами до країн-кандидатів на вступ до ЄС. Протягом цього етапу поглиблюються не тільки економічні зв'язки між ЄС і країнами Балтії, а й співпраця в політичній і соціальній сферах. Також Латвія, Литва та Естонія, отримавши чіткі вимоги від Євросоюзу, починають їх виконувати. Піковою подією етапу можна назвати саміт ЄС в Афінах, під час якого, 16 квітня 2003 р. були підписані угоди про вступ з десятьма країнами: Болгарією, Чехією, Естонією, Угорщиною, Латвією, Литвою, Польщею, Румунією, Словаччиною та Словенією. Остаточною датою вступу країн Балтії до ЄС є 1 травня 2004 р., коли вони разом з сімома іншими державами офіційно набули повноправного членства.

Розширення ЄС, яке відбулося у 2004 р. вплинуло безпосередньо і на Україну, адже в стратегічному плані, розширення ЄС стало важливим чинником подальшої європейської інтеграції нашої країни, за рахунок якої виникли більш широкі можливості розвитку всебічного співробітництва та поглиблення взаємодії між сторонами.

Європейська інтеграція для країн Балтії стала головним фактором, який в значній мірі вплинув на розвиток цих країн, адже шлях до Євросоюзу виступив головним каталізатором проведення реформ та економічного зростання. Хоча на момент вступу до ЄС, економічні показники Латвії, Литви та Естонії були одними з найнижчих серед країн-членів, економіка прибалтійських республік характеризувалася високими темпами зростання, що дозволило їм значно випередити усі колишні радянські республіки. З набуттям повноправного членства в ЄС збільшилася також політична вага цих держав, зріс їхній міжнародний імідж [81].

Цінним джерелом корисного досвіду євроінтеграції для України є відносини з країнами Вишеградської четвірки (В-4), які для нашої країни завжди мали важливе значення, адже три з чотирьох країн цього об'єднання є сусідніми для України державами, а також всі чотири країни стали прикладом успішного набуття членства в Європейському Союзі і можуть надати відповідну авторитетну підтримку для просування євроінтеграційних прагнень України.

Країни Вишеградської угоди – це група з чотирьох країн, до якої увійшли Польща, Словаччина, Чехія й Угорщина, створена в угорському місті Вишеграді у лютому 1991 р. для координації зусиль на шляху вступу до НАТО і ЄС. Країни поставили за мету повну господарську, політичну й юридичну інтеграцію до ЄС і вступ до НАТО. У 1999 р. до НАТО вступили Польща, Угорщина і Чехія; у 2003 р. – Словаччина. 1 травня 2004 р. всі чотири «Вишеградські країни» увійшли до Європейського Союзу [3].

Польща, як і Україна – постсоціалістична держава, що мала приблизно однакові стартові позиції на початку трансформаційних перетворень, досить схожу структуру економіки, подібне складне геополітичне становище і поляризовану політичну систему. Однак Польща, яка ще в 90-х роках минулого століття чітко дотримувалася курсу на євроінтеграцію, досягла значних економічних успіхів у порівнянні з Україною, яка намагалася отримати дивіденди, декларуючи інтеграційні прагнення одночасно в східному і західному напрямках. Незважаючи на наявні проблеми, інтеграція Польщі в ЄС корелює зі значним поліпшенням абсолютної більшості показників соціально-економічного розвитку держави.

Досягти цього прогресу їй вдалося завдяки можливостям і вигодам, наданим Польщі членством в ЄС. Це такі вигоди, як поліпшення бізнес-клімату, зміцнення ринкової економіки, створення ефективної системи захисту прав власності, прямий доступ до фінансових ринків європейських країн, відсутність митних бар'єрів в рамках Європейського Союзу.

До речі, комплекс проблем, з якими зараз стикається Україна, подібний

до проблем, які були притаманні Польщі (як, зрештою, й іншим постсоціалістичним державам регіону) перед початком руху в європейському напрямку. До слова, навіть сьогодні в Польщі спалахують скандали щодо різних фінансових афер, зловживань чиновників, нецільового використання бюджетних коштів, ухилення підприємств від сплати податків. Але саме тут членство країни в ЄС відіграє значну конструктивну роль.

Так, Європейський суд активно блокує будь-які спроби органів державної влади спотворити ринковий простір та створити неринкові переваги для окремих суб'єктів. Європейська комісія стежить за ефективністю та обгрунтованістю витрачання значної частини публічних коштів (насамперед, одержуваних Польщею зі структурних фондів ЄС), що автоматично формує антикорупційну культуру у чиновників. Європейські компанії сформували цивілізований діловий клімат, де домінують принципи прозорості, чесної конкуренції та партнерського діалогу з органами державної влади [113].

Вступ іншої країни Вишеградської групи – Словаччини до Євросоюзу стало одним із пріоритетів зовнішньої політики з моменту створення незалежної держави в 1993 р. Головна ідея і сенс інтеграції полягав в тому, що республіка, вступивши в ЄС, стане частиною потужного проекту, який підтримає функціонування демократичних інститутів, верховенство права, сприятиме економічному та соціальному розвитку, дасть імпульс розвитку регіонів, позитивно вплине на підприємницьку сферу і сприятиме поліпшенню стану навколишнього середовища. Для досягнення цієї мети Словаччина реалізувала масштабні економічні та соціальні реформи, взяла на себе зобов'язання, пов'язані з членством в ЄС, а також виконала Копенгагенські критерії [73].

Для створення скоординованої системи роботи словацьких державних органів в умовах інтеграції і подальшого функціонування в рамках об'єднання, державні відомства посилювалися кадровими ресурсами. Потреба в професійних кадрах, які розбиралися в імплементації

законодавства, реформування державних і самоврядних органів і могли б здійснити структурні зміни відповідно до вимог ЄС, виникла в Словаччині на початку інтеграції та існує дотепер.

Така підготовка реалізується в таких напрямках:

- створення спеціальних навчальних програм у вищих навчальних закладах з одночасним поглибленим вивченням іноземних мов;
- запозичення досвіду інших держав-членів Євросоюзу через програми стажування та створення спільних робочих груп;
- допомога громадських організацій в розробці та вдосконаленні законодавства;
- стажування словацьких чиновників в структурах ЄС [204].

Вищевказані фактори стали визначальними у питаннях ефективного реформування різних секторів, галузей та сфер суспільного життя в процесі трансформації та європейської інтеграції Словаччини.

Для всебічного аналізу процесу європейської інтеграції Словаччини необхідно також звернути увагу на політичну культуру і підтримку населенням процесу інтеграції.

Загальновідомо, що в демократичному суспільстві неможливо ігнорувати громадську думку. Після закінчення переговорів про вступ Словаччина оголосила про проведення референдуму, під час якого громадяни країни відповідали на питання «Чи згодні ви, щоб Словацька Республіка стала державою-членом Європейського Союзу?». У референдумі взяли участь 52,15% виборців, а за вступ країни в ЄС висловилися 92,46% тих, хто голосував, що підтвердило підтримку словаками європейського вибору [73].

До речі, в Україні, згідно з дослідженням проведеним соціологічною службою Центру Разумкова з 17 по 21 січня 2020 р., якби найближчим часом відбувся референдум з приводу вступу України до ЄС, то майже дві третини (63,3%) усіх опитаних проголосували б за вступ. Проти проголосували б 21,6% респондентів, решта не брали б участь у референдумі або не визначилися з відповіддю. За вступ до ЄС проголосували б абсолютна

більшість респондентів у Західному (78,4%), Центральному (68,7%) та Південному (51,5%) регіонах, а також відносна більшість опитаних у Східному регіоні (46,8%) [150].

Отже, на прикладі Польщі та Словаччини можна наочно побачити, які вигоди чекають Україну в разі повноцінної інтеграції в ЄС. В цілому загроза для вітчизняної економіки в європейський вектор інтеграції чимало, але і потенційні вигоди дуже привабливі. Домогтися успіхів у цьому напрямку можна при наявності політичної волі керівництва країни довести це рух до повноцінної інтеграції в ЄС.

Слід зазначити, що держави В-4 надають відчутну політичну підтримку євроінтеграційному курсу нашої держави в рамках так званої «групи друзів» України в ЄС, під час головування в Євросоюзі, офіційно підтримуючи План дій Україна – ЄС. Одночасно співпраця ведеться у різних формах: зміцнення міжурядових контактів, урізноманітнення заходів у форматі «В-4 + Україна» у політико-безпековій, військовій, енергетичній, соціокультурній сферах, а також на регіональному рівні [4].

В цілому, експерти, опитані в Польщі, Чехії і Словаччини, вважають, що курс на євроінтеграцію мав важливе значення в здійсненні внутрішніх реформ у цих країнах. Більшість словацьких експертів переконана, що роль європейської інтеграції була вирішальною для внутрішніх трансформацій. Експерти в Польщі і Чехії розділилися на дві групи – одна вважає, що євроінтеграційний курс зіграв ключову роль для внутрішніх реформ, інша – окреслює цю роль як важливу, однак не визначальну [24].

Таким чином, співпраця між Україною та Вишеградською четвіркою є ефективною та перспективною, здебільшого в плані отримання стимулів та відповідної допомоги Україні на шляху інтеграції до Європейського Союзу.

Отже, світовий досвід свідчить, що основними завданнями, які стоять перед державами та реалізуються в рамках європейської інтеграції є: соціально-економічне посилення країни, як внутрішнє так і по відношенню до третіх країн; зміцнення позицій країни на міжнародно-політичному рівні;

внутрішня політична стабільність країни тощо. А головною запорукою успішності реалізації Стратегії інтеграції різних країн до ЄС є перехід від декларування намірів стати повноправним членом ЄС до конкретних дій, які мають бути спрямовані в першу чергу на побудову вільного демократичного суспільства, зменшення ролі держави в управлінні економікою, боротьбу з корупцією та тіньовою економікою.

Тому Україні доцільно розвивати двостороннє співробітництво з країнами, які успішно пройшли чи проходять шлях європейської інтеграції. Є потреба в активізації діалогу та визначення перспективних сфер співробітництва, зокрема з вивчення євроінтеграційного досвіду, в тому числі щодо адаптації національного законодавства до стандартів ЄС.

На наш погляд, ефективним діалогом може стати підписання з цими країнами Меморандумів про співпрацю в галузі європейської інтеграції. Меморандум допоможе визначити сфери, які потребують підтримки в період проведення Україною важливих для європейської інтеграції судових, адміністративних, інституційних та інших реформ. Крім того, добросусідські відносини, закріплені Меморандумом, є гарантом довгострокової безпеки і стабільності в регіоні, важливим елементом європейської інтеграції. Серед держав-членів ЄС Україні потрібно поглиблювати співпрацю з державами, які мали схожі проблеми на шляху до євроінтеграції, особливо з країнами колишнього соціалістичного табору, які з Україною знаходились майже в тотожних соціально-економічних умовах розвитку на початку євроінтеграції.

Отже, узагальнення світового досвіду реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції дозволило виявити методичні підходи, механізми, інструменти та принципи для використання в українській державноуправлінській практиці. Досвід більшості країн, особливо східноєвропейських держав вказує на те, що швидкого та легкого способу вступу до ЄС не існує: це довгий та складний євроінтеграційний шлях. Тому державна політика у сфері європейської інтеграції України має сприяти перетворенням у політичній, правовій, економічній, фінансовій, соціальній,

екологічній сферах, що дозволить подолати більшість труднощів на шляху європейської інтеграції і дозволить нашій країні стати невід'ємною частиною оновленої Європи, що й буде предметом подальших наукових досліджень.

Висновок до першого розділу

Визначено сутність та зміст механізмів формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції. Проаналізовано еволюцію поглядів на природу та характер процесів економічної, регіональної, європейської інтеграції; проаналізовано зміст базових категорій дослідження інтеграційних процесів за видами, завданнями, категоріями. Розкрито, систематизовано та узагальнено теоретичні засади й поняття «регіональна інтеграція», «міжнародна економічна інтеграція», «державне регулювання інтеграційними процесами».

Виокремлено ключові аспекти вироблення механізмів та форм державної політики у сфері реалізації інтеграційних процесів: цілеспрямованість дій органів публічної влади; вибір засобів, інструментарію досягнення встановленої мети задля реалізації державних стратегій.

Дістало подальшого розвитку визначення сутності та змісту державної політики у сфері інтеграції держави. З'ясовано, що «державна політика» розглядається з позиції: ціннісної складової державної політики, а саме як сукупність ціннісних цілей, державно-управлінських заходів, рішень і дій, порядок реалізації державно-політичних рішень (поставлених державною владою цілей) і системи державного управління розвитком країни; з позиції «системного підходу» - комплексу дії системи органів державної влади згідно з визначеними цілями, напрямками, принципами для розв'язання сукупності взаємопов'язаних проблем у певній сфері суспільної діяльності; «інституційно-інструментального підходу», як сукупність намірів, державно-управлінських рішень, інструментів їх впровадження та моніторингу виконання, що реалізуються за участі основних суб'єктів (органів влади,

представників бізнесу, інститутів громадянського суспільства).

Незважаючи на відмінності у зазначених категоріях понятійного апарату, на сучасному етапі поняття «інтеграція» слід розуміти, як це процес усунення дискримінації у відносинах між країнами, а також взаємодії між політичними та державноуправлінськими підсистемами у межах формування економічних систем країн регіону в більш складний господарський комплекс.

Запропоновано таке формулювання терміну «інтеграція», яку можна представити як взаємодію політичних, управлінських, економічних та соціальних підсистем держав-учасниць з метою усунення дискримінацій між господарськими одиницями та створення якісно нової системи співпраці між різними сферами держав інтегрантів.

Проведено аналіз та розкрито сутність теоретичних підходів щодо вивчення інтеграції як процесу та складової державної політики.

Проведено аналіз наявної внутрішньої організаційної структури інтеграційних процесів, здійснено діагностику невідповідності сучасним принципам інтеграційних вимог. Обґрунтовано доцільність удосконалення організаційних засад системи державного регулювання інтеграційними процесами через посилення функції організації на всіх рівнях державного управління.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.

2.1. Теоретичні концепції та методологічні підходи щодо дослідження питання європейської інтеграції.

Розширення Європейського Союзу, яке відбулося 1 травня 2004 р., призвело до історичних змін політичних, географічних та економічних умов для України та Євросоюзу. Сьогодні Європейський Союз та Україна мають спільний кордон і як безпосередні сусіди посилюють свій політичний та економічний взаємозв'язок. Розширення надало можливість для України та Європейського Союзу розвивати тісніші взаємовідносини, що виходять поза рамки співробітництва до поступової економічної інтеграції та поглиблення політичного співробітництва.

Історичний екскурс у минуле дає можливість дослідити еволюцію теорій інтеграції, їх переплетіння та відособленість. Перші теоретичні пояснення інтеграції були запропоновані меркантилістами (У. Стаффорд, Т. Мен, А. Монкретьєн, У. Стаффорд). Розроблена представниками цієї школи концепція міжнародної торгівлі передбачала абсолютизацію інтересів окремих країн. Як стверджували меркантилісти усе, що необхідно в господарському житті, країна повинна прагнути виробляти самостійно. Проблему інтеграції вони розглядали як елемент вчення про ефективність зовнішньої торгівлі [209].

Основи теоретичного аналізу міжнародної економічної інтеграції заклали ще А. Сміт, Д. Рікардо, Дж.Р. МакКуллох, Ф. Ліст, Г. Шмолер та В. Рошер, які переважно досліджували діяльність митних союзів. У світовій літературі поширена думка, що теорія економічної інтеграції пройшла дві стадії еволюції, кожна з яких відповідала своєму часу [220, с. 82–87]. Перша

– традиційна теорія економічної інтеграції, основна увага якої зосереджена на поясненні основних переваг торгівлі та економічної інтеграції, а друга – нові теорії економічної інтеграції, які розвивалися під впливом зміни економічних і торговельних умов [209, с. 133-155].

Різноманіття поглядів і трактувань інтеграційного процесу, інтеграції в цілому і окремих його категорій, елементів, взаємозв'язків в спеціальній літературі об'єднують в ряд напрямів (шкіл): економічна, структурна, дирижистська, функціональна та ін.

В основному вони є осмисленням і систематизацією конкретних шляхів і форм розвитку інтеграційних утворень, як правило, на прикладі практики європейської інтеграції, а також методи узгодження різних областей господарської, соціальної і зовнішньої політики, механізми взаємодії країн і суб'єктів господарювання, включаючи розбіжності між ними.

Самою ранньою школою теорії інтеграції вважається ринкова (ліберальна) школа. Представники цієї школи одними з перших спробували дати теоретичне пояснення регіональної інтеграції.

Початковим пунктом даної школи є відомий постулат економічного лібералізму про те, що ринок – кращий регулятор економіки, який не можуть замінити ніякі «штучні механізми» регулювання з боку держави. Представники даної школи (особливо найбільш ортодоксальні) вважають, що можливо порушити нормальний процес функціонування економічної системи лише за рахунок державного втручання.

Важливий внесок у дослідження інтеграційних процесів внесли представники ліберальної ринкової школи інтеграції (Г. Кассель, М. Гальперин, В. Репке та ін.). Вони виступали за мінімізацію регулюючого втручання в процеси міжнародної інтеграції з боку держави. Інтеграція, на їх думку, це такий стан речей, коли між різними національними господарствами можливі настільки ж вільні й вигідні торговельні відносини, як і ті, які існують усередині національного господарства [107, с. 8]. Тобто вони розглядали інтеграцію як результат дії лише ринкових сил. Саме ринкові

механізми, які стихійно діють в економіці, ведуть до формування інтеграційних об'єднань. Вони не тільки заперечували роль держави в розвитку інтеграції, більше того, вони вважали, що державні інститути можуть не лише негативно впливати на економічний розвиток, а й привести до загального хаосу.

Для представників ринкової школи ідеал інтеграції – це повна свобода конкуренції, свобода дії ринкових сил: «Дві різні економічні одиниці, можуть бути визнаними самими інтегрованими», – писав в 1953 р. французький соціолог Р. Арон, – «якщо рух товарів, капіталів і людей між певним числом економічних одиниць може здійснюватися так же вільно, як і усередині кожної з них, то ці різні одиниці з'єднані» [211]. Повна інтеграція, згідно даної точки зору, означає повну схожість умов руху капіталів і осіб, а отже, і можливостей здійснення підприємницьких операцій в інтегрованому просторі з відповідними умовами в рамках національного господарства.

Дуже близькі до даної позиції погляди В. Репке який, розуміє під інтеграцією «такий стан речей, коли між різними національними господарствами можливі такі ж вільні і вигідні торгові відносини, як і ті, які існують усередині національного господарства». Це можливо, на його думку, лише за такої «тісної спільності (національних) ринків і цін, яка перетворює дану економічну зону на єдине ціле» [293]. Міжнародна економічна інтеграція має забезпечити такі самі умови для руху факторів виробництва, які існують у національній ринковій системі, абсолютну свободу дій ринкових сил та мінімізувати регулюючий вплив держави [294, с. 276].

Також він стверджує, що інтеграція потребує більшої свободи конкуренції, ніж та, яка існує усередині окремих країн. На його переконання, «національний дирижизм», тобто втручання держави в економічні процеси в національних рамках, якраз і є причиною міжнародної дезінтеграції [288]. Він вбачав у європейській інтеграції не що інше, як спробу виправити становище, яке склалося після Першої світової війни 1914 року, коли було зруйновано інтеграцію національних економік.

Схожу позицію займає німецький економіст А. Предоль: «Інтеграція означає створення великого господарського простору, вільного від перетинаючих його державних меж» [288].

Таким чином, повна інтеграція, на думку представників даної школи, - цей єдиний ринковий простір в масштабах декількох країн, де забезпечена повна свобода ринкових сил і конкуренції. А критерієм інтегрованості можна вважати ступінь свободи дії стихійних ринкових сил і обмеженої дії державних органів. В сучасних умовах позиція представників ринкової школи вважається абсурдною. Це доводиться тим, що процес інтеграції є керованим національними урядами держав, що об'єднуються, і міждержавними інститутами регіональних економічних угруповань.

Розвиток інтеграційних процесів у Європі і в інших регіонах показав, що для досягнення успіху в інтеграції національних господарств лише ринкових методів недостатньо. Участь державних і міждержавних органів у регулятивному механізмі міжнародної економічної інтеграції є очевидною.

Невідповідність ідей ринкової школи інтеграції реальній практиці викликала справедливу критику зі сторони більш тверезо оцінюючих цей феномен представників неолібералізму. Їх навчання сформували ринково-інституційну, або неоліберальну політику. Наприклад, французький економіст Ж. Вайлер вважає, що було б великою помилкою вірити в те, що рішення створити регіональний союз могло б відновити умови економічного лібералізму, одним ударом покінчивши зі всіма проявами дирижистської політики [315].

Ринково-інституціональна школа визнала поряд з ринковими факторами важливу роль господарської політики держав та міждержавних структур, які розвиваються в окремих інтеграційних об'єднаннях. Представники цієї школи (Б. Баласса, М. Алле, М. Бійє, М. Портер) намагаються знайти компроміс між ринковим та державним механізмом інтеграції.

Віддаючи дань ринковому механізму регіональної інтеграції, ці економісти відзначають і важливу роль координації економічної політики

держав. Значна частина теоретиків, що стоять на позиціях економічного неолібералізму, прагне в своїх моделях економічної інтеграції знайти компроміс між ринковими і регулюючими їх механізмами. Так, на думку американського економіста Б. Баласі, будь-які спроби інтеграції неминуче зажадають узгодження різних сфер господарської політики зацікавлених країн, бо прагнення уникнути негативних результатів господарської діяльності, підтримки економічної рівноваги вимагають втручання держави в дії ринкового механізму [216].

На відміну від представників ринкової школи, інтеграція розглядається ними як єдність, гармонізація в міжнародному масштабі економічних і економіко-правових елементів. Причому ця єдність формується поступово, поетапно, від нижчих форм до вищих. Пропозиція Б. Баласі щодо класифікації рівнів інтеграції наразі є актуальною. Основними етапами інтеграції є зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз, повна економічна інтеграція.

Економічна інтеграція як процес охоплює низку заходів, які спрямовані на усунення дискримінації між економічними одиницями, що належать до різних національних держав; як стан речей – відсутність будь-якої з форм дискримінації між національними економіками [215].

Представники ринково-інституційної школи велику увагу приділяють заходам, що допоможуть мінімізувати дискримінацію втручання держави у співробітництві між державами та висунути на провідні позиції ринкові регулятори економічних процесів. Прихильники даної концепції намагаються знайти компроміс між ринковими та державними регулятивними механізмами міжнародної економічної інтеграції, вважаючи, що інтеграція є втіленням певної єдності економічних і політико-правових аспектів. На відміну від представників ринкової школи інституціоналісти визнають, що національні господарства неможливо інтегрувати лише ринковими методами [107, с. 8].

З одного боку прибічники цієї школи вважають, що суто ринковими

методами розвивати регіональні об'єднання неможливо та неефективно, необхідно проводити політику державного регулювання. У той же час, не можна переоцінювати державне регулювання.

Подібну думку регіональної інтеграції яскраво змалював ще в 1960р. французький теоретик М. Алле. В своїй книзі «Єдина Європа. Шлях до процвітання» він писав, що інтеграція зрештою створює такий єдиний ринок, усередині якого не існує ніяких перешкод для циркуляції товару, капіталу і людей, немає ні митних зборів, ні кількісних обмежень; ринок, усередині якого трудящі можуть знайти роботу відповідно до своїх схильностей [206].

Що ж до методів здійснення інтеграції, то дана школа в цьому аспекті дуже близька до ринкової школи. Але, на відміну від останньої, вона визнає, що економічна інтеграція сучасних господарств не може бути досягнута лише ринковими методами, існує необхідність все більш тісної координації деяких областей господарської політики держави, без якої неможливо забезпечити свободу пересування в регіоні товарів, капіталів, послуг і робочої сили, яка інтегрується.

З іншого боку, не можна забувати, що ринок та ринкове регулювання – це головний регулятор розвитку інтеграційних процесів. Необхідно здійснювати політику державного регулювання (втручання) для вирішення певних економічних проблем, а саме регулювання зайнятості, усунення відсталості окремих регіонів, регулювання діяльності монополій, уникнення економічної депресії, регулювання інтеграційних процесів на більш вищих етапах. На думку представників зазначеної школи, для інтеграції характерні такі ефекти:

- статичний ефект, тобто ефекти які виникають в результаті скасування мит та перерозподілу продуктивності виробничої діяльності, вони носять короткостроковий характер та не є головним в процесі інтеграції;

- динамічні ефекти – це довготривалий процес за своєю дією та найбільш важливі процеси інтеграції.

М. Алле та Б. Баласса визначають такі динамічні ефекти інтеграції на економіку, як: зміна структури ринку і конкуренції, технологічні зміни, зростання продуктивності, інвестиційна діяльність та різного роду ризики [207, с. 449–454]. Брада та Мендес визначають провідну роль інвестицій як одного з динамічних ефектів, який призведе до збільшення економічних масштабів та залучення більшої кількості споживачів [221, с. 164].

Інший представник даної школи – Н. Кремер – вважає, що економічна інтеграція припускає втручання держави не тільки в період її створення, а і після нього, але не можна зводити цей процес до одних лише політико-правових заходів держав-членів інтеграційної освіти. Всі форми інтеграції він підрозділяє на дві групи: інституційні і неінституційні. Інституційна інтеграція – це інтеграція за допомогою створення сумісних органів; всі інші – як з участю самих держав, так і без їх участі – відносяться до неінституційної інтеграції. Він відзначає також про постійну підтримку стану інтегрованості і дає більш чітке визначення повної інтеграції (економічної): «Вища стадія в області міжнародної економічної інтеграції була б досягнута тоді, коли з боку національних властей не існувало б ані найменших відмінностей в підході на ґрунті державної приналежності і коли при ухваленні рішень в області економічної політики будь-які інтереси мали б пріоритет перед національними інтересами» [221].

При розгляді представниками ринково-інституційної школи ступенів і форм регіональної інтеграції виявляється, що на всіх стадіях інтеграції головним вважається усунення всіх форм дискримінації в міжнародному русі чинників виробництва (митні тарифи і кількісні обмеження, валютна, фіскальна і інші напрями внутрі- і зовнішньоекономічної політики держав). Тому вони визнають неминучість політичної інтеграції.

Б. Баласса вбачає початок інтеграції в акціях урядів, що розвиваються від найпростіших до складніших форм. Виходячи з цього він розрізняє п'ять таких форм: зону вільної торгівлі, митний союз, загальний ринок, економічний союз, повну економічну інтеграцію. Спробував систематизувати

динамічні ефекти інтеграції і виявити їх вплив на темпи зростання ВВП країн, що інтегруються, а також вплив на загальну економічну ефективність, зокрема на те, наскільки безперешкодним є здійснення комерційних операцій в світлі збільшеної конкуренції і невизначеності, що зменшилася [216].

Ідеї неолібералізму в інтеграційних процесах розділяє М. Портер. В своїй книзі «Міжнародна конкуренція. Конкурентні переваги країн» [127] він стверджує, що регіональна економічна інтеграція дозволяє підвищити, конкурентоспроможність окремих країн і всього угруповання в цілому, за рахунок створення галузевих кластерів, у формуванні і зміцненні яких національні уряди грають важливу роль.

При цьому з'являється можливість вирівнювання рівнів економічного розвитку окремих країн в тих або інших галузях (різношвидкісний розвиток). Регіональна політика при створенні кластерів може спонукати національні уряди до розміщення (розвитку) тих або інших галузей в країнах, де їх раніше, не було.

Своїми поглядами представники даної школи істотно розрізняються між собою, але об'єднує їх наступне:

по-перше, дана школа здійснює акцент на заходах по скасування дискримінації у взаємній співпраці і на оновленні в переважаючих правах ринкового механізму регулювання економічних процесів, передбачає мінімальне державне втручання в сферу міжнародної господарської інтеграції;

по-друге, погоджуються з необхідністю найтіснішої координації деяких галузей господарської політики держав-членів інтеграційного об'єднання, без якої неможливо забезпечити свободу пересування в інтеграційному регіоні товарів, послуг, капіталів і робочої сили;

по-третє, критична позиція щодо традиційної теорії міжнародної торгівлі;

по-четверте, прагнення розкрити структурну сторону інтеграційного процесу.

Вже в середині 1960-х років ряд французьких, англійських і італійських економістів критикували неолібералістичні підходи і більш глибоко досліджували таке явище, як регіональна інтеграція, і запропонували іншу концепцію інтеграції – структурну.

Представників цієї школи відрізняє критичне ставлення до двох попередніх теорій і прагнення розкрити структурну сторону інтеграційного процесу. Ф. Мюрдаль, А. Нарбаль, А. Маршаль, П. Стрітен, Ф. Перру і інші економісти звернули увагу на те, що свобода пересування товарів і «факторів виробництва» веде до нерівномірності економічного розвитку окремих районів простору, що всередині інтегрується, а отже, є причиною соціальної нерівності регіонів.

Дослідники розглядають економічну інтеграцію як процес структурних перетворень в економіці країн з центрами розвитку інтеграції – великими компаніями (ТНК) і цілими галузями промисловості. Результатом таких перетворень, на їх думку, є якісно новий інтегрований простір з більш досконалим господарським механізмом. Інтеграція для них є процесом створення нової економічної структури, у результаті якого відбувається взаємопроникнення національних економік, що призводить до неодмінних змін структури економіки та її перетворення, тобто економічна інтеграція веде до створення якісно нового, досконалого економічного організму [302, с. 16–17].

Так, наприклад, А. Маршаль, розвиваючи думку про справжню інтеграцію, наголошує, що вона можлива лише на стадії економічного союзу, коли відбувається взаємопроникнення національних господарств, і пов'язана зі змінами в їхній структурі [93, с. 74]. При повній свободі руху товарів та факторів виробництва не забезпечується соціально-економічна ефективність об'єднання, оскільки розвиток регіонів є нерівномірним. У працях «Солідарна Європа» (Париж, 1964 р.) та «Територіальна інтеграція» (Париж, 1965 р.) А. Маршаль доводить, що інтеграція досягається лише на рівні зони

вільної торгівлі, адже саме на цій стадії розвиток однієї країни позитивно впливає на інших країн-учасниць.

Таким чином, міжнародну інтеграцію можна визначити як процес, що виник у результаті міжнародного поділу праці та який веде до зближення економік окремих країн, результатом якого є формування єдиного економічного простору, в якому буде відбуватися безперешкодний рух товарів, послуг, капіталу та робочої сили.

Вони вважали, що інтеграція повинна покращувати суспільство, забезпечуючи соціальну рівність, рівномірний розвиток країн і районів тощо. Адже слаборозвинені райони є основними вогнищами безробіття, аграрного перенаселення, гострих соціальних конфліктів. Щоб уникнути цього, необхідне втручання держави, оскільки вільний ринок допомогти в цьому не може. Справа набагато складніше. На думку французького економіста А. Нарбаля, «сучасна інтеграція — це інтеграція національних господарств, а не інтеграція ринків, яка є лише псевдоінтеграцією» [277].

Принцип солідарності передбачає створення економічних союзів, що і є проявом справжньої інтеграції. В свою чергу, створення будь-якої нової системи (в тому числі за рахунок взаємопроникнення національних господарств) призводить до зміни її структури. З приводу засобів досягнення інтеграції представники даної школи (зокрема, американець Ч. Киндлебергер, англієць П. Майлз) вважали, що інтеграції не можна досягти тільки шляхом відміни митних меж або створення митних союзів, необхідно вирівнювати ціни на «фактори виробництва».

Трохи іншим шляхом прийшов до структурної інтеграції відомий французький економіст Ф. Перру, що висунув ще в 1947 р. специфічну концепцію «полюсів зростання» і «полюсів розвитку» [285]. Ця теорія стверджує, що в економіці є активні галузі і економічні одиниці (підприємства, фірми), стимулюючі розвиток інших галузей (одиниць), які характеризуються новітніми галузями, пов'язаними з енергетикою, матеріалами і речовинами, чорною металургією, металообробкою тощо, і є

пасивні галузі і господарські одиниці – традиційні галузі: текстильна, добувна промисловість, сільське господарство, що не робить такого впливу на навколишнє господарське середовище, які стають ініціаторами економічного зростання.

Представники структурної школи в економічній інтеграції вбачають процес структурних змін у країнах, що інтегруються, та створення якісного об'єднання декількох національних господарств.

Одним з напрямів ринково-інституційної школи є структурна теорія інтеграції. На думку теоретиків структурної школи (Ж. Моне, Г. Мюрдаль, Ф. Перру, П. Стрітен), як ринок, так й держава відіграють важливу роль у становленні ефективного функціонування інтеграційного об'єднання. Інтеграційні процеси на їхню думку, є основним економічним утворенням або структурою. Так Ф. Перру згідно з теорією «полюсів зростання», стверджує, що економічний розвиток розглядається і трактується як структурні зрушення, які викликані проривним зростанням обмеженого числа галузей, що перетворюють паралельно суміжні виробництва. Зазначена модель розвитку отримала свою реалізацію в країнах Південно-Східної Азії.

Треба відмітити, що ініціаторами зростання стають монополістичні утворення, а саме транснаціональні корпорації. Ще в 1958 р. Ф. Перру відзначав, що західноєвропейську інтеграцію створюють монополістичні об'єднання, діючі у фінансово-банківській сфері, а також у вирішальних галузях промисловості, і тому назвав ЄС «продуктом монополістичного капіталізму» [286]. Будучи індукторами зростання, монополії обростають оточенням, в результаті утворюється полюс розвитку. Вони надають певне взаємне тяжіння один до одного і поступово встановлюють взаємні економічні зв'язки, що веде до виникнення цілих зон розвитку. Описуючи процес інтеграції, Ф. Перру здійснює розподіл між зонами розвитку і зонами інтеграції – якщо кожен полюс інтеграції є одночасно і полюсом розвитку, то не кожен полюс розвитку може виступати полюсом інтеграції, перш за все, він повинен охопити не одну країну, а хоча б дві. Він прямо заявляє, що

«інтеграція здійснюється за допомогою ринку, за допомогою інвестицій, за допомогою інститутів».

Головною проблемою регіональної інтеграції, представники даної школи вважають оптимальне співвідношення національних програм господарської політики із забезпечення вигід, які є наслідком міжнародної співпраці. На відміну від ринкової позиції, акцент робиться на позитивній інтеграції. «Під інтеграцією, – відзначає П. Стрітен, – слід розуміти загальну політику зайнятості, загальну монетарну, монетарну і фіскальну політику» [302].

Ж. Моне відзначав, що політична інтеграція неможлива за відсутності економічної єдності країн інтеграційного угруповання. Повна інтеграція, на його думку, можлива лише при поєднанні так званої «позитивної» та «негативної» інтеграції, тобто скасування всіх торговельних бар'єрів у поєднанні зі спільною політикою держав-учасниць [114].

Представник шведської школи економічної інтеграції Г. Мюрдаль вважав що інтеграція на ринковій основі не призведе до загального поліпшення економічної ситуації у світовій економіці, особливо в країнах що розвиваються, тому державне регулювання має забезпечити не тільки свободу, але й рівність шансів всіх держав в світовій економіці. Для цього необхідно створити наднаціональний уряд, який би забезпечував гармонійний розвиток всіх країн світу. Він також вважав, що світовий ринок, у глобальному сенсі, робить негативний вплив на країни, що розвиваються.

Згідно з визначенням Г. Мюрдаля, «економічна інтеграція» – це здійснення старого ідеалу рівності можливостей, проголошеного Заходом». У промислово розвинених країнах, на його думку, досягнуто високий ступінь національної інтеграції. Це сталося внаслідок втручання держави щодо регулювання економічного життя країн. Але всесвітня економічна інтеграція відсутня. Більш того, зазначає автор, національна інтеграція в розвинених країнах призвела до посилення «міжнародної дезінтеграції», головним

виразом якої є зростання економічної нерівності між індустріально розвиненими і слаборозвиненими країнами [76].

Першим відмінність між «негативною і «позитивною» інтеграцією» провів голландський економіст Ян Тінберген, який зробив перший крок до осмислення економічних основ європейської інтеграції як самостійного явища в світовій економіці. Негативна інтеграція припускає просте усунення бар'єрів на шляху трансграничного переміщення товарів, послуг і факторів виробництва, що автоматично призводить до посилення конкуренції, зниження цін і підвищення якості товарів, послуг і чинників виробництва і, отже, до зростання ефективності економіки. Позитивна інтеграція – це ухвалення законів і створення інститутів, які ще більше збільшують мобільність товарів, послуг і чинників виробництва [195, с.347].

Іноді автори розуміють теорію у вузькому, обмеженому сенсі – як чільний принцип, яким визначається пошук стабільних інтеграційних взаємозв'язків в європейському регіоні.

Неокейнсианський напрям економічної думки в області регіональної інтеграції отримав назву «дирижизм». Як і у представників попередньої школи, тут також критикується чисто ринковий механізм інтеграції, яка визначається як формування якоїсь оптимальної міжнародної економічної структури. Але ця тема розглядається трохи інакше: робиться упор не на приватний монополістичний бізнес, а на інституційно-політичний механізм як рушійну силу інтеграції.

Дирижиська течія економічної думки не є єдиним монолітом теоретичних думок, а характеризується тим що різні її представники формулювали різні теоретичні концепції. Проте, всі представники цього напрямку висловлювали однаково негативне ставлення до теорії інтеграції, яка має відбуватися лише на основі регулювання ринковими інструментами. Вони вважали, що вільний рух товарів та послуг не можуть бути основою економічної інтеграції. Дирижисти не визнавали центральну роль ринкового механізму й розглядали державу як головний фактор інтеграційних процесів.

Саме регулююча роль держави, на їхню думку, має стати ключовою координуючою силою й двигуном в розвитку інтеграційних процесів в економіці.

Варто зазначити ще один напрям теорії міжнародної інтеграції – неокейнсіанський, який відображено в концепції дирижизму. Інтеграція представниками цього напрямку (Р. Бар, Дж. Вайнер, Ф. Вейер, Р. Купер, Д. Піндер, П. Стрітен, Р. Санвальд, Я. Тинберген, А. Філін, С. Харріс та ін.) розглядається як процес формування оптимальної ринкової структури. Головною проблемою регіональної інтеграції є пошук оптимального поєднання двох можливих варіантів розвитку економічної інтеграції:

а) об'єднання країн з наступною втратою ними суверенітету і взаємним погодженням економічної політики;

б) інтеграція з максимальним збереженням національної автономії.

Неокейнсіанці розглядали інтеграцію як процес, який поєднує дію ринкових сил і поетапне інтегрування економіки держав-членів інтеграційного угруповання [191].

Так, Я. Тинберген вважав, що функціонування міжнародних інтегрованих структур можливо на основі розробки їх учасниками спільної економічної політики і погодженого соціального законодавства [103, с. 352].

Вчений безпосередньо закликав до добровільного скорочення країнами-учасницями інтеграційних процесів своїх суверенних прав на основі взаємної згоди, а не з волі будь-якої супердержави що претендує на світову гегемонію. Я. Тинберген розмежував поняття функціонального і національного суверенітету, що проявляється в процесі виникнення наддержавних інституційних структур при збереженні їх юрисдикції над власним економічним простором [168].

Подібні структури стають носіями певної частини владних повноважень, якими раніше володіли виключно суб'єкти національно-державної влади. Їх рішення є єдиними для країн, що інтегруються (в частині певної самими країнами компетенції) та є обов'язковими для виконання

відповідними національними організаціями й органами управління країн-учасників інтеграційного об'єднання.

Дана школа виходить з того, що економіка в умовах інституційного середовища, яке ускладнилося, потребує постійної регулюючої дії держави. Найвидатніші її представники (Р. Купер, Д. Піндер, Р. Бар і ін.) показують міжнародні економічні відносини, як взаємодію національних економічних політик, зіткнення і узгодження різної економічної цілі, переслідуваної властями. Тому метою інтеграції є знаходження оптимального поєднання національних програм економічної політики і вигод, які дає об'єднання.

Так Р. Купер вважає, що інтеграція володіє двома взаємозв'язаними сторонами: економічна ціль, однаково що розуміються із структурами, і політичні методи, необхідні для досягнення цієї цілі. Отже, інтеграція визначається двояко. Він відносить її або до «правових і інституційних відносин усередині регіону, в якому мають місце економічні трансакції», або до «ринкових відносин між товарами і чинниками усередині цього регіону» [228]. Р. Купер підкреслює першорядну вагу першого аспекту, і в цьому головна відмінність дирижизму від раніше розглянутих концепцій.

Практичну цінність у процесі інтеграції становлять теорії, які досліджують економічні наслідки інтеграції. Перш за все, теорія митних союзів, що запропонована Дж. Вайнером. В основу цієї теорії покладено порівняння торгівлі між країнами в умовах існування в кожній з них власного митного тарифу та в умовах підписаної між ними угоди про митний союз, що скасовує тарифи у взаємній торгівлі. У результаті утворення митного союзу і скасування тарифів у взаємній торгівлі країни-учасниці мають два протилежних напрямки наслідків:

а) статичні ефекти, що виникають внаслідок перерозподілу існуючого капіталу, праці та інших ресурсів економік-учасниць;

б) динамічні ефекти, що впливають на виробничі потужності, продуктивність та зростання економік учасниць [156, с. 284-291].

Зближення і зрощування національних господарств призводить до

суттєвого перегляду підходів до розвитку багатьох галузей національної економіки в кожній країні що інтегрується. У зв'язку з цим з'являється необхідність підвищення рівня регулювання міждержавних господарських зв'язків шляхом обмеження суверенітету кожної держави й створення наднаціональних органів управління, до функцій яких входять розробка, координація та контроль окремих сфер економіки країн учасниць інтеграційних об'єднань.

Яскравим прикладом можуть бути створені в ЄС такі наднаціональні органи:

- Рада міністрів – забезпечує координацію загальної економічної політики держав-членів, здійснює керівництво бюджетом країн ЄС, укладає міжнародні угоди;

- Європейський парламент, що є консультативним й контролюючим органом;

- Комісія Європейських співтовариств (КЕС) – їй належить право законодавчої ініціативи.

Прихильники даної школи зводять весь процес інтеграції по суті до узгодження тих або інших областей економічної і соціальної політики між урядами країн, що беруть участь. Їх більше цікавить не економіка, а національна і наднаціональна політика господарювання, а суб'єктами інтеграції вони вважають держави. Тому, виходячи з постулатів цієї школи, важко визначити, як виглядає кінцева регіональна інтеграція, що погоджує економічні інтереси всіх її учасників.

Функціоналізм. Основоположником функціоналізму є англійський соціолог Д. Мітрані, який спирався на методологічні ідеї П. Райнша, німецького політолога, і англійського соціолога Л.Вульфа.

Функціональна теорія інтеграції з'явилася у 40-х роках 20 століття та її найвідомішим представником серед економістів є політолог Девід Мітерани. Функціоналісти трактують інтеграцію, як процес досягнення консенсусу та побудови спільноти безпеки, яка базується на дотриманні певних спільних

цінностей та у можливість мирного вирішення проблем. Міжнародна інтеграція, на їх думку, передбачає поступову перебудову державних структур та розширення міжнародної діяльності за принципом інституційного «переливання», так званий ефект переливу коли поглиблення інтеграції в одних секторах спонукає аналогічні процеси в суміжних секторах економіки. Враховуючи той факт, що потенціал співпраці є найвищим у сфері економічної кооперації, тому вона має розглядатися як основний інтеграційний двигун [270].

Спір між теоретиками про те, які процеси є визначальними та спонукають країни до інтеграції – економіко-політичні причини, чи політико-економічні, триває й досі. Але варто враховувати той факт, що саме економічний потенціал країн, що стояли у витоків європейської інтеграції, мали за мету перш за все, не просто об'єднати економіки своїх країн, створення економічного Союзу вугілля та сталі, як проєкту економічної інтеграції. Усунення торгівельних бар'єрів надали поштовхом для інтеграційних процесів та показали свою значущість й потенціал регіонального розвитку. Таким чином, країни західної Європи на практиці довели, що європейська інтеграція – це, перш за все, економіко-політичний регіональний проєкт.

Прихильники функціональної теорії міжнародної економічної інтеграції відстоюють ідею розвитку міжнародних організацій технічного типу, структурованих на основі функціонального принципу. Основною метою таких організацій повинно бути досягнення колективних цілей, спрямованих на підвищення добробуту всіх учасників.

Поступово система наднаціональних функціональних органів бере на себе організаційно-управлінські функції, які раніше здійснювалися національними державами. Цей процес історично неминучий і не залежить від політичних чинників. Функціоналісти негативно відносяться як до федерального, так і до конфедеративного політичного устрою, вважаючи найпрогресивнішою інтеграцію не географічну, а за функціональною

ознакою. Головним суб'єктом і управляючим елементом такої інтеграції повинне стати транснаціональне підприємство.

Великий внесок в дослідження даного питання внесли теоретики функціоналізму (Д. Мітрані) і неофункціоналізму (Е. Хаас, Л. Ліндберг і ін.). Вони вивчали процеси добровільного створіння великих по масштабах політичних об'єднань, які свідомо утримуються від застосування сили у відносинах між складовими його елементами [223]. В центрі уваги неофункціоналістів стояло питання, яким чином і через які причини держави добровільно обмежують свій суверенітет, одночасно придбаючи нові засоби для врегулювання конфліктів між собою. Таким чином, під інтеграцією (в політичному значенні цього терміну) неофункціоналісти розуміли «процес, за допомогою якого лояльність політичних акторів декількох національних утворень зміщується у бік нового наднаціонального центру ухвалення рішень, який стає центром політичної активності. Кінцевим результатом процесу політичної інтеграції є нове політичне співтовариство» [223]. Тобто в центрі уваги даної наукової парадигми знаходилися проблеми «ерозії» або, точніше, розосередження суверенітету, повноважень сучасної національної держави, тому і в нашому дослідженні проблемі ролі держави буде надано достатньо уваги. Наприклад, А. Стоун Світ і В. Сандхольц стверджують, що «інтеграція — це процес, в якому ЄС поступово, але неухильно, замінює національну державу у всіх його функціях» [301]. Схожого визначення дотримуються і творці енциклопедичного словника з політології, де під політичною інтеграцією розуміється «злиття, об'єднання суспільних державних структур в більш широку міждержавну спільність шляхом створення нових інститутів влади з передачею ним частини суверенних прав національних політичних органів» [244].

Функціоналісти дотримувалися позиції «інтеграції знизу», де першочергову роль відводили економічній інтеграції, а не політичній. Рушійною силою інтеграційних процесів, на їхню думку, має бути, перш за все, взаємодія економічних суб'єктів країн, що інтегруються, а не процес

об'єднання міждержавних політичних інститутів.

У результаті кінцева інтеграція, на думку функціоналістів, виражається в наступному:

- безперешкодний економічний, політичний, соціальний і демографічний обмін між країнами;
- консенсус між національними органами влади і наднаціональними організаціями;
- висока інтенсивність і різноманіття взаємодій між громадянами, осередками приватного бізнесу, суспільними і політичними організаціями в масштабах всього регіону, що інтегрується.

Американські політологи Е. Ханс, Ф. Шміттер, Л. Ліндберг, Д. Най і ін. в кінці 1950 — початку 60-х років удосконалили дану теорію взаємодії економічних (функціональних) і політичних чинників інтеграції. Їх заслуга в тому, що вони спробували застосувати системний підхід і розглядати інтеграцію як, сукупність змінних, тісно пов'язаних між собою, а французькі політики Ж. Моне і Р. Шуман реалізували позиції функціоналістів на практиці при створенні Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС).

«Метод функціоналізму, в тому вигляді, в якому він використовувався Ж. Моне на етапі становлення європейських співтовариств, передбачав роботу по секторах в цілях постійного переходу в умовах взаємодії, виходу на більш високий рівень і залучення в цей процес одного сектора за іншим, до етапу створення глобального, тобто політичного, суспільства» [301]. Вочевидь, йдеться про можливу повну інтеграцію.

Метод Ж. Моне чудово вписався в динамічну концепцію інтеграції за теорією функціоналізму з включеним в неї поняттям «наростаючий ефект», розробленого Е. Хансом. Це поняття фактично виявляє собою ідею взаємодії і переходу на інший рівень: інтеграція, розпочата в якому-небудь одному секторі, обумовлює її необхідність в сусідніх секторах і створює кумулятивний ефект. І хоча ця ідея в життя ще остаточно не втілилася, вона найрішучішим чином сприяла, а потім стимулювала активізацію

європейської інтеграції. Одна з її переваг в тому, що вона доводить важливе значення для процесу інтеграції не тільки інститутів, але і різних суб'єктів діяльності підприємств і груп підприємств [159].

Функціоналісти в своїх концепціях пропонують критерії інтегрованості. При цьому окремо розглядаються змінні, що існували до утворення інтеграційного союзу націй (його передумови), змінні під час переговорів про устанovu союзу і змінні, існуючі після його освіти. При такому підході критерієм інтегроване є ступінь трансформації національних систем ухвалення політичних і економічних рішень в наднаціональну систему ухвалення колективних політичних і економічних рішень.

Неофункціоналісти стверджують, що в процесі поглиблення інтеграції виникає необхідність впровадження наднаціональних інституцій управління. Так згідно з теорією Е. Хааса, найважливішу роль у становленні інтеграції відіграють політичні еліти, які на певному етапі інтеграції, виходячи з власних інтересів, усвідомлюють доцільність делегування певних повноважень наднаціональним органам інтеграційного об'єднання.

Е. Хаас у своїх працях «Динаміка міжнародних відносин» (1956) та «Об'єднання Європи: політичні, соціальні та економічні сили» (1968) [189; 188] виступав за активне втручання держави в ринкові процеси, координацію економічної, політичної, соціальної сфер. На його думку, злиття ринків має супроводжуватись злиттям економік. Е. Хаас був прихильником політичного визначення інтеграції, за яким під інтеграцією розуміється процес, за допомогою якого лояльність політичних акторів декількох національних утворень зміщується у бік нового наднаціонального центра прийняття рішень, який стає центром політичної активності.

Окрім вказаних вище, дослідник теоретичних проблем Б. Розамунд визначив існування безлічі оригінальних визначень, суть яких проте дуже близька [296]. Наприклад, М. Ходжес вважає, що інтеграція — це «формування нової політичної системи з існуючих до цього розділених систем». До них же відноситься відоме визначення Д. Дойча: «створення

співтовариства безпеки між державами регіону» [232, с.21–22].

Неофункціоналізм розширив вживання функціоналістами поняття «переливання» у інтеграційних процесах на політичну сферу, де ефективність інтеграції залежить від політичної волі держави та політичних цілей, можна сказати державних інтеграційних стратегій.

Саме політичні цілі вимушують країн-учасниць лобіювати та ставити на перший план політичних прагнення у подальшій інтеграції. Згідно із зазначеною теорією, для держав-членів, які шлях інтеграції, цей процес може сприяти, в перспективі, створенню європейської федеральної держави. Неофункціоналізм наголошує на необхідності розвитку плюрі латеральних відносин між країнами-учасницями задля узгодження групових інтересів та спільних інтеграційних інтересів. Важливим досягненням неофункціоналізм є виокремлення ролі політичної еліти та національних щодо вироблення механізму діяльності інтеграційного об'єднання в цілому та країн-акторів, як у середині угруповання, так й із третіми країнами. Теоретики вважають, що особливе значення для інтеграції мають інституційні структури об'єднання та передбачення повноважень національних урядів щодо ухвалення рішень національними інституціями.

Основні неофункціональні припущення можна підсумувати у такий спосіб: інтеграцію розуміють як процес (інтеграційні процеси розвиваються з часом і приймають власну динаміку); регіональна інтеграція характеризується численними, різноманітними та мінливими суб'єктами, особливо наднаціональними, які також будують коаліції між урядами.

На це запитання відповідає концепція поширення (spillover), яка приймає дві форми. По-перше, функціональне поширення (functional spillover) використовується для пояснення того, як інтеграція в одній сфері, наприклад, вугілля та сталь, створює мотивацію для інтеграції в інших сферах, таких як курси валют. По-друге, політичне поширення (political

spillover) використовується для пояснення важливості наднаціональних та субнаціональних суб'єктів у процесі інтеграції, оскільки вони створюють додатковий тиск задля досягнення більшої інтеграції, якщо це відповідає їхнім інтересам. Групи тиску та політичні партії також вважаються важливими суб'єктами. у результаті цих процесів поширення, неофункціоналісти розглядають інтеграцію, у тому числі, європейську інтеграцію як самостійний процес, який має завершитися створенням нового уряду з центром у Брюсселі [218, с. 2].

Корпораціоналізм, як теоретичний підхід, стверджує, що основна ініціатива та концентрація інтеграційних процесів припадає на великі компанії, а саме транснаціональні компанії (ТНК) та транснаціональні банки (ТНБ), проте не менш важливим аспектом є структурні зрушення у економіках країн що інтегруються. Згідно з таким підходом, економіка повинна бути чітко регульованою, оскільки вважалося, що ринковий механізм не може забезпечити стабільного розвитку. Але повний контроль має свої недоліки, такі, як: сприятливі умови для виникнення монополій (переважно державні монополії), підвищення ролі бюрократичного апарату, знищення економічних стимулів у суб'єктів економіки, нездатність забезпечити зростання ефективності господарської діяльності тощо.

Представники (С. Рольф, У. Росту) вважали, що інтегрування міжнародної економіки здатні забезпечити не ринковий механізм і державне регулювання, а міжнародні корпорації, функціонування яких сприяє раціональному та збалансованому розвитку світогосподарських зв'язків. Вони вважали, що в протилежність ринковому механізму і державного регулювання функціонування ТНК здатне забезпечити інтегрування міжнародної економіки, її раціональне і збалансоване розвиток [20].

Узагальнення різноманітних шкіл інтеграції наведено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Особливості ролі держави та державного управління в теоріях економічної та регіональної інтеграції

Теорія	Основні тези
Теорія політекономії	<ul style="list-style-type: none"> - Досліджуються регіональні схеми торгівлі та інвестицій, регіональні інститути. - Особливо виділяється дослідження виникнення та ефективності преференційних та вільних торговельних зон (ЗПТ та ЗВТ), укладених державами. - Основними чинниками для інтеграції є матеріальні прибутки, які очікуються від спрощеного процесу торгівлі.
Нео-функціоналізм	<ul style="list-style-type: none"> - Інтеграція – це процес (інтеграційні процеси розвиваються з часом і приймають власну динаміку). - Численні та різноманітні суб'єкти (наднаціональні інститути, національні уряди, ТНК тощо). - Концепція поширення пояснює те, як інтеграція в одній сфері, наприклад, вугілля та сталь, провокує інтеграцію в інших сферах, таких як курси валют. - Політичне поширення наднаціональні та субнаціональні суб'єкти створюють додатковий тиск задля досягнення більшої інтеграції, якщо це відповідає їхнім інтересам.
Інтер-говернаменталізм	<ul style="list-style-type: none"> - Головна роль національної держави в процесі інтеграції. - Основний мінус інтеграції: частина суверенітету делегується до наднаціональних інституцій. - Мотивація для інтеграції: у деяких сферах політики передача влади на наднаціональний рівень є навпаки вигідною для держав (сільське господарство).
Інституціоналізм	<ul style="list-style-type: none"> - Підкреслює важливість інституцій у процесі інтеграції. - Інституціоналізм раціонального вибору розглядає те, як інституційні умови міжнародних організацій змінюють вигоди суб'єктів процесу інтеграції. - Соціологічний інституціоналізм підкреслює роль інституцій у формуванні норм, загальних правил та способів, яким вони формують ідентичність і переваги суб'єктів процесу інтеграції. - Ключовою особливістю історичного інституціоналізму є залежність від часу, що означає вплив минулих інституційних рішень на результати в майбутньому.
Конструктивізм	<ul style="list-style-type: none"> - Конструктивісти ставлять ідеї, норми, ідентичності та дискурси як центральну категорію для визначення причин інтеграції. - Успішна інтеграція вимагає почуття спільності серед соціальних груп суб'єктів, що інтегруються.
Багаторівневе управління	<ul style="list-style-type: none"> - Процес євроінтеграції є занадто складними, щоби пояснити їх класичними теоріями інтеграції. - Багаторівневе управління розглядається як дисперсія влади на різних рівнях політичного управління.

Джерело: [88; 90; 101; 151; 274].

Проведене дослідження дозволяє виділити певні подібності та відмінності у розумінні і інтеграції окремими школами.

Проведений аналіз дозволяє зробити такі висновки.

1. Представники всіх згаданих шкіл, за винятком дирижиської, яка спирається на взаємодію національних економічних політик, розглядають інтеграційні процеси через взаємини суб'єктів ринку: ринкова і неоліберальна (рух товарів, капіталів і людей), структурна (монополістичні об'єднання і транснаціональні корпорації).

2. Всі, окрім ринкової та неоліберальної шкіл, вважають інтеграцію керованим процесом, де держава виступає координатором.

3. Неоліберальна і дирижиська школи пропонують механізми регулювання інтеграційних процесів.

4. Функціональна школа та Корпоративізму бачать головним суб'єктом інтеграційних процесів – транснаціональне підприємство, але під керівництвом державними механізмами.

У всіх, перерахованих вище школах інтеграція розглядається:

за суб'єктами (товари, капітал, монополії, ТНК, ТНБ, національна економіка тощо);

за рівнями (мікро- та макрорівень);

за типами («інтеграція зверху» і «інтеграція знизу»).

Процес інтеграції не може відбуватися без наявності сприятливих об'єктивних і суб'єктивних передумов, що відповідають внутрішнім і зовнішнім умовам. Важливим фактором активізації цього процесу є наявність спільних економічних і політичних інтересів. Разом з тим, інтеграційні процеси значно активізуються при наявності національних передумов, єдності культури, мови, традицій, релігії.

Неокейнсіанський підхід є найбільш актуальним у наш час, оскільки він розглядає економічну інтеграцію з точки зору ефекту синергії, тобто міжнародна економічна інтеграція має на меті досягнення максимальних вигод від об'єднання економік країн, за умови збереження певного (найбільш

оптимального) рівня самостійності кожної з країн-учасниць.

Слід зазначити, що на сьогодні немає єдиної теорії, яка б ураховувала всі внутрішні та зовнішні чинники формування інтеграційного об'єднання, а також не враховується чинник часу.

2.2. Нормативно-правові механізми Європейської інтеграції

Основоположним документом, що лежить в основі правовідносин між Україною та ЄС, є Угода про асоціацію. Правова природа Угод про асоціацію належать до групи зовнішніх угод ЄС, укладених відповідно до «змішаної зовнішньої компетенції» ЄС (тобто разом з усіма державами-членами ЄС), та укладаються згідно зі ст. 217 Договору про функціонування ЄС (далі – ДФЄС), в якій зазначено, що: «Союз може укладати з однією чи кількома третіми країнами чи міжнародними організаціями угоди про створення асоціації, яка характеризується взаємними правами та обов'язками, спільними діями і особливими процедурами».

Один із основних керівних принципів укладення угод про асоціацію закріплений в рішенні Суду ЄС у справі *Demirel*, в якому Суд ЄС зазначив, що угода про асоціацію передбачає «формування особливих відносин із країною-не членом, яка зобов'язана, принаймні в певних межах, брати участь у системі Союзу».

Таким чином, можна визначити декілька закріплених в праві ЄС ознак, які стосуються угод про асоціацію:

- 1) взаємні права та обов'язки;
- 2) спільні дії та спеціальні процедури;
- 3) особливі відносини між ЄС та третьою країною;
- 4) участь третьої країни у системі ЄС.

Деякі ознаки угоди про асоціацію, як, зокрема, взаємні права та обов'язки і можливість набуття повноправного членства в ЄС, роблять такі двосторонні договірні відносини особливо вигідними для третьої країни.

Якщо перша ознака є ключовою для асоціації між ЄС і третьою країною, то друга означає, що підписання угоди про асоціацію не передбачає для третьої країни автоматичного набуття членства в ЄС.

Право ЄС регулює порядок становлення відносин асоціації з ЄС та набуття повноправного членства ЄС як два різних процеси, хоча більшість держав-членів ЄС перед набуттям повноправного членства в ЄС уклали угоди про асоціацію з ЄС.

Перше питання – чи Угода про асоціацію між ЄС і Україною схожа на вже наявні угоди між ЄС та країнами, що не мають членства в ЄС?

Наразі, Угода про асоціацію між ЄС і Україною не матиме аналогів серед уже наявних угод про асоціацію, укладених між ЄС та іншими країнами. Унікальність прикладу України полягає у тому, що Угода про асоціацію між ЄС та Україною не містить жодних перспектив в найблищому майбутньому вступу України до ЄС, але Україна взяла на себе юридичні зобов'язання імплементувати «acquis» ЄС майже в тому обсязі, який вимагається від держав-кандидатів на вступ до ЄС.

Зокрема, Угода про асоціацію оновлює систему спільних інститутів, поглиблює двосторонні відносини в усіх сферах співробітництва, посилює політичну асоціацію та економічну інтеграцію шляхом встановлення взаємних прав і зобов'язань. Угода про асоціацію між ЄС і Україною займає місце, відмінне від зовнішніх угод ЄС, і є прототипом нової групи зовнішніх угод ЄС з державами-учасниками ЄПС – угод про асоціацію між ЄС та сусідніми країнами. Цілі майбутніх угод про асоціацію між ЄС та сусідніми країнами не будуть тотожні, а відрізнятимуться залежно від рівня відносин між ЄС і кожною сусідньою країною.

Ступінь виконання процесу імплементції законодавства до вимог євроінтеграції України за секторами: державне управління, економіка, міжнародне право. З 1998 року адаптація законодавства в Україні здійснювалась на основі статті 51 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС, а з 2004 року також, що навіть важливіше із практичної

точки зору, відповідно до Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, схваленої Законом України від 18.03.2004 р. № 1629-IV (далі – ЗПА). Для організації виконання цих документів Уряд також прийняв ряд підзаконних актів; була створена окрема Координаційна рада з адаптації законодавства, приймався щорічний план заходів та здійснювалась експертиза проектів актів на предмет їх відповідності *acquis communautaire*, акти законодавства ЄС перекладалися українською мовою, проводилися порівняльно-правові дослідження.

Слід зазначити, що на сьогодні вказані документи, насамперед, ЗПА, застаріли та не відповідають сучасному етапу відносин з ЄС та цілям України. Водночас, накопичений досвід роботи запропонованої системи свідчить про необхідність концептуального оновлення підходів до наближення законодавства, як формально (через невідповідність підходам, закладеним в Угоді про асоціацію), так і змістовно чи з інституційної точки зору.

Державне управління відіграє також фундаментальну роль в процесі європейської інтеграції, оскільки має бути одним із рушіїв реформ, необхідних для досягнення відповідності Копенгагенським і Мадридським критеріям членства в ЄС.

Копенгагенські критерії у загальних рисах визначають вимоги до країн-кандидатів і поділяються на три групи: економічні, політичні та «членські». Чіткої конкретизації, що саме включає в себе кожен із критеріїв у зведеному вигляді, документи ЄС не містять. Водночас аналіз вимог до країн-кандидатів дозволяє скласти уявлення про основні складові кожної групи критеріїв. З точки зору побудови та принципів роботи державного управління найцікавішою є перша (політична) група критеріїв.

У цілому на систему державного управління буде впливати і третя група критеріїв, так званих «членських» – визнання, адаптація та практичне застосування *acquis* (права) ЄС, тобто сукупності правових документів,

напрацьованих ЄС. Виконання «членських» критеріїв – ключовий аспект підготовки до членства в Європейському Союзі. Він вимагає не лише включення права ЄС до національного законодавства, а й забезпечення його дієвого застосування.

На сучасному етапі в контексті розширення ЄС посилюється акцент на системі державного управління. У листопаді 2014 року ЄК спільно з Програмою СІГМА розробили «Принципи державного управління»[289], що розглядаються як основа для діалогу з країнами-кандидатами та потенційними кандидатами на вступ в ЄС щодо реформування державного управління. Але ці Принципи не відображені в жодному акті національного законодавства України.

Єдиною нормою, що регулює державне управління є ч. 2 ст. 19 Конституції України, що зазначає, що «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України».

Чинні закони України взагалі не передбачають, ніби в Україні існує державна політика європейської інтеграції. Цей термін з'являється лише в актах Уряду. Постанова КМУ від 13.08.2014 р. № 346 «Про Урядовий офіс з питань європейської інтеграції». У п. 165 згадується «державна політика у сфері європейської інтеграції». У решті випадків використовується конструкція «у сфері європейської інтеграції», без згадування державної політики.

Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції, у своєму рішенні, прийнятому на слуханнях 23 листопада 2016 року, констатував «відсутність правового закріплення механізмів та інструментів взаємодії центральних органів виконавчої влади з органами влади на місцях, діловими колами, науковими установами, громадянами та громадськими організаціями в питаннях позиціонування України у європейському інформаційному та економічному просторі; неоднорідність нормативно-

правового забезпечення за ключовими напрямками інтеграції України в європейський інформаційний та економічний простір; відсутність достатнього правового визначення зон відповідальності відомств, залучених до міжнародної інформаційної сфери».

З позитивних моментів є те, що Комітет підтримав кластерну ініціативу ХТО «Єврорегіон «Слобожанщина», щодо створення Інформаційно-комунікаційного кластеру «Харків - місто транскордонного (транс'європейського) співробітництва. Наразі, організація активно бере участь у європейському співробітництві, зокрема, у серпні 2018 року представники ХТО брали активну участь у заходах Європейської асоціації транскордонного співробітництва, що відбувалися у Харкові.

Також експерти з впровадження державної регіональної політики Програми «U-LEAD з Європою» розробили посібник з державної підтримки розвитку територій у 2019 році. Завдяки фіскальній децентралізації регіони отримали значні фінансові ресурси, як у вигляді податків і зборів, так й інших джерел доходів. У 2019 році Уряд реалізовує 79 програм державної підтримки розвитку територій, на які передбачено понад 84 млрд грн.

Таким чином, надалі має місце певна нечіткість законодавчого регулювання, що призводить до виникнення не лише проблем теоретичного характеру, а й безпосередньо практичних, зокрема, організаційних, адміністративних чи управлінських.

Загалом у ході реалізації положень УПА актуальними стали дві форми міжнародно-правового співробітництва між Україною та державами-членами ЄС: участь у багатосторонніх міжнародних договорах, укладених внаслідок членства в універсальних і регіональних міжнародних міжурядових організаціях (МОП, Рада Європи), та укладення двосторонніх міжнародних договорів. Як і всі держави-члени ЄС, Україна є членом МОП (з 1954 р.).

У рамках членства в МОП Україна ратифікувала 53 Конвенції МОП, а саме:

1. Конвенцію №105 про скасування примусової праці 1957 р.;

2. Конвенцію №52 про щорічні оплачувані відпустки 1936 р.;
3. Конвенцію №122 від про політику в галузі зайнятості 1964 р.;
4. Конвенцію №138 про мінімальний вік для прийняття на роботу 1973 р.;
5. Конвенцію №47 про 40-годинний робочий тиждень 1935 р.;
6. Конвенції №102 про мінімальні норми соціального забезпечення 1952 р.
7. Конвенції №117 про основні цілі та норми соціальної політики 1962 р. й інші.

На її території чинні 46 Конвенцій МОП. Тут слід зазначити, що ратифікована Україною третина усіх Конвенцій МОП регулює в першу чергу трудові правовідносини, а відносини щодо соціального забезпечення населення залишилися поза її увагою.

Про це свідчить той факт, що станом на 01.01.2002 р. Україна не ратифікувала Конвенції №157 про встановлення системи збереження прав у області соціального забезпечення 1982 р., тощо.

Таким чином, відповідні норми та стандарти МОП у сфері соціального забезпечення не мають статусу договірно-правових норм, а це в свою чергу справляє негативний вплив на правове регулювання відносин у сфері соціального забезпечення.

Одночасне членство у МОП та ЄС стало причиною непорозумінь між державами-членами ЄС та МОП, наслідком чого стала денонсація ними конвенцій МОП.

Так, на вимогу Європейської Комісії держави-члени ЄС денонсували ратифіковану ними Конвенцію № 89 про заборону нічної роботи для жінок у промисловості 1948 р. та Конвенцію № 96 про платні бюро з працевлаштування 1949 р.

Хоча ця ситуація не сприяла і надалі не сприятиме формуванню єдиних правових стандартів у галузі трудових відносин, соціального забезпечення населення та дотримання принципу заборони дискримінації за ознакою статі

у цілому світі, вона свідчить про формування в Європі ще одного регіонального механізму правового регулювання співробітництва держав з соціальних питань. Такий стан справ унаочнює необхідність договірно-правового регулювання відносин у сфері соціальної політики на двосторонній основі.

Власне, Європейську соціальну хартію (переглянуту 3.05.1996 р.) Україна підписала 7 травня 1999 р. і ратифікувала у 2006 р., однак механізми її імплементації недостатньо випрацьовані.

Правовою базою для двостороннього співробітництва з соціальних питань між Україною та державами-членами ЄС є відповідні двосторонні договори. Для договірно-правового регулювання трудових відносин та відносин у сфері соціального забезпечення між Україною та державами-членами ЄС не властиве укладення відповідних спеціальних угод.

Так, на сучасному етапі з більшістю держав-членів ЄС укладено угоди про дружбу та співробітництво: Договір про взаєморозуміння та співробітництво між Україною та Королівством Бельгія, Французькою спільнотою Бельгії, Фламандською спільнотою Бельгії, Німецькомовною спільнотою Бельгії, Валлонським регіоном Бельгії, Фламандським регіоном Бельгії, регіоном Брюссель – столиця Бельгії від 23.04.1997 р., Договір про дружбу та співробітництво між Україною і Грецькою Республікою від 11.11.1996 р. (ратифікований 16.01.1998 р.), Договір про дружбу і співробітництво між Україною та Іспанією від 8.10.1996 р. (укладено спеціальний договір – Угоду між Україною та Королівством Іспанія про соціальне забезпечення громадян від 7.10.1996р), Договір про дружбу і співробітництво між Італійською Республікою та Україною від 3.05.1995 р. (ратифікований 26.04.1996 р.), Договір про взаєморозуміння та співробітництво між Україною і Французькою Республікою від 16.06.1992 р. (набув чинності 19.01.1997 р.).

2.3. Методологія оцінки результативності державної євроінтеграційної політики та реалізації стратегії.

В сучасних умовах у багатьох програмних документах, які розробляються з метою формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції, набуло поширеного застосування поняття «механізм формування та реалізації державної політики», в тому числі у сфері європейської інтеграції.

Так, Бакуменко В.Д. вважає, що державна політика завжди реалізується шляхом здійснення організуючих, регулюючих та контролюючих впливів органів державної влади, із застосуванням різноманітних методів державного управління (політичних, економічних, соціальних, гуманітарних, регулювання, програмно-цільового управління тощо) та всього спектру його механізмів (практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на будь-які суспільні відносини з метою досягнення поставлених цілей) [8].

Муравйов В.І. до механізмів забезпечення трансформаційного розвитку України та її інтеграції до Європейського Союзу пропонує віднести наступні:

концептуальні – наявні базові підходи до трансформаційних процесів, що викладені в концептуальних документах (концептуальні засади, концепції, стратегії) тощо;

- фінансово-економічні – передбачають розробку державних цільових програм довгострокового характеру. Конкретний перелік таких програм має бути визначений і поданий Президенту України;

- політико-правові – передбачають розробку нової нормативно - правової бази на всіх рівнях – конституційному, законодавчому та підзаконному – на єдиних, незмінних концептуальних засадах та принципах;

- інституціональні – створення комплексного механізму правового, науково - методичного та політичного забезпечення трансформаційних процесів;

- кадрові – передбачають реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування з метою забезпечення їх професіоналізації та політичної нейтральності;

- інформаційно-просвітницькі – передбачають практичне створення єдиного інформаційного простору органів державної влади та органів місцевого самоврядування, забезпечення безперешкодного доступу громадськості до розробки рішень всіх органів влади (відкритість органів влади) та безпосередньої участі громадськості, громадських інститутів в розробці засад трансформації суспільного життя [134].

Максименко С.В. переконаний, що важливим механізмом трансформації і адаптації систем державного управління до вимог ЄС є «Твіннінг» (Twinning).

«Твіннінг» – це інструмент інституційного співробітництва Європейського Союзу між державними органами країн-членів ЄС та країн-бенефіціарів, які отримують технічну допомогу. Інструмент було вперше представлено у 1998 році для надання допомоги країнам-кандидатам на вступ до ЄС у досягненні необхідного рівня навичок та досвіду для того, щоб впровадити законодавство ЄС та забезпечити його виконання.

Проект «Твіннінг» об'єднує досвід державного сектору з країн-членів ЄС та країн-бенефіціарів з метою посилення співробітництва за принципом «рівний-рівному». Разом «Твіннінг-партнери» мають досягти конкретних обов'язкових результатів реалізації проекту для країни-бенефіціара.

Метою є вдосконалення адміністративної спроможності органу державної влади країни-бенефіціара шляхом навчання кадрів, реорганізації структури, а також наближення національних нормативно-правових актів та стандартів якості до законодавства та стандартів країн-членів ЄС, зокрема в рамках Співробітництва або Угод про асоціацію, що підписані з ЄС [139].

Інституційний механізм «твіннінгу» забезпечує можливість прямого співробітництва органів державної влади України з їх партнерами – країнами-членами ЄС. Наразі він використовується або стане доступним у

країнах-партнерах, залучених до Програми Європейської політики сусідства. «Твіннінг» довів свою успішність при запровадженні у країнах-кандидатах та країнах-партнерах найкращих практик державного управління ЄС на засадах європейського законодавства і нормативів, а також у підвищенні рівня співробітництва між органами державної влади країн-членів ЄС, з одного боку, і країн-кандидатів або країн-партнерів, з іншого. Це означає, що поширення дій такого інструменту, як «твіннінг» на Україну, є суттєвим кроком вперед, що демонструє значне зростання рівня інтеграції між Україною і ЄС [108].

На думку Бутівченко С.В., проект «твіннінгу» має:

- стосуватися сфер співпраці, передбачених Угодою про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС і Планом дій в рамках Європейської політики сусідства;
- складатися із взаємоузгоджених елементів;
- бути спільним проектом для адміністрацій-партнерів: обидві сторони приймають чітко окреслені зобов'язання;
- передбачати, щонайменше, деякі елементи наближення до законодавства ЄС;
- передбачати елементи інституційної та структурної реформи. Наприкінці проекту нова або модифікована система має бути самодостатньою, вона має функціонувати незалежно і самостійно і фінансуватися коштом країни-бенефіціара;
- Україна має бути представлена державним органом «близнюком», тобто таким, якому можна знайти відповідник у органах влади країн-членів ЄС [22].

Бондаренко В.Д. вважає, що розробка та впровадження державної політики України у сфері європейської інтеграції передбачає створення та ефективне функціонування окремого механізму, як сукупності взаємопов'язаних дій органів державної влади та аналітичних, політичних, правових, організаційних, інформаційних, фінансових заходів, а також

політичної волі вищого керівництва держави, широкої підтримки громадян, взаємодії влади та суспільства [16].

На нашу думку, механізм формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції – це спосіб дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування через сукупність методів, інструментів, заходів, засобів, стимулів з метою поглиблення зв'язку України з політикою ЄС та її участь у програмах та агентствах, а також забезпечення посиленого політичного діалогу в усіх сферах, які становлять взаємний інтерес задля поступової інтеграції України до ЄС.

В межах проведеного дослідження нами виокремлено такі механізми формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції: політико-безпековий, фінансово-економічний, організаційно-адміністративний, інституційно-правовий, інформаційно-комунікаційний, які мають функціонувати не розрізнено, а системно, доповнюючи та координуючи, за потреби, один одного.

Основою політико-безпекового механізму формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції є: сприяння поступовій конвергенції із зовнішніх питань та питань безпеки для все більш глибокого залучення України до Європейської зони безпеки шляхом розвитку та зміцнення політичного діалогу; необхідність врахування питань європейської інтеграції при розробці, прийнятті та реалізації будь-яких політичних рішень, регулюванні політичних криз і конфліктів, а також при аналізі та оцінці результатів і наслідків прийнятих політичних рішень; участь країни у міжнародному співробітництві у сфері з політико-безпекових питань у відповідності до законодавства України та міжнародних угод з обов'язковим урахуванням питань національної безпеки.

Фінансово-економічний механізм формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції є сукупністю фінансових та економічних важелів, стимулів та інструментів, передбачених законодавством, за допомогою яких забезпечується реалізація державної

політики у сфері європейської інтеграції. Фінансово-економічний механізм забезпечує концентрацію ресурсів на конкретних напрямках європейської інтеграції та матеріалізують діяльність щодо отримання кінцевого результату.

Слід зазначити, що фінансова допомога ЄС Україні в контексті європейської інтеграції надається в рамках 4 інструментів: Європейського інструменту сусідства, Європейського інструменту з демократії та прав людини, Інструменту сприяння стабільності та миру та Інструменту співпраці в галузі ядерної безпеки (передбачено програми, через які може надаватися підтримка третім країнам: двосторонні програми; багатосторонні програми та програми прикордонного співробітництва тощо) [235].

Фінансова допомога ЄС є вагомим каталізатором якісних змін та євроінтеграції України. Надання фінансової допомоги ЄС Україні здійснюється в рамках інструментів для фінансування зовнішніх дій, кожен з яких має за мету підтримку проектів у різних сферах як на державному рівні, так і на рівні громадянського суспільства [237].

Організаційно-адміністративний механізм формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції охоплює сукупність адміністративних та організаційних інструментів адміністративно-контрольного, дозвільного, наглядового характеру, які реалізуються органами державної влади та місцевого самоврядування для проведення реформ у сфері поступової інтеграції України в ЄС.

Організаційно-адміністративний механізм формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції передбачає: реалізацію державних, регіональних, місцевих, галузевих, секторальних програм та проектів у цій сфері; координацію реалізації реформ з питань євроінтеграції на різних рівнях; координацію та співпрацю у питаннях європейської інтеграції між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, політичними партіями, громадськими організаціями, громадськістю тощо.

Інституційно-правовий механізм формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції ґрунтується на системі нормативно-правових актів держави, правоохоронної, правозахисної та судової систем за допомогою яких забезпечується процес поступової європейської інтеграції України; забезпечення гармонізації українського законодавства у сфері європейської інтеграції із законодавством ЄС та передовими світовими практиками.

Слід зазначити, що в Україні реалізовується програма Всеохоплюючої інституційної розбудови Україна-ЄС (Ukraine-EU Comprehensive Institution Building Programme – CIB), яка є складовою ініціативи Європейського Союзу «Східне партнерство» і спрямована на підтримку в проведенні інституційної реформи в Україні відповідно до європейських стандартів з метою створення належного внутрішньодержавного механізму імплементації майбутньої Угоди про асоціацію з ЄС. До Плану проведення інституційної реформи у сфері виконання майбутньої Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, який був затверджений розпорядження КМУ № 767-р від 10 жовтня 2012 р., було включено окремий пункт щодо розроблення інформаційно-комунікаційної стратегії підвищення рівня поінформованості громадськості з питань європейської інтеграції [203].

Тому логічним є виокремлення нами інформаційно-мотиваційного механізму реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції, який має сприяти популяризації цих ідей у суспільстві та сприяти врахуванню інтересів держави та її громадян в цій сфері через застосування інформаційних кампаній та методів психологічно-комунікаційного впливу.

Інформаційно-мотиваційний механізм є важливим напрямом державного впливу щодо підтримки реформ у сфері європейської інтеграції через інформаційну та мотиваційну складові шляхом: проведення органами державної влади регулярних брифінгів, прес-конференцій для представників засобів масової інформації та громадських організацій на теми поступу в процесі європейської інтеграції України; публікації урядових звітів про

успіхи та актуальні проблеми у проведенні проєвропейських реформ; підготовки і публікації інформаційних матеріалів та підготовка і проведення інформаційних кампаній для підвищення рівня поінформованості широких верств населення про європейські цінності та стандарти щодо верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод, забезпечення гендерної рівності та подолання дискримінації в усіх її формах та проявах; проведення за участю громадських організацій і бізнесових кіл публічних заходів для всіх цільових груп на тему європейської інтеграції; проведення аудиту співпраці регіонів з ЄС, державами – членами ЄС та висвітлення результатів такої діяльності.

Для кращого розуміння можливостей, що їх відкриває пересічним громадянам процес європейської інтеграції мають постійно проводитись великі інформаційні кампанії під гаслом: «Європейська інтеграція покращить якість життя кожного громадянина України». Робота з підвищення рівня обізнаності громадян щодо євроінтеграційних можливостей має бути системною і цією метою доцільним є широке запровадження щорічного святкування в Україні Дня Європи – дня спільних цінностей та історії європейських країн [194].

Слід зазначити, що рішення щодо відзначення 9 травня Дня Європи в Європейському Союзі було прийнято у 1985 р. на Міланському Саміті Ради ЄС. До 1997 р. відзначення Дня Європи мало переважно культурно-мистецьку спрямованість. У 1997-1998 рр. до святкування Дня Європи поступово стали залучатися країни-кандидати на вступ до ЄС. В цих країнах святкування набуло певного політичного забарвлення і було спрямоване на формування громадської думки щодо підтримки політики вступу до Європейського Союзу. Основними заходами у країнах-кандидатах стали: регіональні конференції та круглі столи; публічні дебати, виступи на телебаченні та радіо громадських діячів; широка інформаційно-роз'яснювальна кампанія (інтерв'ю та статті у ЗМІ); культурно-розважальні програми та спортивні змагання тощо. Щорічне відзначення згаданого заходу

в нашій державі було започатковано Указом Президента України № 339 від 19.04.2003 р., яким встановлено третю суботу травня датою святкування в Україні Дня Європи [199].

Щорічне проведення Дня Європи в Україні має велике культурне, просвітницьке та інформаційне значення. Окрім інформаційної складової, заходи по всіх регіонах України надають можливість, пересічним громадянам, а також молоді отримати неформальну освіту щодо європейської інтеграції та розкрити особливості розвитку країн ЄС. За допомогою реалізації державної стратегії з євроінтеграції реалізуються заходи щодо публічної дипломатії з інформування громадськості з європейської та євроатлантичної інтеграції із залученням європейських експертів та дипломатичних установ. Так у 2004 році, коли було організовано та проведено перші заходи з відзначення Дня Європи, не випадково були обрані студентські міста України: Київ, Харків, Львів, де молоді люди могли б одними з перших взяти участь у зазначених заходах.

День Європи в Україні у 2019 р. проводився у вісімнадцяте. Досвід попередніх років довів, що цей день поступово стає святом загальнонаціонального масштабу. Більше того, Україна є єдиною державою-нечленом ЄС, яка на державному рівні відзначає День Європи. Традиційно, урочиста церемонія відкриття Дня Європи відбувається у Києві. На одній з центральних вулиць столиці – облаштовується так зване «Європейське містечко» (European village) за сприяння Представництва ЄС в Україні та посольств держав-членів ЄС. Успішно апробовано практику широкомасштабного святкування Дня Європи у регіонах України, із залученням Представництва ЄС в Україні та посольств держав-членів ЄС. Масштаб та особливості відзначення Дня Європи у регіональних центрах України визначаються місцевими органами влади. Окрім цього, у 2013 р. було започатковано спільну інформаційну кампанію України та ЄС «Сильніші разом», до якої долучилися Представництво ЄС в Україні, держави-члени Євросоюзу, представники української влади, бізнесу та

громадянського суспільства [199].

Станом на сьогодні розглядається питання щодо спрямування допомоги ЄС для запровадження дієвих механізмів налагодження комунікацій різних груп суспільства, розробка та впровадження кампанії інформування щодо переваг та викликів європейської інтеграції (розробка інформаційних матеріалів, створення веб-сайту, грантова програма щодо розповсюдження інформаційних матеріалів та проведення інформаційних заходів). Координатором виступає Урядовий офіс з питань європейської інтеграції із залученням заінтересованих органів державної влади та недержавних організацій з питань європейської інтеграції, Представництва ЄС в Україні та посольств держав-членів ЄС [199].

Аналіз став основою роздроблення цілого (інтеграційних процесів АТР) на складові елементи, тобто виділення ознак предмету для вивчення їх окремо як частини єдиного цілого. Такими частинами стали питання економічних відносин всередині груп АТЕС та АСЕАН, взаємодія економічних систем регіону між собою та нормативно-правова база даних відносин. Синтез допоміг з'єднати отримані при аналізі частини у єдине ціле.

Метод порівняння – це процес зіставлення предметів або явищ дійсності для установлення схожості чи відмінності між ними, а також знаходження загального, притаманного, що може бути властивим двом або кільком об'єктам дослідження. Метод порівняння є підготовчим етапом перед узагальненням, оскільки дозволяє на основі певних критеріїв виділити спільні та відмінні риси об'єкта дослідження. Метод порівняння був переважно застосований у першому розділі роботи для визначення теоретико-методологічних засад інтеграційних процесів. Було виявлено, що інтеграція є комплексним поняттям, яке не має єдиного визначення, але тим не менше, має різні теоретичні обґрунтування.

Індукція як спосіб міркування від більш приватних суджень до більш загального судження, установлення загальних правил і законів на підставі вивчення окремих фактів й явищ, та дедукція як спосіб міркування від

загального судження до приватного судження, пізнання окремих фактів й явищ на підставі знання загальних законів і правил були використані для надання виявлення чи підлягає інтеграційна діяльність учасників АТР під дію загальних правил та закономірностей.

Історичний і логічний методи наукового пізнання були використані для вивчення основних передумов поглиблення інтеграційної взаємодії в АТР.

Метод історичного аналізу – метод, який надає можливість вивчити виникнення, формування й розвиток процесів і подій у хронологічній послідовності щоб виявити внутрішніх і зовнішніх зв'язків, закономірностей і суперечностей. Використовувався в розділах 2 й 3 для аналізу еволюції регіональної політики ЄС, передумов її виникнення та результативності, причинно-наслідкових зв'язків, які призвели до поточної ситуації в регіональному розвитку ЄС. Також історичний аналіз застосовувався в розділі 1 під час розгляду різних економічних шкіл, які займалися проблематикою процесів інтеграції.

Логічний метод дослідження тісно пов'язаний з історичним, і він визначається як метод відтворення, реконструювання в мисленні, свідомості складного об'єкта, що розвивається у формі історичної теорії. В процесі дослідження розкриваються причинно-наслідкові зв'язки відносин в рамках інтеграційного об'єднання, а також його відносин з третіми країнами та розробляються на основі цього відповідні концептуальні підходи.

Метод логічного узагальнення – метод, що полягає в переході від одиничного до загального чи від менш загального до більш загального знання, а також продукт розумової діяльності, форма відображення загальних ознак і якостей об'єктивних явищ. Даний метод використовувався нами за написання першого розділу роботи для надання класифікації визначення поняття інтеграції, а також представлення типологізації інтеграційних процесів.

У ході обробки даних використовувалися також методи табличного і графічного моделювання, економіко-статистичні методи, прийом

систематизації, пов'язаний з поділом досліджуваних явищ, які характеризуються певною спільністю і відмінними ознаками, метод економіко-математичного моделювання.

Моделювання – особливий і досить універсальний метод наукового пізнання, що припускає вивчення об'єкта (оригіналу) шляхом створення й дослідження його копії (моделі), що заміщає оригінал з певних сторін, що цікавлять дослідника. Моделювання – це метод створення й дослідження моделі [42, с.150].

Суть економіко-математичного моделювання полягає у формалізованому описі економічних явищ і процесів у вигляді систем математичних рівнянь, моделей. У роботі використовувався прийом тренд-аналізу, що дав змогу скласти прогноз на кілька років в майбутньому на основі існуючих статистичних даних за допомогою наведеної нижче формули для обчислення найменших квадратів для лінії:

$$y=mx+b \quad (1.1) \quad [42, \text{с.152}]$$

де m – кутовий коефіцієнт (показує на скільки в середньому зміниться величина через період, а b – точка перетину прямої з віссю Y).

Разом з тим, знайдений коефіцієнт достовірності апроксимації R^2 показує ступінь відповідності трендової моделі вихідним даним. Його значення може лежати в діапазоні від 0 до 1. Чим ближче R^2 до 1, тим точніше модель описує наявні дані.

Метод побудови тренду використовується для того, щоб, опираючись на попередню динаміку показників, визначити перспективи економічних показників, що розглядаються.

Для опису динаміки руху часових рядів, тобто, якого-небудь явища в певному періоді використовують таке статистичне поняття як криві зростання. Криві зростання являють собою різні апроксимуючі трендові лінії.

Є декілька видів трендів, які використовуються в економічних дослідженнях: лінійний тренд, експонентний тренд, поліноміальний тренд та логарифмічний тренд.

У роботі використовувалися поліномальні та логарифмічні тренди. Поліноміальна лінія тренду добре підходить для великих наборів даних із коливальними значеннями, які мають більше, ніж один підйом і падіння. Логарифмічний тренд зазвичай використовується для побудови даних, які швидко збільшуються або зменшуються, а потім вирівнюються. Він може включати як позитивні, так і негативні значення.

Статистичні розрахунки – прийоми одержання таких величин і якісних характеристик, яких немає безпосередньо в економічній інформації об'єкта, що досліджується. Застосовувались вони при потребі відтворення реальних кількісних відношень, виправлення приблизних величин або переходу від одних величин до найбільш точних характеристик якісних зв'язків.

Застосування перерахованих вище методів і прийомів дозволило забезпечити обґрунтованість проведеного дослідження, теоретичних і практичних висновків, розроблених методичних підходів.

Системний підхід - один із головних напрямків методології спеціального наукового пізнання та соціальної практики, мета і завдання якого полягають у дослідженні певних об'єктів як складних систем. Системний підхід сприяє формуванню відповідного адекватного формулювання суті досліджуваних проблем у конкретних науках і вибору ефективних шляхів їх вирішення. Методологічна специфіка системного підходу полягає в тому, що метою дослідження є вивчення закономірностей і механізмів утворення системи – складного об'єкта з певних складових (елементів). При цьому особлива увага звертається на різноманіття внутрішніх і зовнішніх зв'язків системи, на процес (процедуру) об'єднання основних понять у єдину теоретичну картину, що дає змогу виявити сутність цілісності системи.

Отже, теоретичні положення, результати та рекомендації обґрунтовані як за допомогою загальнонаукових методів (діалектичного, логічного, статистичного, історичного та порівняльного аналізу), так і за допомогою спеціальних методів (економіко-математичного моделювання, методи виміру

та експертних оцінок).

Запропонований методичний підхід до оцінки рівня розвитку інтеграційних процесів дозволяє провести дану оцінку, виявити найбільш сильні і слабкі сторони взаємодії суб'єктів інтеграції. Отримана оцінка, побудована на основі факторів, що визначають рівень розвитку інтеграційних процесів, є основою для прийняття рішень щодо їх регулювання [43, с.36]

Додатково в роботі використовувалися графічні методи для кращого відображення результатів розрахунків, а також для візуально спрощеного сприйняття економічних показників.

Відсутність цілісної стратегічної теорії веде до непевності суспільного розвитку, втрачається найголовніше - єдина система стратегічних напрямів, яка забезпечує ефективну гнучкість економічної політики держави. Між тим, ще в першій половині минулого століття військовий теоретик А. Свечін зазначав: «стратегічні рішення за природою своєю радикальні; стратегічні оцінки повинні охоплювати питання в корені; ніде так не потрібні незалежність, цілісність, свобода мислення, як у стратегії, і дріб'язкова думка ніде не може дати більш жалюгідних результатів, ніж у стратегії» [133]. На інноваційності стратегічного мислення та його концентрації на відриві від усталених практик наголошує також Г. Почепцов [102, 158].

Як слідство, побудова стратегії має ґрунтуватися на наукових стратегічних дослідженнях, які забезпечували б інтегральний системний підхід до аналізу процесів, що відбуваються, та побудованих на цій методологічній основі практичних рекомендацій. Конструювання адаптивного бачення довгострокових перспектив суспільного розвитку з урахуванням впливу ендо- та екзогенних чинників на процеси суспільного відтворення вимагає знання та врахування законів розвитку суспільно-економічної системи. Відтак стратегічні дослідження в економічній сфері є свого роду системним узагальненням здобутків різних галузей економічної науки, яке дозволяє виокремити та акцентувати системну роль основних складових соціально-економічної системи, встановити її основні

системоутворюючі параметри та скласти наукове підґрунтя для забезпечення її безпечного відтворення. На важливості знання системних властивостей суб'єкта та об'єкта стратегії наголошує також болгарський науковець В. Манов. Як, зокрема, зазначає він, передумовою розробки стратегії є пізнання економіки як системи елементів та їх взаємозв'язку, а також ендогенного та екзогенного середовища їх існування [235].

Натомість, український дослідник В. Тертичка наголошує на тому, що стратегічний тип мислення містить вимогу складання достовірного прогнозу розвитку та проекту майбутніх дій згідно з визначеними цілями [99].

Саме такий підхід має набути подальшого розвитку. Стратегічні дослідження, базуючись на положеннях системної парадигми, повинні бути орієнтованими саме на формування економічної стратегії, відтак – не лише прогнозувати саму суспільно-економічну динаміку, але й передбачати майбутні кроки економічної політики в рамках визначених стратегічних цілей, на які накладатиме відбиток ця динаміка, а у деяких випадках (як, переважно, відбувається у перехідних економіках), а також модифікацію зазначених цілей. Отже, прогнозувати не лише майбутні дії, але й майбутні цілі. Як образно зазначає О. Валевський, «стратегія націлена на проблеми, які ще не існують» [26].

Таким чином, системний аналіз процесів, що відбулися, має доповнюватися економіко-політичним аналізом самої економічної стратегії та реалізовуватися в поєднання вказаних двох складових на основі міждисциплінарних зв'язків економічної та управлінської наук, тісної кооперації досліджень у сфері економічної стратегії з дослідженнями у правовій, політологічній, соціологічній та ін. царинах.

Підсумовуючи вищенаведене, можна виокремити чотири основні напрямки, щодо дослідження стратегій в з наукових позицій в економіці та державному управлінні.

1. Встановлення можливостей системи – визначення реалістичності завдань та їх відповідності наявним ресурсам. Як фундаментальний принцип

економічної політики В. Ойкен вказував, що кожний господарський акт має бути розглянутий «з точки зору прямого впливу його на економічний порядок та економічний процес, з точки зору тих тенденцій до зміни економічного порядку, які він може породити, і, нарешті, з точки зору впливу його на інші порядки» [123, с.298]. Отже, сутність стратегічних досліджень полягає у «функціональній діагностиці» складових економічної системи на предмет їхньої здатності до функціонування в суспільному відтворювальному процесі.

2. Врахування та встановлення особливостей зв'язків між елементами системи, визначення дійсних причинно-наслідкових зв'язків, відкидання видимої причинності та пошук прихованих зв'язків. Як відзначає автор книги «Економічний спосіб мислення» П. Хейне, «економіст знає реальний світ у більшості випадків гірше за менеджерів, інженерів, механіків, проте економісти знають, як різні речі пов'язані між собою» [200, с.699].

3. Встановлення наявних загроз та об'єктивних обмежень здійсненню економічної стратегії. В. Ойкен, зокрема, вказував, що «людина може бути вільною, якщо вона, спираючись на свій розум, визначить, які наслідки витікають із створених нею самою сукупності умов» [118, с.302].

4. Визначення оптимального плану дій, спрямованого на оптимальну реалізацію можливостей системи, виходячи з закономірностей її розвитку, цільових орієнтирів та виявлених обмежень.

Головною функцією державної стратегії, загалом, є впровадження схеми суспільної поведінки, яка сприятиме пошуку компромісу між інтересами економічних суб'єктів і пріоритетами, завданнями, напрямками економічної стратегії держави. Державна економічна стратегія має забезпечити кваліфіковане комбінування децентралізованих за своєю суттю дій суб'єктів господарської діяльності. Економічна стратегія виробляє правила та прийоми, які забезпечують економічну ефективність досягнення стратегічних цілей; правила й прийоми досягнення стратегічних цілей, які базуються на формуванні зацікавленості усіх учасників процесу розробки та

реалізації стратегічної програми в ефективному досягненні цих цілей [118, с.115]. Таким чином, державна політика надає стихійному розвитку певної організованості, координуючи дії окремих суб'єктів і груп.

Держава є потенційно найпотужнішим владним суб'єктом. Гарантія цього – відповідне місце в інституційній системі, що може забезпечуватися наявністю власності, правовою системою, комплексом неформальних угод та відносин тощо. Відтак побудова стратегії держави відіграє визначальну роль у суспільно-економічній системі.

Загалом у розвитку понять та методології стратегічного управління виділяють три етапи, переважно пов'язаних із застосуванням у бізнес-середовищі. У післявоєнні роки управління фірмами практично кожне десятиліття зазнавало істотних змін. Змінювалися умови ведення бізнесу, і перед фірмами поставало завдання по-новому вирішувати питання досягнення цілей, по-новому підходити до пошуку засобів виживання в конкурентній боротьбі. І кожного разу поняття стратегічності управління фірмою знаходило особливий зміст, подекуди діаметрально протилежний тому, що вкладався в нього раніше.

Перший етап. Стратегічність управління 50-60-х рр. ХХ ст. – це довгострокове планування виробництва продукції і освоєння ринків. Приблизно в цей час довгострокові плани потрапили в центр уваги при виробленні стратегічної поведінки організації. Визначальним було управління на основі контролю за виконанням, коли реакція організацій на зміни проявляється після подій, які відбулися. Це реактивна адаптація, що найбільше характерна для організацій, але потребує багато часу на усвідомлення необхідності змін, вироблення нової стратегії та адаптації до неї системи.

Другий етап. У 70-ті рр. ХХ ст. істотно змінився зміст стратегічного вибору. Це вже не фіксація планів виробництва на довгострокову перспективу, а вибір, що стосується того, який бізнес вести, рішення з приводу того, що робити з тим бізнесом, який був успішний, але може

втратити свою привабливість внаслідок зміни споживчих пріоритетів. Ширше - управління на основі екстраполяції, коли темпи змін прискорюються, але майбутнє можна передбачити шляхом екстраполяції тенденцій, що були в минулому.

Третій етап. У 80-ті рр. ХХ ст. динамізм зовнішнього середовища настільки ускладнив завдання своєчасної адаптації до тих змін, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя, що створення потенціалу змін, здатності фірми належним чином відповідати на виклик з боку оточення стало центром стратегічності поведінки фірми. Спочатку стратегічне виконання, а потім стратегічне управління остаточно звели розуміння стратегічної поведінки фірми до такого управління організацією, при якому основою стратегічних рішень стає вибір відносно поведінки фірми у нинішній момент, який при цьому одночасно розглядається і як початок майбутнього. Таким чином, рішення визначається виникаючими обставинами, але в той же час воно передбачає, що його виконання повинне не лише дати відповідь на виклик з боку оточення, але й забезпечити можливість подальшої успішної реакції на зміни, що відбудуться в середовищі. Відтак формується розуміння управління на основі передбачення змін, коли почали виникати явища, яких не чекали, і темпи змін прискорились, але не настільки, щоб неможливо було вчасно передбачити майбутні тенденції і визначити реакцію на них шляхом вироблення відповідної стратегії [27, с. 12].

Висновки до другого розділу

Отже, формування та реалізація державної політики у сфері європейської інтеграції України тісно пов'язана із створенням надійних та результативних механізмів забезпечення політичної стабільності, демократії та безпеки; модернізації всіх сфер та галузей економіки України та підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, його

виходу на світові ринки (насамперед, на ринок країн ЄС); залучення іноземних інвестицій та інноваційних технологій і, як наслідок, створення нових робочих місць; забезпечення соціально-економічної стабільності шляхом досягнення високих європейських стандартів.

Таким чином, ефективне використання виокремлених механізмів формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції, дозволить вирішити існуючі проблеми у цій сфері. Крім того, в сучасних умовах питання формування та реалізації відповідної державної політики у сфері європейської інтеграції є необхідною передумовою забезпечення сталого розвитку держави, а в довгостроковій перспективі і членства в Європейському Союзі, що й буде предметом подальших наукових досліджень.

Розглянуто концептуальні та організаційно-методологічні засади та реалізації підходу щодо формування державної політики у сфері європейської інтеграції; здійснено класифікацію та розкрито методологію реалізації системи, етапів еволюції інтеграційних процесів; наведено методологічні підходи щодо застосування зарубіжного досвіду реалізації державної політики та стратегії держави у сфері європейської інтеграції.

Розкрито понятійно-категорійну сутність державотворення, стратегічного планування, державного управління та їх роль у державотворчих процесах; проаналізовано методологічні трансформації тлумачення засад сучасного державотворення та визначено особливості державного управління в умовах європейської інтеграції.

Визначено поняття, зміст та функції державної євроінтеграційної політики України. Узагальнено тенденції становлення формування механізмів державного управління процесами європейської інтеграції України.

Визначено теоретико-методологічні засади і основні складові євроінтеграційної політики України, проведено систематизацію понять та трактовок: «євроінтеграційна політика України» та «механізми реалізації

євроінтеграційної політики України», проєкт «твінінг» як складової формування і реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції.

Проаналізовано та доведено, що механізм формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції – це спосіб дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування через сукупність методів, інструментів, заходів, засобів, стимулів з метою поглиблення зв'язку України з політикою ЄС та її участь у програмах та агентствах, а також забезпечення посиленого політичного діалогу в усіх сферах, які становлять взаємний інтерес задля поступової інтеграції України до ЄС.

В межах проведеного дослідження нами виокремлено такі механізми формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції: політичний, фінансово-економічний, організаційно-адміністративний, інституційно-правовий, інформаційно-комунікаційний, які мають функціонувати не розрізнено, а системно, доповнюючи та координуючи, за потреби, один одного.

Особливу увагу приділено дослідженню основних теоретичних концепцій ролі держави та державного управління в економічній інтеграції з метою визначення оптимальної організаційної моделі втручання держави в регулювання економічної інтеграції України. Проведене дослідження дозволило виділити певні подібності та відмінності за суб'єктами, процесами, рівнями, типами інтеграції та ролі держави, в теоретичних концепціях основних шкіл (ринкової, неолібералізму, структурної, дирижистської та функціоналізму), що дозволило визначити власний підхід до розуміння сутності категорії «економічна інтеграція» (табл. 2).

Кожна з течій по-різному пояснює та обґрунтовує процеси інтеграції. Однак, є спільні риси. По-перше, усі теорії не зосереджують свою увагу на одному виді суб'єктів економічної інтеграції, а, навпаки, підкреслюють їх велику різноманітність та неоднорідність. Представники всіх течій як рушію інтеграції особливу роль відводять державі (інтеговернменталізм) та приватним суб'єктам, які підштовхують державу до включення в процес

інтеграції.

Усі теорії (окрім конструктивізму) вважають матеріальні вигоди основним чинником інтеграції.

З'ясовано та доведено, що європейський вектор розвитку нашої країни потребує відповідних реформаторських зусиль щодо удосконалення існуючих механізмів формування та реалізації державної політики у цій сфері, а саме Завдання органів публічної влади всіх рівнів полягає в тому, щоб, спираючись на існуючу інституційно-правову систему, використовуючи та удосконалюючи відповідні механізми формування та реалізації державної політики у цій сфері, а також мобілізувавши наявні ресурси (людські, матеріальні, фінансові тощо), забезпечити правила та процедури міжінституційної координації та співробітництва ключових виконавців та стейкхолдерів (зацікавлених сторін) у сфері європейської інтеграції України з метою вирішення поставлених завдань, а саме: підтримка верховенства права, боротьба з корупцією, досягнення макроекономічної стабільності тощо.

На підставі аналізу наукових джерел (М. Калина, І. Рафальський, В. Трюхан) та вітчизняного нормативно-правового забезпечення з'ясовано, що відсутнє правове та науково усталене визначення поняття «євроінтеграційної політики України» та її статусу. Така термінологічна неточність дефініції у політико-правових документах призводить до виникнення багатьох непорозумінь під час реалізації даної політики.

Уточнено сутність понять «європейська інтеграція України», «євроінтеграційна політика України». Враховуючи специфіку дослідження, з'ясовано основні фактори, що стають суттєвою перешкодою під час реалізації євроінтеграційної політики (Н. Костенко, М. Сабан, В. Ходикіна).

У результаті аналізу дійшли висновків, що сучасний стан розвитку інституційно-координаційної системи в Україні, системи державного управління та місцевого самоврядування не в повній мірі відповідає існуючим вимогам та потребує адаптації до стандартів країн Європейського

Союзу та комплексної розбудови існуючої в країні системи публічного управління всіх рівнів.

Встановлено, що важливою складовою успішного процесу формування та реалізації державної політики європейського вектора розвитку є ефективно проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи з питань європейської інтеграції. Головною ціллю такої роботи є підвищення рівня обізнаності українського суспільства щодо змісту реформ та особливостей процесу європейської інтеграції у контексті виконання чинної Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та інших спільних нормативно-правових документів у цій сфері. Адже тільки посередництво, переговори та пошук консенсусу, врегулювання можливих конфліктів, організація обміну інформацією з зацікавленими сторонами та налагодження зворотного зв'язку дозволить державі заручитися підтримкою абсолютної більшості населення у питаннях всебічної підтримки євроінтеграційних прагнень України.

РОЗДІЛ 3

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ІНТЕГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ

3.1. Еволюція та сучасний стан європейської інтеграції України

Особливості формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України в сучасних умовах потребують аналізу проблемних аспектів та протиріч та вироблення інструментарію їх розв'язання на загальнодержавному й регіональному рівнях. Пріоритетність секторальної інтеграції та організаційно-функціонального управління підтверджується зумовлюють актуальність дослідження та пріоритетну необхідність реалізації положень Порядку денного асоціації Україна – ЄС для реалізації Угоди про асоціацію, Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року.

Відомо багато проектів щодо об'єднання Європи, починаючи від середньовічного (початок XIV ст.) плану П'єра Дюбуа «Повернення святої землі», що передбачав підтримання миру між християнськими державами та ведення спільної боротьби проти мусульман до «Великого плану» герцога Сюллі у 1617 р., що мав на меті утворення європейської армії для боротьби із зовнішніми загрозами [266, с.36].

Народження концепту Європи часто пов'язують із раннім Середньовіччям та становленням цивілізації, основою якої слугувало християнство. Саме розкол між його західною і східною частинами став каталізатором формування європейської ідентичності в західній частині континенту. У своєму дослідженні історії європейської ідеї Д. Хей вказує, що вперше широкого вжитку термін «європейський» набуває після коронації Карла I Великого імператором Священної Римської імперії у 800 році, якого почали називати батьком Європи [249, с. 25].

Аналогічними проектами були захоплені абат Сен-П'єр (1713 р. «Проект вічного миру в Європі»), Іммануїл Кант (1795 р. «Проект вічного миру»), Поль де Лагард, Фредерік Ліст та Поль Деха (передбачали об'єднання навколо економічного центру – Німеччини). У міжвоєнний період особливої популярності набули федеративні ідеї Альтьєро Спінеллі, Робера Арона, графа Рішара Куденхове-Калергі та Арістида Бріана. Лише катастрофічні наслідки Другої світової війни стали реальним поштовхом до реалізації теоретичних проектів об'єднання Європи.

Яскравим історичним прикладом тут є ідея європейської конфедерації, яку запропонували чеський король Подебрад та його дипломат Антуан Маріні. В такий спосіб вони прагнули забезпечити мирні відносини із Римом. Деякі сучасні дослідники вважають, що запропоновані ними принципи побудови європейської конфедерації подібні до засад, на яких функціонує нинішній Європейський Союз [219]. Передбачалося, що європейську конфедерацію заснують християнські держави на договірних засадах. Державами-засновниками, на думку авторів ідеї, мали виступити Німеччина, до складу якої входила Чехія, а також Франція та Італія. До них могла приєднатися решта європейських держав. Це об'єднання насамперед передбачало усунення міждержавних суперечностей у Європі. Держави-члени конфедерації мали розв'язувати всі наявні між ними суперечки лише мирним шляхом, а об'єднані зусилля спрямовувати на спільну боротьбу проти Османської імперії.

Вважається, що король Подебрад позиціонував ідею конфедерації як об'єднання християнських держав (термінів «Європа» чи «європейські країни» в його пропозиції не наведено) задля протистояння туркам, що захопили Константинополь 1453 року, та сподівався підписати відповідну угоду в 1464 році, однак його пропозицію не підтримали у столицях інших європейських королівств.

Ідею гарантування миру в Європі шляхом створення спільних інституцій розвинув один із представників французького просвітництва

XVIII століття абат де Сент-П'єр, який у трактаті «Проект вічного миру» (1713 р.) закликав до створення зони вільної торгівлі між європейськими країнами та формування сенату. Проект передбачав створення ліги чи союзу, подібних до старої німецької імперії, які об'єднували б європейські держави, з Росією також. Взаємні права і обов'язки держав-членів мали встановлюватися загальною конституційною угодою. Твір, що вийшов з-під пера Шарля де Сент-П'єр, був не єдиний. 1708 року він написав трактат, де йшлося про створення постійної арбітражної установи, яка розв'язувала б конфлікти між правителями та гарантувала мир і розквіт торгівлі між усіма державами.

Проект європейського об'єднання абата де Сент-П'єр справив вплив на багатьох видатних мислителів XVIII–XIX століть – Г. Лейбніца, К.-Ф. Вольнея, М. Кондорсе, Ж.-Ж. Руссо, А. Тюрго, А. Сміта та ін. Вони припускали можливість установа вічного миру в Європі, але чекали його не так від створення певного спільного політичного утворення, як від посилення духовного єднання всього цивілізованого світу і солідарності економічних інтересів. Так, англійський філософ і правознавець Джеремі Бентам у праці «Про загальний і вічний мир» (1789 р.) виклав власну ідею створення європейської асамблеї та побудову спільної армії. І. Кант у філософських роздумах «Про вічний мир» (1795 р.) висловився про можливу організацію світового уряду, який сприяв би досягненню миру. Ідея європейського об'єднання абата де Сент-П'єр надихнула Ф. Шіллера написати «Оду радості», що в майбутньому стала гімном Європейського Союзу.

З часом з'явилася ще низка абстрактних проектів філософсько-теоретичного характеру, розроблених А. Сен-Симоном, П.-Ж. Прудоном, В. Гюго та ін. До речі, саме французькому письменникові В. Гюго належить термін «Сполучені Штати Європи» [83, с. 12]. Автори проектів зовсім не враховували тогочасних суспільно-політичних та економічних чинників, а керувалися романтичними уявленнями про європейську ідентичність і

християнське братерство. Вони відстоювали ідею відновлення єдності шляхом поступового зростання серед народів розуміння своєї європейської ідентичності, що стане основою встановлення в Європі «вічного миру».

На думку А. Вендта, ключовим у розвитку «державоцентричних» теорій має стати постулат про приналежність державам, як ключовим акторам міжнародних відносин, так званих «людських» якостей: схильності до вибудовування особистісних намірів, раціоналізації, відстоювання власних інтересів тощо [316].

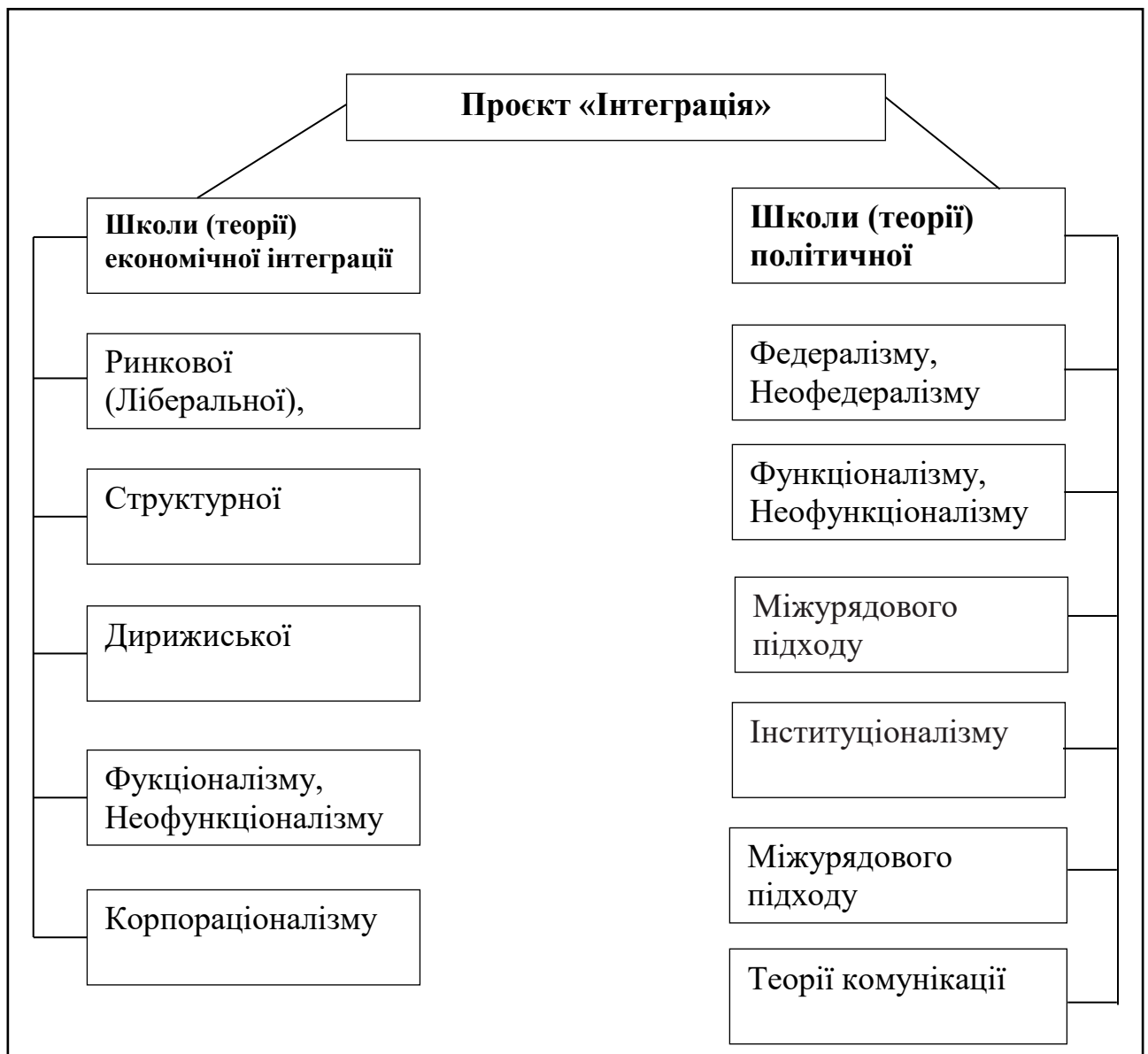

Рис. 3.1. Основні підходи щодо бачення інтеграції раннього періоду
Джерело: складено автором за матеріалами [23, с. 321-323].

На сучасному етапі, проекти та теорії європейської інтеграції почали систематизуватися у наукові школи, як з позиції економічного, так й з позиції політичного бачення. Основні теоретичні напрями раннього періоду представлені на рис. 3.1.

Як у XX столітті, так і нині ключовим питанням теорій інтеграції є роль і значення держави&нації у формуванні теоретичних підвалин європейського інтеграційного процесу. Широка палітра теоретичних моделей інтеграції – це наслідок їх еволюції у суперечливому процесі практики міжнародних відносин. І ключовим все ще лишається питання ролі і значення держави-нації в інтеграційному об'єднанні, в цьому випадку в рамках ЄС.

Методологічно в ході наукового аналізу європейської політичної інтеграції необхідно виходити з такого положення: політичні відносини утворюють найважливішу підсистему системи міжнародних відносин з власною структурою, функціями, процесом розвитку. Одна з найголовніших функцій цієї підсистеми полягає в синтезі, детермінації, відображенні всіх інших видів відносин, які виступають як самостійні підсистеми в системі міжнародних відносин.

Історіографія проблемних питань теорії європейської інтеграції презентована ґрунтовними розробками представників федералізму (неофедералізму) (А. Етціоні, Дж. Піндер), функціоналізму (Д. Мітрані), неофункціоналізму (Е. Хаас, Д. Най, Р. Кеохейн, Л. Ліндберг, Ф. Шміттер) і його альтернативними презентаціями, такими, зокрема, як міжурядового підходу (інтергавернменталізм) (С. Хоффман, Е. Моравчик) та інституціоналізм (П. Пірсон, К. Армстронг, С. Балмер), окремо можна відзначити теорію комунікації К. Дойча.

Федералістський підхід – це найстаріший напрям в теорії політичної інтеграції. Джон Піндер датує виникнення сучасних ідей щодо федеративної Європи в період з 1935 по 1940 роки. Джерелами західноєвропейського федералізму в період між двома війнами були, з одного боку, попередні проекти перебудови хаотичної системи міжнародних відносин Старого Світу,

з іншого – теорія і практика Сполучених Штатів Америки, де федералізм довів свої незаперечні переваги.

Представники цього напрямку (А. Етціоні, А. Спінеллі, К. Фрідріх, Дж. Елезер і ін.) Характеризують федералізм як «договірний відмову від централізму, структурно оформлену дисперсію повноважень між різними центрами, законні повноваження яких гарантуються конституцією» [287, с. 72]. Здавалася чи не повністю ілюзорною на перших порах (перші роботи А. Спінеллі були опубліковані в розпал Другої світової війни), концепція федералізму повільно, через протиріччя, але все ж переконливо знаходить деякі зримі риси в інтеграційному процесі в Західній Європі до кінця сорокових років.

Теоретична школа федералізму при дослідженні інтеграції в Західній Європі відзначає, що вона можлива, по-перше, на основі свідомого політичного рішення урядів і народів, в результаті чого сторони добровільно і свідомо відмовляться від свого політичного суверенітету і самостійності. По-друге, шляхом створення одного або декількох нових, наднаціональних органів, яким передано певні повноваження для прийняття рішень і які будуть незалежні від безпосереднього впливу окремих держав-членів співтовариства. Основним стимулом до інтеграції, що лежить в основі моделі федералістів, виступає національна безпека. Злиття національних економік має, на їхню думку, покласти край епосі конфронтації [23, с. 643].

Стосовно європейського інтеграційного процесу представники школи «федералізму» висунули тезу про появу особливого (федерального) інституційного устрою, що визначається як характер взаємовідносин між одиницями що інтегруються:

- як розподіл повноважень між ними;
- взаємодія між «єдиним центром» та периферією.

Характеризуючи специфіку такого розподілу повноважень, А. Спінеллі стверджував, що жодна з відповідного рівня влади не повинна мати у своєму розпорядженні будь-які переваги, а повноваження місцевих, регіональних,

національних органів та макроорганів європейського масштабу повинні поєднуватися і доповнювати один одного [299]. Іншими словами, міждержавні органи майбутньої «нової Європи» не повинні наділятися повноваженнями виключно широкими, що відрізняються від повноважень окремих держав в бік посилення. На думку Е. Вістріча, «сутність федералізму полягає в децентралізації влади всюди, де це необхідно...» [317]. При цьому варто звернути увагу на те, що децентралізація являє собою зміст одного з основоположних принципів Маастрихтського договору про Європейський Союз – принципу субсидіарності [233;317].

Як слушно зауважує у дослідженні «Міжнародна теорія та європейська Інтеграція» Ч. Пентланд, кінцевою метою федералісти вважали створення наднаціональної держави відповідно до принципів централізації і передачі політичних повноважень на найвищий рівень. Ч. Пентланд також виокремлює дві особливості федералістського підходу: соціологічний, детермінований соціальною активністю людей, та конституційний – встановлення конституційного «проекту» для пом'якшення централізованих дій держави задля реалізації національних інтересів та державних стратегій. Він зазначає, що саме з них і почався розвиток різних напрямків в інтеграційній теорії [284]. Актуальність та важливість теорії функціоналізму визначається і тим, що власне в цьому сенсі головна увага зверталася не на форму (пошуки федерації чи конфедерації тощо), а на функції, навіть досить конкретного характеру, які має виконувати міжнародна спільнота. Нині саме неофункціоналізм став однією з провідних теорій європейської інтеграції.

Заперечення Д. Мітрані ідеї територіальної обмеженості та можливої практики панєвропейської федерації стосувалися, зокрема, врахування геополітичних реалій, за яких формувалися ці ідеї, тобто коли Європа через свої метрополії по суті контролювала значну частину світу.

В контексті європейського інтеграційного процесу ідеї «федералізму» асоціюються зі створенням єдиної федеральної Європи. Більш того, федералісти вважають, що саме створення федерації поставить крапку у

використанні насильства при вирішенні спірних питань між державами. Саме федерація, як вони вважають, може служити зразком «доцільною, демократичною та ефективною організацією» [169]. Європейська інтеграція, на думку федералістів, не може бути революційним процесом. Це повинно бути еволюційний, поступальний розвиток [245]. Як відзначав свого часу, відомий західноєвропейський діяч, активний противник міждержавної інтеграції в рамках ЄС – Ж. Монне, «політичний союз Європи повинен будуватися крок за кроком, так само як і здійснення економічної інтеграції. В один прекрасний день цей процес приведе нас до європейської федерації» [275]. Разом з тим, він не може обмежуватися лише сферою політичних відносин між державами, хоча без політичної інтеграції, на думку федералістів, не може бути реальної інтеграції тощо.

На думку представників неофедералізму (А. Етционі), «метою інтеграції є створення «політичної спільноти», яка у своєму арсеналі мала б необхідні інструменти й засоби насильства, у тому числі право на прийняття рішень та дотримувалася власних ідеологічних установок, спрямованих на формування відповідних ідентифікаційних орієнтирів» [5]. В підсумку теоретики федералізму і неофедералізму визначають кінцеву мету інтеграції в такий спосіб – створення союзу громадян на противагу союзу держав.

Перевагами федералістського підходу є, по-перше, збереження різноманітності при створенні спільноти, по-друге, створення бар'єру проти деспотизму центральної влади шляхом надання державам автономної влади та їх участі у федеральному уряді, та, по-третє, це ефективно економічне планування та регулювання [246]. Головною ж проблемою федералізму є його нездатність пояснити еволюційну, поступову інтеграцію «знизу».

Функціоналізм і федералізм відображають протилежні погляди на європейську інтеграцію. Перший ґрунтувався на так званій співробітницької моделі, тоді як другий пропонував жорстку наднаціональну модель інтегрування.

Теорія «функціоналізму» в значній мірі відрізняється від

федералістського підходу до дослідження та аналізу міждержавної інтеграції. У своєму класичному вигляді вона представлена в роботах Д. Мітрані, який боровся за трансформацію і оновлення склалися за багато десятиліть уявлень про систему міжнародних відносин і пропонував так звану «функціональну альтернативу», що має своєю кінцевою метою всеосяжна світова єдність [269].

Стосовно політичного бачення інтеграційних процесів як явища, то на думку функціоналістів, сучасне суспільство створило технічні проблеми, для вирішення яких необхідна тісна спільна робота експертів по обидва боки державних кордонів в тій чи іншій області або за функціональними питаннями, тому виникає модель співпраці, а інтеграція тут розглядається як поступовий процес, в результаті чого будуть створюватися нові владні структури, які крок за кроком будуть обростати все більшими законодавчими повноваженнями [33, с. 209].

Одна з основних ідей «функціоналізму» полягає в тому, що міжнародна інтеграція повинна бути в максимальному ступені деполітизована, а ефективна співпраця держав і уникнути конфліктів можуть і повинні бути досягнуті шляхом концентрації зусиль в першу чергу на загальних для всіх питаннях добробуту (як у всесвітньому масштабі, так і на національному рівні) [242]. Згідно з теоріями школи «функціоналізму», інтеграційна динаміка призводить до появи функціональних організацій, які мають певні повноваження, наданими безпосередньо самими державами. Кінцевим продуктом інтеграції стає утворення «функціональної системи, елементи якої можуть почати працювати і без загальної політичної надбудови» [269]. Представники «функціоналізму» розглядають міжнародну інтеграцію як процес поступового переходу від традиційної міждержавної системи відносин до якоїсь функціональної спільноти, процес перерозподілу владних повноважень окремих держав на користь побудованої наддержавної структури, що володіє функціональною ефективністю.

Разом з тим, деякі з фундаментальні ідеї Д. Мітрані були згодом

істотно перероблені й лягли в основу створення однієї з найбільш впливових теорій міжнародної інтеграції – «неофункціоналізму».

Поява «неофункціоналізму» пов'язується з періодом так званого «євроентузіазму» в 60-70 роках ХХ століття, коли неминучість подальшої інтеграції держав-учасників Європейських співтовариств представлялася все більш очевидною. Найбільший внесок у становлення і розвиток цієї теорії внесли такі відомі особистості, як Е. Хаас, Л. Ліндберг, А. Етзоні, Д Мітрані.

Необхідно відзначити, що поява цієї теорії не тільки в значній мірі вплинула на весь наступний розвиток інтеграційної теоретичної думки (особливо це стосується «неофункціоналізму»), а й істотно активізувало практичні дії, спрямовані на реальне зближення європейських держав.

Неофункціоналісти вважають, що інтеграція – процес формування нової спільноти, корисного для його членів, з центральними органами влади. Національна влада може делегувати органам спільноти виконавчі повноваження, але не суверенітет. Населення визнає наднаціональні органи та проявляє до них лояльність, готовність виконувати їх рішення.

Наукова вагомість проблеми полягає також і в тому, що нині, за умов докорінної трансформації Євросоюзу, вкрай необхідною виробити нові моделі євроінтеграційного процесу, принаймні теорію розширення ЄС. Зазначимо, що такі спроби вже спостерігаються в західній політологічній літературі. З'явилися навіть дослідження, у яких «вираховуються» вигоди і втрати ЄС від розширення на схід [217].

Для функціоналістів міжнародна інтеграція є перехід від системи держав до міжнародного співтовариства. Інтеграційний процес розвивається під впливом суспільних потреб і технологічних змін.

Неофункціоналістська концепція будується навколо центрального стержня, який Е. Хаас визначив як «ефект переливу», тобто логіку інтеграційної експансії, яка поступово розповсюджується з однієї економічної галузі на інші. Та чи інша акція, пов'язана з досягненням конкретної мети (наприклад, створення спільного ринку вугілля та сталі),

породжує ситуацію, при якій вихідна мета може бути досягнута лише у результаті подальшої низки дій (наприклад, в транспортній галузі), в свою чергу породжують додаткові умови (в тому числі в соціальній сфері). «Ефект переливу» приймає різні форми: функціональну, політичну або культивовану. В останньому випадку акцентується активна роль центральної бюрократії в якості агента інтеграції.

Послідовність і структура інтеграційного процесу припускають, згідно з баченнями «неофункціоналізму», створення системи потужних центральних інститутів і поступову передачу державами-учасниками належного їм суверенітету на рівень Співтовариства в цілому. При цьому і держави-учасники, й їхні уряди розглядаються неофункціоналістами як основні гравці у зазначеному процесі дуже пасивну роль і не виділяються із загальної маси діючих акторів. Комісія ЄС, навпаки, виступає в якості активного організатора й натхненника інтеграційного процесу, а організовані групи, партії, політичні еліти виконують роль своєрідного «каталізатора» інтеграційних процесів [229].

Враховуючи етапи розширення ЄС дуже цікавим цікавим є теоретичне узагальнення Д. Мітрані щодо виокремлення дихотомії концепції континентальних уній, де пріоритетом є визначення території країн-членів інтеграційного об'єднання та третіх країн («чужинців»), а також концепції світової, універсальної ліги (як визначення функцій з метою інтеграції при врахуванні якомога більшої кількості інтересів їх учасників). У цьому зв'язку ключового значення набувають дві тези Д. Мітрані.

По-перше, регіональні інтеграційні проекти відтворюватимуть територіальні квазідержавні функції, але вже на наднаціональному рівні, де вирішальну роль матимуть не всі, а лише найпотужніші держави. Хоча, слід заважити, що Д. Мітрані відзначає беззаперечність успішності утворення спеціалізованих європейських інституцій – Європейського об'єднання вугілля і сталі та Євроатому.

По-друге, зміцнення функції нового кордону між Євросоюзом та

Україною, а саме – заперечення застосування територіальної логіки як встановлення заради політичних цілей реальних кордонів та визначення обмежень на членство в регіональних інтеграційних об'єднаннях [271].

Неофункціоналізм розглядався як спроба осмислення, створення теоретичного підґрунтя для політичних стратегій засновників післявоєнної європейської єдності. Такі постаті, як Ж. Моне і Р. Шуман, цілком ясно уявляли шлях до Європи як перспективного інтеграційного об'єднання.

Разом з тим, представники зазначеної теорії відстоюють точку зору про неминучість появи якогось наднаціонального утворення – «нового політичного співтовариства» [243], що знаходиться, з точки зору ієрархії, як би над державами. Варто відзначити, що саме з «неофункціоналізмом» пов'язують появу ідеї «над національності» у міжнародному праві. Неофункціоналісти цілком допускають, що це може бути лише проміжна стадія розвитку інтеграційного процесу.

Теорія інтергавернменталізму була розроблена Стенлі Хоффманом (Гофман), щоб показати, що держави-учасники зберігають за собою ключові позиції у прийнятті рішень у Європейській спільності. Отже, своєрідною імплантацією ідей новітнього політичного реалізму можна вважати міждержавний підхід (теорію інтергавернменталізму). С. Хоффман сформулював основні положення цієї теорії, де держави в рамках інтеграційного об'єднання мають суттєву перевагу над інституціями інтеграційного творення.

Визнаючи уряди держав головними акторами зовнішньої і внутрішньої політики, С. Хоффман не заперечував ролі та значення інших акторів щодо прийняття рішень. Зокрема, він зазначав, що у «lowpolitics» (соціальна та регіональна політики) групи інтересів, ТНК, неурядові організації та наднаціональні інститути можуть впливати на уряди держав. Проте лише уряди вправі приймати ключові рішення щодо державної політики та меж європейської інтеграції. Тобто євроінтеграція формується та реалізується через зовнішню політику національних урядів.

С. Хоффман стверджував, що логіка Ж. Моне – Е. Хааса працює лише у сфері економічної інтеграції за умов збігу інтересів акторів, а в політичній інтеграції пріоритет ідеологічних і прагматичних інтересів політичних еліт визначає поступ інтеграційного процесу. Зокрема, у сфері «низької політики» держави готові до інтеграції та співпраці, тоді як у сфері «високої політики» обмеження суверенітету є справою вельми проблематичною [276, 298].

Аналогічно до С. Хоффмана, Е. Моравчик припускав, що держави залишаються раціональними акторами у міжнародних відносинах. Держави-учасниці, на думку Е. Моравчика, у інтеграційних процесах залучені до «дворівневої гри». Так, на першому рівні – внутрішньодержавному: легальні й легітимні уряди, враховуючи позиції електорату, визначають національні пріоритети. На другому рівні відбуваються «гра» (взаємодія) пов'язана з обговоренням національних позицій на загальноєвропейському рівні та виробленням спільних рішень, враховуючи національні інтереси. На другому рівні виявляється асиметрична взаємозалежність між державами-членами ЄС. Тобто, ті держави, що погоджуються на компроміс, отримують найбільше вигід від євроінтеграції. Роль наднаціональних акторів полягає у допомозі національним урядам досягти компромісу. Щодо ролі наднаціональних інститутів, то, на думку Е. Моравчика, вона залишається допоміжною. Наднаціональні інститути відстоюють позиції національних урядів. Для прикладу, Європейська Комісія та Європейський Суд стежать за дотриманням державами-членами ЄС домовленостей та угод [170, с.152].

Особливість ситуації, яка формується у зв'язку з розширенням Європейського союзу зумовила низку проблем та перспектив:

Формування сфери впливу інтересів країн-учасниць в ЄС в контексті утвердження європейського балансу сил, як у самому Євросоюзі, так й з третіми країнами.

Побудування балансу інтересів у європейському регіоні та на світовій арені – визначається формування нового геополітичного простору з урахуванням інтересів країн-ядер інтеграції, так й інтеграційних систем, як

акторів міжнародних та регіональних відносин.

Виокремлюються геополітичні інтереси інтеграційних угруповань, з формуванням інтеграційних стратегій, дипломатії, спеціалізованих інституцій, геополітичних та гео економічних доктрин, що є причиною глобальної та регіональної конкуренції інтеграційних акторів та появлення такого поняття як «геополітика інтеграційних угруповань».

Розробка проблем європейської інтеграції у вітчизняній історіографії розпочалась наприкінці 50-х років ХХ століття, де зберігалось негативне відношення марксистської історіографії до ідеї Об'єднаних Штатів Європи. Після гельсінських домовленостей 1975 року, які поклали початок загально-європейському процесу, ситуація почала змінюватися.

Інший новий погляд на євроінтеграційний процес і визначення ролі держав та наднаціональних інститутів у ньому запропонувала теорія нового інституціоналізму. Новий інституціоналізм ставить успіх інтеграції в залежність від ефективної діяльності наднаціональних інституцій. Категорії «інститут» у новому інституціоналізмі, як зазначає Леонід Бунецький, надається комплексне визначення як складному поєднанню формальних і неформальних правил, культурно-ціннісних компонентів, що формують «сенсові рамки» для діяльності політичних акторів [21, с. 73].

Протягом 1990-х рр. отримали розвиток три основні напрямки нового інституціоналізму:

- інституціоналізм раціонального вибору;
- соціологічний інституціоналізм;
- історичний інституціоналізм.

Інституціоналізм раціонального вибору пояснює, яким чином інститути утворюються, з якою метою та як змінюються упродовж тривалого часу. Цей тип інституціоналізму ґрунтується на теорії соціальної дії, яка припускає, що індивіди є раціональними агентами, які відстоюють власні інтереси найефективнішими засобами. Для прикладу, політичні актори такі, як держави-члени ЄС створюють спільні наднаціональні інститути

(Європейська Комісія) з метою моніторингу обопільного виконання спільно укладених угод. Прикладом інституціоналізму раціонального вибору може слугувати роль Ради міністрів у процесі обговорення та підписання європейських угод – Маастрихтської, Амстердамської, Ніщської та Лісабонської. Саме під час обговорення цих угод у Раді міністрів представники держав-членів ЄС палко відстоюють позиції національних урядів. Соціологічний інституціоналізм полягає в тому, що у своїй поведінці люди керуються уявленнями про те, що вони вважають правильним. Такі уявлення людей про правильність формуються соціальними нормами та інститутами, які й визначають, яким чином має поводитись індивід у конкретній ситуації. Так, актори наднаціональних європейських інститутів соціалізуються цими інститутами, що й впливає на їхню поведінку, спосіб мислення, артикулювання та досягнення цілей. Зрештою, історичний інституціоналізм займає проміжну ланку між вищезгаданими інституціоналізмами і визначає, яким чином інститути змінюються під впливом часу, а також, яким чином інститути впливають на поведінку індивідів, які їх засновують. Наприклад, Пол Пірсон вважає, що прийняття Єдиного європейського акта, який заклав основи політичної інтеграції Співтовариств, неможливо пояснити лише наслідком змін у внутрішній політиці провідних європейських країн, а необхідно розглядати в контексті розвитку самого Співтовариства і, насамперед, його інститутів.

У дослідженнях засновника теорії комунікацій К. Дойча успіх інтеграційного утворення залежить від зовнішніх обставин і чинників, серед яких він виділяє: спільні взаємовідносини держав, сумісність загальних цінностей, спільну відповідальність, ступінь загальної ідентичності, «створення співтовариства безпеки між державами регіону» [49, с. 51-53]. Сучасна концепція урядових мереж Анн-Марі Слотер аналізує співвідношення наднаціональних і міжнародних чинників інтеграції, наднаціональних і національних інституційних рівнів управління [300, 165, 105, 184].

Положення про те, що відчуття спільності між державами залежатимете від створення мережі взаємин, підтверджує, проте, саме досвід європейських Спільнот [150, с. 6]. Водночас зазначений досвід свідчить і про те, що спочатку відбувається розбудова інституційної структури, а вже потім на її основі формуються неофіційні стосунки і, відповідно, дух спільноти, необхідний для ефективної багатонаціональної інтеграції.

Проголошуючи основною метою інтеграції забезпечення миру і стабільності, К. Дойч та його прихильники пропонували відмінні від федералістських шляхи її досягнення. В цьому плані інтеграція розглядалась як процес пошуку різними активними політичними групами системи колективної безпеки, в основі якого лежать психологічні та соціологічні фактори, а саме – відчуття спільноти. Тобто розуміння того, що вони належать до єдиної спільноти, диктує учасникам інтеграційного процесу необхідність вирішувати спільні проблеми лише шляхом мирного урегулювання. Враховуючи все це, таке інтеграційне об'єднання К. Дойч пропонував назвати «плюралістичною спільнотою безпеки» [83, с. 41].

Теорія комунікації К. Дойча, в свою чергу, являє собою ранню спробу проаналізувати характер взаємозв'язку міжнародної інтеграції та соціальної комунікації.

Значною мірою успіх процесу інтеграції та взаємодії країн-учасниць залежить від передумов, які існують в кожній одиниці, що інтегрується, та між ними усіма. Ці передумови К. Дойч поділяє на чотири групи:

- а) взаємна відповідність частин, що мають інтегрувати;
- б) сумісність їх цінностей;
- в) взаємна відповідальність;
- г) певний ступінь спільної ідентичності або лояльності.

Всі зазначені групи передумов можуть взаємодіяти і посилювати одна одну.

Теорії інтеграції містять важливі положення щодо закономірностей як процесу розширення Європейського Союзу, так і процесу вступу до його

складу нових членів. Чіткі уявлення про результати досліджень західних науковців надають змогу прогнозувати основні елементи інтеграційних стратегій ЄС і держав-кандидатів на вступ. Досить оптимістичним є висновок неофункціоналістів щодо неминучості розширення Євросоюзу в майбутньому, оскільки на сучасному етапі цей процес є важливим чинником поглиблення інтеграції.

У науковій літературі відсутня єдність розуміння сутності поняття не тільки європейської інтеграції в цілому, а й поняття «інтеграція», зокрема.

Як правило, інтеграцію відносять до сфери створення новітніх структур, спрямованих на забезпечення регулювання взаємовідносин між державами на основі інституціоналізації самих міждержавних відносин (інтегрально-державницький підхід). Дещо окремо знаходиться розуміння інтеграції, як природного процесу розвитку співробітництва між країнами однієї географічної зони (економіко-географічний підхід) поряд з майже повним ототожненням інтеграції з процесом створення наднаціональних органів, що супроводжується зменшенням ролі національних органів у прийнятті рішень (інституціонально-управлінський підхід). Також досить часто поняття інтеграції розглядають в аспекті розвитку світового господарства, визначаючи її, як процес створення бажаної структури світового господарства шляхом усунення штучних перепон ефективного функціонування суб'єктів господарської діяльності на основі уніфікації та координації всіх елементів цієї структури (функціонально-макроекономічний підхід) [29].

Подібні розбіжності в розумінні дефініції «інтеграція» потребують врахування змісту та сутності євроінтеграційних процесів, їх особливостей у більш широкому контексті. У науці існує кілька підходів до визначення поняття європейська інтеграція з вагомою роллю держави як актора інтеграційних та міжнародних процесів: міжурядовий, інституційний і комунікативний.

Прихильники міжурядового підходу надають пріоритет у процесі

інтеграції національним державам. Результатом їх взаємодії на міжурядовому рівні є особливе навколишнє середовище, яке впливає на появу загальних інститутів. У рамках інституційного підходу європейська інтеграція розглядається, як процес трансформації національних практик взаємодії інститутів, який продукує створення особливої багаторівневої системи управління з безліччю центрів прийняття рішень (governance). Комунікативний підхід трактує європейську інтеграцію, як процес створення соціальних спільнот за допомогою ефективної взаємодії між їх членами в різних галузях. У результаті чого формується співтовариство безпеки, в якому політичні чинники орієнтовані на створення нового політичного центру, який і повинен координувати роботу учасників. Найбільш сучасною є концепція багаторівневого управління, яка трактує європейську інтеграцію як процес, що має відбуватись одночасно на наднаціональному, національному та регіональному рівнях [29].

Багаторівневе управління (multi-level governance) є найновішою теорією європейської інтеграції. Багаторівневе управління стверджує, що політика та процес євроінтеграції є занадто складними, щоби пояснити їх класичними теоріями інтеграції. Вчені даного напрямку визначають багаторівневе управління як дисперсію влади на різних рівнях політичного управління. Тобто, вони стверджують, що за останні п'ятдесят років влада й суверенітет відійшли від національних урядів Європи не тільки до наднаціонального рівня ЄС, але й до субнаціонального рівня, наприклад, до регіональних зборів та місцевих органів влади. Послідовники школи вважають, що вироблення політики в ЄС є нерівномірним і часто змінюється, і висвітлення процесу інтеграції іншими теоріями не є досконалим, оскільки останні ігнорують значну кількість різних суб'єктів з усіх рівнів влади в Європі [250].

На наш погляд, вказану концепцію «багаторівневого управління» європейською інтеграцією доцільно, окрім наднаціонального, національного та регіонального доповнити також місцевим рівнем взаємодії. Багаторівневе

управління характеризує зміни відносин між суб'єктами на різних територіальних рівнях. Багаторівнева теорія управління об'єднує традиційно окремі області внутрішньої та міжнародної політики й підкреслює дедалі більшу відмінність між цими сферами в контексті європейської інтеграції.

Представники сучасних економічних шкіл розглядають явище міжнародної інтеграції з наступних позицій.

Філіпенко А. С. вважає, що явище міжнародної економічної інтеграції існує у вигляді процесу наближення, взаємопереплетіння, зрощування економік держав і формування цілісного господарського комплексу регіонального характеру.

Особливе зацікавлення викликає те, що Філіпенко А. С. розглядає міжнародну економічну інтеграцію, використовуючи три теорії: чисту (абсолютну), митну та монетарну [185, с. 55].

Чиста, або абсолютна теорія, тлумачить економічну науку як природниче вивчення економіки, де така категорія, як гроші використовується, але не займає місце основного (структурного) елементу теорії. Ця теорія показує вигідні сторони зовнішньої торгівлі, у тому числі, коли відбувається формування торговельно-економічних об'єднань регіонального характеру, також трактує процеси міжнародної інтеграції, використовуючи загальноживані мікро- та макроекономічні положення.

Такий підхід, як «митна теорія» розглядає та намагається дати обґрунтування необхідності запровадження ряду протекціоністських заходів, що мають на меті ефективніше використання внутрішніх ресурсів, поліпшення експортно-імпортного співвідношення, поступову наближення до економічного рівня розвинених країн світу [295].

Не менш актуальна – «монетарна теорія» пояснює взаємозв'язок, який відбувається між макроекономічними величинами, у грошовому вимірі, та спираються на мікроекономічний фундамент теорії виробництва. Теоретичну основу міжнародної монетарної політики становить учення про обмінний (валютний) курс, платіжний баланс і міжнародні фінансові ринки [136, с. 20].

Як можна побачити, що існує велика кількість наукових підходів до визначення явища «міжнародної економічної інтеграції», проаналізувавши наукові праці, нам вдалося прослідити схожість та виокремити системність у розгляді різних трактувань.

Автор підтримує бачення міжнародної економічної інтеграції як формування цілісного господарського комплексу через процесу наближення, взаємопереплетіння, зрощування економік держав-учасниць. Так ми розглядаємо сучасну інтеграцію як процес взаємодії соціально-економічних систем, так кожену державу можна розглядати як систему зі своїми особливостями діяльності. Держава як соціально-економічна система має завдання розвитку економічної та соціальної політики за допомогою регулювання процесів розвитку через інституції державного управління та юридично-правової координації. За умови розвитку інтеграційних процесів, проходить не просто взаємодія на макро- або макрорівні інтегрантів, а має місце взаємодія:

- на макрорівні – підсистем (компаній, ТНК, регіонів) держави;
- на макрорівні – державних інституцій з їх регулюючою та координуючою функцією, тобто соціально-економічної системи в цілому.

Кожна з країн представляє собою певну, унікальну економічну систему, яка функціонує у відповідності зі своїми правилами (юридичними, економічними та іншими законами), власними соціальними стандартами.

Взаємодія країн-економічних систем через соціально-економічне, торговельне, фінансове, інвестиційне та науково-технічне співробітництво сприяє створенню інтеграційних об'єднань з метою більш ефективного використання їх економічного потенціалу.

Основними складовими елементами міжнародної економічної системи є національні економічні системи, які представляють собою сукупність взаємопов'язаних в організаційному, технологічному і економічному плані галузей і сфер господарської діяльності країн, які, через зростання їх відкритості у взаємодії один з одним, формують світові ринки і

перетворюють виробництво товарів і послуг в міжнародну економічну діяльність [149].

Процес інтеграції економічних систем може відбуватися на трьох взаємопов'язаних рівнях: взаємопроникнення, зрощення, поглинання, кожен з яких має властиві їй характеристики.

На думку Якименка Ю. та Пашкова М., європейська інтеграція України – складний, багаторівневий, поступовий процес в різних сферах – політичній, економічній, соціальній, культурній. Але саме психологічний фактор – свідомий європейський вибір громадян, підтримка руху країни до ЄС, утвердження в українському суспільстві європейської ідентичності – є найважливішою складовою повернення Києва до європейської спільноти [202].

Кривоногова А.В. вважає, що європейська інтеграція – це не подія, а довготривалий складний процес. Це політика внутрішніх реформ у політичній, соціальній, економічній та правовій сферах. Це зміна законодавчої бази, впровадження стандартів та норм ЄС, зміна в системі вироблення та реалізації державної політики, характеру української економіки. Європейська інтеграція повинна сприйматися в першу чергу не як зовнішня, а як внутрішня державна політика, спрямована на впровадження актуальних для суспільства реформ [86].

Сучасне бачення стратегічного розвитку Європейського союзу та інтеграційних процесів у майбутньому передбачають вироблення й сучасних методів розвитку та управління. У 2008 році, коли світова економіка опинилася у стані світової кризи, у ЄС було переглянуто стратегії розвитку та розширення Євросоюзу. Враховуючи нові виклики, було переглянуто та адаптовано такі основні сценарії та моделі розвитку:

По-перше, це Європа «різних швидкостей» (уперше термін з'явився у «звіті Тіндемаса» (1975 р.). Так характеризується ситуація, коли не всі держави-члени можуть або хочуть в однаковому темпі просуватися до інтеграції у певних сферах. Це вимагає спеціальних заходів для погодження

інтересів різних груп держав. Загалом положення «звіту Тіндеманса» були відхилені. Однак при запровадженні європейського механізму обмінних валютних курсів (наприкінці 1970-х років) було все ж допущено можливість «різних швидкостей» у рамках європейської монетарної системи. Реальні загрози Європі «різних швидкостей» виникли й після першої невдалої спроби прийняти Конституцію ЄС, що також свідчило про можливу кризову ситуацію в контексті творення єдиного суб'єкта міжнародних відносин.

Концепція полягала в тому, щоб більш економічно розвинені країни ЄС (Німеччина, Франція, Нідерланди, Бельгія, Люксембург) почали рухатися в більш тісному напрямку інтеграції одне з одним. Зауважимо, що у дійсності дана асиметрія політик між країнами-членами ЄС вже частково реалізується.

По-друге, це Європа *a la carte*, так зване «меню» стратегій розвитку європейських країн – тобто модель інтеграції, за якою держави самі вирішують, брати чи ні участь у певній конкретній інтеграційній ініціативі. Такої моделі дотримувався, наприклад, британський уряд, використовуючи так зване *opt-out* щодо положень «Соціального пакету» Маастрихтської угоди. Цей термін відображає ідею неоднакового методу інтеграції, який дозволяє країнам-членам вибирати стратегії «як з меню» і долучатися до їх реалізації. Така модель може становити загрозу всьому процесу європейської інтеграції, отже, має бути хоча б мінімальна кількість спільних цілей країн-членів ЄС (до речі, інша назва – модель «змінної геометрії» євроінтеграції).

По-третє, Європа концентричних кіл – концепція, запропонована Ж. Делором у січні 1989 року. Вона передбачає дедалі вищий рівень інтеграції у напрямку «центру» Євроспільноти, яким мали б бути країни ЄС після створення політичного союзу, спільного ринку та господарського й валютного союзів. Далі йдуть країни Європейської асоціації вільної торгівлі, наближені до ЄС у господарському і правовому плані. Зовнішнє коло утворюють країни, асоційовані з ЄС, які претендують на повноправне членство. Четверте, найширше коло – це країни – члени ОБСЄ як спільний простір європейського співробітництва. Зазначену модель [84].

Аналіз теоретичних моделей інтеграційних процесів, зокрема і європейської інтеграції, дозволяє простежити їх динаміку. Це потребує вивчення проблем міжнародного права, світової економіки, міжнародних відносин тощо. Як у XX столітті, так і нині ключовим питанням теорій інтеграції є роль і значення держави-нації у формуванні теоретичних підвалин європейського інтеграційного процесу. Широка палітра теоретичних моделей інтеграції – це наслідок їх еволюції у суперечливому процесі практики міжнародних відносин. І ключовим все ще лишається питання ролі і значення державинації в інтеграційному об'єднанні, в даному випадку – в рамках ЄС.

Ідея розширення знайде підтримку урядів і політиків, якщо мотиви для цього будуть представлені союзними інституціями як досить вагомими. Згідно з уявленнями представників історичного інституціоналізму, ініціювання розширення є прерогативою ЄС, а держави-члени підтримують його через політичні інститути, які реалізують стратегії розширення і забезпечують дію механізмів координації спільної зовнішньої політики.

На наш погляд, вказану концепцію «багаторівневого управління» європейською інтеграцією доцільно, окрім наднаціонального, національного та регіонального доповнити також місцевим рівнем взаємодії.

Інтеграція економічних систем має свою циклічність і розвивається в певній послідовності. Взаємодія систем знаходиться в постійній динаміці, розвиток, при цьому, відбувається по яскраво вираженою траєкторії: взаємопроникнення, зрощення, поглинання, повна інтеграція.

Підсумовуючи роль і значення взаємодії економічних систем можна стверджувати, що їх інтеграція носить комплексний характер і демонструє детальний аналіз внутрішніх і зовнішніх процесів держави як системи на макроекономічному рівні.

Багаторівневе управління характеризує зміни відносин між суб'єктами на різних територіальних рівнях. Багаторівнева теорія управління об'єднує традиційно окремі області внутрішньої та міжнародної політики й

підкреслює дедалі більшу відмінність між цими сферами в контексті європейської інтеграції.

Ідея європейської інтеграції є свідомим стратегічним вибором українського суспільства, підтвердженим багатьма складними викликами та випробуваннями. Дороговказом внутрішніх реформ стала Угода про асоціацію з ЄС, яка набула чинності у 2017 р. і згідно з якою Україна рухається на шляху до євроспільноти. Очевидно, що не достатньо швидко, як того бажає суспільство. Адже, з одного боку, існує чимало внутрішньоукраїнських проблем, які уповільнюють проєвропейські реформи, а з іншого боку, і Європейський Союз у пошуках нової моделі розвитку, нині перебуває на етапі складних реформ та трансформацій.

Згідно з соціологічним дослідженням Центру стратегічного розвитку територій, яке було проведено 14-30 травня 2019 р. (участь в якому взяли 2116 респондентів зі 124 населених пунктів із різною кількістю населення, а статистична похибка становить 2,18%), 69% українців виступають на підтримку вступу України до Європейського Союзу, тоді як 13% – проти цього і 18% не змогли визначитися зі своєю позицією. Найбільше євроінтеграцію підтримують на заході України, а найменше – на Донбасі. При цьому, 63% респондентів у цілому довіряють ЄС як партнерові України, 21% – не довіряють, 16% – не змогли визначитися [34].

Від інтеграції до ЄС українці очікують передусім розширення простору власних можливостей, кращу освіту, кращого працевлаштування, кращої медицини. Крім того, за даними дослідження, гарантії безпеки є одним із ключових напрямків, на які очікують від євроінтеграції. Серед внутрішніх перешкод інтеграції України до Євросоюзу респонденти назвали здебільшого високий рівень корупції, проблеми на Донбасі та неефективність системи державного управління. Серед зовнішніх викликів, які можуть стати перешкодою для української євроінтеграції, українці назвали можливе розчарування європейських партнерів в євроінтеграційних можливостях самої України, зміну і розподіл балансу сил у світі, відсутність дієвих

міжнародних гарантій для України. Українці чекають від євроінтеграції якихось покращень особисто для себе, але сам євроінтеграційний процес вони перекладають на державу, високопосадовців або виносять за межі власного життя, власної свідомості.

До речі, якщо порівнювати наведені дані із даними соціологічних опитувань за 2012 р., то за цей час кількість українців, які підтримують вступ до ЄС, зросла на 27 %-вих пунктів (зі 42% – у 2012 р. до 69% – у 2019 р.) [42].

Специфіка формування геополітичних орієнтацій громадян України значною мірою обумовлена тим, що країна опинилася в епіцентрі двох інтеграційних хвиль – європейської і євразійської, кардинально різних за цілями, умовами і природою. На позиції громадян позначалися як інерція радянської спадщини, складні соціально-політичні процеси всередині країни, так і потужні зовнішні впливи [202].

На думку Якименка Ю. та Пашкова М. процес самоідентифікації громадян України як європейців, причетних до культури і історії європейського співтовариства є складним і тривалим з таких причин: тривала історична відірваність від європейського співтовариства, ізоляваність від політичного та культурного життя Європи; вплив радянської спадщини, носіями якої є люди старших вікових груп; потужна антиєвропейська інформаційна експансія з боку РФ, яка ретранслює ідеологію «русского мира» [202].

Тому, на думку українських аналітиків, західноєвропейські держави досить часто не готові ризикувати геополітичною стабільністю у своїх відносинах з РФ. Наприклад, Буроменський М.В. зазначив: «Росія всіма засобами буде перешкоджати прагненням України на Захід, адже вся політика Кремля спрямована на відновлення впливу на колишні радянські республіки. Російська Федерація буде створювати навколо себе пояс нестабільності у вигляді військових конфліктів для того, щоб потім самостійно контролювати проблемні регіони...». На його думку, на першому

плані стоять політичні чинники, а вже потім – технічні чи інституційні [55].

Беззуб І. також зазначає, що існують певні перешкоди для України у сфері євроінтеграції: 1) низький рівень поінформованості громадян про перспективи членства України в ЄС; 2) сумніви стосовно того, що євроінтеграція матиме вигоду для України; 3) замкненість України між вимогами Європейського Союзу та Росії; 4) занепокоєність щодо конкурентоспроможності українських товарів на європейському ринку та еміграція робочої сили; 5) проблема корупції [9].

Фонд «Демократичні ініціативи імені І. Кучеріва» провів опитування експертів на тему «Європейська інтеграція України сьогодні: проблеми, виклики, завдання» (в опитуванні взяли участь 22 експерти).

Основною внутрішньою проблемою, яка перешкоджає євроінтеграційному курсу України, експерти вважають насамперед неефективність системи державного управління – недостатній рівень компетенції держслужбовців, надмірна бюрократичність, нереформованість та корумпованість системи державного управління. До першої п'ятірки основних проблем внутрішнього характеру також входять: ситуація на Донбасі (включаючи як збройний конфлікт, так і громадські настрої), високий рівень корупції в українському суспільстві, неефективна політика інформування населення про євроінтеграцію, відсутність консенсусу у політикумі та соціально-економічні проблеми.

Думку про те, що агресія, тиск та всебічне перешкоджання з боку Росії будуть головним зовнішнім викликом для європейського курсу України, поділяють всі опитані експерти. Серед основних зовнішніх перешкод експерти також називають внутрішні проблеми самого ЄС, протидію або вичікувальну позицію з боку деяких членів ЄС, що не хочуть розривати свої зв'язки з Росією, а також відсутність єдиної позиції в Євросоюзі щодо європейської перспективи України і розширення ЄС загалом.

Найбільш дієвим чинником, що сприятиме збільшенню підтримки євроінтеграції в українському суспільстві, експерти вважають успішне

проведення внутрішніх реформ та відчутний для пересічних громадян позитивний ефект від них [58].

Виходячи з розуміння змісту та особливостей державної євроінтеграційної політики, доцільно поділити проблеми впровадження цієї політики за джерелами їх походження, оскільки такий підхід забезпечує можливість чіткої структуризації вказаних проблем, а також демонструє основні характеристики впливу українського та європейського середовища на реалізацію політики, на такі основні групи: внутрішні проблеми (походять з українського середовища державної євроінтеграційної політики); проблеми, пов'язані зі станом і перспективами процесу європейської інтеграції (походять з європейського середовища євроінтеграційної політики); організаційно-функціональні проблеми (які мають джерелом походження саму систему прийняття рішень державної євроінтеграційної політики).

Отже, на думку Кальниша Ю.Г., проблеми реалізації державної євроінтеграційної політики України спричинені не тільки впливом її середовища, але й вадами системи державного управління в цій сфері. Наявність достатньо гострих організаційно-функціональних проблем реалізації державної євроінтеграційної політики України, що походять безпосередньо з її системи прийняття рішень свідчить про неадекватність вказаної організаційно-функціональної структури меті та завданням цієї політики [79].

В рамках моніторингу результативності виконання Україною угоди про європейську асоціацію, Європейська комісія щорічно публікує «Звіт із впровадження асоціації Україною» – документ, що містить коротке зведення успіхів нашої держави у проведенні європейських реформ та наближенні українського законодавства до європейських норм.

Останній звіт Європейська комісія опублікувала 9 листопада 2018 р. На жаль, у Брюсселі відзначили, що: «Україна і досі відстає у виконанні Угоди про асоціацію з Євросоюзом, а впровадження ключових зобов'язань Києва залишається тільки у планах» [160].

Серед провалених сфер опинилися ті, які формують стрижень Угоди про асоціацію – її торговельну частину, і навіть ті, що проголошувалися пріоритетом. Порівняємо тональність наведеного Звіту з тим, в якому ЄС зазначав прогрес України рік та два роки тому, коли був оприлюднений перший в історії «Звіт із впровадження асоціації».

Так, у грудні 2016 р. документ від Європейської комісії був наповнений пафосом та компліментами: «Україна провела глибокі та безпрецедентні реформи». А Могеріні Ф. заявила, що: «зараз надзвичайно важливо перейти від ухвалення законодавства та створення інституцій до повної імплементації реформ, щоб громадяни України могли користуватися їхніми плодами» [160].

У наступному звіті Євросоюзу, оприлюдненому у 2017 р., пафосу в оцінці «глибоких та безпрецедентних реформ» значно поменшало, а головним сигналом ЄС був такий: «напрямок реформ є правильним, а от їх швидкість необхідно підвищити». У ЄС не приховували, що дещо завищують оцінку дій української влади, аби уникнути невиправданого розчарування.

За структурою звіт 2018 р. схожий на звіт за 2017 р. У вступі та висновках – позитивні загальні фрази про те, що Україна «ще далі просунулася на шляху реформ», а також про те, що зміни відбуваються попри російську агресію. Однак в основній частині звіту – критика щодо відсутності прогресу або лише незначних змін у конкретних секторах. У деяких розділах з'явилися доволі чіткі та зрозумілі застереження: так, як є, далі тривати не може. А загальний висновок: відставання України від графіку виконання Угоди про асоціацію.

Так, блок «висновки» починається зі згадки про те, що органам та гілкам влади варто працювати разом для просування до Європейського Союзу. «Глибша міжінституційна координація всередині уряду, а також співпраці між урядом, парламентом та президентом буде ключовою умовою для подальшого прогресу у поступовому наближенні українського законодавства до стандартів і норм ЄС», – йдеться у документі [160].

Тому не випадково, що після обрання нової Верховної Ради України у

2019 р. у Європейському Союзі сподіваються на тісну співпрацю з ВРУ, новим урядом, який буде сформований з метою продовження реформ в Україні та боротьби з корупцією. У ЄС зазначили, що з нетерпінням очікують продовження політичної асоціації, економічної інтеграції та реалізації процесу реформ в Україні на основі Угоди про асоціацію [171].

Найповніше масштаб європейських претензій щодо інтеграції України до ЄС розкривається в описі реформ у окремих секторах – і тих, в яких ЄС констатує «застій», і тих, які наводяться у якості позитивних прикладів. Передусім – коли йдеться про головний, наймасштабніший за кількістю сторінок та обсягом роботи розділ Угоди про асоціацію – той, що запроваджує глибоку та всеосяжну зону вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом. Тобто Звіт ЄС по Угоді про асоціацію – це практично відмова ЄС від економічної інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, а саме: «українська влада – і уряд, і парламент – не хочуть і не можуть виконати умов Угоди».

Найбільший прогрес (хоча і недостатній) у сфері формування Зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, за європейською оцінкою, Україна має за блоками «Безпека харчових продуктів» та «Інтелектуальна власність». За першим із цих блоків йдеться про успішну адаптацію 17 із 250 законодавчих актів ЄС, які Україна має запровадити за Угодою про асоціацію. За другим – більшість законопроектів «чекають на схвалення парламентом» (отже йдеться не стільки про реформи, скільки про наміри їх провести).

Тому у звіті 2018 р. ЄС не виніс у вступну та заключну частини звіту фрази про те, що Україна рухається хоч і повільно, але безумовно правильним шляхом. Ця зміна акцентів свідчить про те, що в Європейському Союзі бачать спроби розвернути окремі ключові реформи. Очевидне гальмування реформ Україною стало підставою або приводом для гальмування подальших процесів інтеграції з боку Європейського союзу. Адже Україна намагається досягнути реалізації двосторонніх планів інтеграції до ринку ЄС за зразком безвізу у таких сферах, як митниця,

енергетика, цифровий ринок, юстиція, свобода та безпека. Однак ЄС наголошує на тому, що за всіма напрямками не буде двосторонніх планів, виключно односторонні зобов'язання України [160].

Вже у липні 2019 р. представники ЄС висловили стурбованість щодо повільного виконання Україною своїх зобов'язань у межах Угоди про асоціацію, зокрема у сфері авторського права, торговельних марок, патентів і забезпечення дотримання цих прав. А тому наголосили на необхідності активізувати зусилля для приведення українських законів у відповідність до норм ЄС і створення необхідних інституцій для управління сферою інтелектуальної власності, а також вживати більше заходів для боротьби з підробками та піратством [61].

Як відомо, Україна зобов'язалася привести своє законодавство у сфері інтелектуальної власності у відповідність до норм ЄС і практик правозастосування. Відповідно до Угоди про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, яка є частиною Угоди про асоціацію і діє з 1 січня 2016 р., передбачено здійснення реформ у сфері авторського права, товарних знаків, промислових зразків, топографій напівпровідників, патентів, сортів рослин і забезпечення дотримання законодавства, зокрема під час перетину кордону. Це дозволить Україні повністю інтегруватися у світову торговельну систему, надалі залучати іноземні інвестиції та запобігти значним втратам з боку правовласників [61].

Впровадження цих реформ є на порядку денному щорічного міждержавного Діалогу між Україною та ЄС щодо прав інтелектуальної власності.

Під час останньої, 17-ї зустрічі Діалогу, яка відбулася 26 червня 2019 р., українська сторона, а саме, Міністерство економічного розвитку і торгівлі (МЕРТ), презентувала основні складові проекту п'ятирічної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності й прозвітувала про стан роботи над низкою законопроектів з метою приведення українського законодавства у відповідність до Угоди про асоціацію. Україна розглядає формування

спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності як пріоритет і планує завершити відбір його суддів до кінця 2019 р. Одночасно триває створення нового офісу інтелектуальної власності, яке планується завершити у 2020 р.

Зі свого боку, Європейська сторона запропонувала надати Україні технічну підтримку в цих напрямках. Адже, представники ЄС наголосили, що порушення прав інтелектуальної власності завдає великі втрати для української економіки, призводить до зменшення інвестицій і надходжень до державного бюджету, а також не дозволяє створювати робочі місця у творчих та інноваційних галузях. До того ж, такі порушення становлять значний ризик для громадян, які часто не знають, чи безпечні товари, які вони купують, а зв'язок між підробками та організованою злочинністю становить велику загрозу для суспільства [61].

Крім того, згідно з результатами опитування Європейської Бізнес Асоціації, показник індексу інвестиційної привабливості України за підсумками першої половини 2019 р. склав 2,85 бала з п'яти можливих, знизившись до рівня 2016 р. Показник, який вимірюється двічі на рік, в попередньому періоді був на рівні 3,07 бала і демонстрував нейтральне ставлення інвесторів до бізнес-клімату країни.

Однак, результати останнього опитування вказують на відчутне погіршення настроїв бізнесу. Так, під час минулої хвилі опитування кількість незадоволених інвестиційним кліматом становило 40%, зараз їх число зросло до 57%. Відсоток задоволених поточним станом також зменшився: тільки 19% топ-менеджерів вважають бізнес-середовище сприятливим, тоді як наприкінці 2018 р. таких було 25%. Серед топ-проблем інвестори традиційно відзначили високий рівень корупції (83% респондентів критично незадоволені станом справ), недовіра до судової системи (77%), а також відсутність земельної реформи і тіньову економіку (по 66%) [25].

В той же час, інвестори очікують на такі зміни в Україні: досягнення політичної стабільності та реальний прогес у боротьбі з корупцією; боротьба

з контрабандою та тіньовою економікою; проведення судової та земельної реформи; вдосконалення інфраструктури; зниження адміністративного тиску на підприємництво; створення умов для підвищення заробітної плати; прозоре податкове законодавство та своєчасне відшкодування ПДВ; покращення бізнес-іміджу України [25].

Отже, в сучасних умовах для України вступ до ЄС залишається метою, задля досягнення якої здійснюється активна діяльність в політичній, правовій, економічній та інших сферах. Нажаль, політична нестабільність, недостатня спадковість влади, низький рівень соціально-економічного розвитку країни створює значні перепони на євроінтеграційному шляху України. Крім того, існує низка інших факторів: збройний конфлікт на сході країни; проблема внутрішньо переміщених осіб; політичний та економічний тиск, а також анексія частини території з боку РФ тощо. Однак, і що найважливіше, сьогодні є підстави стверджувати, що Україна пройшла складний шлях вибору між європейським і євразійським векторами розвитку держави. І цей вибір – Європейський Союз.

Таким чином, на сучасному етапі суспільного розвитку, якому притаманне реформування з одного боку, загострення існуючих проблем та протиріч – з іншого, особливого значення набуває процес формування та реалізації дієвої та ефективної державної політики у сфері європейської інтеграції. Вступ України до ЄС – це питання віддаленої перспективи, яке залежить, як від ефективності внутрішніх реформ, так і від трансформаційних процесів в ЄС. Однак Україні вже зараз необхідно наполягати на наданні їй офіційної перспективи членства в ЄС. Тому на євроінтеграційному шляху у найближчій перспективі Україну очікує повсякденна, кропітка і складна робота з імплементації Угоди про асоціацію, що рухає країну на шляху до європейської спільноти, що й буде предметом подальших наукових досліджень.

3.2. Ступінь Європейської інтеграції України в сучасних умовах: галузево-секторальний аспект

Запровадження вільної торгівлі між Україною та державами-членами Європейського Союзу серед іншого передбачає поступове, впродовж певних перехідних періодів, скасування / зниження ставок увізного мита сторін на товари походженням з іншої сторони. Для українського бізнесу це означає в першу чергу, можливість виходу на достатньо захищений (в тому числі і рівнями увізних мит) ринок держав-членів ЄС та виграти порівняно з товарами ЄС не лише в якості, а й у ціні. Домовленості щодо вільної торгівлі передбачають також і проведення Україною низки реформ, в першу чергу в сфері технічного регулювання, санітарних та фітосанітарних заходів, підвищення стандартів якості та безпечності продукції. Крім того, визнання української продукції на такому великому ринку, як ЄС, автоматично означає спрощений вихід української продукції на ринки третіх країн [395].

В цілому, експорт товарів та послуг з України у 2019 році збільшився на 7,2% у порівнянні з 2018 роком через зростання експорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва на 19% (з часткою 48% у загальному обсязі експорту товарів). Водночас зменшились обсяги експорту чорних і кольорових металів та виробів з них на 12,3% та хімічної продукції на 8,8% (з їх сумарною часткою 26,4% від загального обсягу експорту товарів). Протягом 2019 року Україна експортувала товарів на 50,06 млрд. дол. США (+ 5,8%), а імпортувала на 60,78 млрд. дол. США (+ 6,3%). У той же час сальдо зовнішньої торгівлі послугами було позитивним і перевищило 8,7 млрд дол. США, збільшившись за рік більше ніж на 3 млрд. дол. США (+ 30,9%). За рахунок цього негативне сальдо загального зовнішньоторговельного балансу України скоротилося з 6,2 млрд. дол. США у 2018 році до 3,6 млрд. дол. США – у 2019 році. (табл. 3.1).

Що стосується економічної співпраці України з країнами ЄС, слід зазначити, що у 2019 р. обсяг експорту до країн Європейського Союзу

збільшився на 3,9% у порівнянні з 2018 р., а його питома вага в загальному експорті склала 38,7%; обсяг імпорту склав 42,4% у загальному імпорті України, збільшившись у порівнянні з 2018 р. на 7,5%.

Таблиця 3.1.

Зовнішньоторговельний баланс України, (млн. дол. США)

Показники	Експорт		Імпорт		Сальдо	
	2018 р.	2019 р.	2018 р.	2019 р.	2018 р.	2019 р.
Усього (товари і послуги)	57,28	63,67	63,49	67,30	-6,2	-3,6
в т.ч. країни ЄС	23,10	23,99	26,57	28,55	-3,4	-4,5
Товари	47,33	50,06	57,18	60,78	-9,8	-10,7
в т.ч. країни ЄС	20,15	20,75	23,21	24,99	-3,0	-4,2
Послуги	11,63	15,23	63,08	65,27	5,3	8,7
в т.ч. країни ЄС	3,97	4,28	3,35	3,56	0,62	0,72

Складено автором за матеріалами: [318].

За підсумками 2019 р. Україна виробила найменшу кількість чавуну, сталі та прокату за весь час незалежності [6]. Згідно із даними Держстату, за 2019 р. обсяги промислового виробництва в Україні скоротилися на 1,8% у порівнянні із 2018 р.; у 2018 р. зростання промислового виробництва становило всього 1,1% відносно 2017 р. І негативна динаміка, на жаль, продовжилася і в поточному році. Так, за січень-лютий 2020 р. обсяги промислового виробництва в Україні скоротилися на 3,1% у порівнянні з аналогічним періодом 2019 р. (до речі, падіння показника «обсяги промислового виробництва» фіксується щомісячно з червня 2018 р.) [44;142].

Зокрема, у переробній промисловості за вказаний період виробництво скоротилося на 1,4% порівняно із січнем-лютим 2019 р., у добувній промисловості та розробленні кар'єрів – на 4,3%.

За січень-лютий 2020 р. в Україні було видобуто 3,9 млн. т кам'яного вугілля (на 16,1% менше, ніж за аналогічний період 2019 р.), 279,5 тис. т сирової нафти (на 2,7% більше), 131,1 тис. т газового конденсату (на 9,9%

більше), 3,22 млрд. м³ природного газу (на 3,0% менше), 8,58 млн. т агломерованих залізних руд та концентратів (на 2,8% менше). Також за два місяці 2020 р. було вироблено 124,3 тис. м³ цегли керамічної (на 9,9% менше, ніж за січень-лютий 2019 р.), 937,9 тис. т цементу (на 15,7% більше), 3,35 млн. т чавуну (на 0,6% менше), 1,74 млн. т плоских напівфабрикатів із нелегованої сталі (на 9,9% більше). Електроенергії за січень-лютий 2020 р. було вироблено на 9,3% менше, ніж за аналогічний період минулого року, – 26,78 млрд. кВт-год. [142].

Загалом у I кварталі 2020 р. індикатор ділової впевненості в промисловості знизився порівняно з четвертим кварталом 2019 р. на 0,1 п.п. – до мінус 5,7%. При цьому, опитані Держстатом промисловці прогнозують посилення впливу такого стримуючого промислового виробництва фактора, як недостатній попит [44].

Отже, зрозуміло, що в 2020 р. українська промисловість у зв'язку з економічною кризою та пандемією коронавірусу може втратити ще більше через низький попит на чорні метали на світових ринках, в тому числі в країнах ЄС.

А поки що Європейський Союз залишається головним торговельним партнером України за підсумками 2019 р. : питома вага торгівлі товарами та послугами з ЄС склала 40,1% від загального обсягу торгівлі України (у 2018 р. – 41,1%). Зовнішньоторгівельний обіг товарів у 2019 р. становив 45,7 млрд. дол. США – на 5,7% більше, ніж у 2018 р., з них експорт – 20,2 млрд. дол. США., імпорт – 25 млрд. дол. США [44].

У структурі експорту найбільшу частку займають чорні метали (15,2%), електричні машини та устаткування (11,1%). При чому у порівнянні з показниками 2018 р., експорт металів – знизився на 15,3%, машин та устаткування – на 2,6%. У структурі імпорту з країн ЄС найбільшу частку становлять реактори ядерні, котли, машини – 13,3%, засоби наземного транспорту, крім залізничного – 13,0 %, та енергетичні матеріали – 10,8 % [56].

За перший квартал 2020 р. суттєво зріс обсяг експорту енергетичних матеріалів – на майже 21%, у порівнянні з аналогічним періодом 2018 р. Водночас, на майже 39% скоротився експорт чорних металів, на майже 30% – руд та шлаків. А у структурі імпорту найбільше зросла частка фармацевтичної продукції (21,4%) й електричних машин та устаткування (11,4%). Найбільше скоротився імпорт засобів наземного транспорту, окрім залізничного – на майже 40% [56].

Це потребує відповідного напрацювання заходів щодо поглиблення співпраці між Україною та Європейським Союзом в цій сфері у відповідності з Угодою про асоціацію.

Так, відповідно до Розділу VII Угоди про асоціацію, на регулярній основі Сторони проводять засідання двосторонніх органів асоціації між Україною та ЄС. Так, за результатами 5-го засідання Комітету асоціації між Україною та ЄС, яке відбулося 05 листопада 2019 р. у м. Брюссель, було визначено п'ять поточних пріоритетів інтеграції між Україною та ЄС, одним з яких є приведення положень Угоди про асоціацію у відповідність із реальним зростанням товарообігу між Україною та ЄС (у т. ч. шляхом перегляду тарифів, безмитних квот та укладання Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції) [71].

Угода про оцінку відповідності та прийняття промислової продукції (Agreement on Conformity Assessment and Acceptance of Industrial Products, скорочено АСАА) є способом усунення технічних бар'єрів у торгівлі між Україною та ЄС. АСАА є різновидом угод про взаємне визнання (mutual recognition agreements), який вимагає від країни-партнера приведення свого законодавства, практики та інфраструктури у відповідність до правил ЄС [251].

Передбачається, що в охоплених цією Угодою секторах українські експортери зможуть маркувати свою продукцію знаком СЕ та вільно продавати її на ринку ЄС без додаткової сертифікації в ЄС. Потенційно, Угода АСАА може охопити до п'ятої частини українського експорту до ЄС,

передусім продукцію машинобудування. Крім економії часу та коштів експортерів на проходження сертифікації, угода АСАА з ЄС призведе до зростання іміджу продукції made in Ukraine, полегшить для України доступ на інші глобальні ринки та збільшить привабливість України для локалізації виробництва [95].

Також, без додаткової сертифікації до України можна буде вільно завозити та продавати на українському ринку виготовлену будь-де продукцію, марковану європейським знаком відповідності СЕ, що полегшить життя імпортерам в Україні та зменшить контрабанду.

Укладення угоди АСАА передбачено статтею 57 Угоди про асоціацію між Україною і ЄС. Відповідно до цієї статті та Додатку III до Угоди про асоціацію, Угода АСАА поширюватиметься на 27 категорій промислової (нехарчової) продукції. Спочатку Угода АСАА може охоплювати один або кілька з цих секторів, з наступним розширенням на інші. Після того, як Угода АСАА охопить усі зазначені у Додатку III сектори, Україна та ЄС зобов'язалися розглянути можливість її поширення на інші категорії промислової продукції.

Процедурно, угода АСАА укладається, як Протокол до Угоди про асоціацію. Для цього потрібне рішення органів асоціації Україна-ЄС (Комітету асоціації у торговельному складі та Ради асоціації). Цьому рішенню має передувати позитивна оцінка виконання Україною свого «домашнього завдання».

А тому, відповідно до положень Угоди про асоціацію, для укладення угоди АСАА Україна повинна [8; 95]:

- привести у повну відповідність до європейського власне законодавство, як горизонтальне (рамкове), так і вертикальне (галузеве);
- прийняти в якості національних європейські гармонізовані стандарти на відповідні види продукції;
- привести у відповідність до європейських вимог національну інфраструктуру якості (національний орган стандартизації, національний

орган акредитації, метрологічні інституції, органи з оцінки відповідності) та інфраструктуру державного ринкового нагляду (органи та процедури ринкового нагляду);

- скасувати усі регуляторні режими (більшість з яких існують ще з радянських та пострадянських часів), які суперечать, дублюють та / або є додатковими до європейських вимог до відповідних видів продукції (насамперед, санітарні норми і правила та нормативно-правові акти у сфері охорони праці).

Основоположними документами, що визначають державну політику у сфері технічного регулювання, є Стратегія та План заходів реформування системи технічного регулювання до 2020 р. Ці документи вимагають розроблення технічних регламентів та інших нормативно-правових актів у повній відповідності з відповідними директивами і регламентами ЄС.

Інституційним центром реформування системи технічного регулювання та підготовки до укладання Угоди АСАА є Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, яке відповідає за формування державної політики у цій сфері, виконує регуляторні та / або координуючі функції у сфері горизонтального законодавства (технічні регламенти та оцінка відповідності, стандартизація, метрологія, ринковий нагляд), а в плані вертикального (галузевого) законодавства є також регулятором, що розробляє технічні регламенти у визначених секторах. Інші центральні органи виконавчої влади виконують функції регулятора або інспекційні (наглядові) функції у визначених секторах.

Перші зрушення у законодавстві почали відбуватися з 2010 р. з прийняттям законів про ринковий нагляд і про загальну безпечність нехарчової продукції.

Зобов'язання щодо адаптації горизонтального (рамкового) законодавства були імплементовані в Україні у вигляді низки законів та підзаконних актів, ухвалених протягом 2010-2019 рр. Зокрема, це Закони

України «Про загальну безпечність нехарчової продукції»; «Про акредитацію органів з оцінки відповідності»; «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції»; «Про технічні регламенти та оцінку відповідності»; «Про метрологію та метрологічну діяльність»; «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції»; «Про стандартизацію»; «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо зменшення тиску на бізнес з боку органів ринкового нагляду» [71; 95].

Також у 2019 р. Верховною Радою України прийнято важливі закони, якими впроваджуються норми горизонтального законодавства ЄС. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про стандартизацію» від 20.09.2019 р. №124-ІХ, нормами якого встановлено добровільність застосування національних стандартів. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації актів законодавства Європейського Союзу у сфері технічного регулювання» від 06.06.2019 р. №2740-VIII, яким передбачено адаптацію національного законодавства в частині технічних регламентів та оцінки відповідності до законодавства ЄС. Законом України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо деяких питань функціонування авторизованих економічних операторів» від 02.10.2019 №141-ІХ запроваджено програму авторизованого економічного оператора (АЕО), яка відповідає загально визнаним європейським та міжнародним стандартам. Закон передбачає суттєве спрощення митних формальностей для підприємств з високим ступенем довіри, створює підстави для реалізації у майбутньому взаємного визнання статусу АЕО уповноваженими органами інших держав. Українські підприємства отримають можливість брати участь у формуванні безпечних ланцюгів постачання товарів, що сприятиме підвищенню їхньої конкурентоспроможності на зовнішніх ринках [71].

Оскільки всі ці законодавчі акти розроблялися на основі відповідного законодавства ЄС, вони в цілому відповідають європейському.

Однак, слід зауважити, що тим часом в ЄС у сфері ринкового нагляду

було прийнято новий Регламент 2019/1020 від 20 червня 2019 р. щодо ринкового нагляду та відповідності продукції, яким значно посилюються повноваження органів ринкового нагляду та зміцнюються заходи ринкового нагляду, у тому числі щодо торгівлі у мережі Інтернет. Нові положення наберуть чинності в ЄС 16 липня 2021 р., тому можна констатувати факт того, що найближчим часом перед Україною знову постане завдання внесення змін до національного законодавства про ринковий нагляд.

Чотири пріоритетні сектори адаптації вертикального (галузевого) законодавства були визначені ще у відповідному Плані дій 2005 р.: низьковольтне обладнання, електромагнітна сумісність, вироби машинобудування та прості посудини, що працюють під тиском.

У 2012 р. Кабінет Міністрів України затвердив технічні регламенти низьковольтного обладнання та електромагнітної сумісності. У 2013 р. до них додався технічний регламент машин. У 2015 р. були прийняті нові технічні регламенти низьковольтного обладнання та електромагнітної сумісності на основі нових директив ЄС, виданих у 2014 р. У липні 2018 р. до трьох технічних регламентів були внесені зміни на основі пропозицій європейських експертів. Таким чином, першими трьома секторами, щодо яких може бути укладена Угода АСАА, є низьковольтне обладнання, електромагнітна сумісність і машини.

Крім цього, станом на жовтень 2019 р. в Україні прийняті технічні регламенти на основі нових директив і регламентів ЄС у таких секторах: прості посудини під тиском; пересувне обладнання під тиском; прилади, що працюють на газоподібному паливі; ліфти; іграшки; неавтоматичні зважувальні прилади; засоби вимірювань; обладнання для роботи у потенційно вибухонебезпечних середовищах; засоби індивідуального захисту, канатні дороги; вибухові матеріали промислового призначення; обладнання, що працює під тиском; вимоги щодо енергоефективності (екодизайну) та маркування енергоспоживання більшості видів побутових приладів та іншого електричного приладдя, щодо яких такі вимоги існують

на рівні ЄС. Це означає, що також і щодо цих технічних регламентів можна запускати процес оцінки їх відповідності європейським директивам і регламентам в процесі підготовки до Угоди АСАА у цих секторах [95].

Таким чином, стан розвитку державної політики, інституцій, інфраструктури якості та ринкового нагляду, відповідності горизонтального (рамкового) та вертикального (галузевого) законодавства у низці секторів дозволяє починати процес укладання угоди АСАА. Тобто вже досягнуто домовленостей щодо початку роботи попередньої експертної місії у рамках початку переговорів щодо підписання Угоди про оцінку відповідності та прийняття промислової продукції (Угода АСАА) у трьох пріоритетних секторах – так званий «промисловий безвіз».

В цілому, за підсумками 2019 р. Україною прийнято необхідне базове законодавство та досягнуто принципової домовленості щодо приїзду попередньої оціночної місії для початку проведення переговорів з метою підписання Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів (Угода АСАА) у трьох пріоритетних секторах (низьковольтне електричне обладнання, електромагнітна сумісність обладнання, машини).

Так, прийнято як національні стандарти всі 1512 гармонізовані європейські стандарти, відповідність яким надає презумпцію відповідності продукції, пов'язаних з нею процесів або методів виробництва чи інших об'єктів вимогам технічних регламентів у трьох пріоритетних для Угоди АСАА секторах (598 – для низьковольтного електричного обладнання (LVD), 136 – для електромагнітної сумісності (EMC), 778 – для безпеки машин (MD) [71].

У контексті переговорів щодо Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції (Угода АСАА) на 6-му засіданні Ради асоціації між Україною та ЄС, яке відбулося у м. Брюсселі 28 січня 2020 р., сторони підтвердили взаємне зобов'язання щодо проведення та надання сприяння місії з попередньої оцінки стану української системи якості та адаптації національного законодавства до стандартів ЄС [95].

Окрім того, на цьому ж засіданні Рада асоціації між Україною та ЄС привітала прогрес, досягнутий Україною на шляху гармонізації її законодавства у сфері технічних регламентів, стандартів та оцінки відповідності, як це передбачено Угодою про асоціацію. Сторони також підтвердили взаємне зобов'язання щодо проведення та надання сприяння місії з попередньої оцінки стану української системи якості та адаптації національного законодавства до стандартів ЄС. З метою попереднього оцінювання готовності інституцій української інфраструктури якості працювати за введеними в дію нормами очікується на приїзд експертної місії ЄС у I кв. 2020 р. Проведення оцінювання Стороною ЄС є необхідною умовою для початку проведення переговорів щодо укладання Угоди АСАА [71].

Отже, формування та реалізація державної промислової політики в умовах європейської інтеграції України має відбуватись з використанням наступного алгоритму:

1. Вивчення нового Регламенту ЄС 2019/1020 від 20.06.2019 р. щодо ринкового нагляду та відповідності продукції та розроблення відповідних змін до законодавства України.

2. Зосередження функції юридичного погодження проектів нормативно-правових актів (у т.ч. технічних регламентів), спрямованих на виконання Угоди про асоціацію та підготовку до угоди АСАА, в одній державній інстанції, укомплектованій спеціалізованим персоналом з належним знанням законодавства та мов ЄС.

3. Посилення вимог до процесу акредитації та нагляду за акредитованими органами, а також процесу призначення та моніторингу органів з оцінки відповідності з метою забезпечення належного рівня їх технічної компетентності та запобігання випадків шахрайства та застосування недобросовісних практик.

4. За відсутності швидкої перспективи укладання угоди АСАА, гармонізація, в першу чергу, процедур та вимог, які є надто обтяжливими для

експортерів та імпортерів.

5. Приділення особливої уваги розбудові спроможності органів державного ринкового нагляду.

6. Підвищення поінформованості суб'єктів господарювання та посилення ролі бізнес-асоціацій у підвищенні такої поінформованості.

7. Підвищення зацікавленості ЄС у наданні Україні ефективної технічної допомоги для розроблення законодавства та належного функціонування інфраструктури якості та органів ринкового нагляду (адже варто відзначити парадокс, що з початком застосування Угоди про асоціацію обсяги технічної допомоги ЄС у розробленні законодавства та підготовці інфраструктури якості та органів ринкового нагляду України значно зменшились) [95].

8. Запровадження посади віце-прем'єра з питань промисловості та запуску програм підтримки реального сектора економіки. Так, Мінекономіки пропонує щорічно виділяти 15-17 млрд. грн./рік державної підтримки на розвиток промисловості з 2021 р. [44].

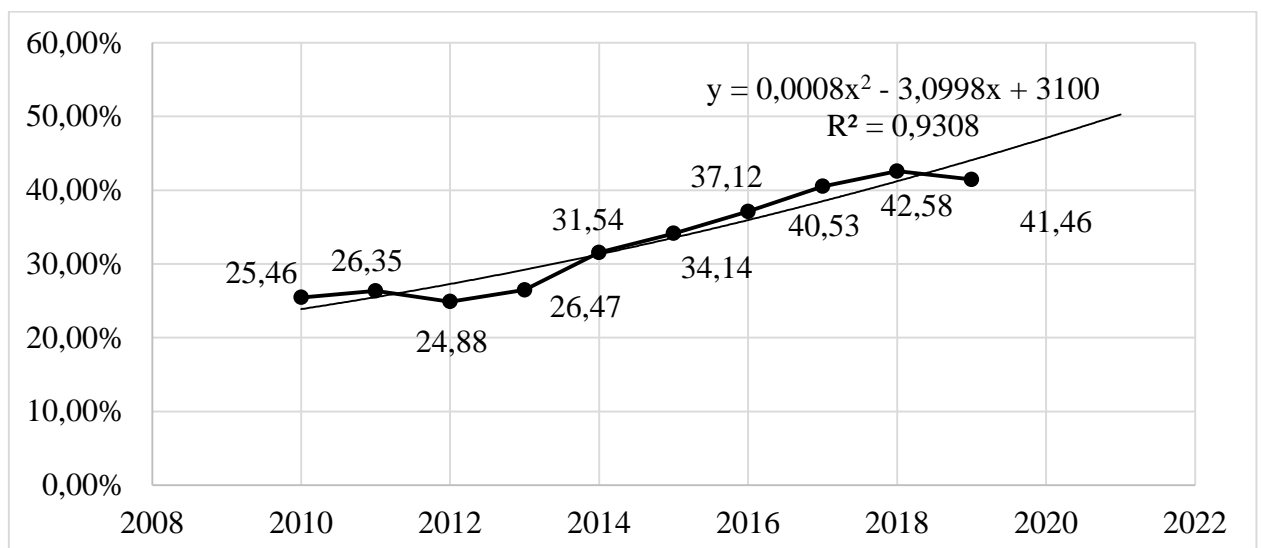

Рис. 3.2. Доля експорту товарів до країн ЄС як фактор інтеграційних процесів (%), побудовано автором за матеріалами [318].

Доведено, що між Україною та ЄС відбуваються поступові позитивні

інтеграційні процеси. Динаміка експорту та імпорту товарів між Україною та ЄС свідчить про тісну співпрацю в економічній сфері, так частка від загального експорту (41,46 %) та імпорту (41,14 %) товарів говорить про те, що ЄС посідає перше місце у загальному товарообігу України. Проведений тренд-аналіз показує позитивну динаміку та прогноз зростання зовнішньоекономічної співпраці України з ЄС, а високий показник R дозволяє стверджувати про перспективи успішності реалізації Україною євроінтеграційного курсу та підписання угоди про зону вільної торгівлі (рис. 3.2; рис. 3.3).

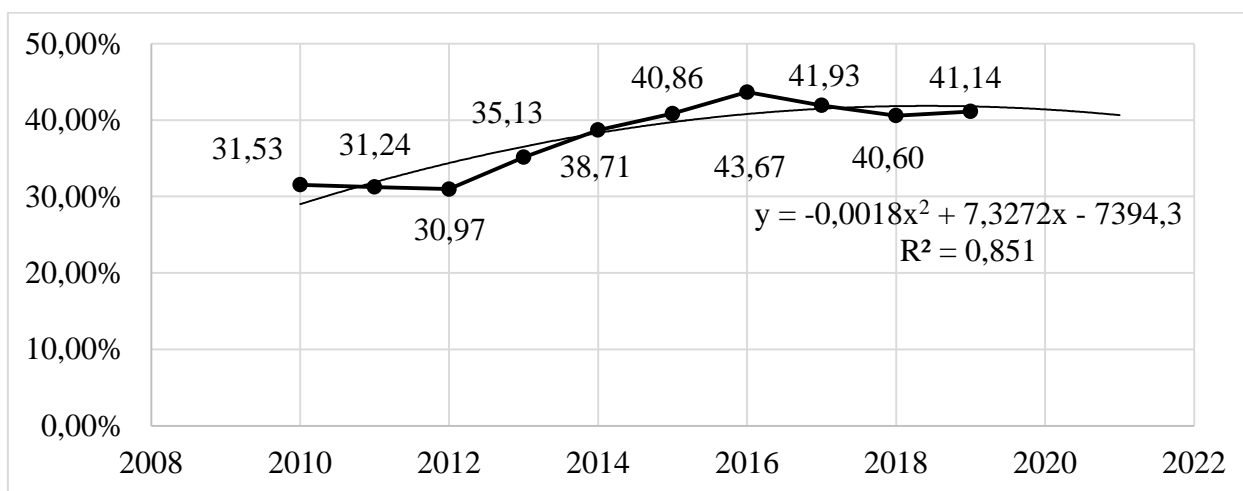

Рис. 3.3. Частка імпорту товарів в країни ЄС як фактор інтеграційних процесів (%), побудовано автором за матеріалами [318].

Як видно з рис. 3.2 та рис. 3.3., в цілому, країни ЄС (28) залишаються найбільшими торговельними партнерами України. Питома вага цих країн у зовнішньоторговельному обороті товарів і послуг України за підсумками 2019 року становила 40,1%. Зовнішньоторговельний оборот товарів і послуг з країнами ЄС (28) у 2019 році збільшився на 5,8% (+2,9 млрд дол. США) і склав 52,6 млрд дол. США. Експорт товарів і послуг до ЄС (28) збільшився на 3,9% (+894,6 млн дол. США) і становив 24,0 млрд дол. США. Імпорт товарів і послуг збільшився на 7,5% (+2,0 млрд дол. США) і склав 28,6 млрд дол. США. Сальдо торгівлі товарами та послугами з країнами ЄС (28)

склалося негативним у сумі 4,6 млрд дол. та, на жаль, продовжує погіршуватися – на 1,1 млрд дол. США відносно показника 2018 року [318].

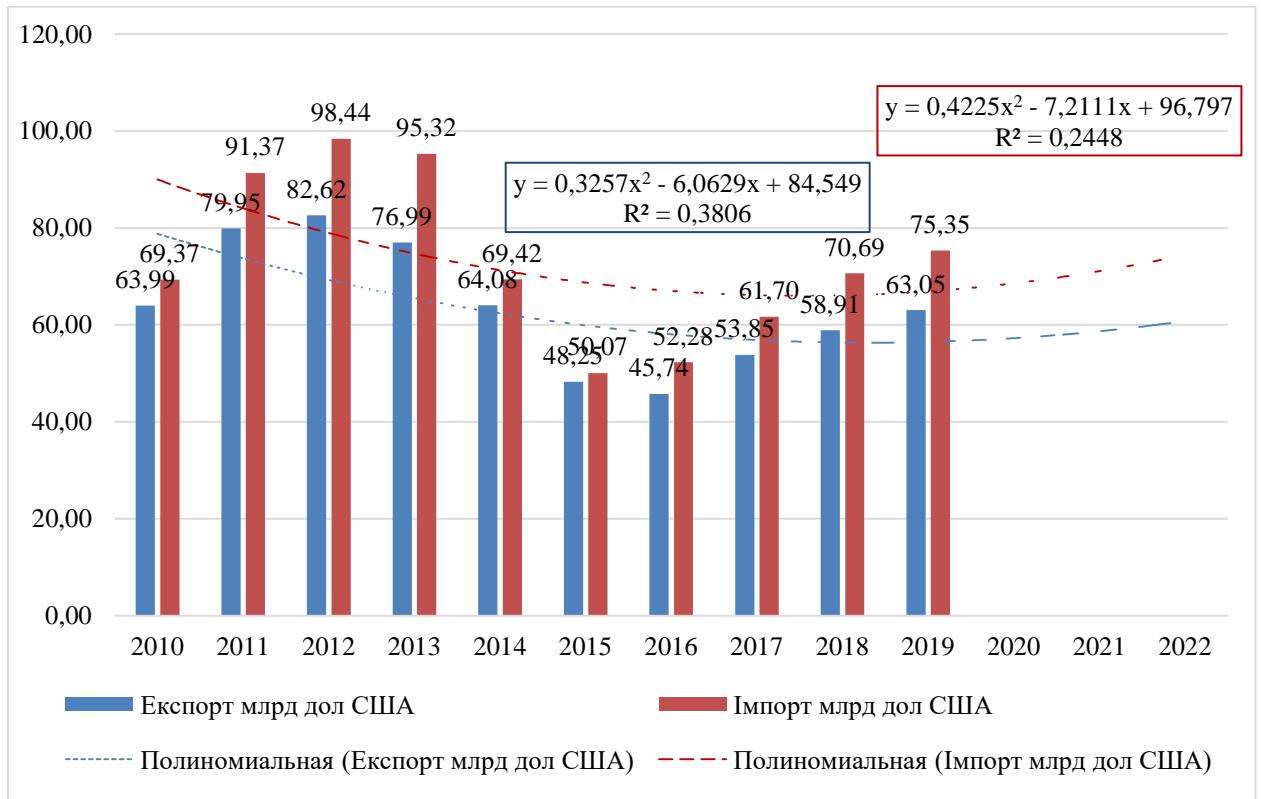

Рис. 3.4. Динаміка зовнішньої торгівлі України, 2010-2019 р., млрд. дол. США, складено автором за матеріалами: [318; 319. с.303-307].

На рис. 3.4. продемонстровано, що протягом останніх 10 років, Україна завжди мала негативне сальдо торговельного балансу. У кризовому 2015 році, ця різниця скоротилася до мінімального значення приблизно в 2 млрд. дол. США, але потім дефіцит почав зростати і знову. Тобто, для української економіки склалася тенденція постійного переважання темпів зростання імпорту над експортом, особливо в роки позитивного зростання ВВП країни. В тяжкі кризові роки, експорт та імпорт падали, проте імпорт мав більшу чутливість, спираючись на падіння реальний доходів населення та держави в такі роки. На відмінну від ВВП, Україні дуже складно наростити обсязі експорту товарів та послуг, а ось імпорт відновлюється швидкими темпами.

Перебіг подій в економіці України не міг не змінити географію торгівлі,

як видно на рис. 3.4., якщо до 2014 року, найбільших торговельним партнером в експорті та імпорті були країни СНД (з яких найбільша частка належала РФ), то починаючи з 2014 року все більш чітким становитися лідерство ЄС в цьому напрямі. Європа стала головним партнером України в зовнішній торгівлі, це єдиний регіон світу, в якій експорт товарів України в 2019 виріс порівнюючи з 2013 роком. В 2014 та 2015 роках, усі регіони просіли без винятку, проте євроінтеграційний вектор розвитку України починав давати свою ефективність, особливо в останні три роки (4 млрд в 2017 р., 2,5 млрд в 2018 та 6 млрд дол США в 2019 зростання експорту в країни Європи відповідно). Європа стала також й головним партнером з імпорту для України, проте за імпортом показник 2019 року виявився більше ніж у 2013 році по всім регіонам світу, окрім країн СНД [318; 319. с.303-307].

Окрім того, в нових умовах приватному сектору слід активно використовувати креативність, гнучкість, вміння адаптуватися до викликів і розглядати євроінтеграційні процеси, як можливість для переосмислення власних бізнес-моделей та бізнес-цілей з метою підвищення рівня конкурентоспроможності української промислової продукції на ринках ЄС.

Таким чином, подальша інтеграція України до Європейського Союзу значною мірою пов'язана з формуванням та реалізацією відповідної промислової політики, яка має полягати у продовженні реформування всіх галузей економіки, зокрема, модернізації промислового комплексу. А підписання Угоди про оцінку відповідності та прийняття промислової продукції (Угода АСАА) у трьох пріоритетних секторах («промисловий безвіз») у середньостроковій перспективі має стати одним з головних зовнішньоекономічних пріоритетів євроінтеграції України в умовах існуючих викликів сьогодення, що й буде предметом подальших наукових досліджень.

Україні не вистачає інституційної заповненості механізму реалізації регіональної політики. Так, у Європі є досвід використання спеціального комітету з регіонів, який фактично виконує функцію наднаціонального міністерства регіонального розвитку, водночас, право реалізації регіональної

політики надається інститутам інших рівнів.

Україні також вкрай потрібне поліпшення процесу розподілення інвестиційних коштів для надання допомоги депресивним територіям. Багато регіональних програм імплементуються відповідно до сфери економіки, але невизначеним залишається той факт, як державні кошти розміщуються безпосередньо в регіоні. В українських умовах на функціонування регіональних програмних механізмів значною мірою впливають проблеми соціально-економічного розвитку регіонів, тобто в Україні необхідно впроваджувати макро- і мікрокоординаційну політику [320].

Виявлено, що результативність державної політики у сфері європейської інтеграції України значною мірою залежить від вчасного виконання нашою державою Угоди про асоціацію з ЄС, яку в частині секторальної інтеграції Україна має завершити не пізніше кінця 2023 року, а загалом усі положення Угоди, щодо яких визначені терміни виконання, мають бути виконані не пізніше 31 грудня 2025 року. Виявлено, що пріоритетним завданням є важливість залучення регіонів України до євроінтеграції та ініціативу Уряду з відкриття регіональних офісів євроінтеграції, які сприятимуть зв'язкам українських регіонів з ЄС.

3.3. Проблеми і суперечності державної політики у сфері європейської інтеграції

Ідея європейської інтеграції є свідомим стратегічним вибором українського суспільства, підтвердженим багатьма складними викликами та випробуваннями. Дорогоговказом внутрішніх реформ стала Угода про асоціацію з ЄС, яка набула чинності у 2017 р. і згідно з якою Україна рухається на шляху до євроспільноти. Очевидно, що не достатньо швидко, як того бажає суспільство. Адже, з одного боку, існує чимало внутрішньоукраїнських проблем, які уповільнюють проєвропейські реформи, а з іншого боку, і Європейський Союз у пошуках нової моделі розвитку, нині

перебуває на етапі складних реформ та трансформацій.

Згідно з соціологічним дослідженням Центру стратегічного розвитку територій, яке було проведено 14-30 травня 2019 р. (участь в якому взяли 2116 респондентів зі 124 населених пунктів із різною кількістю населення, а статистична похибка становить 2,18%), 69% українців виступають на підтримку вступу України до Європейського Союзу, тоді як 13% – проти цього і 18% не змогли визначитися зі своєю позицією. Найбільше євроінтеграцію підтримують на заході України, а найменше – на Донбасі. При цьому, 63% респондентів у цілому довіряють ЄС як партнерові України, 21% – не довіряють, 16% – не змогли визначитися [34].

Від інтеграції до ЄС українці очікують передусім розширення простору власних можливостей, кращу освіту, кращого працевлаштування, кращої медицини. Крім того, за даними дослідження, гарантії безпеки є одним із ключових напрямків, на які очікують від євроінтеграції. Серед внутрішніх перешкод інтеграції України до Євросоюзу респонденти назвали здебільшого високий рівень корупції, проблеми на Донбасі та неефективність системи державного управління. Серед зовнішніх викликів, які можуть стати перешкодою для української євроінтеграції, українці назвали можливе розчарування європейських партнерів в євроінтеграційних можливостях самої України, зміну і розподіл балансу сил у світі, відсутність дієвих міжнародних гарантій для України. Українці чекають від євроінтеграції якихось покращень особисто для себе, але сам євроінтеграційний процес вони перекладають на державу, високопосадовців або виносять за межі власного життя, власної свідомості.

До речі, якщо порівнювати наведені дані із даними соціологічних опитувань за 2012 р., то за цей час кількість українців, які підтримують вступ до ЄС, зросла на 27 %-вих пунктів (зі 42% – у 2012 р. до 69% – у 2019 р.) [34].

Специфіка формування геополітичних орієнтацій громадян України значною мірою обумовлена тим, що країна опинилася в епіцентрі двох

інтеграційних хвиль – європейської і євразійської, кардинально різних за цілями, умовами і природою. На позиції громадян позначалися як інерція радянської спадщини, складні соціально-політичні процеси всередині країни, так і потужні зовнішні впливи.

На думку Якименка Ю. та Пашкова М. процес самоідентифікації громадян України як європейців, причетних до культури і історії європейського співтовариства є складним і тривалим з таких причин: тривала історична відірваність від європейського співтовариства, ізоляваність від політичного та культурного життя Європи; вплив радянської спадщини, носіями якої є люди старших вікових груп; потужна антиєвропейська інформаційна експансія з боку РФ, яка ретранслює ідеологію «русского мира» [202].

Тому, на думку українських аналітиків, західноєвропейські держави досить часто не готові ризикувати геополітичною стабільністю у своїх відносинах з РФ. Наприклад, Буроменський М.В. зазначив: «Росія всіма засобами буде перешкоджати прагненням України на Захід, адже вся політика Кремля спрямована на відновлення впливу на колишні радянські республіки. Російська Федерація буде створювати навколо себе пояс нестабільності у вигляді військових конфліктів для того, щоб потім самостійно контролювати проблемні регіони...». На його думку, на першому плані стоять політичні чинники, а вже потім – технічні чи інституційні [55].

Беззуб І. також зазначає, що існують певні перешкоди для України у сфері євроінтеграції: 1) низький рівень поінформованості громадян про перспективи членства України в ЄС; 2) сумніви стосовно того, що євроінтеграція матиме вигоду для України; 3) замкненість України між вимогами Європейського Союзу та Росії; 4) занепокоєність щодо конкурентоспроможності українських товарів на європейському ринку та еміграція робочої сили; 5) проблема корупції [16].

Фонд «Демократичні ініціативи імені І. Кучеріва» провів опитування експертів на тему «Європейська інтеграція України сьогодні: проблеми,

виклики, завдання» (в опитуванні взяли участь 22 експерти).

Основною внутрішньою проблемою, яка перешкоджає євроінтеграційному курсу України, експерти вважають насамперед неефективність системи державного управління – недостатній рівень компетенції держслужбовців, надмірна бюрократичність, нереформованість та корумпованість системи державного управління. До першої п'ятірки основних проблем внутрішнього характеру також входять: ситуація на Донбасі (включаючи як збройний конфлікт, так і громадські настрої), високий рівень корупції в українському суспільстві, неефективна політика інформування населення про євроінтеграцію, відсутність консенсусу у політикумі та соціально-економічні проблеми.

Думку про те, що агресія, тиск та всебічне перешкоджання з боку Росії будуть головним зовнішнім викликом для європейського курсу України, поділяють всі опитані експерти. Серед основних зовнішніх перешкод експерти також називають внутрішні проблеми самого ЄС, протидію або вичікувальну позицію з боку деяких членів ЄС, що не хочуть розривати свої зв'язки з Росією, а також відсутність єдиної позиції в Євросоюзі щодо європейської перспективи України і розширення ЄС загалом.

Найбільш дієвим чинником, що сприятиме збільшенню підтримки євроінтеграції в українському суспільстві, експерти вважають успішне проведення внутрішніх реформ та відчутний для пересічних громадян позитивний ефект від них [58].

Виходячи з розуміння змісту та особливостей державної євроінтеграційної політики, доцільно поділити проблеми впровадження цієї політики за джерелами їх походження, оскільки такий підхід забезпечує можливість чіткої структуризації вказаних проблем, а також демонструє основні характеристики впливу українського та європейського середовища на реалізацію політики, на такі основні групи: внутрішні проблеми (походять з українського середовища державної євроінтеграційної політики); проблеми, пов'язані зі станом і перспективами процесу європейської інтеграції

(походять з європейського середовища євроінтеграційної політики); організаційно-функціональні проблеми (які мають джерелом походження саму систему прийняття рішень державної євроінтеграційної політики).

Отже, на думку Кальниша Ю.Г., проблеми реалізації державної євроінтеграційної політики України спричинені не тільки впливом її середовища, але й вадами системи державного управління в цій сфері. Наявність достатньо гострих організаційно-функціональних проблем реалізації державної євроінтеграційної політики України, що походять безпосередньо з її системи прийняття рішень свідчить про неадекватність вказаної організаційно-функціональної структури меті та завданням цієї політики [79].

В рамках моніторингу результативності виконання Україною угоди про європейську асоціацію, Європейська комісія щорічно публікує «Звіт із впровадження асоціації Україною» – документ, що містить коротке зведення успіхів нашої держави у проведенні європейських реформ та наближенні українського законодавства до європейських норм.

Останній звіт Європейська комісія опублікувала 9 листопада 2018 р. На жаль, у Брюсселі відзначили, що: «Україна і досі відстає у виконанні Угоди про асоціацію з Євросоюзом, а впровадження ключових зобов'язань Києва залишається тільки у планах» [160].

Серед провалених сфер опинилися ті, які формують стрижень Угоди про асоціацію – її торговельну частину, і навіть ті, що проголошувалися пріоритетом. Порівняємо тональність наведеного Звіту з тим, в якому ЄС зазначав прогрес України рік та два роки тому, коли був оприлюднений перший в історії «Звіт із впровадження асоціації».

Так, у грудні 2016 р. документ від Європейської комісії був наповнений пафосом та компліментами: «Україна провела глибокі та безпрецедентні реформи». А Могеріні Ф. заявила, що: «зараз надзвичайно важливо перейти від ухвалення законодавства та створення інституцій до повної імплементації реформ, щоб громадяни України могли користуватися їхніми плодами» [160].

У наступному звіті Євросоюзу, оприлюдненому у 2017 р., пафосу в оцінці «глибоких та безпрецедентних реформ» значно поменшало, а головним сигналом ЄС був такий: «напрямок реформ є правильним, а от їх швидкість необхідно підвищити». У ЄС не приховували, що дещо завищують оцінку дій української влади, аби уникнути невиправданого розчарування.

За структурою звіт 2018 р. схожий на звіт за 2017 р. У вступі та висновках – позитивні загальні фрази про те, що Україна «ще далі просунулася на шляху реформ», а також про те, що зміни відбуваються попри російську агресію. Однак в основній частині звіту – критика щодо відсутності прогресу або лише незначних змін у конкретних секторах. У деяких розділах з'явилися доволі чіткі та зрозумілі застереження: так, як є, далі тривати не може. А загальний висновок: відставання України від графіку виконання Угоди про асоціацію.

Так, блок «висновки» починається зі згадки про те, що органам та гілкам влади варто працювати разом для просування до Європейського Союзу. «Глибша міжінституційна координація всередині уряду, а також співпраці між урядом, парламентом та президентом буде ключовою умовою для подальшого прогресу у поступовому наближенні українського законодавства до стандартів і норм ЄС», – йдеться у документі [160].

Тому не випадково, що після обрання нової Верховної Ради України у 2019 р. у Європейському Союзі сподіваються на тісну співпрацю з ВРУ, новим урядом, який буде сформований з метою продовження реформ в Україні та боротьби з корупцією. У ЄС зазначили, що з нетерпінням очікують продовження політичної асоціації, економічної інтеграції та реалізації процесу реформ в Україні на основі Угоди про асоціацію [173].

Найповніше масштаб європейських претензій щодо інтеграції України до ЄС розкривається в описі реформ у окремих секторах – і тих, в яких ЄС констатує «застій», і тих, які наводяться у якості позитивних прикладів. Передусім – коли йдеться про головний, наймасштабніший за кількістю сторінок та обсягом роботи розділ Угоди про асоціацію – той, що

запроваджує глибоку та всеосяжну зону вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом. Тобто Звіт ЄС по Угоді про асоціацію – це практично відмова ЄС від економічної інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, а саме: «українська влада – і уряд, і парламент – не хочуть і не можуть виконати умов Угоди».

Найбільший прогрес (хоча і недостатній) у сфері формування Зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, за європейською оцінкою, Україна має за блоками «Безпека харчових продуктів» та «Інтелектуальна власність». За першим із цих блоків йдеться про успішну адаптацію 17 із 250 законодавчих актів ЄС, які Україна має запровадити за Угодою про асоціацію. За другим – більшість законопроектів «чекають на схвалення парламентом» (отже йдеться не стільки про реформи, скільки про наміри їх провести).

Тому у звіті 2018 р. ЄС не виніс у вступну та заключну частини звіту фрази про те, що Україна рухається хоч і повільно, але безумовно правильним шляхом. Ця зміна акцентів свідчить про те, що в Європейському Союзі бачать спроби розвернути окремі ключові реформи. Очевидне гальмування реформ Україною стало підставою або приводом для гальмування подальших процесів інтеграції з боку Європейського союзу. Адже Україна намагається досягнути реалізації двосторонніх планів інтеграції до ринку ЄС за зразком безвізу у таких сферах, як митниця, енергетика, цифровий ринок, юстиція, свобода та безпека. Однак ЄС наголошує на тому, що за всіма напрямками не буде двосторонніх планів, виключно односторонні зобов'язання України [160].

Вже у липні 2019 р. представники ЄС висловили стурбованість щодо повільного виконання Україною своїх зобов'язань у межах Угоди про асоціацію, зокрема у сфері авторського права, торговельних марок, патентів і забезпечення дотримання цих прав. А тому наголосили на необхідності активізувати зусилля для приведення українських законів у відповідність до норм ЄС і створення необхідних інституцій для управління сферою інтелектуальної власності, а також вживати більше заходів для боротьби з

підробками та піратством [61].

Як відомо, Україна зобов'язалася привести своє законодавство у сфері інтелектуальної власності у відповідність до норм ЄС і практик правозастосування. Відповідно до Угоди про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, яка є частиною Угоди про асоціацію і діє з 1 січня 2016 р., передбачено здійснення реформ у сфері авторського права, товарних знаків, промислових зразків, топографій напівпровідників, патентів, сортів рослин і забезпечення дотримання законодавства, зокрема під час перетину кордону. Це дозволить Україні повністю інтегруватися у світову торговельну систему, надалі залучати іноземні інвестиції та запобігти значним втратам з боку правовласників [61].

Впровадження цих реформ є на порядку денному щорічного міждержавного Діалогу між Україною та ЄС щодо прав інтелектуальної власності.

Під час останньої, 17-ї зустрічі Діалогу, яка відбулася 26 червня 2019 р., українська сторона, а саме, Міністерство економічного розвитку і торгівлі (МЕРТ), презентувала основні складові проєкту п'ятирічної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності й прозвітувала про стан роботи над низкою законопроектів з метою приведення українського законодавства у відповідність до Угоди про асоціацію. Україна розглядає формування спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності як пріоритет і планує завершити відбір його суддів до кінця 2019 р. Одночасно триває створення нового офісу інтелектуальної власності, яке планується завершити у 2020 р.

Зі свого боку, Європейська сторона запропонувала надати Україні технічну підтримку в цих напрямках. Адже, представники ЄС наголосили, що порушення прав інтелектуальної власності завдає великі втрати для української економіки, призводить до зменшення інвестицій і надходжень до державного бюджету, а також не дозволяє створювати робочі місця у творчих та інноваційних галузях. До того ж, такі порушення становлять

значний ризик для громадян, які часто не знають, чи безпечні товари, які вони купують, а зв'язок між підробками та організованою злочинністю становить велику загрозу для суспільства [61].

Крім того, згідно з результатами опитування Європейської Бізнес Асоціації, показник індексу інвестиційної привабливості України за підсумками першої половини 2019 р. склав 2,85 бала з п'яти можливих, знизившись до рівня 2016 р. Показник, який вимірюється двічі на рік, в попередньому періоді був на рівні 3,07 бала і демонстрував нейтральне ставлення інвесторів до бізнес-клімату країни.

Однак, результати останнього опитування вказують на відчутне погіршення настроїв бізнесу. Так, під час минулої хвилі опитування кількість незадоволених інвестиційним кліматом становило 40%, зараз їх число зросло до 57%. Відсоток задоволених поточним станом також зменшився: тільки 19% топ-менеджерів вважають бізнес-середовище сприятливим, тоді як наприкінці 2018 р. таких було 25%. Серед топ-проблем інвестори традиційно відзначили високий рівень корупції (83% респондентів критично незадоволені станом справ), недовіра до судової системи (77%), а також відсутність земельної реформи і тіньову економіку (по 66%) [25].

В той же час, інвестори очікують на такі зміни в Україні: досягнення політичної стабільності та реальний прогрес у боротьбі з корупцією; боротьба з контрабандою та тіньовою економікою; проведення судової та земельної реформи; вдосконалення інфраструктури; зниження адміністративного тиску на підприємництво; створення умов для підвищення заробітної плати; прозоре податкове законодавство та своєчасне відшкодування ПДВ; покращення бізнес-іміджу України [25].

Отже, в сучасних умовах для України вступ до ЄС залишається метою, задля досягнення якої здійснюється активна діяльність в політичній, правовій, економічній та інших сферах. Нажаль, політична нестабільність, недостатня спадковість влади, низький рівень соціально-економічного розвитку країни створює значні перепони на євроінтеграційному шляху

України. Крім того, існує низка інших факторів: збройний конфлікт на сході країни; проблема внутрішньо переміщених осіб; політичний та економічний тиск, а також анексія частини території з боку РФ тощо. Однак, і що найважливіше, сьогодні є підстави стверджувати, що Україна пройшла складний шлях вибору між європейським і євразійським векторами розвитку держави. І цей вибір – Європейський Союз.

Таким чином, на сучасному етапі суспільного розвитку, якому притаманне реформування з одного боку, загострення існуючих проблем та протиріч – з іншого, особливого значення набуває процес формування та реалізації дієвої та ефективної державної політики у сфері європейської інтеграції. Вступ України до ЄС – це питання віддаленої перспективи, яке залежить, як від ефективності внутрішніх реформ, так і від трансформаційних процесів в ЄС. Однак Україні вже зараз необхідно наполягати на наданні їй офіційної перспективи членства в ЄС. Тому на євроінтеграційному шляху у найближчій перспективі Україну очікує повсякденна, кропітка і складна робота з імплементації Угоди про асоціацію, що рухає країну на шляху до європейської спільноти, що й буде предметом подальших наукових досліджень.

Висновки до третього розділу

У розділі охарактеризовано особливості формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України в сучасних умовах. Визначено ступінь результативності виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом із урахуванням особливостей формування та результативності реалізації державної євроінтеграційної політики.

Проведений аналіз ключових чинників показав та дозволив дійти висновків, що задля підвищення результативності державної політики у сфері європейської інтеграції України та прискорення виконання Україною Угоди

про асоціацію з ЄС необхідно: 1) внести зміни в законодавство України з вимогою обґрунтування їхнього впливу на виконання Угоди про асоціацію з проведення експертизи законопроектів на предмет їхнього відповідності Угоді про асоціацію з ЄС; 2) забезпечити відповідне супроводження законопроектів, спрямованих на виконання умов Угоди про асоціацію з ЄС, у тому числі шляхом визначення таких законопроектів невідкладними; 3) активізувати процес імплементації відповідно до еволюції законодавства ЄС та відповідних міжнародних стандартів.

Доведено, що між Україною та ЄС відбуваються поступові позитивні інтеграційні процеси. Динаміка експорту та імпорту товарів між Україною та ЄС свідчить про тісну співпрацю в економічній сфері, так частка від загального експорту (41,46 %) та імпорту (41,14 %) товарів говорить про те, що ЄС посідає перше місце у загальному товарообігу України. Проведений тренд-аналіз показує позитивну динаміку та прогноз зростання зовнішньоекономічної співпраці України з ЄС, а високий показник R дозволяє стверджувати про перспективи успішності реалізації Україною євроінтеграційного курсу та підписання угоди про зону вільної торгівлі.

Виявлено, що результативність державної політики у сфері європейської інтеграції України значною мірою залежить від вчасного виконання нашою державою Угоди про асоціацію з ЄС, яку в частині секторальної інтеграції Україна має завершити не пізніше кінця 2023 року, а загалом усі положення Угоди, щодо яких визначені терміни виконання, мають бути виконані не пізніше 31 грудня 2025 року. Виявлено, що пріоритетним завданням є важливість залучення регіонів України до євроінтеграції та ініціативу Уряду з відкриття регіональних офісів євроінтеграції, які сприятимуть зв'язкам українських регіонів з ЄС.

Наголошується, що розробка та впровадження регіональної політики для України є першочерговим завданням, враховуючи значні відмінності на рівні економічного розвитку регіонів, соціокультурні та мовні особливості. Водночас зазначено, що розрив у соціально-економічному розвитку регіонів,

залишається у межах диспропорцій, властивих деяким країнам Європи. Проте безпосередню небезпеку можуть мати соціоментальні відмінності за умови їхнього використання в політичній боротьбі.

Доведено, що на кожному з етапів успішна реалізація євроінтеграційної політики України потребує функціонування таких механізмів:

- політичний, що забезпечує координування, регулювання та контролювання відносини у сфері реалізації євроінтеграційної політики, розробку та послідовну реалізацію зазначених політичних пріоритетів;

- організаційно-адміністративний, який передбачає створення ефективного інституційного середовища, модернізацію організаційної структури управління у сфері реалізації політики європейської інтеграції з чітким розмежуванням повноважень учасників зазначеного процесу;

- фінансово-економічний – покликаний сприяти вдосконаленню засобів фінансового та соціально-економічного забезпечення реалізації політики у сфері європейської інтеграції, гарантування фінансової стійкості, що відповідатимуть критеріям економічної інтеграції;

- інституційно-правовий – відповідає за нормативно-правове регулювання процесів формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України, узгодженість нормативно-правових актів усіх рівнів влади, встановлення єдиних критерій у сфері організації та проведення контролю за дотриманням законодавства;

- інформаційно-комунікаційний – забезпечує реалізацію інформаційної складової у сфері реалізації політики європейської інтеграції для доступності до інформаційних ресурсів громадян України та усіх зацікавлених осіб, формування позитивного іміджу держави на міжнародній арені, інформування громадськості щодо наслідків і результатів європейської інтеграції, передбачає участь громадян у прийнятті політичних рішень, що стосуються проведення євроінтеграційної політики та здійснення інформаційно-аналітичної роботи тощо.

Доведено, що інституціональна форма взаємодії на всіх рівнях сприяє

розбудові регіонального управління, як публічного інституту, шляхом об'єднання різних груп дієвих акторів державної регіональної політики, кожна з яких переслідує власні цілі й завдання. Відповідно, нормальне функціонування інституту регіонального управління обумовлюється не тільки раціональністю організаційно-оформленої системи інституцій, а й урахуванням потреб та інтересів суб'єктів реалізації регіональних стратегій, забезпеченням їхнього узгодженості на основі пошуку компромісу, що й визначає публічний формат інституту регіонального управління.

РОЗДІЛ 4

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

4.1. Концептуальні підходи до формування державної стратегії у сфері європейської інтеграції

Концептуальні засади державної стратегії щодо європейської інтеграції України – це узагальнююча концепція дій країни на довготривалий період (за відповідними етапами), певна модель реалізації місії та досягнення довгострокових цілей, яка визначає перспективу її розвитку, основні напрями та пріоритети діяльності в євроінтеграційній сфері. Така узагальнююча євроінтеграційна концепція України знаходить відображення у відповідних державних документах, законах та підзаконних нормативно-правових актах, а в межах державної стратегії розробляються і реалізуються стратегії розвитку різних сфер, галузей та секторів економіки та суспільного життя у відповідності до існуючих вимог, правил та положень євроінтеграційних рамкових документів.

Сучасна стратегія української держави відносить до основних напрямів і пріоритетів діяльність, спрямовану на європейську інтеграцію України, яка реалізується в протягом певного періоду та відповідної етапності проходження.

У загальному вигляді, Євроінтеграційну стратегію України можна охарактеризувати такими основними ознаками:

- загальний план набуття Україною членства в ЄС не має чіткого й деталізованого порядку дій, а містить поетапний перелік засобів і способів досягнення кінцевої мети;
- довгостроковий план не визначений конкретно у часі та орієнтований на майбутнє;
- послідовний план здійснюється у кілька етапів, поступово, причому

кожний наступний етап закономірно впливає з попереднього і є його логічним продовженням;

- не має єдиного матеріального вираження, тобто виступає абстрактною сукупністю правових актів, різних за змістом і часом створення, які безпосередньо або опосередковано пов'язані з набуттям Україною членства в ЄС;

- визначає вектори руху, першочергові пріоритети та індикатори належних умов становлення та розвитку України, тобто стратегія окреслює головний напрям дій, містить перелік необхідних дій, серед яких є головні та другорядні;

- супроводжується постійним аналізом і моніторингом. Контроль за втіленням у життя стратегії є запорукою її успіху, саме тому стратегія має перебувати в центрі уваги правників, науковців і громадськості. Особливе значення має можливість «прогнозування та запобігання критичним ситуаціям», оскільки вони є неминучими й можуть поставити під загрозу досягнення кінцевої мети;

- може зазнавати адекватних коригувань, тобто в процесі реалізації може змінюватись відповідно до викликів сучасності. Гнучкість стратегії та її адаптація до сьогодення повинні базуватись на первинних цілях і принципах стратегії;

- метою є набуття Україною членства в ЄС.

Так, Кривоногова А.В. процес розвитку стратегічних відносин між Україною та Європейським Союзом умовно поділила на три етапи:

Перший етап бере свій початок з 1991 року, тобто з моменту прийняття Акту проголошення незалежності та визнання України партнером у міжнародних відносинах Європейським Союзом. Проте, стартом відносин між незалежною Україною та Європейським Союзом вчений вважає 1992 р., коли була проведена зустріч між Президентом України і Головою Комісії Європейських Співтовариств.

Цей період характеризується обранням Україною європейського шляху

розвитку, налагодженням відносин з ЄС, тобто фактично закладанням фундаменту для подальших дій щодо української євроінтеграції. За цей час Україна підписала Угоду про партнерство та співробітництво з державами-членами ЄС (червень, 1994 р.), вступила до Ради Європи (1995 р.), затвердила план дій в рамках Європейської політики сусідства, підняла питання щодо надання Україні статусу країни з ринковою економікою, стосовно безвізового режиму з ЄС та спільної розбудови кордону Україна – ЄС [86].

11 червня 1998 року з метою консолідації зусиль органів державної влади України з питань євроінтеграції, щодо створення передумов необхідних для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі, Указом Президента України було затверджено Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу [173].

У Стратегії зазначено, що: «національні інтереси України потребують утвердження України як впливової європейської держави, повноправного члена ЄС, у зв'язку з чим необхідно чітко та всебічно визначити зовнішньополітичну стратегію щодо інтеграції України до європейського політичного, економічного та правового простору».

Серед основних завдань компетентним органам державної влади України з питань європейської інтеграції у вказаній Стратегії було визначено такі:

- 1) адаптація законодавства України до законодавства ЄС та забезпечення прав людини шляхом приведення у відповідність національного законодавства України із сучасною європейською системою права. Важливою складовою процесу є реформування правової системи України на умовах та стандартах, які встановлюються у конвенціях Ради Європи. Процес адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу має сприяти розвитку політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічному розвитку держави у рамках ЄС і поступовому підвищенню добробуту громадян, приведенню його до рівня, що склався у державах – членах Європейського

Союзу;

2) економічна інтеграція та розвиток торговельних відносин між Україною і Європейським Союзом шляхом лібералізації та синхронізованому відкритті ринків ЄС та України; взаємному збалансуванні торгівлі; наданні на засадах взаємності режиму сприяння інвестиціям з ЄС в Україну та українським експортерам на ринках ЄС; запровадженні спільного правового поля і єдиних стандартів у сфері конкуренції та державної підтримки виробників; ліквідації обмежень розвитку конкуренції та обмеження застосування засобів протекціонізму; упровадження зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом, як важливої складовою економічної інтеграції та розвитку торгівлі між Україною і ЄС; формування основних економічних передумов для набуття Україною повноправного членства у ЄС;

3) інтеграція України до ЄС у контексті загальноєвропейської безпеки шляхом визнання Європейським Союзом важливої ролі України у формуванні новітньої архітектури загальноєвропейської безпеки у третьому тисячолітті. Стратегічно важливим є той факт, що Європейській Союз прагне спільно з Україною розширити співпрацю та взаємодію у галузі безпеки і оборони, що має стати для нашої держави гарантією національної безпеки. Принцип неподільності європейської безпеки однаково важливий як для України, так і для ЄС та його повноправних та асоційованих держав-членів;

4) політична консолідація та зміцнення демократії шляхом неухильного поглиблення політичного діалогу і поліпшення загальної атмосфери політико-дипломатичних відносин між Україною та ЄС. Вона спрямована на гарантування політичної стабільності в Україні і на всьому Європейському континенті; забезпечення мирного розвитку та плідного співробітництва всіх європейських націй; зміцнення демократичних засад в українському суспільстві [173].

Затвердження Стратегії інтеграції України до ЄС позитивно вплинуло на розвиток відносин, адже передбачалося створення певних передумов для набуття Україною статусу члена Європейського Союзу.

Другий етап, на думку Кривоногової А.В., бере свій початок з моменту затвердження Програми інтеграції України до ЄС (вересень, 2000 рік). Програмою були визначені короткострокові (2000-2001 роки), середньострокові (2002-2003 роки) та довгострокові (2004-2007 роки) завдання інтеграції України до ЄС.

Серед пріоритетних завдань виокремлювались такі: гармонізація законодавства відповідно до норм ЄС; набуття членства у Світовій організації торгівлі (СОТ); проведення переговорів щодо зони вільної торгівлі з ЄС; укладання угод про вільну торгівлю з державами ЄС та ін. Даний період відіграв важливу роль у розвитку відносин між Україною та ЄС, адже він характеризується активними діями України щодо набуття членства: було запроваджено інститут Уповноваженого України з питань європейської інтеграції, утворено Державну раду з питань європейської і євроатлантичної інтеграції, затверджено план дій Україна – ЄС (Брюссель, 2005 р.); покладено початок створенню засадничої бази для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі, реалізації заходів у рамках Плану дій «Україна – ЄС», адаптації у взаємодії з Верховною Радою законодавства України до законодавства ЄС, підготовки висококваліфікованих кадрів для роботи на євроінтеграційному напрямі; Україна почала брати участь у заходах в рамках «Програми партнерство заради миру» та Ради євроатлантичного партнерства. І, як результат, на Київському саміті Україна – ЄС (вересень, 2007 р.) сторонами було відзначено великий прогрес, досягнутий у виконанні Плану дій Україна – ЄС, а також було підтримано наміри України щодо отримання статусу спостерігача в рамках Договору про Енергетичне Співтовариство.

Отже, в рамках другого етапу відбулися переговори щодо створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, набули чинності угоди про спрощене оформлення віз, Україна приєдналася до СОТ, а також були створені умови для інтеграції ринку України у Спільний ринок ЄС.

На закінчення другого етапу розвитку відносин між Україною та

Європейським Союзом вплинули дві події: по-перше, це парафування Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (30 березня 2012 р.) та рішення Кабінету Міністрів про призупинення процесу підготовки до підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (21 листопада 2013 р.), що стало приводом до масових протестів, мітингів, демонстрацій, які в подальшому призвели до загострення політичного стану в державі та зміни влади [86; 163].

Початком третього етапу стало 22 лютого 2014 року – вступ у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо європейської інтеграції України». Також відбулася ратифікація Угоди про асоціацію між ЄС та Україною та було прийнято Розпорядження «Про схвалення рекомендації Ради асоціації між Україною та ЄС про імплементацію Порядку денного асоціації між Україною та ЄС» (№207) [86].

У 1994 році Україна стала першою Республікою колишнього СРСР що підписала з Європейським Союзом Угоду про Партнерство і співробітництво (УПС). Пізніше аналогічні угоди Євросоюз підписав з усіма державами СНД, тоді як більшість країн Східної Європи відразу стали його асоційованими членами.

УПС передбачала для України чималі економічні вигоди, у зазначеному документі ЄС брав на себе зобов'язання сприяти розвитку двосторонньої торгівлі інвестування. Але реальний процес у відносинах Україна-ЄС після підписання УПС так і не настав. Цей документ набув чинності лише 1 вересня 1998 року, коли для ЄС значимість торгівельних відносин з Україною відійшла на другий план.

Дотримуючись міжурядового підходу та бачення інтеграційних процесів, згідно з градацією Пікуля Т.О. в історії розвитку взаємовідносин держави Україна та Європейського Союзу, він виділив такі основні етапи:

Перший етап розпочався з того часу, коли Президент України своїм Указом від 11 червня 1998 року схвалив «Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу» [173], яка визначала інтеграцію до ЄС стратегічним завданням через забезпечення входження України у європейський

політичний, економічний і правовий простір та створення передумов для набуття Україною членства у Європейському Союзі.

В подальшому в затвердженому документі «Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 років» було задекларовано, що Україна увійде до складу Європейського Союзу в 2011 році [129].

Слід зазначити, що підтримка європейського вектору інтеграції стала домінувати в українському суспільстві саме з кінця 2011 року. Тоді відбулася зміна співвідношення між прихильниками ЄС, Митного союзу та неприєднанням до жодного з них на користь прибічників європейської інтеграції. Характерно, що збільшення підтримки членства у ЄС почалося у той період, коли відбувалося згортання євроінтеграційного курсу: відносини між Україною та ЄС увійшли в період політичної стагнації і кризи, а декларації про пріоритетність європейського напрямку та офіційне закріплення цієї ідеї у Законі України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» (2010 р.) супроводжувалися монополізацією влади в Україні та посиленням авторитарних тенденцій [65].

Другий етап європейської інтеграції України, зазначає автор, розпочався наприкінці 2013 року, коли відмову влади підписувати Угоду про асоціацію у м. Вільнюсі, можна вважати спусковим гачком, який спричинив зміни у громадській думці щодо євроінтеграційних орієнтирів населення України.

Третій етап – наразі набуває в Україні якісно нового змісту: з декларативного зовнішньополітичного курсу, поступово перетворюється на комплексну внутрішню політику реформ [124].

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС відбувалося в два етапи. На першому етапі від 21 березня 2014 року під час позачергового саміту Україна – ЄС було підписано політичну частину Угоди та Заключний акт саміту. Зокрема, було підписано преамбулу, статтю 1, розділи I «Загальні принципи», II «Політичний діалог та реформи, політична асоціація,

співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики» і VII «Інституційні, загальні та прикінцеві положення» Угоди. На саміті також була зроблена заява, що зобов'язання України, які випливають зі статті 8 Угоди про асоціацію стосовно ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 року будуть виконані після внесення відповідних змін до Конституції України [153].

Другий етап відбувся 27 червня 2014 року в ході засідання Ради ЄС Президентом України П. Порошенком та керівництвом Європейського Союзу і главами держав та урядів 28 держав – членів ЄС було підписано економічну частину Угоди – розділи III «Юстиція, свобода та безпека», IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею», V «Економічне та галузеве співробітництво» та VI «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством».

16 вересня 2014 року Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. Українська сторона передала депозитарію ратифікаційні грамоти і завершила таким чином всі внутрішньодержавні процедури [138].

На нашу думку, в подальшому, ратифікація Угоди про асоціацію та запровадження безвізового режиму з Європейським Союзом є найбільшими успіхами України на шляху європейської інтеграції.

Основоположним документом, що лежить в основі правовідносин між Україною та ЄС, є Угода про асоціацію. Надзвичайно важливою частиною Угоди про асоціацію є Угода про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі (ПВ ЗВТ) між Україною та ЄС, яка є діє з 1 січня 2016 року.

Основним напрямом державної політики України у сфері європейської інтеграції є виконання Україною зобов'язань та реалізація своїх прав у рамках Угоди про асоціацію, угод Світової організації торгівлі, інших міжнародних договорів України у сфері європейської інтеграції, до яких, зокрема, належать:

1. Договір про заснування Енергетичного Співтовариства;

2. галузеві договори між Україною та ЄС, його державами-членами, спрямовані на гармонізацію правового та інституційного регулювання в Україні із відповідними вимогами ЄС, які набрали чинності у порядку, визначеному Законом України «Про міжнародні договори України».

3. Державна політика у сфері європейської інтеграції не може реалізовуватись всупереч міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції.

4. Державна політика у сфері європейської інтеграції не обмежується виконанням міжнародно-правових зобов'язань у сфері європейської інтеграції [60].

Також масштабність процесу європейської інтеграції України та впровадження положень Угоди про асоціацію, вплив цих процесів на життя кожного громадянина робить необхідним проведення потужної роз'яснювальної та комунікаційної роботи. Адже, незважаючи на прагнення українців повернутися до європейської сім'ї та чітко зафіксовану в нормативно-правових актах стратегію приєднання України до ЄС, сам цей процес, а також його наслідки для українських громадян часто залишаються недостатньо зрозумілими широкому загалу, а отже, і весь процес викликає неоднозначну реакцію з боку різних верств. Особливо актуальною ця проблема відчувається на регіональному та місцевому рівнях, де все ще домінуючими є погляди на євроінтеграцію, як на суто зовнішній процес, який не стосується внутрішніх перетворень в країні та громадян.

Тому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 року № 779-р було схвалено Стратегію комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018-2021 років. Очікуваним результатом реалізації Стратегії є забезпечення свідомої підтримки широкими верствами населення України процесів європейської інтеграції як здійснення перетворень у державі, які орієнтовані на досягнення політичної стабільності, розвитку демократії, дотримання верховенства права, поваги до прав людини та основоположних свобод, гендерної рівності і недискримінації та впровадження в Україні

соціальних стандартів держав – членів ЄС, а також підвищення рівня підтримки суспільством стратегічної мети України – вступу до ЄС [164].

На сучасному етапі, реалізація Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018-2021 роках планується за такими принципами:

- точність, достовірність, надійність, своєчасність та публічність інформації з питань європейської інтеграції. Така інформація має бути доступною, зрозумілою, охоплювати якнайбільшу кількість сфер та водночас предметною і детальною, апелювати до потреб та інтересів громадянина (зокрема, пріоритетними темами мають стати: успішні місцеві практики з впровадження європейських стандартів в усіх сферах життя українців, роз'яснення і аналіз проєвропейських реформ в Україні, історії успіху національного бізнесу, науки, культури, громадських ініціатив у Європі, доступність для українців європейської освіти, повсякденні суспільні практики у державах – членах ЄС та допомога держав – членів ЄС Україні у розв'язанні внутрішніх проблем і протидії зовнішній агресії);

- ефективність та прозорість використання фінансових та людських ресурсів;

- широкий діалог і дискусії з різними колами громадськості щодо актуальних питань державної політики у сфері європейської інтеграції;

- взаємодія центральних і місцевих органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та основних суспільних медіаторних інститутів – громадських організації, експертного середовища, засобів масової інформації, працівників освітньої та наукової сфери, установ, діяльність яких пов'язана з інформуванням населення (бібліотеки, клуби, центри) та які здатні поширювати в суспільстві знання про європейську інтеграцію;

- поглиблення співпраці з інституціями ЄС та держав – членів ЄС стосовно інформування населення про євроінтеграційні процеси [164].

З метою реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції, передбачається використання таких дієвих механізмів:

- 1) формується перелік завдань у сфері європейської інтеграції і здійснюється моніторинг виконання таких завдань;
- 2) розробляються, приймаються та належним чином застосовуються нормативно-правові акти, спрямовані на розроблення, реалізацію державної політики у сфері європейської інтеграції;
- 3) розробляються, приймаються та належним чином застосовуються нормативно-правові акти, спрямовані на планування, координацію та моніторинг реалізації державної політики іншими центральними органами виконавчої влади в межах їхньої компетенції згідно із зобов'язаннями України у сфері європейської інтеграції;
- 4) здійснюється експертиза чинних нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів на їх відповідність зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції;
- 5) здійснюється переклад українською мовою актів права ЄС;
- 6) забезпечується функціонування Загальнодержавної електронної мережі з питань європейської інтеграції;
- 7) залучається міжнародна технічна допомога та реалізуються спільні проекти з ЄС, зокрема шляхом укладення міжнародних договорів про участь України в програмах та агентствах ЄС.

Верховна Рада України щороку розглядає звіт за попередній календарний рік про виконання переліку завдань у сфері європейської інтеграції. Звіт за попередній календарний рік про виконання переліку завдань у сфері європейської інтеграції має, зокрема, містити інформацію про статус виконання визначених завдань та інформацію про залучені ресурси міжнародної технічної допомоги. Кабінет Міністрів України не пізніше 1 березня кожного року надає Верховній Раді України, а також Українській стороні Платформи громадянського суспільства звіт за попередній календарний рік про виконання переліку завдань у сфері європейської інтеграції.

Бондаренко В.Д. вважає, що система державного управління у сфері

європейської інтеграції. На сучасному етапі, повинна функціонувати за такими загальноприйнятими принципами співробітництва, як:

- забезпечення пріоритетності національних інтересів України у співробітництві із структурами ринкової економіки та міжнародної безпеки;
- спрямування політичних та економічних наслідків співпраці для зміцнення стратегічного положення України;
- дотримання міжнародних договорів і міжнародних зобов'язань України тощо [17].

Крім того, на наш погляд, державна політика у сфері європейської інтеграції має відповідати також принципам: узгодженості та упорядкованості; прогнозованості та результативності, економічної доцільності, соціальної та екологічної відповідальності, що сприятиме підвищенню її дієвості та ефективності.

Для більш глибокого розуміння сутності державної політики у сфері європейської інтеграції необхідно розкрити суб'єктно-об'єктні відносини.

Суб'єктами державної політики сфері європейської інтеграції є: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Служба Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, міністерства та відомства, обласні державні адміністрації та ін.

До суб'єктів державної політики сфері європейської інтеграції відноситься також Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції, який створений Постановою № 759 Кабінету Міністрів України від 4 жовтня 2017 року.

Згідно з постановою, Урядовий офіс здійснює координацію діяльності органів виконавчої влади для системного планування та виконання заходів державної політики згідно із зобов'язаннями України у сфері європейської інтеграції.

До ключових завдань Урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції відносяться:

- координація процесу адаптації законодавства України до права

Європейського Союзу (acquis ЄС);

- аналіз залучення і використання міжнародної допомоги, спрямованої на підтримку виконання завдань у сфері європейської інтеграції;
- розроблення та реалізація стратегій, програм та інших документів з інформування громадськості та комунікації у сфері європейської інтеграції;
- забезпечення здійснення перекладу acquis ЄС українською мовою, оновлення глосарію термінів acquis ЄС;
- проведення спільних засідань органів асоціації Україна – ЄС та секретаріатство української частини таких органів;
- оцінка результативності виконання завдань у сфері європейської інтеграції [199].

На найвищому рівні політичного діалогу – на саміті Україна-ЄС і на Раді Асоціації у 2018 року було визначено та деталізовано чотири пріоритетні напрямки співпраці для посилення політичної асоціації та економічної інтеграції України з ЄС у таких сферах: цифрового ринку; митної політики; в сфері юстиції, свободи та безпеки; а також в енергетиці [162]. Отже, енергетична сфера є предметом Угоди про асоціацію України з ЄС та важливим напрямом її подальшої реалізації, що потребує формування та реалізації відповідної державної енергетичної політики в умовах європейської інтеграції.

Слід зазначити, що Угода про асоціацію між Україною та ЄС передбачає здійснення моніторингу та оцінки її виконання як спільно, так і окремо кожною Стороною та містить огляд найважливіших заходів та результатів виконання Угоди про асоціацію, які були заплановані та здійснювались у відповідному році, а також інших важливих подій, які стосуються реалізації політики європейської інтеграції.

В опублікованому у 2019 році Європейським Союзом Звіті про виконання Україною асоціації зазначається, що підхід до виконання Угоди про асоціацію є максимально прагматичним і реалістичним та спрямований на приєднання до ринку ЄС (в тому числі до енергетичного) на таких самих

умовах, які існують для держав-членів ЄС [135].

Метою Звіту є інформування громадян України, представників неурядових організацій, а також міжнародної спільноти, зокрема інституцій ЄС та його держав-членів, щодо прогресу України в реалізації цілей політичної асоціації та економічної інтеграції з ЄС з метою широкого обговорення та аналізу заходів органів державної влади.

Проведення секторального аналізу співпраці України з Європейським союзом дозволяє показати основні галузі, в яких Україна досягла певних успіхів.

За підсумками 2018 року Україні вдалося досягти певних змін в багатьох сферах, в тому числі у питаннях реформування енергетичної сфери держави.

Так, враховуючи цілі Угоди про асоціацію України та ЄС, енергоефективність та енергозбереження мають стати невід'ємними складовими подальшого економічного розвитку України, адже, наприклад, майже 70% будівель в Україні збудовані у 1946-1990 рр. і мають вкрай низькі характеристики енергоефективності.

Як наслідок, у 2018 р. прийнято низку нормативно-правових актів, які реалізують положення Закону України «Про комерційний облік теплової енергії та водопостачання» (на імплементацію окремих положень Директиви 2012/27/ЄС) та Закону України «Про енергетичну ефективність будівель». На виконання статті 9 Закону України «Про енергетичну ефективність будівель» та відповідно до статті 17 Директиви № 2010/31/ЄС прийнято постанову КМУ «Про затвердження Порядку проведення професійної атестації осіб, які мають намір провадити діяльність із сертифікації енергетичної ефективності та обстеження інженерних систем», що дасть можливість залучити фахівців до провадження такої діяльності.

З метою імплементації положень Директиви № 2010/31/ЄС також було прийнято постанову КМУ «Про затвердження переліку будівель промислового та сільськогосподарського призначення, об'єктів енергетики,

транспорту, зв'язку та оборони, складських приміщень, на які не поширюються мінімальні вимоги до енергетичної ефективності будівель та які не підлягають сертифікації енергетичної ефективності будівель» [69].

Для реалізації Угоди про умови майбутнього об'єднання енергосистем України та Молдови розроблено План заходів щодо синхронізації об'єднаної енергетичної системи України з об'єднанням енергетичних систем держав-членів Європейського Союзу.

З метою проведення розмежування в електроенергетичному секторі України було проведено корпоратизацію державних компаній ДП «НЕК «Укренерго» та НАЕК «Енергоатом». Прийнято низку нормативно-правових актів щодо внесення змін до Правил про безпеку постачання природного газу та Національного плану дій на випадок кризової ситуації та проведене щорічне навчання з виконання Національного плану дій на випадок кризової ситуації.

Слід зазначити, що в опублікованому у 2019 році Європейським Союзом Звіті про виконання Україною асоціації зазначалося, що підхід до виконання Угоди про асоціацію стосовно енергетики полягає також в необхідності розмежування «Нафтогазу», яке має завершитися до кінця 2019 року, а реалізація реформи електроенергетики залишається складною у сучасній олігополістичній структурі ринку [135].

Суттєво посилено спроможність Фонду енергоефективності. Законом України «Про Державний Бюджет України на 2018 рік» на фінансування програми «теплих кредитів» виділено 400 млн. грн. Урядом схвалено проект Угоди про фінансування заходу «Програма підтримки енергоефективності в Україні – EE4U». Загальний бюджет проекту складає 268 млн. євро, з яких внески ЄС – 50,00 млн. євро, Німеччини – 15 млн. євро та України – 203 млн. євро. У грудні 2018 року Урядом схвалено проект Угоди про надання Європейським Союзом технічної допомоги Україні на суму 54 млн. євро для фінансування програми підтримки енергоефективності EE4U-II.

Також Україна впроваджує важливий європейський інструмент –

екодизайн, який визначає вимоги щодо енергоефективності та екологічності різних енергоспоживчих продуктів. У жовтні 2018 року Кабінет міністрів України затвердив Технічний регламент щодо встановлення системи для визначення вимог з екодизайну енергоспоживчих продуктів. Прийнятий нормативний акт є рамковим і передбачається прийняття близько 30 спеціальних технічних регламентів за окремими видами продукції [259].

У 2018 році досягнуто принципової згоди між Україною та ЄС щодо оновлення Додатку XXVII до Угоди про асоціацію, який містить перелік обов'язкових до імплементації Україною актів ЄС у сфері енергетики з метою інтеграції енергетичного ринку України в енергетичний ринок ЄС в секторах газу та електроенергії.

Так, було прийнято План заходів з реалізації 1-го етапу Енергетичної стратегії України (до 2020 року) та створено нову модель ринку електроенергії (Закон України «Про ринок електричної енергії» та План організації підготовки проектів актів, необхідних для її впровадження).

З метою переходу до нової моделі було створено Державну інспекцію енергетичного нагляду України як центрального органу виконавчої влади, що здійснює державний нагляд (контроль) в галузі електроенергетики та теплопостачання [69].

Угода про асоціацію передбачає «процесуальні» способи транспозиції «acquis» ЄС у правову систему України. До таких способів належить участь України в програмах ЄС у сферах освіти, культури і наукового співробітництва. Це означає, що Україні може бути запропонований доступ до деяких програм секторального співробітництва, що їх фінансує ЄС (Еразмус Мундус, Сократ) (англ. «Erasmus Mundus», «Socrates»), але за умови дотримання Україною європейських цінностей і принципів.

Крім того, Угода про асоціацію між ЄС та Україною передбачає надання інформаційної, технічної та фінансової допомоги для забезпечення в Україні успішності програми зближення права, а також тіснішого співробітництва в інших сферах, таких як юстиція, внутрішні справи і

транскордонна торгівля. Така допомога полягатиме у наданні українській владі та суспільству інформації щодо «acquis» ЄС, інститутів ЄС, організації тренінгів для українських посадових осіб та консультування в ході процесу зближення законодавства.

Тим часом, українське законодавство вже значно наближене до «acquis» ЄС у сфері ринку природного газу. Так, у першому півріччі 2019 року відбувся перехід із щомісячного на добове балансування ринку, як у країнах ЄС. Восени 2019 року були прийняті всі необхідні рішення про відокремлення («анбандлінг») оператора газотранспортної системи, що вже стало юридичним фактом з 1 січня 2020 року. Також прийняті зміни в методології тарифів на послуги транспортування газу, у відповідності з «acquis». Поки що невіршеним завданням лишається лібералізація постачання побутовим споживачам. Також, у зв'язку з рішенням Конституційного суду, в середині 2019 року додалась проблема врегулювання незалежного статусу регулятора, що потребує внесення змін до Конституції [198].

Одним з головних завдань подальшої імплементації Україною Угоди про асоціацію з ЄС в енергетичній сфері є приєднання об'єднаної енергосистеми (ОЕС) країни до енергосистеми континентальної Європи (ENTSO-E).

План заходів щодо синхронізації (ОЕС) України з Європейською мережею системних операторів передачі електроенергії (ENTSO-E) передбачає заходи із забезпечення готовності ТЕС до роботи в ENTSO-E, організацію каналів зв'язку для технологічного управління ОЕС України, будівництво повітряних ліній та підстанцій, сертифікацію оператора системи передачі (НЕК «Укренерго»), залучення міжнародної технічної допомоги, перехід на ізольовану роботу з енергосистемами країн, що не входять в ENTSO-E [52].

Кінцевий термін виконання Україною заходів з приєднання ОЕС країни до енергосистеми континентальної Європи заплановано на липень 2022 року

і передбачає виконання трьох основних складових: каталогу вимог (безумовне виконання яких необхідне для прийняття рішення про об'єднання енергосистем); переліку необхідних додаткових досліджень; «дорожньої карти» приєднання [180].

У першій половині 2019 року також було оновлено Додаток XXVII до Угоди про асоціацію, що оновив зміст українського «домашнього завдання» та запровадив механізм моніторингу його виконання. Тристоронні переговори ЄС, України та Росії про умови транспортування російського газу до ЄС з початку 2020 року закінчилися тим, що вже наприкінці 2019 року за посередництва ЄС було укладено угоду про взаємодію операторів газотранспортних мереж України і Росії та про транспортування газу з Росії до ЄС на основі правил ЄС.

Тобто, разом із уже укладеними раніше угодами про взаємодію операторів газотранспортних мереж України і сусідніх країн-членів ЄС, а також відокремленням незалежного оператора газотранспортної системи України, це де-факто означає інтеграцію України до газового ринку ЄС [198].

В основі зазначеного відставання енергетичної сфери від графіку імплементації Угоди про асоціацію України з ЄС у 2018 р. лежать різні чинники: нереалістичність деяких строків, закладних в Угоді про асоціацію; застарілість певних зобов'язань, що потребує постійного їх коригування; інституційна слабкість забезпечення процесу імплементації Угоди; прийняття законодавчих рішень, що суперечать Угоді; відсутність мотивації для прийняття законів через відсутність гарантій щодо майбутнього членства України в ЄС тощо [79; 183].

Однак далеко не всі результати формування та реалізації державної енергетичної політики в умовах європейської інтеграції України є позитивними. Недостатня інституційна спроможність міністерств заважає виконувати завдання Угоди вчасно та в повному обсязі, а наявність значного спротиву окремих груп інтересів знижує ефективність проходження євроінтеграційних законопроектів щодо енергетичної сфери в Верховній Раді

України.

Таким чином, на продовження діалогу з ЄС Україна і в подальшому має активно готувати проекти дорожніх карт з інтеграції України до енергетичного ринку ЄС і продовжити роботу щодо оновлення, де це необхідно, додатків до Угоди про асоціацію з метою сприяння процесу імплементації, узгодженому з розвитком права ЄС.

Протягом тривалого часу соціально-економічний розвиток України супроводжується незбалансованою експлуатацією природних ресурсів, низькою пріоритетністю питань захисту навколишнього середовища, що робить неможливим досягнення збалансованого (сталого) розвитку [68].

Істотним недоліком державної політики в екологічній сфері є переважна орієнтація на усунення, а не на попередження негативних явищ, що робить об'єктивно неможливим досягнення такого стану природного середовища, який би відповідав вимогам українського суспільства.

Тому впровадження європейських стандартів у сфері охорони навколишнього середовища, ресурсозбереження, надрокористування, систем екологічного управління та екологічних критеріїв до товарів і послуг дозволить Україні поліпшити екологічні аспекти у всіх сферах життєдіяльності [73].

Слід зазначити, що згідно зі звітами про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом в 2017-2018 років, є певний прогрес у наблизненні державної політики в екологічній сфері України до європейських стандартів, розглянемо основні з них [70].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 року № 820-р схвалено Національну стратегію управління відходами в Україні до 2030 року, положення якої визначають цілі і принципи політики в цій сфері відповідно до зобов'язань України щодо Угоди про асоціацію з ЄС.

Представлений електронний сервіс «Ecomapa.gov.ua», який включає інтерактивну карту смітників України і мобільний додаток з функцією онлайн оповіщення про їх виявленні [148].

На виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, Верховною Радою прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони лісів», який забороняє рубки лісу в первісних лісах, вводить адміністративну відповідальність за знищення та пошкодження лісів.

Також прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 травня 2017 року № 616-р «Про схвалення Концепції реформування державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища України» [70].

Основним результатом 2018 року впровадження екологічних реформ є запровадження механізму стратегічної екологічної оцінки, прийняття нового порядку здійснення державного моніторингу вод відповідно до Водної Рамкової Директиви.

Однак, незважаючи на зазначені кроки в нормативно-правовій сфері, в цілому рівень виконання зобов'язань України перед ЄС по такому напрямку, як навколишнє середовище і цивільний захист за підсумками 2018 року перебувала на рівні всього 22% від запланованого [69].

Подальше приведення нормативно-правової бази України в екологічній сфері у відповідність до законодавства ЄС, має передбачати удосконалення механізму оподаткування еколого-небезпечної діяльності суб'єктів господарювання шляхом введення європейського принципу «забруднювач платить» в повній мірі, що сприятиме зменшенню забруднення навколишнього середовища.

Державі, з одного боку слід зацікавити суб'єктів господарювання в здійсненні природоохоронних заходів шляхом підвищення ефективності державного контролю за використанням надр та охороною навколишнього середовища, а з іншого - встановити більш жорстку відповідальність за екологічні порушення, адже охорона навколишнього середовища принесе необхідний результат тільки тоді, коли забруднення буде економічно не вигідним для фізичних і юридичних осіб. Необхідно посилити примусову

складову відповідальності бізнесу шляхом підвищення штрафних санкцій. Розмір штрафів за порушення норм природоохоронного законодавства повинен відповідати економічним збиткам від порушення навколишнього середовища та перевищувати вартість попереджувальних заходів.

Необхідно на державному рівні запровадити обов'язковість здійснення екологічного аудиту і сертифікації підприємств за європейськими стандартами, які здійснюючи господарську діяльність, забруднюють навколишнє середовище і негативно впливають на екологічну ситуацію.

Тому система екологічного моніторингу, як важлива складова системи державного управління в сфері природокористування, екологічної безпеки, формування державної політики сталого розвитку, виконання міжнародних зобов'язань України у природоохоронній сфері вимагає принципового удосконалення, що дозволить дати обґрунтовану оцінку характеру змін загроз в екологічній сфері та визначити пріоритетні напрямки їх нейтралізації. Необхідно доопрацювати нормативно-правову базу державної системи екологічного моніторингу та привести її у відповідність з директивами ЄС в цій сфері.

При цьому, органи державної влади повинні звертати першочергову увагу на застосування державно-приватного партнерства саме в питаннях, що стосуються екології та охорони навколишнього середовища, адже у всьому світі існує значний досвід успішної реалізації проектів державно-приватного партнерства саме в цій сфері.

Наприклад, в ЄС значна кількість проектів державно-приватного партнерства реалізується в таких сферах, як захист навколишнього середовища, водні ресурси, рекреаційні об'єкти, інші сфери природоохоронної діяльності [2; 62].

Обов'язковою також має стати запровадження екологічно орієнтованого підходу в галузеву політику країни, інтеграція екологічної політики в усі сфери суспільного життя, обов'язкове врахування екологічної складової при розробці та затвердженні всіх державних нормативно-

правових документів, прийняття яких може мати значний вплив на екологію.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом несе для агропродовольчого сектору нашої держави, як певні ризики так і надає можливості поступового розвитку та підвищення його конкурентоспроможності на світовому ринку.

До позитивних моментів можна віднести поступове полегшення взаємного доступу агропродовольчої продукції на внутрішні ринки країн Європейського Союзу; залучення європейських інвестицій в агропродовольчу сферу України; підвищення якості, безпечності та екологічних характеристик української аграрної продукції та продовольства (враховуючи більш високі вимоги ЄС).

До ризиків функціонування українського ринку агропродовольчої продукції в умовах дії Угоди про асоціацію з ЄС можна віднести: високий рівень підтримки аграрної сфери в ЄС, і, навпаки, значно менший рівень підтримки цього сектору економіки в Україні; несиметричність у торговельних режимах, зокрема, у рівні тарифного захисту аграрного сектору в Європейському Союзі та Україні; використання з боку ЄС спеціальних заходів щодо захисту своїх виробників від зростання обсягів імпорту та зниження цін, в той же час вказані захисні заходи Україна не може використовувати по відношенню до українських виробників [72; 98].

Актуальним в сучасних умовах є також питання адаптації агропродовольчої сфери України до міжнародних стандартів, наближення вітчизняного законодавства до європейських норм у сфері санітарних та фітосанітарних заходів (СФЗ).

Так, до кінця 2021 р. Україна має адаптувати в національне законодавство понад 250 актів ЄС за такими напрямками, як державний контроль у сфері СФЗ, безпечність харчових продуктів та кормів, здоров'я і благополуччя тварин, здоров'я рослин тощо. Тому для підвищення конкурентоспроможності виробництва агропродовольчої продукції необхідно прискорити процес впровадження європейських та міжнародних

стандартів безпеки та якості продуктів харчування (НАССР, ISO, EN, Кодексу Аліментаріус) у сфері агропромислового виробництва [155].

Таке приведення санітарних та фітосанітарних заходів (СФЗ) і системи контролю безпечності харчових продуктів в Україні у відповідність до європейських вимог та практик сприятиме підвищенню рівня захисту життя і здоров'я людей, тварин та рослин в Україні, посиленню захисту прав українських споживачів харчової продукції, а також розширенню експорту агропродовольчої продукції до країн ЄС та третіх країн.

Все це вимагає від держави формування та реалізації відповідної політики, яка забезпечить досягнення таких загальнонаціональних цілей: гарантування продовольчої безпеки держави; лобіювання державних інтересів та маркетинг на міждержавному рівні; здійснення програм державної підтримки (оподаткування, кредитування тощо); лобіювання інтересів виробників агропродовольчої продукції на зовнішніх ринках; державний контроль за використанням сільськогосподарських земель; контроль якості та безпечності продукції; створення відповідних стимулів для розвитку переробки та виробництва продуктів з високою доданою вартістю; підтримка стратегічних напрямів розвитку галузі таких, як, органічне виробництво, насінництво, виробництво засобів захисту рослин та мінеральних добрив, зрошення та родючість ґрунтів; кооперація; дорадництво (освітні програми для сільського населення, фермерів) тощо.

На жаль, в сучасних умовах агропродовольча сфера не має власної незалежної інституції щодо стратегування, розробки державної політики та управління її реалізацією (раніше це було Міністерство аграрної політики та продовольства). Адже наприкінці серпня 2019 р. Верховна Рада затвердила склад Кабінету Міністрів, в якому Міністерство аграрної політики та продовольства було об'єднано з Міністерством розвитку економіки та торгівлі, що, в тому числі стало одним із факторів наростання негативних ефектів розвитку агропродовольчої сфери та розгортання низки негативних тенденцій у розвитку цієї провідної галузі української економіки [154].

Окрім того, зараз гостро стоїть питання відновлення довіри між аграрним співтовариством та державною владою в контексті проведення земельної реформи та можливого відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення. Ба більше, зважаючи на сучасні глобальні економічні ризики, нестабільність ситуації у зв'язку з пандемією коронавірусу та інші виклики, окреме міністерство, яке має відповідати за формування та реалізацію агропродовольчої політики, необхідне не лише цій галузі, але й всій економіці України.

Вважаємо, що країна, в якій агропродовольча сфера формує до 20% ВВП, а питома частка валютної виручки становить 40% [89], повинна мати профільний орган виконавчої влади, адже наявність профільного міністерства дає галузі власне представництво на рівні Уряду та дозволяє краще презентуватись на міжнародному (в тому числі європейському) рівні. Зрештою, Україна підписала Угоду про асоціацію з ЄС, де передбачена низка зобов'язань щодо реформування Міністерства АПК (і, вочевидь, воно має існувати).

Тому вкрай необхідним є вирішення питання про невідкладність повернення у склад Уряду України Міністерства аграрної політики та продовольства. Окрім того, є доцільним введення посади аграрного віце-прем'єр-міністра. Вважаємо, що лише за таких умов можна ефективно вирішувати складний комплекс проблем і завдань щодо розвитку агропродовольчої сфери України в умовах європейської інтеграції України.

Взагалі, Україні для вступу до ЄС потрібно пройти непростий шлях і прийняти одну з обов'язкових умов – адаптувати передовий європейський досвід «озеленення» аграрного бізнесу. Створення агробізнесом доданої вартості за рахунок принципів сталого розвитку має стати реальністю. Це стане можливим лише тоді, коли агропродовольчі компанії будуть комплексно підходити до побудови своїх бізнес-процесів, раціонально використовувати природні ресурси, піклуватись про збереженні навколишнього середовища, здійснювати контроль за небезпечними

речовинами, викидами та відходами на кожному етапі виробництва, використовувати інноваційні та безпечні технології енергоефективності та енергозбереження.

В агропродовольчій сфері країни настав етап змін та трансформацій, які стосуються, як законодавчої бази, так і способу ведення бізнесу загалом. Для того, щоб успішно функціонувати на українському та міжнародному ринку (в т.ч. європейському), агробізнесу вже недостатньо тільки виробляти та реалізовувати продукцію, а потрібно вести господарську діяльність стало, етично, прозоро та відповідально, відповідно до міжнародних принципів і стандартів.

11 червня 1998 р. з метою консолідації зусиль органів державної влади України з питань євроінтеграції, щодо створення передумов необхідних для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі, Указом Президента України було затверджено Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу [173].

У Стратегії зазначено, що: «національні інтереси України потребують утвердження України як впливової європейської держави, повноправного члена ЄС, у зв'язку з чим необхідно чітко та всебічно визначити зовнішньополітичну стратегію щодо інтеграції України до європейського політичного, економічного та правового простору».

Серед основних завдань компетентним органам державної влади України з питань європейської інтеграції у вказаній Стратегії було визначено такі [173]:

- 1) адаптація законодавства України до законодавства ЄС та забезпечення прав людини шляхом приведення у відповідність національного законодавства України із сучасною європейською системою права. Важливою складовою процесу є реформування правової системи України на умовах та стандартах, які встановлюються у конвенціях Ради Європи. Процес адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу має сприяти розвитку політичної, підприємницької,

соціальної, культурної активності громадян України, економічному розвитку держави у рамках ЄС і поступовому підвищенню добробуту громадян, приведенню його до рівня, що склався у державах – членах Європейського Союзу;

2) економічна інтеграція та розвиток торговельних відносин між Україною і Європейським Союзом шляхом лібералізації та синхронізованому відкритті ринків ЄС та України; взаємному збалансуванні торгівлі; наданні на засадах взаємності режиму сприяння інвестиціям з ЄС в Україну та українським експортерам на ринках ЄС; запровадженні спільного правового поля і єдиних стандартів у сфері конкуренції та державної підтримки виробників; ліквідації обмежень розвитку конкуренції та обмеження застосування засобів протекціонізму; упровадження зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом, як важливої складовою економічної інтеграції та розвитку торгівлі між Україною і ЄС; формування основних економічних передумов для набуття Україною повноправного членства у ЄС;

3) інтеграція України до ЄС у контексті загальноєвропейської безпеки шляхом визнання Європейським Союзом важливої ролі України у формуванні новітньої архітектури загальноєвропейської безпеки у третьому тисячолітті. Стратегічно важливим є той факт, що Європейській Союз прагне спільно з Україною розширити співпрацю та взаємодію у галузі безпеки і оборони, що має стати для нашої держави гарантією національної безпеки. Принцип неподільності європейської безпеки однаково важливий як для України, так і для ЄС та його повноправних та асоційованих держав-членів;

4) політична консолідація та зміцнення демократії шляхом неухильного поглиблення політичного діалогу і поліпшення загальної атмосфери політико-дипломатичних відносин між Україною та ЄС. Вона спрямована на гарантування політичної стабільності в Україні і на всьому Європейському континенті; забезпечення мирного розвитку та плідного співробітництва всіх європейських націй; зміцнення демократичних засад в українському суспільстві [173].

Затвердження Стратегії інтеграції України до ЄС позитивно вплинуло на розвиток відносин, адже передбачалося створення певних передумов для набуття Україною статусу члена Європейського Союзу.

Другий етап, на думку Кривоногової А.В., бере свій початок з моменту затвердження Програми інтеграції України до ЄС (вересень, 2000 р.). Програмою були визначені короткострокові (2000-2001 рр.), середньострокові (2002-2003 рр.) та довгострокові (2004-2007 рр.) завдання інтеграції України до ЄС.

Серед пріоритетних завдань виокремлювались такі: гармонізація законодавства відповідно до норм ЄС; набуття членства у Світовій організації торгівлі (СОТ); проведення переговорів щодо зони вільної торгівлі з ЄС; укладання угод про вільну торгівлю з державами ЄС та ін. Даний період відіграв важливу роль у розвитку відносин між Україною та ЄС, адже він характеризується активними діями України щодо набуття членства: було запроваджено інститут Уповноваженого України з питань європейської інтеграції, утворено Державну раду з питань європейської і євроатлантичної інтеграції, затверджено план дій Україна – ЄС (Брюссель, 2005 р.); покладено початок створенню засадничої бази для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі, реалізації заходів у рамках Плану дій «Україна – ЄС», адаптації у взаємодії з Верховною Радою законодавства України до законодавства ЄС, підготовки висококваліфікованих кадрів для роботи на євроінтеграційному напрямі; Україна почала брати участь у заходах в рамках «Програми партнерство заради миру» та Ради євроатлантичного партнерства. І, як результат, на Київському саміті Україна – ЄС (вересень, 2007 р.) сторонами було відзначено великий прогрес, досягнутий у виконанні Плану дій Україна – ЄС, а також було підтримано наміри України щодо отримання статусу спостерігача в рамках Договору про Енергетичне Співтовариство.

Отже, в рамках другого етапу відбулися переговори щодо створення

зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, набули чинності угоди про спрощене оформлення віз, Україна приєдналася до СОТ, а також були створені умови для інтеграції ринку України у Спільний ринок ЄС [86].

На закінчення другого етапу розвитку відносин між Україною та Європейським Союзом вплинули дві події: по-перше, це парафування Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (30 березня 2012 р.) та рішення Кабінету Міністрів про призупинення процесу підготовки до підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (21 листопада 2013 р.), що стало приводом до масових протестів, мітингів, демонстрацій, які в подальшому призвели до загострення політичного стану в державі та зміни влади [86].

Початком третього етапу стало 22 лютого 2014 р. – вступ у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо європейської інтеграції України». Також відбулася ратифікація Угоди про асоціацію між ЄС та Україною та було прийнято Розпорядження «Про схвалення рекомендації Ради асоціації між Україною та ЄС про імплементацію Порядку денного асоціації між Україною та ЄС» (№207) [86].

Дотримуючись міжурядового підходу до визначення поняття «європейська інтеграція», Пікуля Т.О. в історії розвитку взаємовідносин держави Україна та Європейського Союзу виділив наступні 3 етапи [124]:

I-ий етап розпочався з того часу, коли Президент України 11 червня 1998 р. своїм Указом схвалив «Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу» [137], що визначала інтеграцію до ЄС стратегічним завданням через забезпечення входження України у європейський політичний, економічний і правовий простір та створення передумов для набуття Україною членства у Європейському Союзі.

В подальшому в затвердженому документі «Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 рр.» було задекларовано, що Україна увійде до складу Європейського Союзу в 2011 р. [129].

Слід зазначити, що підтримка європейського вектору інтеграції стала домінувати в українському суспільстві саме з кінця 2011 р. Тоді відбулася зміна співвідношення між прихильниками ЄС, Митного союзу та неприєднанням до жодного з них на користь прибічників європейської інтеграції. Характерно, що збільшення підтримки членства у ЄС почалося у той період, коли відбувалося згортання євроінтеграційного курсу: відносини між Україною та ЄС увійшли в період політичної стагнації і кризи, а декларації про пріоритетність європейського напрямку та офіційне закріплення цієї ідеї у Законі України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» (2010 р.) супроводжувалися монополізацією влади в Україні та посиленням авторитарних тенденцій [124].

II-ий етап європейської інтеграції України, на думку Пікуля Т.О. розпочався наприкінці 2013 р., коли відмову влади підписувати Угоду про асоціацію у м. Вільнюсі, можна вважати спусковим гачком, який спричинив зміни у громадській думці щодо євроінтеграційних орієнтирів населення України.

III-ий етап – наразі набуває в Україні якісно нового змісту: з декларативного зовнішньополітичного курсу, поступово перетворюється на комплексну внутрішню політику реформ [124].

На нашу думку, в подальшому, ратифікація Угоди про асоціацію та запровадження безвізового режиму з Європейським Союзом є найбільшими успіхами України на шляху європейської інтеграції.

Надзвичайно важливою частиною Угоди про асоціацію є Угода про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі (ПВ ЗВТ) між Україною та ЄС, яка є діє з 1 січня 2016 року.

Застосування режиму поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі сприяє поступовому розширенню доступу до українського ринку для європейського імпорту в рамках лібералізованого митного режиму, змінам у правовому та адміністративному режимі експорту українських товарів на

ринок ЄС відповідно до положень Угоди про асоціацію, здійсненню в Україні регуляторних реформ, передбачених ПВ ЗВТ. Угода про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС передбачає також проведення реформ з підтримкою євроспільноти і надання фінансової та матеріальної допомоги зі сторони ЄС.

Також важливою сферою взаємодії України з ЄС в контексті формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції є безвізовий діалог за підсумками якого безвізовий режим з Європейським Союзом для громадян України набув чинності 11 червня 2017 року. [115].

Концептуальні засади стратегії формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України в сучасних умовах мають враховувати необхідність подолання невідповідності обраної стратегії та чинної структури державного управління процесами європейської інтеграції нашої країни шляхом:

- приведення законодавства України у відповідність правовим засадам ЄС;
- прийняття Закону України «Про основні засади державної політики у сфері європейської інтеграції України»;
- забезпечення переходу від чинної «стратегії наміру» до «стратегії підготовки до вступу» до ЄС;
- створення спеціального органу державного управління, наприклад, міністерства з функціями розроблення і реалізації державної політики та забезпечення правового регулювання щодо існуючих проблем європейської інтеграції України [8].

Також масштабність процесу європейської інтеграції України та впровадження положень Угоди про асоціацію, вплив цих процесів на життя кожного громадянина робить необхідним проведення потужної роз'яснювальної та комунікаційної роботи. Адже, незважаючи на прагнення українців повернутися до європейської сім'ї та чітко зафіксовану в

нормативно-правових актах стратегію приєднання України до ЄС, сам цей процес, а також його наслідки для українських громадян часто залишаються недостатньо зрозумілими широкому загалу, а отже, і весь процес викликає неоднозначну реакцію з боку різних верств. Особливо актуальною ця проблема відчувається на регіональному та місцевому рівнях, де все ще домінуючими є погляди на євроінтеграцію, як на суто зовнішній процес, який не стосується внутрішніх перетворень в країні та громадян [164].

Тому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 р. № 779-р було схвалено Стратегію комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018-2021 рр. Очікуваним результатом реалізації Стратегії є забезпечення свідомої підтримки широкими верствами населення України процесів європейської інтеграції як здійснення перетворень у державі, які орієнтовані на досягнення політичної стабільності, розвитку демократії, дотримання верховенства права, поваги до прав людини та основоположних свобод, гендерної рівності і недискримінації та впровадження в Україні соціальних стандартів держав – членів ЄС, а також підвищення рівня підтримки суспільством стратегічної мети України – вступу до ЄС [164].

Визначною подією європейської інтеграції України в ЄС стало внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) № 2680-VIII від 7 лютого 2019 року).

Так, до Конституції України внесено зміни, а саме: «...підтверджено європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського курсу України та реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі» [67].

На нашу думку, з цієї події розпочався фінальний етап інтеграції України до Європейського Союзу, який має передбачати реалізацію наступних цілей: стати країною – кандидатом на членство в ЄС; ведення

активних переговорів про вступ й ратифікація угоди про приєднання; набуття офіційного членства України в ЄС у визначеній перспективі (наприклад, до 2030 р.).

При цьому стратегія соціально-економічного розвитку України має враховуватись вказані цілі, ідеї, напрями та етапи європейської інтеграції, а також має забезпечуватись пріоритетність її реалізації в умовах існуючих викликів сьогодення для нашої країни.

Окрім питань виконання Угоди про асоціацію, подальший поступ щодо європейської інтеграції України має відбуватися також у напрямках: асоціації з Шенгенською зоною; приєднання до митного союзу ЄС; приєднання до енергетичного союзу ЄС; набуття чинності спільного авіаційного простору; приєднання до єдиного цифрового ринку тощо [124].

Отже, інтеграція з ЄС є важливим складовим елементом зовнішньої політики України. Однак, концептуально, європейська інтеграція повинна сприйматися в першу чергу, як комплексна внутрішня державна політика, спрямована на впровадження необхідних та важливих для українського суспільства реформ та перетворень і лише потім, як складова зовнішньої державної політики, яка значною мірою залежить від політичної волі ЄС щодо темпів та повноти інтеграції з нашою державою.

Таким чином, стратегія інтеграції України до Європейського Союзу має забезпечити входження держави до європейського політико-правового, економічного, інформаційного, безпекового простору. Отримання на цій основі статусу повноправного членства в ЄС в середньостроковій перспективі має стати головним зовнішньополітичним пріоритетом стратегії формування та реалізації державної політики України в умовах сучасних викликів сьогодення, що й буде предметом подальших наукових досліджень.

4.2. Формування інституційної основи державної політики у сфері європейської інтеграції України.

Практика і теоретичні дослідження показують, що розширення ринку через регіональну інтеграцію може приводити до значної економії на масштабі виробництва для країн-учасниць. При цьому вони одержують додаткові вигоди від ефективності виробництва та посилення конкуренції, якщо країни-члени інтеграційного об'єднання випускають однаковий асортимент продукції. За цих умов скорочуються відносно неефективні виробництва і розширюються більш конкурентні.

У просторовому відношенні можна виокремити такі рівні регіональної економічної інтеграції:

- макрорегіональний – на основі формування економічних об'єднань держав та узгодження національних політик;
- мезорегіональний – співробітництво між прикордонними адміністративно-територіальними утвореннями держав, наприклад, єврорегіони;
- мікрорегіональний – система взаємозв'язків відбувається в рамках міждержавного внутрішньофірмового простору [92, с.233-235].

Економічна інтеграція в сучасній науковій літературі розглядається та аналізується на двох основних рівнях: на мікро- та макрорівні. Економічна інтеграція на мікрорівні, тобто корпоративному рівні, є інтеграцією окремих компаній, які вступають у прямі господарські зв'язки. Особливу роль у такій формі інтеграції відіграють ТНК. Другим видом є економічна інтеграція макрорівня, реалізується на рівні міждержавних угод, коли виникає загальна стратегія економічного та політичного розвитку країн, заснована на спільних правилах переміщення товарів, послуг, капіталу, робочої сили. Однак виникають деякі труднощі, оскільки один термін використовується для позначення двох досить різних понять. Тому, коли мова йде про інтеграцію на рівні підприємств, вважаємо більш доцільним вживати термін

«економічна інтеграція», а коли йдеться про макрорівень – «міжнародна економічна інтеграція».

На початкових етапах формування Європейського Союзу, регіональній політиці приділялося другорядне значення. Незважаючи на те, що європейські політики визнавали існування «регіонального питання» (диспропорції в рівнях економічного розвитку на макро- та мікрорівні), увага, що надавалася регіональній політиці була мінімальною.

Хоча, необхідність збалансованого розвитку через зменшення розриву між різними регіонами, а також допомоги найбільш відсталим територіям визнається європейцями вже в преамбулі Римського договору 1957 року, де сказано, що одним із головних завдань Співтовариства було «зменшити наявні відмінності між різними регіонами та відсталість менш сприятливих регіонів». У статті 2 Договору також зазначено, що Спільноті доручено сприяти «гармонійному розвитку економічної діяльності» й «безперервному та збалансованому розширенню». Проте, в основній частині Договору, регіональне питання значною мірою розглядалося опосередковано, а саме через низку положень, що стосуються конкретних галузевих політик, таких, як сільське господарство, транспорт та державна допомога [313].

Регіоналізацію можна розглядати як формування простору більш високого ступеню внутрішньої взаємодії та цілісності у просторі, що їх вміщає або з декількох раніше відокремлених просторів. Процеси регіоналізації можуть протікати на рівні країн розташованих в одному географічному районі (міжнародна економічна інтеграція), та на рівні територіально-адміністративних одиниць окремих країн (міжрегіональне або транскордонне співробітництво). Дані процеси можуть мати формальний (зі створенням відповідних інститутів) та неформальний характер (без створення інститутів), але з наявністю високого ступеня компліментарності суб'єктів регіоналізації [146, с.24].

Міжнародну економічну інтеграцію можна розглядати як один з проявів регіоналізації – це глибинний процес збільшення обсягів, частоти та

різноманіття економічних зв'язків між суб'єктами господарювання країн-учасниць, а також між органами державного управління, міжнародними та некомерційними організаціями. Вона проявляється у зростанні внутрішньої економічної та комунікаційної зв'язності її учасників, зростанні їх політичної та інституційної однорідності і, як наслідок, більш сприятливих умов для розвитку і модернізації [145].

Гострі суперечки щодо природи регіональної інтеграції, які тривають у середовищі політиків, теоретиків та вчених, зосереджені на пов'язаних з цим поняттям концепціях суверенітету, міжурядовості й наднаціональності. У зв'язку з цим названі концепції викликають науковий інтерес.

Суверенітет має відношення до уявлень про владу, авторитет, незалежності, державне управління та реалізацію державних політики та стратегії. Під суверенітетом можна розуміти законну здатність уповноважених (державних) осіб приймати політичні рішення виходячи з національних інтересів, при тому без втручання зовнішнього впливу.

Міжурядова є якість, що характеризує таку ситуацію: національні держави (в умовах, які вони здатні проконтролювати) добровільно співпрацюють між собою з питань, що становлять спільний інтерес. Масштаби і характер цієї співпраці залежать від його учасників.

Наднаціональність, передбачає таку взаємодію держав що інтегруються, за яку кожне з них окремо вже не може повністю контролювати інтеграційні процеси. Тобто, держави можуть порушувати власні інтереси на рахунок взаємної вигоди, що дозволяє скасовувати рішення наднаціональних органів.

Таким чином, мова не може йти про обмеження національного суверенітету. Але з іншого боку, де-факто малі за населенням країни ЄС інколи висловлюють негативне ставлення до існуючої політики прийняття політичних рішень, тому як кількість місць у Європарламенті пропорційна кількості населення країни, що латентно негативно впливає на прийняття політичних та економічних рішень та спричиняє занепокоєння.

Саме створення спільного ринку є важливою сходинкою до побудови єдиного економічного, правового та інформаційного простору, побудова спільного ринку – є важливим поштовхом до створення наступного етапу інтеграції – економічного союзу.

Головною вимогою економічного союзу є як інтеграція у сфері зовнішньоторговельної і виробничої діяльності, також гармонізація економічної політики та запровадження єдиної валюти, уніфікація законодавства та координація державної політики соціально економічного та екологічного розвитку, узгодження стратегії економічного розвитку. Також існує багато думок, щодо створення об'єднання найвищого етапу інтеграції – політичного союзу чи досягнення повної інтеграції може позитивно вплинути на розвиток країн-учасниць.

Варто зазначити, що враховуючи світовий досвід розвитку інтеграційних процесів свідчить про те, що міжнародні економічні угруповання країн можуть формуватися за двома основними напрямками процесу інтеграції – еволюційною (функціональною) та інституціональною:

Перший напрям – еволюційний, як процес інтеграції «знизу-догори». Зазначена модель пов'язана із ринковими процесами і розвитком традиційних міжнародних економічних зв'язків, які формуються на основі ринкової конкуренції, прикордонної співпраці та преференційної торгівлі. Ці зв'язки можуть підтримуватися або частково координуватися на державному рівні, водночас розробляються й реалізуються широкомасштабні двосторонні проекти поглиблення міжнародного економічного співробітництва. Наведеним вище шляхом розвивались інтеграційні процеси у Північній Америці, насамперед, між США та Канадою, а згодом НАФТА;

Другий напрям – інституціональний, або процес інтеграції «згоридонизу». Згідно із зазначеною моделлю – можуть об'єднуватися країни, які в силу певних політичних, соціально-економічних обставин, мають різні рівні економічного розвитку та не повністю відповідають критеріям інтеграційної сумісності, а саме в процесі подальшого регульованого або скоординованого

на наднаціональному рівні співробітництва інтегруються виходячи із політичної волі або економічної необхідності. Приклад існування схеми «згори-донизу» – це приєднання до складу ЄС переважно нових членів із Центральної та Східної Європи та країн з колишнього соціалістичного табору.

Заслуговує на увагу еволюція становлення інститутів з реалізації та координації європейської інтеграції задля заснування найуспішнішого на сучасному етапі інтеграційного об'єднання – Європейського союзу.

Першим етапом інтеграції Євросоюзу було заснування об'єднання у 1951 році шістьох країн – Бельгії, Франції, Федеративної Республіки Німеччини, Італії, Нідерландів та Люксембургу, з метою створення Європейської спільноти з вугілля та сталі (ЄСВС).

Метою країн-засновниць спільноти, на момент втілення даного плану в життя, було значне зменшення шансів повторення подібного конфлікту в Європі, шляхом об'єднання своїх економік, встановлення контролю над сировиною «війни» та сприяння політичного урегулювання (насамперед між Німеччиною та Францією). Відповідно до Паризького договору, початок діяльності ЄСВС припадає на 1952 рік; протягом наступних п'яти років, торгівля сталлю та вугіллям збільшилась на 129% серед країн-членів спільноти.

Результатом створення ЄСВС та наступним позитивним кроком стало підписання країнами-учасниками двох нових угод у Римі у 1957 році: за першою угодою свою діяльність розпочала – Європейська економічна спільнота (ЄЕС), мета котрої – створення спільної економічної політики та об'єднання окремих національних ринків у єдиний ринок товарів, послуг та капіталу; за другою угодою було засновано «Євроатом» – Європейську спільноту з атомної енергії, щоб забезпечити використання ядерної енергії у мирних цілях. Вищенаведені угоди йменуються як «Римські угоди», обидві набули чинності у 1958 році [254].

Незважаючи на успішні інтеграційні процеси на Півночі Західної

Європи та наявність важливого досвіду у реалізації регіональної політики, а саме встановленої британської та північноамериканської практики, а також нових політичних ініціатив у Франції та Італії з початку 1950-х років – регіональна політика у європейському середовищі, все ще залишалася в основному молодого політичною сферою. Крім того, питання було політично-чутливим, оскільки було пов'язане в цілому з відносинами між державною владою та приватним сектором у європейських країнах, а також із територіальною організацією держави. Отже, зрозуміло, що наявна незручність у наданні повноважень у цій сфері новоствореній європейській організації.

Натомість акцент був зроблений на необхідності координації регіональної політики на рівні регіонів у середині країн. Крім того, серед засновників Європейської економічної спільноти на початковому етапі європейської інтеграції вважалося, що інтеграція автоматично призведе до вирівнювання міжрегіональних диспропорцій, відповідно, і заходи регіональної політики вважалися другорядними [77].

Єдиним фінансовим інструментом, створеним для безпосереднього сприяння регіональному розвитку, був заснований у 1958 році Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), який мав серед своїх завдань надання кредитів, які б полегшували фінансування проєктів для розвитку менш розвинутих регіонів.

Регіональне питання було вирішено через низку положень, які мали не багато елементів для того, щоби вирішення регіональних проблем можна було назвати погодженим наднаціональним підходом до регіональної політики. На додаток до епізодичних посилань на тему в різних статтях Договору, Європейський інвестиційний банк був розроблений як міждержавний орган, що належить і керується державами-членами. Отже, до 1970-х років на рівні ЄС було зроблено дуже скромні зусилля для виправлення територіальних дисбалансів.

Таким чином, регіональна політика не була невідомою на початку ЄС.

Було прийнято рішення не призначати Європейській комісії пряму, інтервенційну роль, натомість надаючи перевагу організації, що контролюється національними урядами (Європейський інвестиційний банк).

З 1967 року спільноти ЄСВС, ЄЕС та «Євроатом» почали разом називатися Європейською спільнотою (ЄС).

Нафтовий шок 1973 року та перше розширення Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) до Великобританії, Ірландії та Данії посилили необхідність підтримки регіонального розвитку, оскільки збільшився регіональний дисбаланс між країнами, особливо між Ірландією, Великобританією з одного боку та Люксембургом – з іншого. Усе ще відставання демонструвала Італія.

У 1973 році відбулося перше приєднання нових членів до ЄС зі вступом Великобританії, Данії та Ірландії. Наступною приєдналася у 1981 році Греція, а у 1986 році новими членами стали Іспанія та Португалія.

До приєднання Великобританії та Ірландії у 1973 році, тільки Італія була дійсно зацікавлена в проведенні спільної регіональної політики ЄС, зважаючи на низький рівень розвитку півдня країни. Кількість країн-членів, які мають великий інтерес до наднаціональної регіональної політики, знову збільшилася у 1980-х роках зі вступом менш економічно розвинених країн Південної Європи [77, с. 17].

Першим елементом регіональної політики ЄС був Європейський соціальний фонд (ЄСФ), який мав на меті підвищити працездатність і мобільність працівників у межах Європи [222]. Європейський соціальний фонд було започатковано у 1957 році під час прийняття Римського договору. ЄСФ почав свою роботу у 1960 році як інструмент, покликаний протидіяти націоналістичному протекціонізму окремих держав [222, с. 25].

Загалом, ЄСФ був орієнтований на Південну Італію. Європейське товариство вугілля та сталі, яке ще була частиною Європейського співтовариства, також пропонувало пільгові кредити регіонам, які постраждали від реструктуризації гірничодобувного сектору, а Європейський

інвестиційний банк (ЄІБ) надавав кредити для конкретних регіональних проектів. У кожному випадку кошти, які використовувалися для регіонального розвитку, були обмежені та виплачувалися без чіткого визначення стратегічний фокус [311].

У 1975 році був створений Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР), який був включений у первинний закон Співтовариства – Римський договір. Загальний погоджений бюджет Фонду складав 1,3 мільярди європейських розрахункових одиниць за трирічний період (1975-1978 рр.), що становило орієнтовно 5% бюджету Співтовариства.

Кошти були виділені на національному рівні, згідно з індивідуально підібраними квотами для кожної країни. Відсотки для кожної країни були значною мірою розроблені на основі міждержавних угод, пов'язаних із бюджетними балансами держав, і, у такий спосіб, не мали прямого, чіткого зв'язку з потребами регіонального розвитку всієї Спільноти. Географічна направленість вкладень фонду визначалася на підставі внутрішньої регіональної політики держав-членів, а фінансування проектів проходило через національні уряди, виключаючи істотну роль Єврокомісії.

ЄФРР в основному перераховував кошти з більш багатих до бідних держав-членів і на практиці не був регіональним. Приблизно 85% коштів було витрачено на інфраструктурні проекти, що не мали економічного обґрунтування, з обмеженим додатковим впливом, оскільки здебільшого країн-членів використовували їх для зменшення витрат на проекти, які вже були заплановані [306, с. 44].

Підсумовуючи, регіональна політика Співтовариства та її динаміка прийняття рішень на даному етапі були яскравим прикладом інтерговернменталізму, коли уряди держав-членів домінували над усіма аспектами процесу регіональної політики [265, с. 3].

У 1984-1985 роках відбувся черговий етап реформи ЄФРР, який посилював регіональну політику Співтовариства і забезпечував більш тісну

координацію з іншими політиками Співтовариства, а також дії національних органів влади. Зрештою, позиція ЄФРР значно посилилася [257, с. 82].

Загалом, тенденції розвитку регіональної політики першої половини 1980-х були чіткими. З контрольованої державою-членом моделі, де роль Комісії була фактично обмежена підписантом, політика перейшла до зміненої моделі, яка передбачає більш тісні відносини між обома рівнями і стала більш ґрунтовною на цілях, пріоритетах та експериментах Співтовариства. Такі регуляторні реформи заклали підґрунтя для тих принципів, які були покладені в основу знакових реформ 1988 року [312].

Утворення спільного ринку припадає на підписання Єдиного європейського акту, положення якого внесли корективи до угоди ЄС від 1987 року, з метою сприяння створення єдиного ринку, результатом якого стало вільне переміщення товарів, капіталу, послуг та населення («чотирьох свобод») в рамках ЄС.

Саме на цій історичній основі Європейська Комісія почала говорити про «нову еру» регіональної політики Співтовариства, маючи на увазі одну сміливу мету: перетворити її з міждержавного бюджетного механізму трансферу коштів на інструмент справжнього регіонального розвитку; забезпечити ефективне розв'язання проблем, з якими стикаються регіони Співтовариства.

Важливим чинником для реформи регіональної політики ЄС було розширення Співтовариства. Приєднання Іспанії та Португалії, які були набагато біднішими за інших членів Спільноти, посилювало регіональні диспропорції у Європі. Занепокоєні конкурентною загрозою для внутрішнього ринку для своїх економік, які вже зазнали серйозних проблем у розвитку, обидві країни мали привід вимагати оновленої політики регіонального розвитку й були ключовими учасниками зміни інтересів Співтовариства на користь згуртованості.

Отже, в 1988 році Європейська Рада в Брюсселі прийняла рішення про прийняття першого регламенту про інтеграцію структурних фондів під

егідою Політики зближення (Cohesion Policy). Реформа запровадила основні принципи, що застосовуються й до сьогодні. Це, зокрема, зосередження уваги на найбільш бідніших та найвіддаленіших регіонах, багаторічне програмування, стратегічну спрямованість інвестицій та залучення регіональних та місцевих партнерів.

Із запровадженням багаторічного програмування, процес планування «Політики зближення ЄС» стає тісно пов'язаний з періодами планування бюджету ЄС. Наразі можна виділити п'ять таких періодів планування [272, с. 141]:

- 1) 1989-1993;
- 2) 1994-1999;
- 3) 2000-2006;
- 4) 2007-2013;
- 5) 2014-2020 роки.

Кожен із зазначених періодів мав свої характерні риси в плані планування, постановці цілей і формуванні рамки реалізації. На етапі 1989-1993 років відбулася інтеграція структурних фондів до п'яти спільних цілей:

- 1) сприяння розвитку та структурного пристосування регіонів, розвиток яких відстає;
- 2) перетворення регіонів, серйозно постраждалих від промислового спаду;
- 3) боротьба з довгостроковим безробіттям молодих людей;
- 4) прискорення адаптації сільськогосподарських структур;
- 5) сприяння розвитку сільських територій.

Правила адміністрування були більшою мірою стандартизовані, ніж раніше, хоча все ще залишаються значною мірою різноманітними, у порівнянні з поточним рівнем гармонізації. Управління фондами було децентралізовано – програми виконувалися не службами Комісії, а адміністраціями держав-членів [261, с. 15].

Згідно із зазначеними п'ятирічними планами, бюджет Структурних

фондів для бідних країн поступово подвоїться в реальному вимірі до 60 млрд ЕКЮ. До кінця плану регіональні фонди становитимуть майже 30% загального бюджету і приблизно 0,3% ВВП ЄС.

1 листопада 1993 року набуває чинності Договір про створення Європейського Союзу (більш відомого, як Маастрихтський договір), на основі котрого було засновано сучасний Європейський Союз. Європейський Союз став важливим кроком на шляху становлення як економічної інтеграції, так і плідної політичної співпраці. Маастрихтський договір містить положення, які посприяли створенню єврозони, в межах якої країни-члени використовують одну валюту, мають єдиний центральний банк – Європейський центральний банк (ЄЦБ) та єдину грошово-кредитну політику (зауважимо, що єдина фіскальна політика не встановлюється, а країни-члени зберігають контроль над власними витратами та оподаткуванням, котрі за певних умов, спрямовано на підтримку бюджетної дисципліни) [254].

Закінчення холодної війни та переговори щодо Маастрихтського договору призвели до того, що членський склад ЄС продовжив своє розширення, а також за період 1994-1999 роки – збільшив фінансування загального бюджету на 50%, до 0,46% ВВП ЄС. У 1995 році приєдналися Фінляндія, Австрія та Швеція.

Держави-учасниці мали дотримуватись чітких Маастрихтських критеріїв, які були обов'язковими до виконання при переході держав на євро та першим кроком до зближення економік, основні з них [23]:

- темпи інфляції не повинні бути більшими ніж на 1,5 відсоткових пункти середнього аналогічного показника у трьох країнах з найменшим ростом цін;
- державний бюджет має зводитися з позитивним або нульовим сальдо.

При цьому дефіцит не має перевищувати 3% ВВП;

- державний борг не має перевищувати 60% ВВП
- валюту прив'язують до євро в рамках системи МОК-2 протягом двох років.

Маастрихтський договір також створив ще два інструменти зближення:

1) Фонд зближення чотирьох найбідніших країн – Греції, Ірландії, Португалії та Іспанії;

2) Європейського інвестиційного фонду для бідних регіонів.

Фонд зближення має за мету допомагати бідним країнам стабілізувати свої економіки, щоби вони мали можливість претендувати на економічний та валютний союз. Крім того, був створений новий Комітет регіонів, що дозволить регіонам Європи мати безпосереднє представництво в Брюсселі. Розповсюдження коштів вимагало реорганізації, і Союз розділив їх на дві групи. Найбільша частка припадала на структурні фонди, які включали Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР) – 50% загальних структурних фондів, Європейський соціальний фонд – 30%, сільське господарство – 17% та рибальство – 3%. Структурні фонди були грантами та становили 170 млрд ЕКЮ за період 1994-1999 роки або приблизно третину загальних витрат Співтовариства. Союз також виділив 15,5 млрд євро для чотирьох бідних країн Фонду зближення для отримання грантів для проектів протягом семирічного періоду [306, с. 45].

Відбулися суттєві зміни в політиці зближення. Інвестиції в політику зближення розглядали низку нових сфер політики – транс'європейські мережі, промислова політика, захист споживачів, освіта та професійне навчання, молодь, культура, а попередні залишалися в силі. По-друге, Фонд зближення був запроваджений як інструмент для надання допомоги найменш розвиненим державам-членам у реалізації вимог, дозволяючи їм відповідати вимогам Маастрихтських критеріїв. За період 1994-1999 рр. Структурні фонди становили 154,5 млрд ЕКЮ за цінами 1994 року. Це становило приблизно одну третину бюджету Співтовариства, яке поглинає всього 1,27% ВВП Співтовариства [230, с. 5].

Наступна реформа відбулася в 1999 році для покриття програмного періоду 2000-2006 років. З одного боку, реформи були розроблені й погоджені під час переговорів про розширення, хоча коли і скільки нових

держав-членів повинні були приєднатися, на той час було невизначеним. Економічний клімат також був суворим, відзначалося посилення занепокоєння з безробіттям, що було відображено в Амстердамському договорі 1997 року та сильному тиску до фіскальної консолідації в ЄС, частково пов'язаному з впровадженням євро. Ці складні економічні умови багато в чому пояснюють, чому, на відміну від попередніх реформ, частка коштів, виділених на політику зближення на період 2000-2006 років, залишалася стабільною. Угода була досягнута під час Берлінської Європейської Ради в березні 1999 року, виділивши 213 млрд євро на політику зближення, з яких 39,6 млрд євро було надано після вступу.

Кількість цілей політики зближення зменшилася з попередніх шести до трьох:

- сприяння розвитку та реструктуризації відсталих регіонів;
- підтримка регіонів зі структурними проблемами у сфері соціально-економічних перетворень;
- удосконалення політики у сфері освіти, професійної підготовки, працевлаштування.

Були створені нові інструменти для вступу до кандидатів із метою надання допомоги країнам-кандидатам у дотриманні вимог у сфері транспорту та навколишнього середовища. Бюджет структурних фондів збільшився до 38 млрд євро на рік, що становить майже 33% бюджету ЄС [278, с. 155].

Стратегії, розроблені державами-членами на період програмування на 2007-2013 роки, свідчать про те, що відбувається чітка зміна акценту на користь ключових пріоритетів Лісабонського договору. Згідно з положеннями про виділення коштів, держави-члени ЄС-15 зобов'язані інвестувати переважну частину своїх фінансових асигнувань, а саме 60% коштів для своїх регіонів конвергенції та 75% для їх регіонів регіональної конкурентоспроможності та зайнятості, у категоріях, які мають центральне

значення посилення інвестицій та створення нових робочих місць. Для країн-членів ЄС-12 цілі є добровільними, але всі нові держави-члени взяли участь у здійсненні цільового призначення, хоча й у різній мірі [226, с. 4].

В першу чергу, необхідно зазначити, що Європейський Союз, етапу 1993 року відповідно до Маастрихтського договору (рис. 4.1) – це консолідоване багатонаціональне утворення (не є юридичною особою), міжурядове об'єднання країн Європи, що через створення спільного ринку, економічного та валютного союзу, а також шляхом реалізації спільної політики та діяльності має на меті забезпечення безперервного економічного зростання, соціального розвитку і згуртованості країн-учасниць. Держави-члени Європейського Союзу створили спільні інституції, яким делегували частину своїх національних повноважень так, що рішення в певних сферах загальних інтересів можуть ухвалюватись демократичним шляхом на загальноєвропейському рівні [78].

По друге, слід усвідомити, що дефініції «європейська інтеграція» та «вступ до Європейського Союзу» не є тотожними, про що свідчать приклади наявності системних помилок європейської інтеграційної політики.

Так, наприклад, Греція вступила в Європейський Союз до того, як належним чином інтегрувалася в систему європейських (перш за все економічних) відносин. У результаті – глибока, на межі дефолту, криза в самій Греції і проблема для всього ЄС. Навпаки: не виникає сумніву, що Швейцарія стовідсотково інтегрована в Європейське Співтовариство, але вона не поспішає вступати в Європейський Союз [112].

Отже, актуальність осмислення і своєчасної корекції державної політики у сфері європейської інтеграції України в сучасних умовах постійно зростає.

Рис. 4.1. Структура Маастрихтської угоди [280, с.29].

Компаративний аналіз економічної структури Амстердамської угоди та Маастрихтської угоди (рис. 4.2) демонструє нам еволюцію економічної структури ЄС напередодні введення євро, фіксує зміни у політиці «загального ринку» — імплементацію Шенгенської угоди та досягнення «четвертої» свободи факторів виробництва — руху робочої сили. Однак цей процес не завершено й до сьогодні через існування деяких обмежень і відсутності алгоритму приєднання до Шенгенської угоди деяких країн Східної та Південної Європи.

Однак головна мета, яка ставилась перед Амстердамською угодою, - інституційні зміни, обумовлені подальшим розширенням ЄС, за рахунок країн Східної та Південної Європи (всього 12 країн) — не була досягнута. Через протиріччя серед країн-учасниць ЄС, кількість яких на той момент (1999 р. — рік набрання чинності Амстердамської угоди) складала 15,

виникла необхідність остаточного вирішення питання про розширення, що знайшло своє віддзеркалення у так званій Ніццькій угоді, яка була підписана у 2000 році.

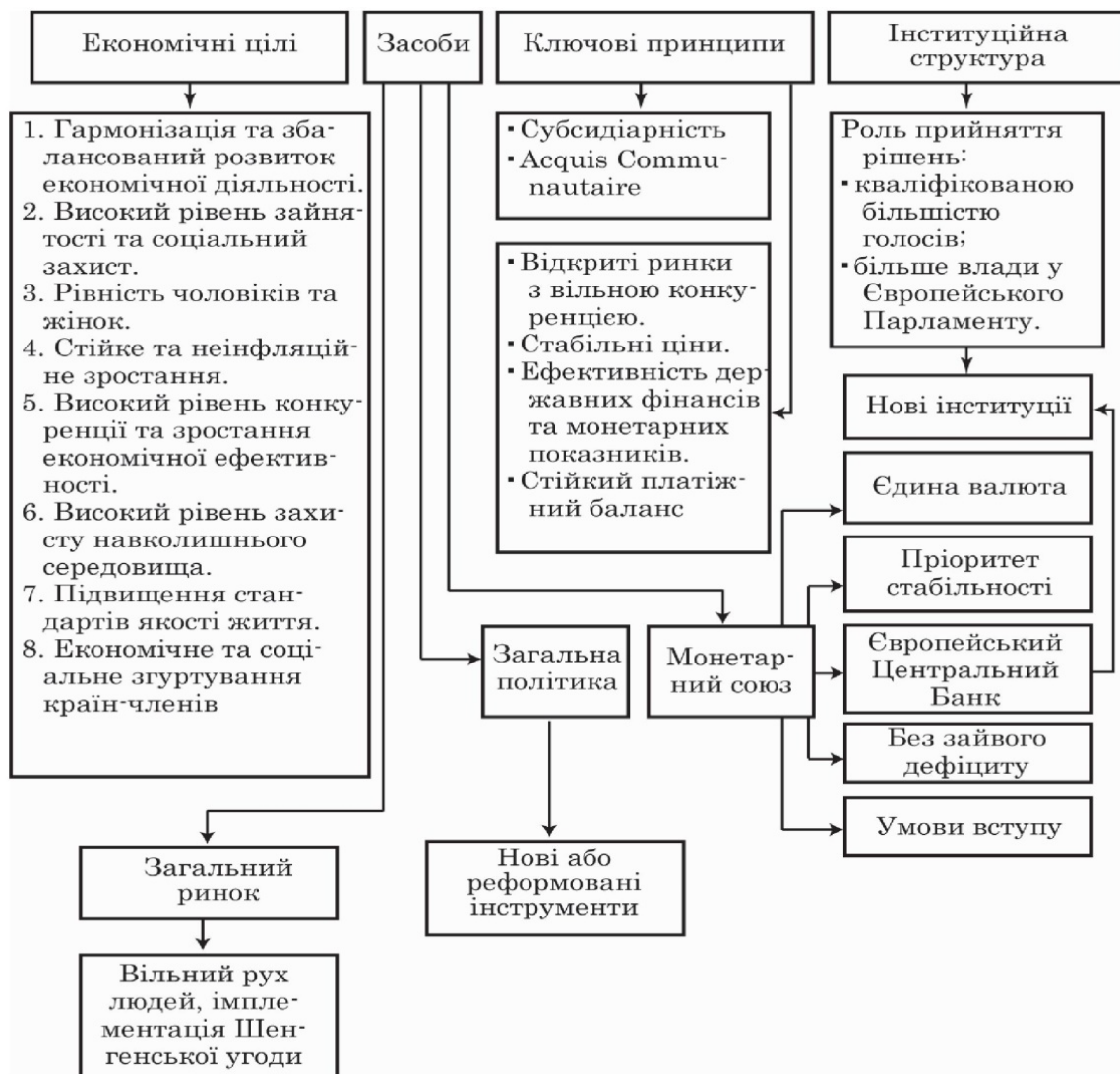

Рис. 4.2. Структура Амстердамської угоди [281, с.33].

Положення Ніццького договору були офіційно визнані такими яких цілком достатніми для потреб розширення ЄС. Після підписання договір підлягав процедури сертифікації як і в національних парламентах, так і в Європейському парламенті.

У рамках стратегії регіонального розвитку (2007-2013) ЄС передбачає участь у трьох програмах:

- конвергенція;

- регіональна конкурентоспроможність та зайнятість;
- Європейське територіальне співробітництво (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Еволюція цілей регіональної політики ЄС

1989-1993	1994-1999	2000-2006	2007-2013
1. Сприяння розвитку та структурному пристосуванню регіонів, розвиток яких відстає. 2. Перетворення регіонів, які серйозно постраждали від промислового спаду. 3. Боротьба з тривалим безробіттям. 4. Сприяння професійній інтеграції молоді. 5. Прискорення регулювання сільськогосподарського виробництва структур та сприяння розвитку сільських територій.	1. Допомога країнам-членам в інвестиційній сфері. 2. Впровадження політики освіти та професійної підготовки, молоді, культури. 3. Подальший розвиток цілей 1989-1993 років.	1. Сприяння розвитку та реструктуризації відсталих регіонів. 2. Підтримка регіонів зі структурними проблемами у сфері соціально-економічних перетворень. 3. Удосконалення політики у сфері освіти, професійної підготовки, працевлаштування.	1. Конвергенція 2. Європейське територіальне співробітництво. 3. Регіональна конкурентоспроможність та зайнятість.

Джерело: складено автором за матеріалами [273; 262; 308; 321; 279; 227; 290].

Стратегія передбачала фінансування проектів та ініціатив, спрямованих на поліпшення навичок працівників для запобігання безробіттю, особистого кар'єрного зростання, підвищення трудової мобільності, полегшення доступу до освітніх послуг та послуг із перекваліфікації для низькокваліфікованих та літніх працівників, допомагаючи вибрати майбутню професію; заохочення працівників та підприємців до використання схем безперервного навчання, створення та розвитку інноваційних підприємств; полегшення пошуку роботи для безробітних, жінок і мігрантів; забезпечення соціальної інтеграції неблагополучних людей та боротьби з дискримінацією на ринку праці;

розвиток людського капіталу; реформування системи освіти та розвиток мережі навчальних закладів [291].

Таблиця 4.2

Етапи становлення та розвитку проєкту «Європейський союз»

Етапи інтеграції	Назва об'єднання	Початок діяльності	Країни, що приєдналися	Договір
Преференційні угоди/ Зона вільної торгівлі	ЄСВС	23.07.1952	Бельгія, Федеративна Республіка Німеччина, Франція, Італія, Люксембург, Нідерланди	Паризький договір від 18 квітня 1951 року
Митний союз	ЄЕС та Євроатом	01.01.1958	Великобританія, Ірландія, Данія, Греція, Іспанія, Португалія.	Римські угоди 25 березня 1957 року
Спільний ринок	Європейська спільнота	1987		Єдиний Європейський Акт, 1986 року
Економічний союз	Європейський Союз	01.10.1993	Австрія, Фінляндія, Швеція, Чехія, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Польща, Словаччина, Словенія, Кіпр, Мальта, Болгарія, Румунія, Хорватія	Маастрихтська угода 7 лютого 1992 року
Валютний союз	Єврозона	01.01.1999	Австрія, Бельгія, Греція, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Португалія, Словаччина, Словенія, Фінляндія, Федеративна Республіка Німеччина,	

Джерело: складено автором за матеріалам [256; 230, с.212].

Загалом, процес конвергенції в Європі характеризується наздогананням найбідніших країн, а також зростаючою дивергенцією між регіонами країни. Фонди регіонального розвитку не перешкодили виникненню цієї моделі,

однак зупинили негативні тенденції. Це пояснюється тим, що еволюція регіональної політики ЄС супроводжувалася не структурними реформами, а лише невеликою зміною пріоритетів та розширенням власне цілей політики зближення, що не мало свого відображення в механізмах реалізації процесів інвестування.

Проаналізувавши еволюцію формування та реалізації проєкту «Європейський союз», можна виокремити основні важливі етапи розвитку (табл. 4.2.)

Розширення Центральної та Східної Європи стало особливо важливим пріоритетом, який розглядався у якості виконання історичного обов'язку, щодо подальшої інтеграції континенту мирними засобами, а також сприяння процвітання та стабільності усїєї Європи [256]. Колишні комуністичні країни – Чеська Республіка, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Польща, Словаччина та Словенія) приєдналися до ЄС у 2004 році, наступними були Кіпр та Мальта. У 2007 році Румунія та Болгарія стали новими членами. Хорватія приєдналась до складу ЄС 1 липня 2013 року.

Спільними орієнтирами для покращення економічного стану ЄС є стратегія – «Європа 2020», мета на період 2010–2020 років. Сутність, деталі, стратегічні цілі якої розглянемо в наступному підрозділі.

Структуру управління ЄС важко визначити, оскільки вона не відповідає жодній із традиційних форм національних інституційних структур, незалежно від унітарної чи федеральної, хоча вона найближча до останньої [305].

Як і більшість федеральних систем, інституційні структури ЄС демонструють як вертикальний розподіл повноважень між центральними і нижчими рівнями, так і горизонтальний розподіл повноважень між виконавчою, законодавчою та судовою владою. Однак в ЄС існує набагато менший вертикальний поділ, враховуючи більші незалежні повноваження країн-членів ЄС та їхній більший контроль над центральним апаратом управління; а також існує менш горизонтальний поділ між Радою Міністрів,

Європейським Парламентом, Комісією Європейського Союзу та Європейським Судом у ЄС.

В основі ЄС лежать держави-члени – 27 держав, які належать до Союзу, – та їхні громадяни. Унікальна особливість ЄС полягає в тому, що, хоча це все суверенні, незалежні держави, вони об'єднали частину свого суверенітету, щоб набути сили та вигоди від розміру. Об'єднання суверенітету означає, що держави-члени делегують деякі свої повноваження щодо прийняття рішень спільним створеним ними установам, щоб рішення щодо конкретних питань, що становлять спільний інтерес, могли прийматися демократично на європейському рівні. Таким чином, ЄС розташовується на проміжній стадії між повністю федеральною системою, яка знаходиться в США, і слабкою, міжурядовою системою співробітництва, що спостерігається в Організації Об'єднаних Націй.

Європейська Комісія, Європейський Парламент та Рада Європейського Союзу є трьома центральними законодавчими інститутами Європейського Союзу, які часто називають «інституційним трикутником» ЄС. Вони не єдині інститути, які відіграють роль у прийнятті рішень у ЄС, але вони є трьома найважливішими. Усі троє відіграють невід'ємну роль у законодавчому та прийнятті рішень ЄС, але по-різному [309].

Ключовою відмінністю основних інститутів ЄС (рис. 4.3) є те, що вони представляють інтереси суб'єктів різних рівнів. Європейська комісія є політично незалежною виконавчою структурою ЄС. Комісія відповідальна за підготовку пропозицій до нового європейського законодавства та реалізує рішення Європейського парламенту та Ради ЄС. У багатьох сферах вона є рушійною силою в інституційній системі ЄС: вона пропонує законодавство, політику та програми дій і відповідає за виконання рішень Європейського парламенту та Ради. Комісія також представляє Союз зовнішньому світу за винятком спільної зовнішньої політики та політики безпеки.

Комісія залишається політично відповідальною перед Парламентом, який має повноваження звільнити її, прийнявши заяву про недовіру. Комісія

відвідує всі засідання Парламенту, де вона повинна уточнювати та обґрунтовувати свою політику. Комісія також регулярно відповідає на письмові та усні запитання, які задають члени парламенту.

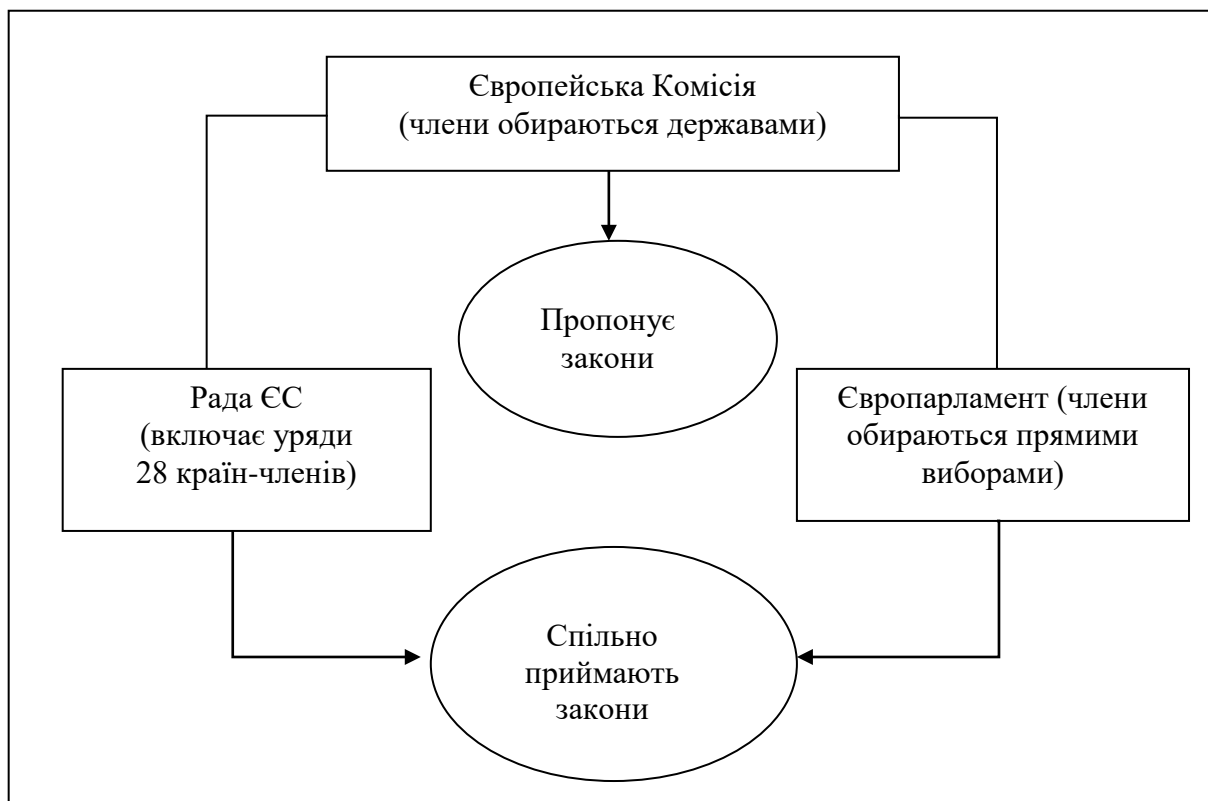

Рис. 4.3. Схема прийняття законодавчих рішень в ЄС.

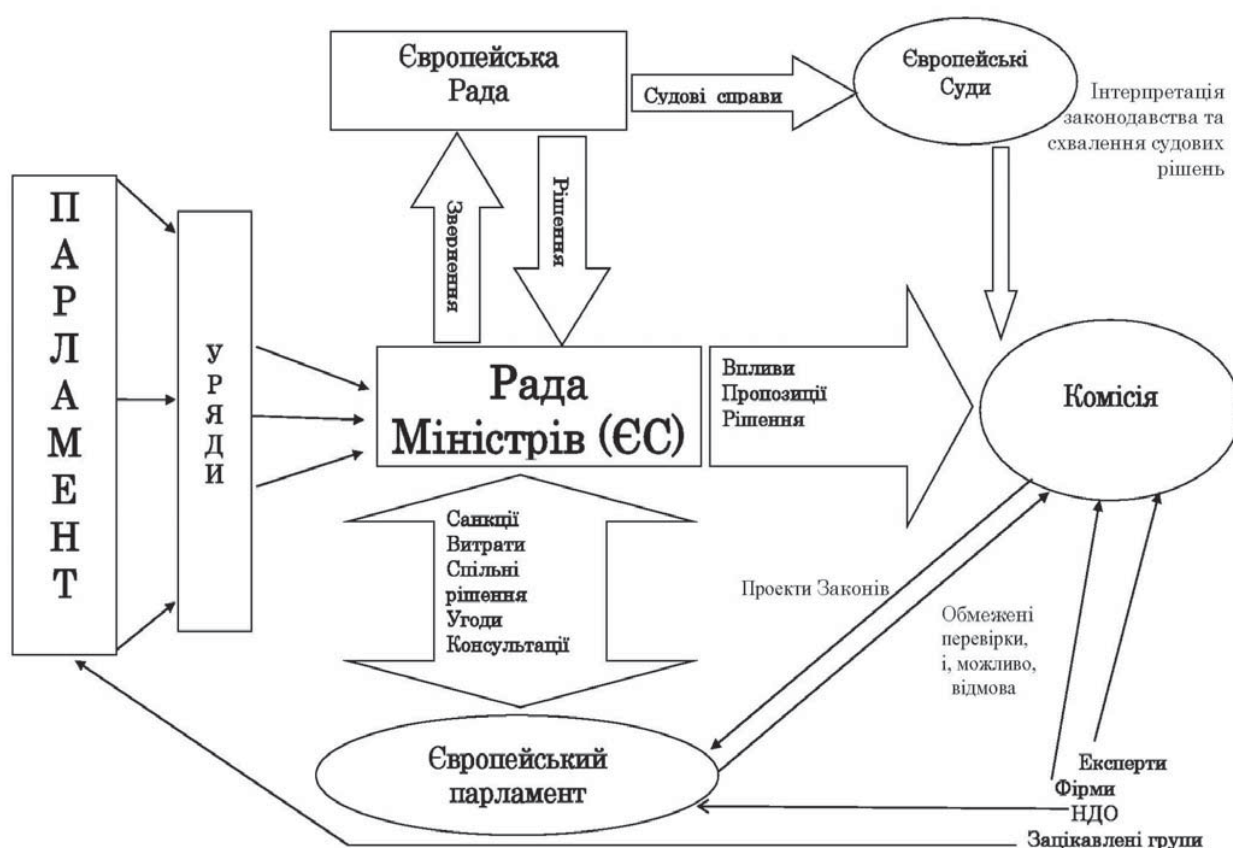
Джерело: складено автором за матеріалам [238].

Найпоширеніша процедура прийняття законодавства ЄС називається звичайною законодавчою процедурою. Закони, прийняті за допомогою цієї процедури, є спільними актами Ради та Парламенту. Звичайна законодавча процедура застосовується до більшості законодавства ЄС, що охоплює широкий спектр таких галузей, як права споживачів, захист навколишнього середовища та транспорт. У рамках процедури Комісія вносить пропозицію, яка повинна бути прийнята і Парламентом, і Радою.

Затвердження Парламентом потрібно для важливих політичних чи інституційних рішень, таких як акти соціального захисту, положення, що пов'язані з оподаткуванням, у сфері енергетики та гармонізації

оподаткування. Парламент також надає поштовх для прийняття нового законодавства, вивчаючи річну робочу програму Комісії, розглядаючи, які нові закони будуть доцільними, і просить Комісію висувати пропозиції.

На рисунку 4.4. представлена схема інституціональної структури Європейського союзу, на рисунку 4.5 наведено структуру Європейської ради. На сучасному етапі, до основних і допоміжних інституцій Євросоюзу, які забезпечують його функціонування належать: Європейська рада; Європейський парламент; Рада ЄС (Рада міністрів); Європейська Комісія;

Європейський суд, Загальний суд, Суд Аудиторів; допоміжні органи, зокрема Європейський економічний і соціальний комітет, Комітет з питань регіонів, Європейський інвестиційний банк, агентство Європейського Союзу.

Рис. 4.4. Загальна схема інституціональної структури ЄС [2, с.61].

Рада є важливим органом, який приймає рішення в ЄС. Його робота проводиться на засіданнях Ради, в яких бере участь один міністр кожного з

національних урядів ЄС. Мета цих зустрічей: обговорити, узгодити, внести зміни та, нарешті, прийняти законодавство; координувати політику держав-членів; або визначити зовнішню політику ЄС.

Європейська рада об'єднує провідних політичних лідерів ЄС, тобто прем'єр-міністрів та президентів. Вони збираються щонайменше чотири рази на рік, щоб визначити загальний політичний напрям та пріоритети ЄС. Президент Ради, Комісії та представник Союзу із закордонних справ та політики безпеки також бере участь у роботі Європейської Ради.

Європейська рада, як зустріч на вищому рівні на чолі держав чи урядів усіх держав-членів ЄС, представляє найвищий рівень політичного співробітництва між державами-членами. На своїх засіданнях лідери приймають консенсус щодо загального напрямку та пріоритетів Союзу та надають необхідний поштовх для його розвитку [304].

Рис. 4.5. Загальна схема інституціональної структури ЄС [32, с.68]

Комітет регіонів (КР) – дорадчий орган, що складається з представників регіональних та місцевих органів влади Європи. Він надає

регіонам Європи слово в розробці політики ЄС і перевіряє, чи дотримуються регіональні та місцеві ідентичності, компетенції та потреби. Рада та Комісія повинні консультиватися з КР з питань, що стосуються місцевих та регіональних органів влади, таких як регіональна політика, навколишнє середовище, освіта та транспорт.

Оскільки приблизно три чверті законодавства ЄС виконуються на місцевому або регіональному рівнях, є сенс, щоб представники місцевих та регіональних регіонів мали можливість сказати свою думку при розробці нових законів ЄС. Залучаючи обраних місцевих представників, які, можливо, є найближчими до громадян Європи та їхніх проблем, КР є силою для більш демократичного та відповідального ЄС.

Комісія та Європейський Парламент зобов'язані консультиватися з КР щодо законодавчих пропозицій у сферах політики, які безпосередньо стосуються місцевих та регіональних органів влади, наприклад, цивільного захисту, зміни клімату та енергетики. Після того, як КР отримує законодавчу пропозицію, члени обговорюють її на пленарному засіданні, приймають її більшістю голосів і виносять висновок. Важливо, що Комісія та Парламент не зобов'язані дотримуватися порад КР, але вони зобов'язані проконсультиватися з нею. Якщо відповідні обов'язкові консультації в законодавчому процесі були проігноровані, КР має право подати позови до Суду. КР також може за власною ініціативою запропонувати висновки щодо актуальних питань [310].

Європейський економічний та соціальний комітет (ЄЕСК) є дорадчим органом Європейського Союзу. Це унікальний форум для консультацій, діалогу та консенсусу між представниками всіх різних секторів «організованого громадянського суспільства», включаючи роботодавців, профспілки та групи, такі як професійні та громадські об'єднання, молодіжні організації, жіночі групи, споживачі, екологічні кампанії та набагато більше. Члени Комітету не зобов'язані будь-якими обов'язковими інструкціями та працюють в інтересах Союзу. Таким чином, ЄЕСК виступає мостом між

інституціями ЄС та громадянами ЄС, сприяючи більш активному, більш включеному та, таким чином, більш демократичному суспільству в Європейському Союзі [241].

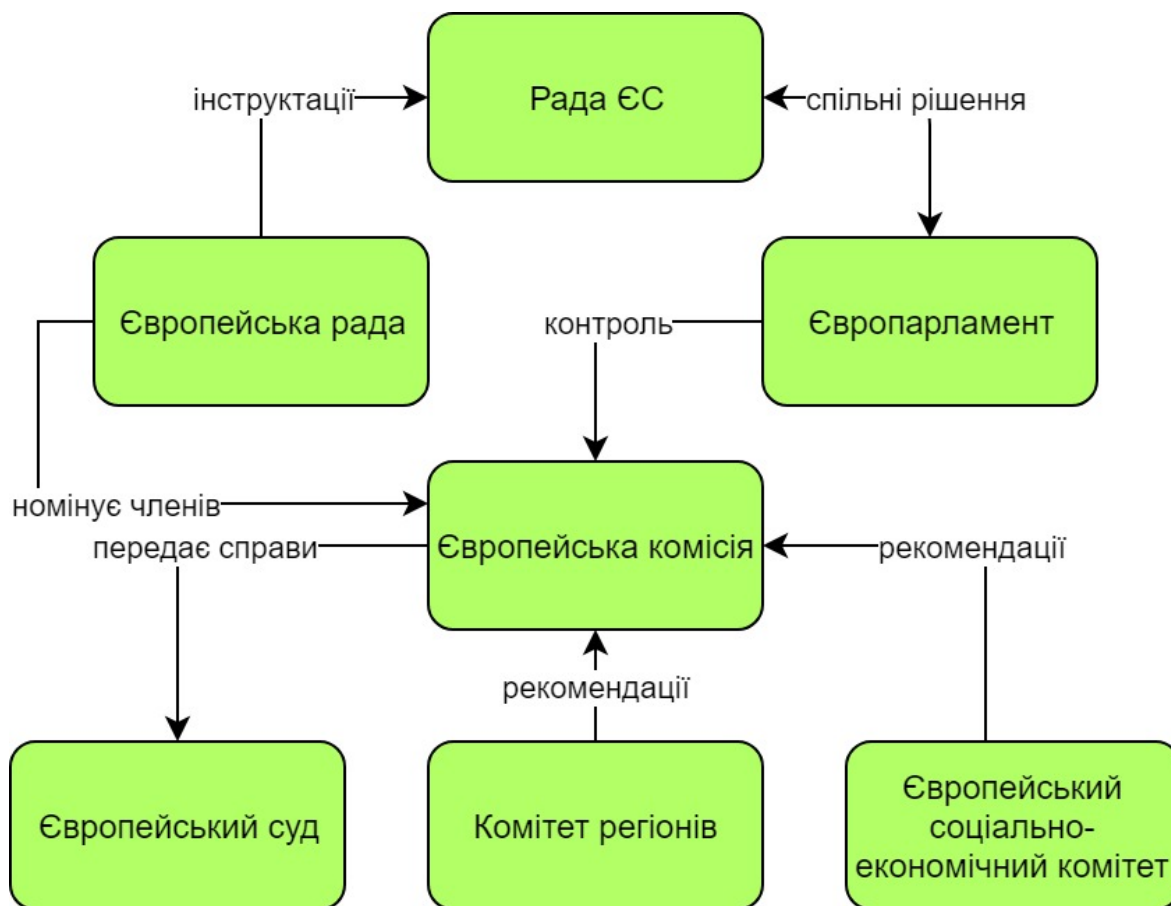

Рис. 4.6. Загальна схема взаємодії інституцій ЄС [239].

Всі європейські установи тісно взаємодіють між собою. У сьогоднішньому політичному дискурсі демократію часто розуміють як прийняття мажоритарних рішень. Такий погляд на демократію є проблематичним, бо, як показує історія, більшість також може бути тиранічним. Тому мажоритарне правління потрібно обмежувати поділом влади, стримуванням і протипагою, конституційними гарантіями.

Протягом багатьох років країни-члени ЄС передали візантійській бюрократії в Брюсселі велику кількість політичних напрямів, або

«компетенцій». Деякі відступили повністю, і в цьому випадку обрані державні службовці на національному рівні не мають іншого вибору, окрім як реалізувати рішення, прийняті в Брюсселі. Деякі відступили частково, і в цьому випадку обрані державні службовці на національному рівні обмежені у своїх можливостях впливати на рішення, прийняті в Брюсселі. В обох випадках спроможність виборців здійснювати зміни політики через своїх обраних представників та нести відповідальність за вільних і чесних виборів втрачає сенс.

Проблема демократичного дефіциту ускладнюється двома незручними фактами. По-перше, національна держава залишається основним складовим елементом міжнародних відносин, у тому числі європейських. Національна ідентичність європейських держав розвивалася окремо і часто конкурувала між собою протягом сотень, а іноді й тисяч, років.

По-друге, загальноєвропейських демонстрацій не існує. Для переважної більшості європейських народів бути «європейцем» залишається географічною, а не політичною. Таким чином, хоча європейські мандрівники до Сполучених Штатів можуть сказати, що вони з Європи, в Європі вони майже завжди називають себе з Британії, Франції, Німеччини чи будь-якої країни, з якої вони. Це, мабуть, і надалі, тому що особистість більшості людей формується не прихильністю до абстрактних принципів, таких як свобода, рівність та братство, а культурними, релігійними, історичними та мовними зв'язками [240].

Протягом багатьох років також існують питання щодо того, чи поглиблення ЄС (тобто подальша інтеграція) сумісне з розширенням ЄС (тобто включенням нових членів). У 1990-х та 2000-х роках ЄС доклав декількох зусиль для реформування своїх інститутів, спрощення часто громіздких процесів прийняття рішень з метою більш ефективного функціонування в контексті розширення. Ці зусилля завершилися набуттям чинності Лісабонським договором у 2009 році (який також прагнув посилити глобальну роль ЄС та збільшити демократичну відповідальність в ЄС). Тим

не менш, критики стверджують, що процеси прийняття рішень в ЄС залишаються надзвичайно складними, не мають прозорості, і все ще надто повільні та кволі. Інші зазначають, що розбіжності в поглядах неминучі серед багатьох країн і що, таким чином, рішення вимагають часу в тому, що залишається в основному заснованим на консенсусі інститутом.

Європейський союз є багатограним політичним утворення, де максимально позитивно представлені інтереси країн-учасниць на всіх рівнях взаємодії. З одного боку, така система виглядає бюрократичною й громостскою, але з іншого боку, якою вона має бути щоб враховувати інтереси соціально-економічні, внутрішньо- та зовнішньополітичні, науково-технічні тощо, країн-членів Євросоюзу. Інституційна структура дозволяю приймати рішення та проводити планування стратегічної діяльності інтеграційного об'єднання на далеку перспективу використовуючи п'ятирічні періоди. Що було б складно реалізовувати без добре організованої координації роботи інституцій Євросоюзу.

4.3. Шляхи удсконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції

Концептуальні засади державної стратегії щодо європейської інтеграції України – це узагальнююча концепція дій країни на довготривалий період (за відповідними етапами), певна модель реалізації місії та досягнення довгострокових цілей, яка визначає перспективу її розвитку, основні напрями та пріоритети діяльності в євроінтеграційній сфері. Така узагальнююча євроінтеграційна концепція України знаходить відображення у відповідних державних документах, законах та підзаконних нормативно-правових актах, а в межах державної стратегії розробляються і реалізуються стратегії розвитку різних сфер, галузей та секторів економіки та суспільного життя у відповідності до існуючих вимог, правил та положень євроінтеграційних

рамкових документів.

Сучасна стратегія української держави відносить до основних напрямів і пріоритетів діяльність, спрямовану на європейську інтеграцію України, яка реалізується в протягом певного періоду та відповідної етапності проходження.

У загальному вигляді, Євроінтеграційну стратегію України можна охарактеризувати такими основними ознаками:

- загальний план набуття Україною членства в ЄС не має чіткого й деталізованого порядку дій, а містить поетапний перелік засобів і способів досягнення кінцевої мети;

- довгостроковий план не визначений конкретно у часі та орієнтований на майбутнє;

- послідовний план здійснюється у кілька етапів, поступово, причому кожний наступний етап закономірно впливає з попереднього і є його логічним продовженням;

- не має єдиного матеріального вираження, тобто виступає абстрактною сукупністю правових актів, різних за змістом і часом створення, які безпосередньо або опосередковано пов'язані з набуттям Україною членства в ЄС;

- визначає вектори руху, першочергові пріоритети та індикатори належних умов становлення та розвитку України, тобто стратегія окреслює головний напрям дій, містить перелік необхідних дій, серед яких є головні та другорядні;

- супроводжується постійним аналізом і моніторингом. Контроль за втіленням у життя стратегії є запорукою її успіху, саме тому стратегія має перебувати в центрі уваги правників, науковців і громадськості. Особливе значення має можливість «прогнозування та запобігання критичним ситуаціям», оскільки вони є неминучими й можуть поставити під загрозу досягнення кінцевої мети;

- може зазнавати адекватних коригувань, тобто в процесі реалізації

може змінюватись відповідно до викликів сучасності. Гнучкість стратегії та її адаптація до сьогодення повинні базуватись на первинних цілях і принципах стратегії;

– метою є набуття Україною членства в ЄС.

Так, Кривоногова А.В. процес розвитку стратегічних відносин між Україною та Європейським Союзом умовно поділила на три етапи:

Перший етап бере свій початок з 1991 року, тобто з моменту прийняття Акту проголошення незалежності та визнання України партнером у міжнародних відносинах Європейським Союзом. Проте, стартом відносин між незалежною Україною та Європейським Союзом вчений вважає 1992 р., коли була проведена зустріч між Президентом України і Головою Комісії Європейських Співтовариств.

Цей період характеризується обранням Україною європейського шляху розвитку, налагодженням відносин з ЄС, тобто фактично закладанням фундаменту для подальших дій щодо української євроінтеграції. За цей час Україна підписала Угоду про партнерство та співробітництво з державами-членами ЄС (червень, 1994 р.), вступила до Ради Європи (1995 р.), затвердила план дій в рамках Європейської політики сусідства, підняла питання щодо надання Україні статусу країни з ринковою економікою, стосовно безвізового режиму з ЄС та спільної розбудови кордону Україна – ЄС [86].

11 червня 1998 року з метою консолідації зусиль органів державної влади України з питань євроінтеграції, щодо створення передумов необхідних для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі, Указом Президента України було затверджено Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу [173].

У Стратегії зазначено, що: «національні інтереси України потребують утвердження України як впливової європейської держави, повноправного члена ЄС, у зв'язку з чим необхідно чітко та всебічно визначити зовнішньополітичну стратегію щодо інтеграції України до європейського політичного, економічного та правового простору».

Серед основних завдань компетентним органам державної влади України з питань європейської інтеграції у вказаній Стратегії було визначено такі:

1) адаптація законодавства України до законодавства ЄС та забезпечення прав людини шляхом приведення у відповідність національного законодавства України із сучасною європейською системою права. Важливою складовою процесу є реформування правової системи України на умовах та стандартах, які встановлюються у конвенціях Ради Європи. Процес адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу має сприяти розвитку політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічному розвитку держави у рамках ЄС і поступовому підвищенню добробуту громадян, приведенню його до рівня, що склався у державах – членах Європейського Союзу;

2) економічна інтеграція та розвиток торговельних відносин між Україною і Європейським Союзом шляхом лібералізації та синхронізованому відкритті ринків ЄС та України; взаємному збалансуванні торгівлі; наданні на засадах взаємності режиму сприяння інвестиціям з ЄС в Україну та українським експортерам на ринках ЄС; запровадженні спільного правового поля і єдиних стандартів у сфері конкуренції та державної підтримки виробників; ліквідації обмежень розвитку конкуренції та обмеження застосування засобів протекціонізму; упровадження зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом, як важливої складовою економічної інтеграції та розвитку торгівлі між Україною і ЄС; формування основних економічних передумов для набуття Україною повноправного членства у ЄС;

3) інтеграція України до ЄС у контексті загальноєвропейської безпеки шляхом визнання Європейським Союзом важливої ролі України у формуванні новітньої архітектури загальноєвропейської безпеки у третьому тисячолітті. Стратегічно важливим є той факт, що Європейській Союз прагне спільно з Україною розширити співпрацю та взаємодію у галузі безпеки і

оборони, що має стати для нашої держави гарантією національної безпеки. Принцип неподільності європейської безпеки однаково важливий як для України, так і для ЄС та його повноправних та асоційованих держав-членів;

4) політична консолідація та зміцнення демократії шляхом неухильного поглиблення політичного діалогу і поліпшення загальної атмосфери політико-дипломатичних відносин між Україною та ЄС. Вона спрямована на гарантування політичної стабільності в Україні і на всьому Європейському континенті; забезпечення мирного розвитку та плідного співробітництва всіх європейських націй; зміцнення демократичних засад в українському суспільстві [173].

Затвердження Стратегії інтеграції України до ЄС позитивно вплинуло на розвиток відносин, адже передбачалося створення певних передумов для набуття Україною статусу члена Європейського Союзу.

Другий етап, на думку Кривоногової А.В., бере свій початок з моменту затвердження Програми інтеграції України до ЄС (вересень, 2000 рік). Програмою були визначені короткострокові (2000-2001 роки), середньострокові (2002-2003 роки) та довгострокові (2004-2007 роки) завдання інтеграції України до ЄС.

Серед пріоритетних завдань виокремлювались такі: гармонізація законодавства відповідно до норм ЄС; набуття членства у Світовій організації торгівлі (СОТ); проведення переговорів щодо зони вільної торгівлі з ЄС; укладання угод про вільну торгівлю з державами ЄС та ін. Даний період відіграв важливу роль у розвитку відносин між Україною та ЄС, адже він характеризується активними діями України щодо набуття членства: було запроваджено інститут Уповноваженого України з питань європейської інтеграції, утворено Державну раду з питань європейської і євроатлантичної інтеграції, затверджено план дій Україна – ЄС (Брюссель, 2005 р.); покладено початок створенню засадничої бази для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі, реалізації заходів у рамках Плану дій «Україна – ЄС», адаптації у взаємодії з Верховною Радою

законодавства України до законодавства ЄС, підготовки висококваліфікованих кадрів для роботи на євроінтеграційному напрямі; Україна почала брати участь у заходах в рамках «Програми партнерство заради миру» та Ради євроатлантичного партнерства. І, як результат, на Київському саміті Україна – ЄС (вересень, 2007 р.) сторонами було відзначено великий прогрес, досягнутий у виконанні Плану дій Україна – ЄС, а також було підтримано наміри України щодо отримання статусу спостерігача в рамках Договору про Енергетичне Співтовариство.

Отже, в рамках другого етапу відбулися переговори щодо створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, набули чинності угоди про спрощене оформлення віз, Україна приєдналася до СОТ, а також були створені умови для інтеграції ринку України у Спільний ринок ЄС.

На закінчення другого етапу розвитку відносин між Україною та Європейським Союзом вплинули дві події: по-перше, це парафування Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (30 березня 2012 р.) та рішення Кабінету Міністрів про призупинення процесу підготовки до підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (21 листопада 2013 р.), що стало приводом до масових протестів, мітингів, демонстрацій, які в подальшому призвели до загострення політичного стану в державі та зміни влади [86; 163].

Початком третього етапу стало 22 лютого 2014 року – вступ у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо європейської інтеграції України». Також відбулася ратифікація Угоди про асоціацію між ЄС та Україною та було прийнято Розпорядження «Про схвалення рекомендації Ради асоціації між Україною та ЄС про імплементацію Порядку денного асоціації між Україною та ЄС» (№207) [86].

У 1994 році Україна стала першою Республікою колишнього СРСР що підписала з Європейським Союзом Угоду про Партнерство і співробітництво (УПС). Пізніше аналогічні угоди Євросоюз підписав з усіма державами СНД, тоді як більшість країн Східної Європи відразу стали його асоційованими членами.

УПС передбачала для України чималі економічні вигоди, у зазначеному документі ЄС брав на себе зобов'язання сприяти розвитку двосторонньої торгівлі інвестування. Але реальний процес у відносинах Україна-ЄС після підписання УПС так і не настав. Цей документ набув чинності лише 1 вересня 1998 року, коли для ЄС значимість торгівельних відносин з Україною відійшла на другий план.

Дотримуючись міжурядового підходу та бачення інтеграційних процесів, згідно з градацією Пікуля Т.О. в історії розвитку взаємовідносин держави Україна та Європейського Союзу, він виділив такі основні етапи:

Перший етап розпочався з того часу, коли Президент України своїм Указом від 11 червня 1998 року схвалив «Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу» [173], яка визначала інтеграцію до ЄС стратегічним завданням через забезпечення входження України у європейський політичний, економічний і правовий простір та створення передумов для набуття Україною членства у Європейському Союзі.

В подальшому в затвердженому документі «Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 років» було задекларовано, що Україна увійде до складу Європейського Союзу в 2011 році [129].

Слід зазначити, що підтримка європейського вектору інтеграції стала домінувати в українському суспільстві саме з кінця 2011 року. Тоді відбулася зміна співвідношення між прихильниками ЄС, Митного союзу та неприєднанням до жодного з них на користь прибічників європейської інтеграції. Характерно, що збільшення підтримки членства у ЄС почалося у той період, коли відбувалося згортання євроінтеграційного курсу: відносини між Україною та ЄС увійшли в період політичної стагнації і кризи, а декларації про пріоритетність європейського напрямку та офіційне закріплення цієї ідеї у Законі України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» (2010 р.) супроводжувалися монополізацією влади в Україні та посиленням авторитарних тенденцій [65].

Другий етап європейської інтеграції України, зазначає автор, розпочався наприкінці 2013 року, коли відмову влади підписувати Угоду про асоціацію у м. Вільнюсі, можна вважати спусковим гачком, який спричинив зміни у громадській думці щодо євроінтеграційних орієнтирів населення України.

Третій етап – наразі набуває в Україні якісно нового змісту: з декларативного зовнішньополітичного курсу, поступово перетворюється на комплексну внутрішню політику реформ [124].

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС відбувалося в два етапи. На першому етапі від 21 березня 2014 року під час позачергового саміту Україна – ЄС було підписано політичну частину Угоди та Заключний акт саміту. Зокрема, було підписано преамбулу, статтю 1, розділи I «Загальні принципи», II «Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики» і VII «Інституційні, загальні та прикінцеві положення» Угоди. На саміті також була зроблена заява, що зобов'язання України, які випливають зі статті 8 Угоди про асоціацію стосовно ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 року будуть виконані після внесення відповідних змін до Конституції України [153].

Другий етап відбувся 27 червня 2014 року в ході засідання Ради ЄС Президентом України П. Порошенком та керівництвом Європейського Союзу і главами держав та урядів 28 держав – членів ЄС було підписано економічну частину Угоди – розділи III «Юстиція, свобода та безпека», IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею», V «Економічне та галузеве співробітництво» та VI «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством».

16 вересня 2014 року Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. Українська сторона передала депозитарію ратифікаційні грамоти і завершила таким чином всі внутрішньодержавні процедури [138].

На нашу думку, в подальшому, ратифікація Угоди про асоціацію та запровадження безвізового режиму з Європейським Союзом є найбільшими успіхами України на шляху європейської інтеграції.

Основоположним документом, що лежить в основі правовідносин між Україною та ЄС, є Угода про асоціацію. Надзвичайно важливою частиною Угоди про асоціацію є Угода про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі (ПВ ЗВТ) між Україною та ЄС, яка є діє з 1 січня 2016 року.

Основним напрямом державної політики України у сфері європейської інтеграції є виконання Україною зобов'язань та реалізація своїх прав у рамках Угоди про асоціацію, угод Світової організації торгівлі, інших міжнародних договорів України у сфері європейської інтеграції, до яких, зокрема, належать:

1. Договір про заснування Енергетичного Співтовариства;
2. галузеві договори між Україною та ЄС, його державами-членами, спрямовані на гармонізацію правового та інституційного регулювання в Україні із відповідними вимогами ЄС, які набрали чинності у порядку, визначеному Законом України «Про міжнародні договори України».
3. Державна політика у сфері європейської інтеграції не може реалізовуватись всупереч міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції.
4. Державна політика у сфері європейської інтеграції не обмежується виконанням міжнародно-правових зобов'язань у сфері європейської інтеграції [60].

Також масштабність процесу європейської інтеграції України та впровадження положень Угоди про асоціацію, вплив цих процесів на життя кожного громадянина робить необхідним проведення потужної роз'яснювальної та комунікаційної роботи. Адже, незважаючи на прагнення українців повернутися до європейської сім'ї та чітко зафіксовану в нормативно-правових актах стратегію приєднання України до ЄС, сам цей процес, а також його наслідки для українських громадян часто залишаються

недостатньо зрозумілими широкому загалу, а отже, і весь процес викликає неоднозначну реакцію з боку різних верств. Особливо актуальною ця проблема відчувається на регіональному та місцевому рівнях, де все ще домінуючими є погляди на євроінтеграцію, як на суто зовнішній процес, який не стосується внутрішніх перетворень в країні та громадян.

Тому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 року № 779-р було схвалено Стратегію комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018-2021 років. Очікуваним результатом реалізації Стратегії є забезпечення свідомої підтримки широкими верствами населення України процесів європейської інтеграції як здійснення перетворень у державі, які орієнтовані на досягнення політичної стабільності, розвитку демократії, дотримання верховенства права, поваги до прав людини та основоположних свобод, гендерної рівності і недискримінації та впровадження в Україні соціальних стандартів держав – членів ЄС, а також підвищення рівня підтримки суспільством стратегічної мети України – вступу до ЄС [164].

На сучасному етапі, реалізація Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018-2021 роках планується за такими принципами:

- точність, достовірність, надійність, своєчасність та публічність інформації з питань європейської інтеграції. Така інформація має бути доступною, зрозумілою, охоплювати якнайбільшу кількість сфер та водночас предметною і детальною, апелювати до потреб та інтересів громадянина (зокрема, пріоритетними темами мають стати: успішні місцеві практики з впровадження європейських стандартів в усіх сферах життя українців, роз'яснення і аналіз проєвропейських реформ в Україні, історії успіху національного бізнесу, науки, культури, громадських ініціатив у Європі, доступність для українців європейської освіти, повсякденні суспільні практики у державах – членах ЄС та допомога держав – членів ЄС Україні у розв'язанні внутрішніх проблем і протидії зовнішній агресії);

- ефективність та прозорість використання фінансових та людських

ресурсів;

- широкий діалог і дискусії з різними колами громадськості щодо актуальних питань державної політики у сфері європейської інтеграції;

- взаємодія центральних і місцевих органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та основних суспільних медіаторних інститутів – громадських організації, експертного середовища, засобів масової інформації, працівників освітньої та наукової сфери, установ, діяльність яких пов'язана з інформуванням населення (бібліотеки, клуби, центри) та які здатні поширювати в суспільстві знання про європейську інтеграцію;

- поглиблення співпраці з інституціями ЄС та держав – членів ЄС стосовно інформування населення про євроінтеграційні процеси [164].

З метою реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції, передбачається використання таких дієвих механізмів:

- 1) формується перелік завдань у сфері європейської інтеграції і здійснюється моніторинг виконання таких завдань;

- 2) розробляються, приймаються та належним чином застосовуються нормативно-правові акти, спрямовані на розроблення, реалізацію державної політики у сфері європейської інтеграції;

- 3) розробляються, приймаються та належним чином застосовуються нормативно-правові акти, спрямовані на планування, координацію та моніторинг реалізації державної політики іншими центральними органами виконавчої влади в межах їхньої компетенції згідно із зобов'язаннями України у сфері європейської інтеграції;

- 4) здійснюється експертиза чинних нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів на їх відповідність зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції;

- 5) здійснюється переклад українською мовою актів права ЄС;

- 6) забезпечується функціонування Загальнодержавної електронної мережі з питань європейської інтеграції;

- 7) залучається міжнародна технічна допомога та реалізуються спільні

проекти з ЄС, зокрема шляхом укладення міжнародних договорів про участь України в програмах та агентствах ЄС.

Верховна Рада України щороку розглядає звіт за попередній календарний рік про виконання переліку завдань у сфері європейської інтеграції. Звіт за попередній календарний рік про виконання переліку завдань у сфері європейської інтеграції має, зокрема, містити інформацію про статус виконання визначених завдань та інформацію про залучені ресурси міжнародної технічної допомоги. Кабінет Міністрів України не пізніше 1 березня кожного року надає Верховній Раді України, а також Українській стороні Платформи громадянського суспільства звіт за попередній календарний рік про виконання переліку завдань у сфері європейської інтеграції.

Бондаренко В.Д. вважає, що система державного управління у сфері європейської інтеграції. На сучасному етапі, повинна функціонувати за такими загальноприйнятими принципами співробітництва, як:

забезпечення пріоритетності національних інтересів України у співробітництві із структурами ринкової економіки та міжнародної безпеки;

спрямування політичних та економічних наслідків співпраці для зміцнення стратегічного положення України;

дотримання міжнародних договорів і міжнародних зобов'язань України тощо [17].

Крім того, на наш погляд, державна політика у сфері європейської інтеграції має відповідати також принципам: узгодженості та упорядкованості; прогнозованості та результативності, економічної доцільності, соціальної та екологічної відповідальності, що сприятиме підвищенню її дієвості та ефективності.

Для більш глибокого розуміння сутності державної політики у сфері європейської інтеграції необхідно розкрити суб'єктно-об'єктні відносини.

Суб'єктами державної політики сфері європейської інтеграції є: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України,

Служба Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, міністерства та відомства, обласні державні адміністрації та ін.

До суб'єктів державної політики сфері європейської інтеграції відноситься також Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції, який створений Постановою № 759 Кабінету Міністрів України від 4 жовтня 2017 року.

Згідно з постановою, Урядовий офіс здійснює координацію діяльності органів виконавчої влади для системного планування та виконання заходів державної політики згідно із зобов'язаннями України у сфері європейської інтеграції.

До ключових завдань Урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції відносяться:

- координація процесу адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (acquis ЄС);
- аналіз залучення і використання міжнародної допомоги, спрямованої на підтримку виконання завдань у сфері європейської інтеграції;
- розроблення та реалізація стратегій, програм та інших документів з інформування громадськості та комунікації у сфері європейської інтеграції;
- забезпечення здійснення перекладу acquis ЄС українською мовою, оновлення глосарію термінів acquis ЄС;
- проведення спільних засідань органів асоціації Україна – ЄС та секретаріатство української частини таких органів;
- оцінка результативності виконання завдань у сфері європейської інтеграції [182].

На найвищому рівні політичного діалогу – на саміті Україна-ЄС і на Раді Асоціації у 2018 року було визначено та деталізовано чотири пріоритетні напрямки співпраці для посилення політичної асоціації та економічної інтеграції України з ЄС у таких сферах: цифрового ринку; митної політики; в сфері юстиції, свободи та безпеки; а також в енергетиці [162]. Отже, енергетична сфера є предметом Угоди про асоціацію України з

ЄС та важливим напрямом її подальшої реалізації, що потребує формування та реалізації відповідної державної енергетичної політики в умовах європейської інтеграції.

Слід зазначити, що Угода про асоціацію між Україною та ЄС передбачає здійснення моніторингу та оцінки її виконання як спільно, так і окремо кожною Стороною та містить огляд найважливіших заходів та результатів виконання Угоди про асоціацію, які були заплановані та здійснювались у відповідному році, а також інших важливих подій, які стосуються реалізації політики європейської інтеграції.

В опублікованому у 2019 році Європейським Союзом Звіті про виконання Україною асоціації зазначається, що підхід до виконання Угоди про асоціацію є максимально прагматичним і реалістичним та спрямований на приєднання до ринку ЄС (в тому числі до енергетичного) на таких самих умовах, які існують для держав-членів ЄС [135].

Метою Звіту є інформування громадян України, представників неурядових організацій, а також міжнародної спільноти, зокрема інституцій ЄС та його держав-членів, щодо прогресу України в реалізації цілей політичної асоціації та економічної інтеграції з ЄС з метою широкого обговорення та аналізу заходів органів державної влади.

Проведення секторального аналізу співпраці України з Європейським союзом дозволяє показати основні галузі, в яких Україна досягла певних успіхів.

За підсумками 2018 року Україні вдалося досягти певних змін в багатьох сферах, в тому числі у питаннях реформування енергетичної сфери держави.

Так, враховуючи цілі Угоди про асоціацію України та ЄС, енергоефективність та енергозбереження мають стати невід'ємними складовими подальшого економічного розвитку України, адже, наприклад, майже 70% будівель в Україні збудовані у 1946-1990 рр. і мають вкрай низькі характеристики енергоефективності.

Як наслідок, у 2018 р. прийнято низку нормативно-правових актів, які реалізують положення Закону України «Про комерційний облік теплової енергії та водопостачання» (на імплементацію окремих положень Директиви 2012/27/ЄС) та Закону України «Про енергетичну ефективність будівель». На виконання статті 9 Закону України «Про енергетичну ефективність будівель» та відповідно до статті 17 Директиви № 2010/31/ЄС прийнято постанову КМУ «Про затвердження Порядку проведення професійної атестації осіб, які мають намір провадити діяльність із сертифікації енергетичної ефективності та обстеження інженерних систем», що дасть можливість залучити фахівців до провадження такої діяльності.

З метою імплементації положень Директиви № 2010/31/ЄС також було прийнято постанову КМУ «Про затвердження переліку будівель промислового та сільськогосподарського призначення, об'єктів енергетики, транспорту, зв'язку та оборони, складських приміщень, на які не поширюються мінімальні вимоги до енергетичної ефективності будівель та які не підлягають сертифікації енергетичної ефективності будівель» [69].

Для реалізації Угоди про умови майбутнього об'єднання енергосистем України та Молдови розроблено План заходів щодо синхронізації об'єднаної енергетичної системи України з об'єднанням енергетичних систем держав-членів Європейського Союзу.

З метою проведення розмежування в електроенергетичному секторі України було проведено корпоратизацію державних компаній ДП «НЕК «Укренерго» та НАЕК «Енергоатом». Прийнято низку нормативно-правових актів щодо внесення змін до Правил про безпеку постачання природного газу та Національного плану дій на випадок кризової ситуації та проведене щорічне навчання з виконання Національного плану дій на випадок кризової ситуації.

Слід зазначити, що в опублікованому у 2019 році Європейським Союзом Звіті про виконання Україною асоціації зазначалося, що підхід до виконання Угоди про асоціацію стосовно енергетики полягає також в

необхідності розмежування «Нафтогазу», яке має завершитися до кінця 2019 року, а реалізація реформи електроенергетики залишається складною у сучасній олігополістичній структурі ринку [135].

Суттєво посилено спроможність Фонду енергоефективності. Законом України «Про Державний Бюджет України на 2018 рік» на фінансування програми «теплих кредитів» виділено 400 млн. грн. Урядом схвалено проект Угоди про фінансування заходу «Програма підтримки енергоефективності в Україні – EE4U». Загальний бюджет проекту складає 268 млн. євро, з яких внески ЄС – 50,00 млн. євро, Німеччини – 15 млн. євро та України – 203 млн. євро. У грудні 2018 року Урядом схвалено проект Угоди про надання Європейським Союзом технічної допомоги Україні на суму 54 млн. євро для фінансування програми підтримки енергоефективності EE4U-II.

Також Україна впроваджує важливий європейський інструмент – екодизайн, який визначає вимоги щодо енергоефективності та екологічності різних енергоспоживчих продуктів. У жовтні 2018 року Кабінет міністрів України затвердив Технічний регламент щодо встановлення системи для визначення вимог з екодизайну енергоспоживчих продуктів. Прийнятий нормативний акт є рамковим і передбачається прийняття близько 30 спеціальних технічних регламентів за окремими видами продукції [260].

У 2018 році досягнуто принципової згоди між Україною та ЄС щодо оновлення Додатку XXVII до Угоди про асоціацію, який містить перелік обов'язкових до імплементації Україною актів ЄС у сфері енергетики з метою інтеграції енергетичного ринку України в енергетичний ринок ЄС в секторах газу та електроенергії.

Так, було прийнято План заходів з реалізації 1-го етапу Енергетичної стратегії України (до 2020 року) та створено нову модель ринку електроенергії (Закон України «Про ринок електричної енергії» та План організації підготовки проектів актів, необхідних для її впровадження).

З метою переходу до нової моделі було створено Державну інспекцію енергетичного нагляду України як центрального органу виконавчої влади, що

здійснює державний нагляд (контроль) в галузі електроенергетики та теплопостачання [69].

Угода про асоціацію передбачає «процесуальні» способи транспозиції «acquis» ЄС у правову систему України. До таких способів належить участь України в програмах ЄС у сферах освіти, культури і наукового співробітництва. Це означає, що Україні може бути запропонований доступ до деяких програм секторального співробітництва, що їх фінансує ЄС (Еразмус Мундус, Сократ) (англ. «Erasmus Mundus», «Socrates»), але за умови дотримання Україною європейських цінностей і принципів.

Крім того, Угода про асоціацію між ЄС та Україною передбачає надання інформаційної, технічної та фінансової допомоги для забезпечення в Україні успішності програми зближення права, а також тіснішого співробітництва в інших сферах, таких як юстиція, внутрішні справи і транскордонна торгівля. Така допомога полягатиме у наданні українській владі та суспільству інформації щодо «acquis» ЄС, інститутів ЄС, організації тренінгів для українських посадових осіб та консультування в ході процесу зближення законодавства.

Тим часом, українське законодавство вже значно наближене до «acquis» ЄС у сфері ринку природного газу. Так, у першому півріччі 2019 року відбувся перехід із щомісячного на добове балансування ринку, як у країнах ЄС. Восени 2019 року були прийняті всі необхідні рішення про відокремлення («анбандлінг») оператора газотранспортної системи, що вже стало юридичним фактом з 1 січня 2020 року. Також прийняті зміни в методології тарифів на послуги транспортування газу, у відповідності з «acquis». Поки що не вирішеним завданням лишається лібералізація постачання побутовим споживачам. Також, у зв'язку з рішенням Конституційного суду, в середині 2019 року додалась проблема врегулювання незалежного статусу регулятора, що потребує внесення змін до Конституції [198].

Одним з головних завдань подальшої імплементації Україною Угоди

про асоціацію з ЄС в енергетичній сфері є приєднання об'єднаної енергосистеми (ОЕС) країни до енергосистеми континентальної Європи (ENTSO-E).

План заходів щодо синхронізації (ОЕС) України з Європейською мережею системних операторів передачі електроенергії (ENTSO-E) передбачає заходи із забезпечення готовності ТЕС до роботи в ENTSO-E, організацію каналів зв'язку для технологічного управління ОЕС України, будівництво повітряних ліній та підстанцій, сертифікацію оператора системи передачі (НЕК «Укренерго»), залучення міжнародної технічної допомоги, перехід на ізольовану роботу з енергосистемами країн, що не входять в ENTSO-E [52].

Кінцевий термін виконання Україною заходів з приєднання ОЕС країни до енергосистеми континентальної Європи заплановано на липень 2022 року і передбачає виконання трьох основних складових: каталогу вимог (безумовне виконання яких необхідне для прийняття рішення про об'єднання енергосистем); переліку необхідних додаткових досліджень; «дорожньої карти» приєднання [180].

У першій половині 2019 року також було оновлено Додаток XXVII до Угоди про асоціацію, що оновив зміст українського «домашнього завдання» та запровадив механізм моніторингу його виконання. Тристоронні переговори ЄС, України та Росії про умови транспортування російського газу до ЄС з початку 2020 року закінчилися тим, що вже наприкінці 2019 року за посередництва ЄС було укладено угоду про взаємодію операторів газотранспортних мереж України і Росії та про транспортування газу з Росії до ЄС на основі правил ЄС.

Тобто, разом із уже укладеними раніше угодами про взаємодію операторів газотранспортних мереж України і сусідніх країн-членів ЄС, а також відокремленням незалежного оператора газотранспортної системи України, це де-факто означає інтеграцію України до газового ринку ЄС [198].

В основі зазначеного відставання енергетичної сфери від графіку

імплементатії Угоди про асоціацію України з ЄС у 2018 р. лежать різні чинники: нереалістичність деяких строків, закладних в Угоді про асоціацію; застарілість певних зобов'язань, що потребує постійного їх коригування; інституційна слабкість забезпечення процесу імплементатії Угоди; прийняття законодавчих рішень, що суперечать Угоді; відсутність мотивації для прийняття законів через відсутність гарантій щодо майбутнього членства України в ЄС тощо [79; 183].

Однак далеко не всі результати формування та реалізації державної енергетичної політики в умовах європейської інтеграції України є позитивними. Недостатня інституційна спроможність міністерств заважає виконувати завдання Угоди вчасно та в повному обсязі, а наявність значного спротиву окремих груп інтересів знижує ефективність проходження євроінтеграційних законопроектів щодо енергетичної сфери в Верховній Раді України.

Таким чином, на продовження діалогу з ЄС Україна і в подальшому має активно готувати проекти дорожніх карт з інтеграції України до енергетичного ринку ЄС і продовжити роботу щодо оновлення, де це необхідно, додатків до Угоди про асоціацію з метою сприяння процесу імплементатії, узгодженому з розвитком права ЄС.

Протягом тривалого часу соціально-економічний розвиток України супроводжується незбалансованою експлуатацією природних ресурсів, низькою пріоритетністю питань захисту навколишнього середовища, що робить неможливим досягнення збалансованого (сталого) розвитку [68].

Істотним недоліком державної політики в екологічній сфері є переважна орієнтація на усунення, а не на попередження негативних явищ, що робить об'єктивно неможливим досягнення такого стану природного середовища, який би відповідав вимогам українського суспільства.

Тому впровадження європейських стандартів у сфері охорони навколишнього середовища, ресурсозбереження, надрокористування, систем екологічного управління та екологічних критеріїв до товарів і послуг

дозволить Україні поліпшити екологічні аспекти у всіх сферах життєдіяльності [116].

Слід зазначити, що згідно зі звітами про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом в 2017-2018 років, є певний прогрес у наближенні державної політики в екологічній сфері України до європейських стандартів, розглянемо основні з них [70].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 року № 820-р схвалено Національну стратегію управління відходами в Україні до 2030 року, положення якої визначають цілі і принципи політики в цій сфері відповідно до зобов'язань України щодо Угоди про асоціацію з ЄС.

Представлений електронний сервіс «Ecomapa.gov.ua», який включає інтерактивну карту смітників України і мобільний додаток з функцією онлайн оповіщення про їх виявленні [148].

На виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, Верховною Радою прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони лісів», який забороняє рубки лісу в первісних лісах, вводить адміністративну відповідальність за знищення та пошкодження лісів.

Також прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 травня 2017 року № 616-р «Про схвалення Концепції реформування державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища України» [70].

Основним результатом 2018 року впровадження екологічних реформ є запровадження механізму стратегічної екологічної оцінки, прийняття нового порядку здійснення державного моніторингу вод відповідно до Водної Рамкової Директиви.

Однак, незважаючи на зазначені кроки в нормативно-правовій сфері, в цілому рівень виконання зобов'язань України перед ЄС по такому напрямку, як навколишнє середовище і цивільний захист за підсумками 2018 року перебувала на рівні всього 22% від запланованого [70].

Подальше приведення нормативно-правової бази України в екологічній сфері у відповідність до законодавства ЄС, має передбачати удосконалення механізму оподаткування еколого-небезпечної діяльності суб'єктів господарювання шляхом введення європейського принципу «забруднювач платить» в повній мірі, що сприятиме зменшенню забруднення навколишнього середовища.

Державі, з одного боку слід зацікавити суб'єктів господарювання в здійсненні природоохоронних заходів шляхом підвищення ефективності державного контролю за використанням надр та охороною навколишнього середовища, а з іншого - встановити більш жорстку відповідальність за екологічні порушення, адже охорона навколишнього середовища принесе необхідний результат тільки тоді, коли забруднення буде економічно не вигідним для фізичних і юридичних осіб. Необхідно посилити примусову складову відповідальності бізнесу шляхом підвищення штрафних санкцій. Розмір штрафів за порушення норм природоохоронного законодавства повинен відповідати економічним збиткам від порушення навколишнього середовища та перевищувати вартість попереджувальних заходів.

Необхідно на державному рівні запровадити обов'язковість здійснення екологічного аудиту і сертифікації підприємств за європейськими стандартами, які здійснюючи господарську діяльність, забруднюють навколишнє середовище і негативно впливають на екологічну ситуацію.

Тому система екологічного моніторингу, як важлива складова системи державного управління в сфері природокористування, екологічної безпеки, формування державної політики сталого розвитку, виконання міжнародних зобов'язань України у природоохоронній сфері вимагає принципового удосконалення, що дозволить дати обґрунтовану оцінку характеру змін загроз в екологічній сфері та визначити пріоритетні напрямки їх нейтралізації. Необхідно доопрацювати нормативно-правову базу державної системи екологічного моніторингу та привести її у відповідність з

директивами ЄС в цій сфері.

При цьому, органи державної влади повинні звертати першочергову увагу на застосування державно-приватного партнерства саме в питаннях, що стосуються екології та охорони навколишнього середовища, адже у всьому світі існує значний досвід успішної реалізації проектів державно-приватного партнерства саме в цій сфері.

Наприклад, в ЄС значна кількість проектів державно-приватного партнерства реалізується в таких сферах, як захист навколишнього середовища, водні ресурси, рекреаційні об'єкти, інші сфери природоохоронної діяльності [2; 62].

Обов'язковою також має стати запровадження екологічно орієнтованого підходу в галузеву політику країни, інтеграція екологічної політики в усі сфери суспільного життя, обов'язкове врахування екологічної складової при розробці та затвердженні всіх державних нормативно-правових документів, прийняття яких може мати значний вплив на екологію.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом несе для агропродовольчого сектору нашої держави, як певні ризики так і надає можливості поступового розвитку та підвищення його конкурентоспроможності на світовому ринку.

До позитивних моментів можна віднести поступове полегшення взаємного доступу агропродовольчої продукції на внутрішні ринки країн Європейського Союзу; залучення європейських інвестицій в агропродовольчу сферу України; підвищення якості, безпечності та екологічних характеристик української аграрної продукції та продовольства (враховуючи більш високі вимоги ЄС).

До ризиків функціонування українського ринку агропродовольчої продукції в умовах дії Угоди про асоціацію з ЄС можна віднести: високий рівень підтримки аграрної сфери в ЄС, і, навпаки, значно менший рівень підтримки цього сектору економіки в Україні; несиметричність у

торговельних режимах, зокрема, у рівні тарифного захисту аграрного сектору в Європейському Союзі та Україні; використання з боку ЄС спеціальних заходів щодо захисту своїх виробників від зростання обсягів імпорту та зниження цін, в той же час вказані захисні заходи Україна не може використовувати по відношенню до українських виробників [72; 98].

Актуальним в сучасних умовах є також питання адаптації агропродовольчої сфери України до міжнародних стандартів, наближення вітчизняного законодавства до європейських норм у сфері санітарних та фітосанітарних заходів (СФЗ).

Так, до кінця 2021 р. Україна має адаптувати в національне законодавство понад 250 актів ЄС за такими напрямками, як державний контроль у сфері СФЗ, безпечність харчових продуктів та кормів, здоров'я і благополуччя тварин, здоров'я рослин тощо. Тому для підвищення конкурентоспроможності виробництва агропродовольчої продукції необхідно прискорити процес впровадження європейських та міжнародних стандартів безпеки та якості продуктів харчування (НАССР, ISO, EN, Кодексу Аліментаріус) у сфері агропромислового виробництва [154].

Таке приведення санітарних та фітосанітарних заходів (СФЗ) і системи контролю безпечності харчових продуктів в Україні у відповідність до європейських вимог та практик сприятиме підвищенню рівня захисту життя і здоров'я людей, тварин та рослин в Україні, посиленню захисту прав українських споживачів харчової продукції, а також розширенню експорту агропродовольчої продукції до країн ЄС та третіх країн.

Все це вимагає від держави формування та реалізації відповідної політики, яка забезпечить досягнення таких загальнонаціональних цілей: гарантування продовольчої безпеки держави; лобіювання державних інтересів та маркетинг на міждержавному рівні; здійснення програм державної підтримки (оподаткування, кредитування тощо); лобіювання інтересів виробників агропродовольчої продукції на зовнішніх ринках;

державний контроль за використанням сільськогосподарських земель; контроль якості та безпечності продукції; створення відповідних стимулів для розвитку переробки та виробництва продуктів з високою доданою вартістю; підтримка стратегічних напрямів розвитку галузі таких, як, органічне виробництво, насінництво, виробництво засобів захисту рослин та мінеральних добрив, зрошення та родючість ґрунтів; кооперація; дорадництво (освітні програми для сільського населення, фермерів) тощо.

На жаль, в сучасних умовах агропродовольча сфера не має власної незалежної інституції щодо стратегування, розробки державної політики та управління її реалізацією (раніше це було Міністерство аграрної політики та продовольства). Адже наприкінці серпня 2019 р. Верховна Рада затвердила склад Кабінету Міністрів, в якому Міністерство аграрної політики та продовольства було об'єднано з Міністерством розвитку економіки та торгівлі, що, в тому числі стало одним із факторів наростання негативних ефектів розвитку агропродовольчої сфери та розгортання низки негативних тенденцій у розвитку цієї провідної галузі української економіки [160].

Окрім того, зараз гостро стоїть питання відновлення довіри між аграрним співтовариством та державною владою в контексті проведення земельної реформи та можливого відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення. Ба більше, зважаючи на сучасні глобальні економічні ризики, нестабільність ситуації у зв'язку з пандемією коронавірусу та інші виклики, окреме міністерство, яке має відповідати за формування та реалізацію агропродовольчої політики, необхідне не лише цій галузі, але й всій економіці України.

Вважаємо, що країна, в якій агропродовольча сфера формує до 20% ВВП, а питома частка валютної виручки становить 40% [89], повинна мати профільний орган виконавчої влади, адже наявність профільного міністерства дає галузі власне представництво на рівні Уряду та дозволяє краще презентуватись на міжнародному (в тому числі європейському) рівні.

Зрештою, Україна підписала Угоду про асоціацію з ЄС, де передбачена низка зобов'язань щодо реформування Міністерства АПК (і, вочевидь, воно має існувати).

Тому вкрай необхідним є вирішення питання про невідкладність повернення у склад Уряду України Міністерства аграрної політики та продовольства. Окрім того, є доцільним введення посади аграрного віцепрем'єр-міністра. Вважаємо, що лише за таких умов можна ефективно вирішувати складний комплекс проблем і завдань щодо розвитку агропродовольчої сфери України в умовах європейської інтеграції України.

Взагалі, Україні для вступу до ЄС потрібно пройти непростий шлях і прийняти одну з обов'язкових умов – адаптувати передовий європейський досвід «озеленення» аграрного бізнесу. Створення агробізнесом доданої вартості за рахунок принципів сталого розвитку має стати реальністю. Це стане можливим лише тоді, коли агропродовольчі компанії будуть комплексно підходити до побудови своїх бізнес-процесів, раціонально використовувати природні ресурси, піклуватись про збереженні навколишнього середовища, здійснювати контроль за небезпечними речовинами, викидами та відходами на кожному етапі виробництва, використовувати інноваційні та безпечні технології енергоефективності та енергозбереження.

В агропродовольчій сфері країни настав етап змін та трансформацій, які стосуються, як законодавчої бази, так і способу ведення бізнесу загалом. Для того, щоб успішно функціонувати на українському та міжнародному ринку (в т.ч. європейському), агробізнесу вже недостатньо тільки виробляти та реалізовувати продукцію, а потрібно вести господарську діяльність стало, етично, прозоро та відповідально, відповідно до міжнародних принципів і стандартів.

Висновок до четвертого розділу

У розділі доведено, що інституціональна форма взаємодії на всіх рівнях сприяє розбудові регіонального управління як публічного інституту шляхом об'єднання різних груп дієвих акторів державної регіональної політики, кожна з яких переслідує власну ціль. Відповідно, нормальне функціонування інституту регіонального управління обумовлюється не тільки раціональністю організаційно-оформленої системи інституцій, а й урахуванням потреб та інтересів суб'єктів реалізації регіональних інтересів, забезпеченням їхнього узгодженості на основі пошуку компромісу, що й визначає публічний формат інституту регіонального управління.

Визначено, що Україні не вистачає інституційної заповненості механізму реалізації регіональної політики. Для порівняння: у Європі є досвід використання спеціального комітету з регіонів, який фактично виконує функцію наднаціонального міністерства регіонального розвитку, водночас, право реалізації регіональної політики надається інститутам інших рівнів.

Виділено проблемні аспекти економічної інтеграції України до Європейського Союзу і визначено ефективність та результативність державної політики у цій сфері.

Визначено результативність та ефективність державної політики в контексті інтеграції України в європейський економічний простір шляхом аналізу зовнішньоторговельного балансу України за останні роки. З'ясовано, що протягом 5 років відбулася переорієнтація зовнішньоекономічної активності економіки України з ринків країн євразійського інтеграційного угруповання до країн Євросоюзу. Стосовно світового масштабу, то українські експортери за рахунок диверсифікації збільшили обсяг торгівлі з країнами Азії та Африки. Проаналізовано та доведено, що країни ЄС (28) залишаються найбільшими торговельними партнерами України, а питома вага цих країн у зовнішньо-торговельному обороті товарів і послуг України

за підсумками 2019 року становила 40,1 %.

Доведено, що укладання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС в частині поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі принесла Україні додаткові можливості для експорту, проте її умови не можна назвати ідеальними та надто вигідними для українських товаровиробників, тим більше, що обсяги імпорту збільшуються вищими темпами, погіршуючи зовнішньоторговельне сальдо країни.

Запропоновано концептуальні засади подальшої стратегії формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України в умовах сучасних викликів: гармонізація законодавства відповідно до норм ЄС; забезпечення переходу від чинної «стратегії наміру» до «стратегії підготовки до вступу» в ЄС; створення спеціального органу державного управління, наприклад, міністерства з функціями розроблення і реалізації державної політики та забезпечення правового регулювання щодо існуючих проблем європейської інтеграції України.

З'ясовано, що масштабність процесу європейської інтеграції України та впровадження положень Угоди про асоціацію, вплив цих процесів на життя кожного громадянина вимагає проведення потужної роз'яснювальної та комунікаційної роботи. Особливо актуальною ця проблема відчувається на регіональному та місцевому рівнях, де все ще домінуючими є погляди на євроінтеграцію, як на суто зовнішній процес, який не стосується внутрішніх перетворень в країні та громадян.

Один із способів ефективного використання досвіду ЄС у сфері проведення регіональної політики для України полягає у спробах виділити важливі питання, аспекти, сторони проблем під час розроблення стратегії та процесами управління нею упродовж останніх років. У таблиці 3 наведено сценарії побудови векторів майбутнього розвитку з урахування аналізу досвіду регіональної політики в ЄС.

Важливим напрямком інтенсифікації економічного розвитку регіонів України, враховуючи досвід країн-членів ЄС, орієнтуючись на вектори

ведення регіональної політики, підсумовуючи зазначимо, що місцевим органам влади слід надати більше повноважень по вибору та визначення міжнародних проєктів, активніше залучати місцеві органи влади до формування та створення міжнародної економічної політики зовнішньої спрямованості через реалізацією програм у сфері міжнародного співробітництва, активне налагодження комунікативних зв'язків на рівні «регіони України – регіони ЄС».

Визначено, що концептуально стратегія державної політики у сфері європейської інтеграції має відповідати також принципам узгодженості та упорядкованості; прогнозованості та результативності, економічної доцільності, соціальної та екологічної відповідальності, що сприятиме підвищенню її дієвості та ефективності.

Обґрунтовано, що у загальному вигляді, Євроінтеграційну стратегію України можна охарактеризувати такими основними ознаками:

- загальний план набуття Україною членства в ЄС не має чіткого й деталізованого порядку дій, а містить поетапний перелік засобів і способів досягнення кінцевої мети;

- довгостроковий план не визначений конкретно у часі та орієнтований на майбутнє;

- послідовний план здійснюється у кілька етапів, поступово, причому кожний наступний етап закономірно впливає з попереднього і є його логічним продовженням;

- не має єдиного матеріального вираження, тобто виступає абстрактною сукупністю правових актів, різних за змістом і часом створення, які безпосередньо або опосередковано пов'язані з набуттям Україною членства в ЄС;

- визначає вектори руху, першочергові пріоритети та індикатори належних умов становлення та розвитку України, тобто стратегія окреслює головний напрям дій, містить перелік необхідних дій, серед яких є головні та другорядні;

– супроводжується постійним аналізом і моніторингом. Контроль за втіленням у життя стратегії є запорукою її успіху, саме тому стратегія має перебувати в центрі уваги правників, науковців і громадськості. Особливе значення має можливість «прогнозування та запобігання критичним ситуаціям», оскільки вони є неминучими й можуть поставити під загрозу досягнення кінцевої мети;

– може зазнавати адекватних коригувань, тобто в процесі реалізації може змінюватись відповідно до викликів сучасності. Гнучкість стратегії та її адаптація до сьогодення повинні базуватись на первинних цілях і принципах стратегії;

– метою є набуття Україною членства в ЄС.

РОЗДІЛ 5

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

5.1. Перспективи розвитку євроінтеграційного регіонального співробітництва України

Головною складовою міжнародного співробітництва є система міжнародних економічних відносин. Вона включає в себе різнорівневі зв'язки.

Відносини першого рівня – це міжнародні, тобто міждержавні економічні зв'язки.

Відносини другого рівня – «діагональні» міжнародні економічні зв'язки держав з іноземними партнерами (суб'єктами федерацій, адміністративно-територіальними утвореннями, фізичними та юридичними особами іноземних держав).

Відносини третього рівня – зовнішньоекономічні зв'язки суб'єктів держав і адміністративно-територіальних утворень у межах встановленої законодавством компетенції відповідних держав. Їх мета - стимулювання економічного розвитку окремих суб'єктів шляхом налагодження міцних і довгострокових взаємовигідних контактів. Найчастіше це прикордонні зв'язки суб'єктів суміжних держав.

Відносини четвертого рівня – зовнішньоекономічна діяльність господарюючих суб'єктів, насамперед фізичних та юридичних осіб іноземних держав, які здійснюють підприємницьку діяльність, що націлена на систематичне одержання прибутку і здійснюється через укладення зовнішньоекономічних угод.

Відносини другого, третього і четвертого рівнів, згідно положень

міжнародного права, не є міжнародними (міждержавними) економічними відносинами, а є транскордонними, що виходять за межі території однієї держави, але не є предметом регулювання міжнародного (економічного) права. Такі відносини регулюються нормами національних правових систем [82] (рис. 5.1).

Рис. 5.1. Транскордонні економічні зв'язки в системі міжнародних відносин, складено автором за матеріалами [39; 40; 63; 278].

Транскордонне співробітництво, з одного боку, – складова системи міжнародних відносин у формі існуючих або потенційних економічних і гуманітарних видів взаємодії між суб'єктами міжрегіональної співпраці суміжних держав. З іншого боку, воно є складовою регіонального розвитку. На практиці транскордонне співробітництво є комплексом форм та

інструментів взаємодії між партнерами, які здійснюють торговельно-економічний обмін, кооперативні зв'язки у господарському секторі, рекреації та охороні навколишнього середовища, а також реалізують інші форми взаємовигідного партнерства. Зважаючи на вищевикладене, транскордонне співробітництво характеризується двоїстістю і є однією з форм міжнародної інтеграційної діяльності на мезорівні будь-яких регіонів суміжних країн.

Базуючись на європейському досвіді можна виокремити чотири рівні реалізації транскордонної співпраці (рис. 5.2.):

- міжнародний рівень – здійснення координації національних регіональних політик для збалансованого розвитку прикордонного простору,
- державний рівень – вироблення національної політики в транскордонній співпраці та її узгодження з загальноєвропейськими, а також здійснення гармонізації національних і регіональних цілей,
- регіональний рівень – реалізація регіональної політики транскордонного співробітництва з врахуванням інтересів держави та місцевих органів влади, здійснення координації між регіонами сусідніх країн,
- місцевий рівень – здійснення координації планів розвитку місцевої влади, з істотною увагою до регіональних і національних інтересів, реалізація конкретної співпраці між суб'єктами прикордонних територій [12, с. 9].

Названі рівні транскордонної співпраці добре вписуються до багатоступеневої системи ієрархічних рівнів міжнародних економічних відносин, за А.С. Філіпенко (рис.5.2). Зокрема, перші два рівні відповідають макрорівню, третій (регіональний) – мезорівню, четвертий – реалізація конкретних видів співпраці між окремими господарюючими суб'єктами прикордонних територій – мікрорівню.

Значна увага в системі транскордонного співробітництва приділяється прикордонній співпраці і розумінню поняття «прикордонний регіон». Специфіка прикордонних регіонів (ПР), які є категорією територіальних суб'єктів держави, полягає, по-перше, у тому, що усі ці регіони у зв'язку із особливим ставленням держави до своїх зовнішніх кордонів вплетені у

найскладнішу комбінацію факторів, що пов'язані з геополітикою, геоеконімікою та безпекою. Друга характерна риса ПР полягає в тому, що більшість з них знаходяться на стику цивілізацій. Це у деяких випадках призводить до загострення в них проблем самоідентифікації. Ще одна особливість ПР в тому, що саме за їх участю впроваджують у практику моделі міжнародної взаємодії. Саме ПР мають потужний інноваційний потенціал з точки зору «обкатки» та експериментального знаходження нетрадиційних форм кооперації з сусідами [10].

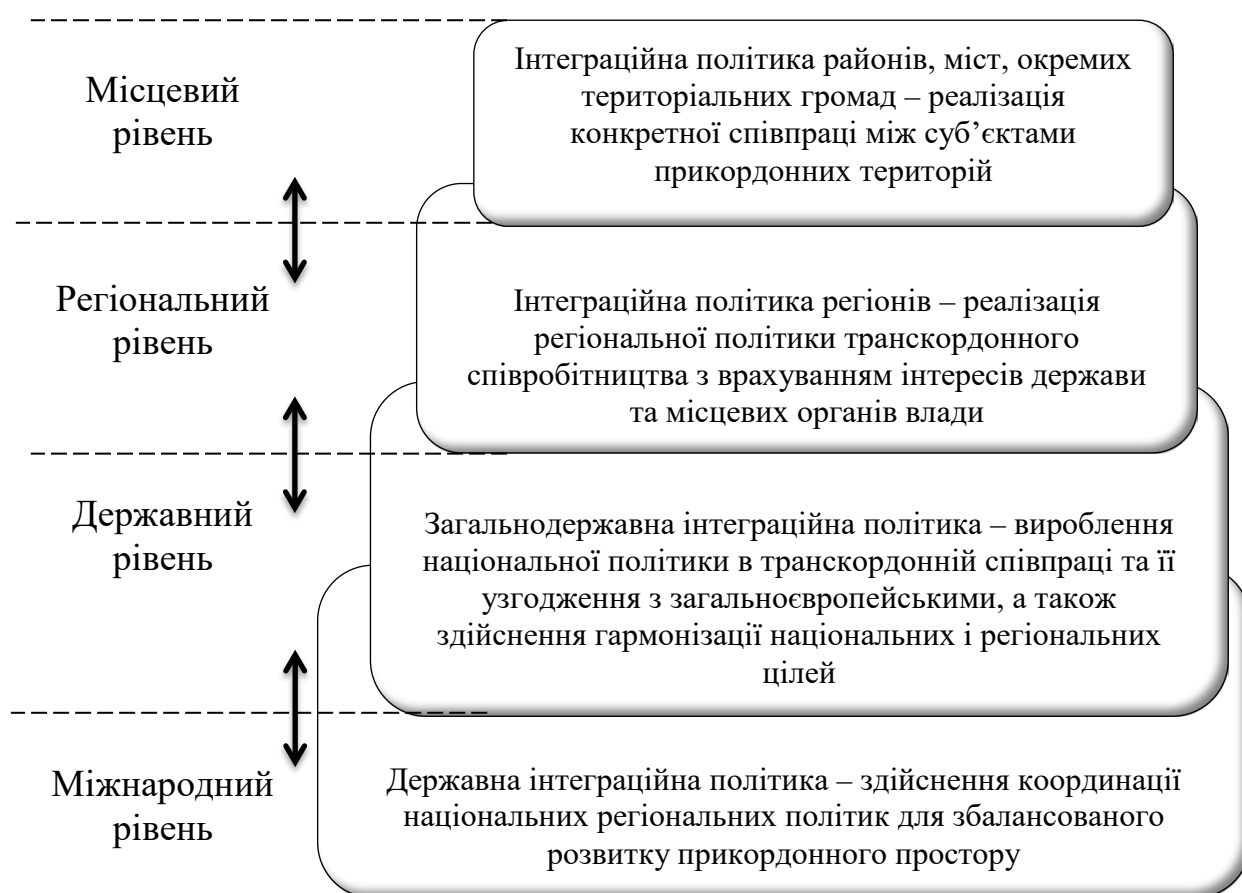

Рис.5.2. Системна багаторівнева модель формування державної інтеграційної політики в Україні. Складено автором за матеріалами [38; 153; 186, с. 45].

Прикордонні регіони (ПР) є суб'єктами транскордонного співробітництва (ТС) і складовими транскордонного регіону (ТР) - певної

території, яка характеризується наявністю схожих природно-географічних умов і охоплює ПР двох або кількох держав, що мають спільний кордон [120]. Поняття «транскордонний регіон» необхідне для характеристики певної території, яка охоплює суміжні території сусідніх держав. Наявність кордону є тим чинником, що визначає ТР серед сукупності територіальних утворень [109].

Важливими ознаками, за якими ту чи іншу прикордонну територію можна ідентифікувати як частину транскордонного регіону, є:

- спільне природно-географічне та геополітичне положення;
- наявність виробничих і соціально-економічних зв'язків між прикордонними територіями;
- наявність міцних етнокультурних і мовних зв'язків;
- спільне історичне минуле;
- використання транскордонних природних ресурсів;
- наявність транскордонних природних об'єктів, які, з точки зору екосистемного підходу, є єдиним цілим;
- спільні екологічні проблеми транскордонного характеру;
- рівень залучення місцевої громади до розвитку ТС як у інституціолізованих формах, так і у вигляді неформальної співпраці;
- рівень самоусвідомлення певною частиною населення своєї приналежності до ТР [167].

На думку Н. Луцишин, «...транскордонний регіон - це наявність щонайменше двох територій різних країн, що мають спільний державний кордон, між якими встановились тісні виробничі і соціально-економічні зв'язки» [96, с. 54].

У цьому контексті І. Журба розглядає транскордонний регіон як: базу формування єврорегіону та міжнародного співробітництва; частину світового економічного простору, що має ресурсну базу і певну свободу дій для входження в світову економіку; суб'єкт національно-господарського комплексу країни, що акумулює сучасні технології регіонального управління

для досягнення якнайкращої структури валового регіонального продукту; частину національної інноваційної системи, що забезпечує реалізацію її цільових показників і напрямів [63, с.10].

Для транскордонного регіону слід розрізняти внутрішнє і зовнішнє оточення. Внутрішнє оточення – це середовище проживання населення регіону, яке складається з двох національних частин. Воно представлене природним і штучним (кордон і прикордонна інфраструктура) середовищем. Зовнішнє оточення транскордонного регіону – це або регіони того самого рівня (регіони, з якими даний регіон пов'язаний взаємними впливами), або вищого порядку (держави, території яких формують транскордонний регіон). Відносини у транскордонному регіоні представлені трансформаційною діяльністю, суспільними відносинами, природно-екологічними впливами. Транскордонний регіон має внутрішню структуру, яка складається з функціональних систем і з системи розселення. При цьому, функціональні системи та системи розселення спочатку представляють себе як національні з кожної зі сторін транскордонного регіону, а потім – як цілісність. Транскордонний регіон, як будь-яка суспільна система, змінюється: виникає, перетворюється і може зникнути. Процес формування транскордонного регіону має два етапи. На першому етапі проходить процес формування територіальних прикордонних регіонів, що, у свою чергу, складається з чотирьох стадій: 1. Просторово-матеріальна структуризація регіону; 2. Розвиток регіональної свідомості; 3. Інституціональний розвиток регіону; 4. Стабілізація регіону. На другому етапі проходить формування за цією ж схемою вже транскордонного регіону [109].

Відмічаючи інтеграційну функцію транскордонного співробітництва, В. Дергачов вказує на те, що даний вид співпраці є «...форма світогосподарської інтеграції прикордонних територій держав» і відіграє виключно важливе значення для транскордонного руху людей, товарів та інформації. Від того, як матеріальні і трудові ресурси та умови країни і регіонів доповнюються транскордонними потоками капіталу, товарів,

технологій та інформації, залежить енергетика регіонального розвитку [45, с. 498].

Основою транскордонного співробітництва є процес створення зв'язків і договірних відносин у прикордонних зонах з метою пошуку рішень для спільних та ідентичних проблем.

Транскордонне співробітництво спрямоване на подолання негативних аспектів існування кордонів і наслідків, які виникли на прикордонних територіях через їх розташування на національних окраїнах держав, і має на меті покращення умов життя населення. Серед головних цілей такої співпраці є:

- одолання існуючих стереотипів та упереджень по обидва боки кордону;
- усунення політичних та адміністративних бар'єрів між сусідніми народами;
- створення господарської, соціальної та культурної інфраструктури, за умови формування спільних органів, господарюючих суб'єктів, осередків тощо [109, с. 156].

Рис. 5.3. Передумови формування та реалізації транскордонного співробітництва. Джерело: [161, с.103].

За А. Мокієм і С. Скибінським, транскордонне співробітництво передбачає різного роду контакти (зв'язки) людей, які, за певних обставин, зумовлюють появу спільної діяльності. Можна систематизувати ці зв'язки у мірі зростання їх складності та умов їх здійснення (рис. 5.3).

За існуючих відмінностей і специфічних особливостей прикордонних регіонів є ряд чинників, що роблять істотний вплив на розвиток транскордонного співробітництва:

- економічні чинники, до яких включають трудові ресурси, засоби праці і знаряддя праці (основні виробничі фонди);

- природно-географічні чинники, що включають паливно-енергетичні, мінерально-сировинні, лісові, водні, земельні, біологічні ресурси, кліматичні умови, рельєф місцевості, характер ґрунтів і т.п.;

- локальні чинники – форми громадської організації виробництва, сукупність заходів і цілеспрямованих дій зі збереження і відтворення природних умов і ресурсів, а також елементів економічної системи, що забезпечують екологічність місця існування людини, виробничих процесів видобутку і переробки копалин;

- політичні чинники – рішення національних і культурних задач, рівень розвитку держав, політичних рухів і партій, підсистем забезпечення безпеки тощо;

- соціально-культурні чинники – віковий склад населення, показники народжуваності та смертності, щільність і склад населення, рівень розвитку охорони здоров'я, рівень освіти, правової і політичної культури, близькість культури;

- інституційні чинники – рівень розвитку держав, суспільства, культури, недержавних інститутів.

Основні чинники розвитку транскордонного співробітництва можна також представити у двох групах: об'єктивні та суб'єктивні.

До об'єктивних чинників відносяться:

- необхідність користування спільними природними ресурсами;

- наявність спільних проблем, для вирішення яких доцільно об'єднувати зусилля (наприклад, екологічні проблеми);
- реалізація єдиної політики просторового облаштування європейського континенту.

Суб'єктивні чинники включають:

- можливості прискореного соціально-економічного та екологічного розвитку прикордонних регіонів і підвищення якості життя населення;
- можливості отримання значної фінансової підтримки з ЄС та інших міжнародних структур;
- формування єдиного інтегрованого простору в межах транскордонного регіону.

Досвід транскордонного співробітництва та основні засади європейської регіональної політики дозволили сформулювати принципи транскордонного співробітництва, які також можна представити у двох групах: загальні та специфічні.

Загальні принципи ґрунтуються на тому, що розвиток транскордонного співробітництва повинен здійснюватися з огляду на збереження специфіки самобутності й індивідуальності кожної зі сторін, тобто зберігати багатогранність регіонів при протидії кожній окремій спробі уніфікації.

Розвиток транскордонного співробітництва також повинен враховувати всі існуючі громадські, господарські, зовнішньополітичні точки зору; здійснюватися на основі взаємодопомоги та партнерства; усувати політичні та адміністративні бар'єри між сусідніми народами і сприяти зміцненню регіональної та громадської ідентифікації населення.

Основні специфічні принципи виникли з уже існуючої практики транскордонного співробітництва:

- засади партнерства, рівноправності, рівнозначності сторін. Принцип партнерства включає два елементи: партнерство по вертикалі та партнерство по горизонталі. Партнерство по вертикалі відбувається з відповідною участю міжнародного, центрального, регіонального та локального рівнів з кожної

сторони кордону. Таке партнерство доповнює існуючі структури, але без елементів конкуренції. Партнерство по горизонталі існує між партнерами регіону, тобто по обидві сторони кордону. Цей вид партнерства базується на паритеті сторін, незалежно від величини території, у просторовій, економічній чи демографічній площині. Для розвитку цього виду партнерства необхідно подолати ряд перешкод, які виникають з відмінностей у сфері адміністрування, компетенції та джерел фінансування;

- принцип допомоги (субсидіарності), який розуміється як допомога міжнародних, державних і регіональних інституцій та організацій у досягненні цілей транскордонної співпраці, що реалізуються регіонами та місцевими спілками. Принцип допомоги означає також зміцнення регіонального та місцевого рівнів через делегування повноважень на найнижчий рівень адміністрування;

- принцип солідарності прикордонних територій, що ввійшов до останньої версії Європейської хартії прикордонних і транскордонних регіонів – документ Асоціації європейських прикордонних регіонів;

- принцип існування концепції стратегії транскордонного розвитку, яка має носити довгостроковий характер. Виконання цього принципу є необхідним для створення стратегічних меж і для перспективи довготривалої співпраці. Стратегія повинна відповідати програмі розвитку краю й окреслювати потреби та майбутні цілі транскордонної співпраці для подолання ізолюваного розвитку лише з одного боку кордону [109, с. 274].

Виділяються три моделі активізації економічної діяльності в транскордонних регіонах.

Перша модель традиційно ґрунтується на обслуговуванні зовнішньоекономічних зв'язків і транскордонної торгівлі. Русійною силою економічної діяльності в таких транскордонних регіонах є різниця цін на товари і послуги по обидві сторони кордону, а економічний ефект пов'язаний з розширенням ринку збуту для одних і отриманням дешевших товарів і послуг для інших споживачів. Ця модель найчастіше зустрічається в країнах

з невисоким рівнем доходів на душу населення, а результати від її застосування значною мірою залежить від того, чи були внесені зміни до транскордонного і митного режимів. Ця модель може значно прискорити розвиток економіки транскордонних районів.

Друга модель ґрунтується на підвищенні привабливості транскордонних регіонів для іноземних інвесторів за допомогою сприятливішого митного і податкового режимів, пом'якшення транскордонних обмежень і припускає створення спеціальних економічних зон.

Третя модель, що була застосована в Західній Європі, базується на принципах адміністративної і політичної децентралізації. Зазвичай вона використовується в країнах з близькою структурою економіки, схожим рівнем цін на товари і послуги та високим рівнем доходів на душу населення. У такій моделі фінансування транскордонної співпраці та відповідні компетенції делегуються з центрального на регіональний і місцевий рівні, що відповідають загальним тенденціям політичного і регіонального розвитку в західноєвропейських країнах. Основним інструментом і формою транскордонного співробітництва в такій моделі стають єврорегіони.

Головними чинниками, що визначають структурні особливості і динаміку транскордонної співпраці, є режим державних кордонів, соціально-економічні та етнокультурні особливості прикордонних територій і повноваження регіональних влад у здійсненні міжнародної діяльності.

Транскордонна співпраця істотно розрізняється на різних ділянках державних кордонів окремих країн, відображаючи особливості освоєння національного простору, його сучасний рівень розвитку і структуру економіки, аналогічні параметри сусідніх країн, характер двосторонніх економічних і політичних відносин країн-сусідів. Опираючись на існуючий досвід, можна виділити кілька моделей прикордонної співпраці: традиційну, преференційну, партнерську (табл.5.1).

Таблиця 5.1

Основні моделі прикордонного співробітництва

Традиційна модель	Преференційна модель	Партнерська модель
- обслуговування зовнішньоекономічних зв'язків і прикордонної торгівлі	- підвищення привабливості прикордонних регіонів для іноземних інвесторів	- принципи адміністративної і політичної децентралізації
- сприяння поживленню економіки прикордонних районів	- сприятливий митний і податковий режими	- сприяння прикордонній співпраці
- розширення ринку збуту	- створення спеціальних економічних зон	- розвиток прикордонних районів
- отримання дешевих товарів і послуг	- пом'якшення прикордонних обмежень	- усунення митних обмежень

Складено за матеріалами [121; 141].

Традиційна модель прикордонного співробітництва ґрунтується на обслуговуванні зовнішньоекономічних зв'язків і прикордонної торгівлі. Рушійною силою за цією моделлю слугує різниця цін на товари і послуги по обидва боки кордону, а економічний ефект пов'язаний з розширенням ринку збуту для одних і отриманням дешевших товарів і послуг – для інших споживачів. Ця модель відіграє провідну роль у прикордонному співробітництві країн з невисоким рівнем доходів на душу населення при слабкому розвитку інститутів цивільного суспільства. Ефективність цієї моделі у великій мірі залежить, з одного боку, від змін у прикордонному і митному режимах, а з іншого – від величини різниці внутрішніх цін, рівнів доходів населення, безробіття, умов ведення бізнесу. Провідну роль у традиційній моделі прикордонної співпраці відіграє торгівля, а також трудова (легальна і нелегальна) міграція. Проте транскордонна співпраця за цією моделлю може сприяти поживленню економіки прикордонних районів.

Преференційна модель припускає підвищення привабливості прикордонних регіонів для підприємницької діяльності за допомогою преференційного візового, митного і податкового режимів. М'якший режим меж для співпраці конкретних прикордонних територій у порівнянні з загальним визначається відповідними міждержавними угодами.

Партнерська модель (зародилася в Західній Європі) ґрунтується на принципах адміністративної і політичної децентралізації. Вона зазвичай використовується в країнах з високим рівнем доходів на душу населення, близькою структурою економіки, схожим рівнем цін на товари і послуги, прогресуючою уніфікацією національних правових норм. Базові параметри цієї моделі були закріплені Європейською рамковою конвенцією з прикордонної співпраці. Згідно партнерської моделі фінансування транскордонної співпраці відповідні компетенції делегуються з центрального на регіональний і місцевий рівні, що відповідає загальним тенденціям політичного і регіонального розвитку в країнах ЄС. Партнерська модель прикордонної співпраці спирається на розвинені інститути цивільного суспільства. У її структурі на перше місце висувається транскордонний рух капіталу, послуг і робочої сили.

Основним інструментом транскордонної співпраці за партнерською моделлю є комплексні регіональні проекти – єврорегіони. Ефективність діяльності єврорегіонів спирається на високий рівень міждержавної інтеграції, уніфікацію прав і повноважень місцевих влад, стійку фінансову базу здійснення транскордонних проектів. Фінансування для реалізації їх спільних проектів поступає від ЄС (зокрема за програмами INTERREG), державних, регіональних і місцевих бюджетів і від приватних інвесторів.

У транскордонному співробітництві будь-якої країни може мати місце одночасне використання згаданих моделей прикордонної співпраці, але їх співвідношення у різних країнах неоднакове.

У цілому світові тенденції розвитку прикордонної співпраці зараз такі, що поступово, у міру глобалізації економіки, розвитку міжнародної регіональної співпраці, лібералізації економіки і демократизації регіонального і місцевого управління, скорочується частка традиційної і преференційної моделей і зростає частка партнерської моделі.

Розвиток транскордонного співробітництва є важливим аспектом регіональної політики та необхідною умовою для активізації її

зовнішньоекономічної складової.

Транскордонне співробітництво може здійснюватися на локальному (місцевому) та регіональному (міждержавному) рівнях (рис. 5.4).

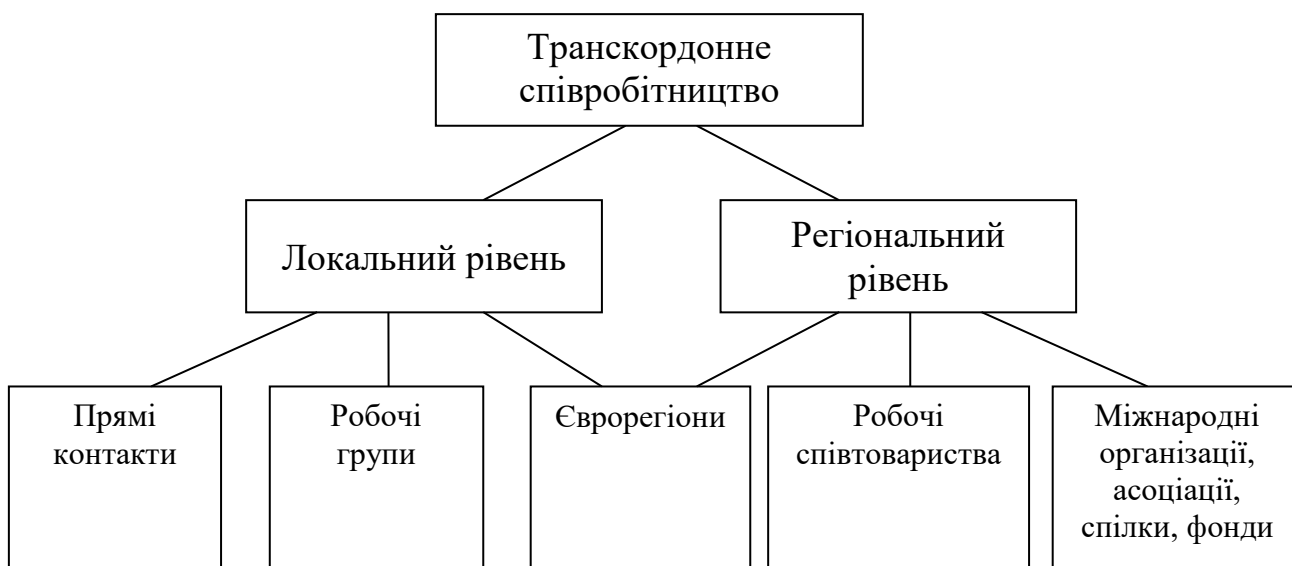

Рис 5.4. Схема реалізації транскордонного співробітництва [88].

Транскордонне співробітництво існує в декількох організаційних формах. Найпростішою формою транскордонного співробітництва, що характерна для первинної стадії його розвитку, є прямі контакти між територіальними громадами прикордонних регіонів. Співпраця на неформальній основі можлива завдяки відсутності взаємних фінансових зобов'язань. Коли ж співпраця місцевих влад або громад по обидва боки кордону потребує від них довгострокових відносин і пов'язана з фінансовими компенсаціями або наданням продукції та послуг, виникає необхідність будувати таку співпрацю на офіційній договірній основі, тобто на більш вищій стадії.

У наступній стадії транскордонне співробітництво набуває більш високого рівня. Її характерною рисою є відносна вузька спрямованість, незалежно від того, має воно неформальний характер або здійснюється на підставі угоди. Тобто таке співробітництво спрямоване на розв'язання якої-

небудь спільної проблеми, що потребує зусиль територіальних влад чи громад по обидва боки кордону або має в своїй основі наявність спільних інтересів в окремій галузі. Організаційною формою такого співробітництва стали єврорегіони.

Єврорегіони формуються в межах адміністративно-територіальних одиниць двох і більше країн на основі реалізації спільних програм та угод, підписаних на рівні місцевих органів влади. Уперше вони з'явилися в Західній Європі, де зараз існує більше ста таких транскордонних утворень. Програми підтримки єврорегіонів фінансуються Європейським фондом регіонального розвитку. Щоб сприяти розвитку інституційних структур транскордонного співробітництва на території Європи, заснована спеціальна програма INTERREG.

Поняття "єврорегіон" закріплене в Європейській рамковій конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або органами влади (до якої приєдналася й Україна), а також у Декларації про транскордонне співробітництво, прийнятій Комітетом Міністрів Ради Європи 6 листопада 1989 р.

Основні положення транскордонної інтеграції в Європейському Союзі сформувалися у відповідності з наступними прийнятими документами:

- Європейської конвенції загальних принципів транскордонного співробітництва різних об'єднань і органів територіальної влади (Мадрид, 21 травня 1980 г.);
- Європейському положенні про територіальне самоврядування (Страсбург, 15 листопада 1985 г.);
- Декларації про транскордонне співробітництво, прийнятої Комітетом Міністрів Ради Європи 6 листопада 1989 по нагоди 40-ї річниці заснування Ради Європи;
- Додатковий протокол до Конвенції загальних принципів транскордонного співробітництва, який був запропонований для підписання державам-учасницям 9 листопада 1995 р

Єврорегіон не є якимось новим владним утворенням, тому він не порушує територіальної цілісності держав, не шкодить їхній безпеці, а навпаки сприяє поліпшенню взаємин між сусідніми країнами. Співробітництво в рамках єврорегіону розвивається шляхом реалізації конкретних спільних проєктів, у яких однаково зацікавлені всі суміжні країни та їх прикордонні території. Це лише засіб інтенсифікації регіонального співробітництва, що здійснюється на урядово-регіональному й регіонально-локальному рівнях у рамках існуючого законодавчого поля держав, регіони яких об'єднують свої зусилля для вирішення спільних проблем.

За А. П. Голіковим і П. О. Черномазом [41] розвиток транскордонного співробітництва на базі єврорегіонів можна розділити на кілька етапів:

1-й етап (підготовчий) – регіональна діагностика умов і стану соціально-економічного розвитку прикордонних областей, вивчення існуючих між ними зв'язків. Визначення інституціональних структур областей, наявних проблем, потенціалу співробітництва.

2-й етап – розробка узгодженої стратегії розвитку єврорегіону, що передбачає визначення стратегічних напрямків співробітництва, які є важливими для обох сторін, а також конкретних проєктів для спільної реалізації. Цей етап вимагає функціонування робочих груп за окремими напрямками діяльності та проєктами.

3-й етап – розробка заходів з забезпечення реалізації програм транскордонного співробітництва, для чого формується інституціональна структура єврорегіону. Вона може включати як наявні адміністративні інститути з об'єднаними проєктами, так і спеціальні транскордонні інститути (органи єврорегіонального співробітництва), які повинні розробити проєктну документацію, отримати джерела фінансування й почати реалізацію проєктів;

4-й етап – оцінка програм і проєктів транскордонного співробітництва

та моніторинг їх здійснення. Під час реалізації програм і проектів до них можуть вноситися корективи, можлива відмова від фінансування одних проектів на користь інших, більш перспективних і таке ін. [41, с. 16].

Згідно Додатковому протоколу до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами та органами влади від 9.11.1995 р. угоди про транскордонне співробітництво можуть передбачати поряд зі створенням таких форм транскордонного співробітництва як єврорегіони ще й їх структурні підрозділи, включаючи керівні органи. Це – друга стадія транскордонного співробітництва, яка веде до економічної інтеграції на мезорівні. Виходячи з даного положення, чотири етапи розвитку транскордонного співробітництва, які були розглянути вище, можуть бути доповнені ще двома – п'ятим і шостим.

На п'ятому етапі на базі єврорегіонів можливе створення міжрегіональних зон вільної торгівлі, на шостому – ще більш поглиблених інтеграційних об'єднань на мезорівні – вільних економічних зон двох країн.

Загальною характерною рисою єврорегіонів, що створювалися територіальними суб'єктами регіонального та місцевого рівня (громади, комуни, міста, райони і т.п.), в ряді випадків із залученням економічних і соціальних органів (ТПП, профспілки тощо), був, як правило, їх приватно-правовий характер.

Типова організаційно-управлінська структура єврорегіонів складається зі спільних органів управління декількох рівнів (рис. 5.5). Наведена схема не є універсальною, вона змінюється в залежності від досягнутих сторонами-учасниками домовленостей. При цьому в якості обов'язкових органів управління виступають Рада і Секретаріат, на яких і покладаються основні функції діяльності єврорегіону [157].

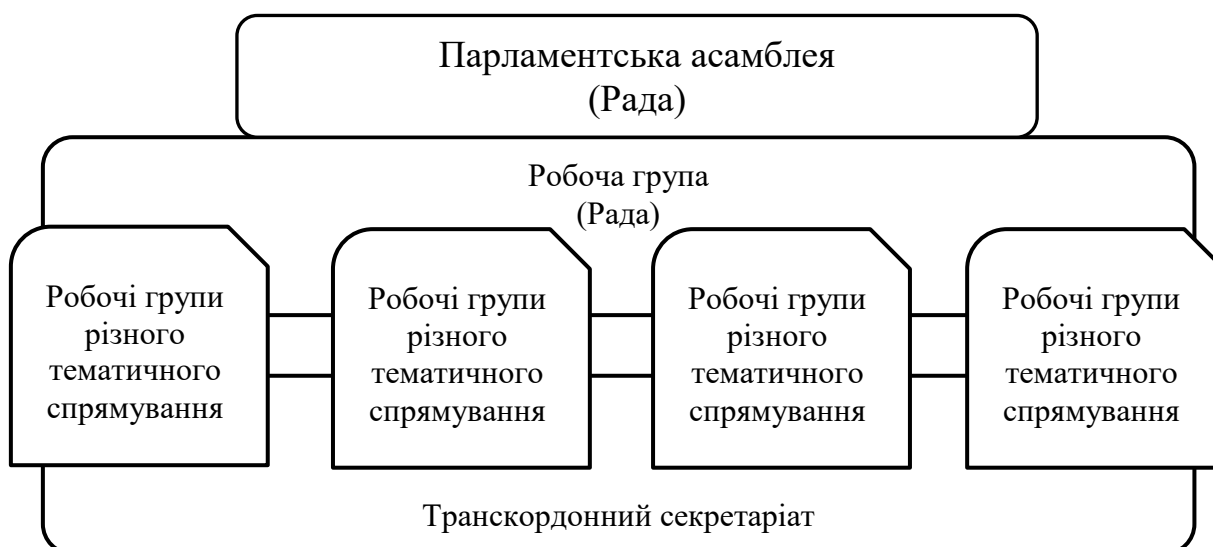

Рис. 5.5. Організаційно-управлінська схема Єврорегіону [157].

Діяльність органів управління не регулюється в більшості випадків будь-якими жорсткими статутними рамками або угодами, а здійснюється на основі консенсусних рішень, домовленостей або спільно вироблених робочих програм або проектів співпраці, що, безумовно, відкриває широкі можливості.

Для визначення тактичних цілей більшість програм і проектів, що реалізуються в єврорегіонах, призначені для здійснення різних цілей: розвиток самоврядування і господарства регіонів, районів, сіл і міст; створення міжрегіональних зв'язків; підтримка культурних зв'язків; рішення проблем національних меншин; ліквідація організаційних, ментальних бар'єрів і створення ефективної системи передачі інформації та ін.

Урядово-регіональне співробітництво спирається на міждержавні угоди. Регіонально-локальне співробітництво ґрунтується на особистих контактах між керівниками сусідніх регіонів.

Співпраця прикордонних територій безпосередньо за укладеними угодами на базі єврорегіонів передбачає періодичні зустрічі сторін, формування спільних комітетів та робочих груп з метою координації та об'єднання зусиль для вирішення спільних проблем. Фінансування діяльності

учасників спільних комітетів і робочих груп здійснюється кожною стороною окремо. (Це також можливо і шляхом об'єднання коштів на окремому спільному рахунку).

До отримання незалежності Україна не мала потреби у створенні таких міжнародних інтеграційних структур як єврорегіони. Усе господарство колишнього Радянського Союзу було єдиним народногосподарським комплексом з виробничими, культурними й іншими зв'язками між регіонами. Після розпаду Союзу виникла необхідність збереження минулої, а також організації і подальшої активізації нової регіональної співпраці між новоствореними країнами. Особливого значення у цьому процесі набуло транскордонне співробітництво з єврорегіонами.

Досвід функціонування єврорегіонів у прикордонних зонах країн Євросоюзу свідчить, що вони, з одного боку, є формою транскордонного співробітництва, а з іншого, подібно сполученим судинам – інструментом вирівнювання рівнів соціально-економічного розвитку регіонів за рахунок вільного «переливу» товарів, послуг, капіталів і людей (рис. 5.6).

Функція єврорегіонів як «сполученої судини» сприяє переміщенню в їх межах через кордон товарів з більш низькою вартістю (або вищої якості) до регіонів, де вони дорожчі (або нижчої якості). Це стосується аналогічних «переливів» послуг, капіталів, трудових ресурсів. Тому, якщо рівні розвитку регіонів, об'єднаних у єврорегіон, значно відрізняються, є можливість асиметричного «перетоку» товарів, послуг, капіталів, трудових ресурсів на користь менш розвинутої території. Останнє зіграло важливу роль у прискоренні підйому продуктивних сил і соціально-економічного розвитку західних прикордонних територій Польщі, Угорщини, Чехії, Словаччини перед їх вступом до Євросоюзу.

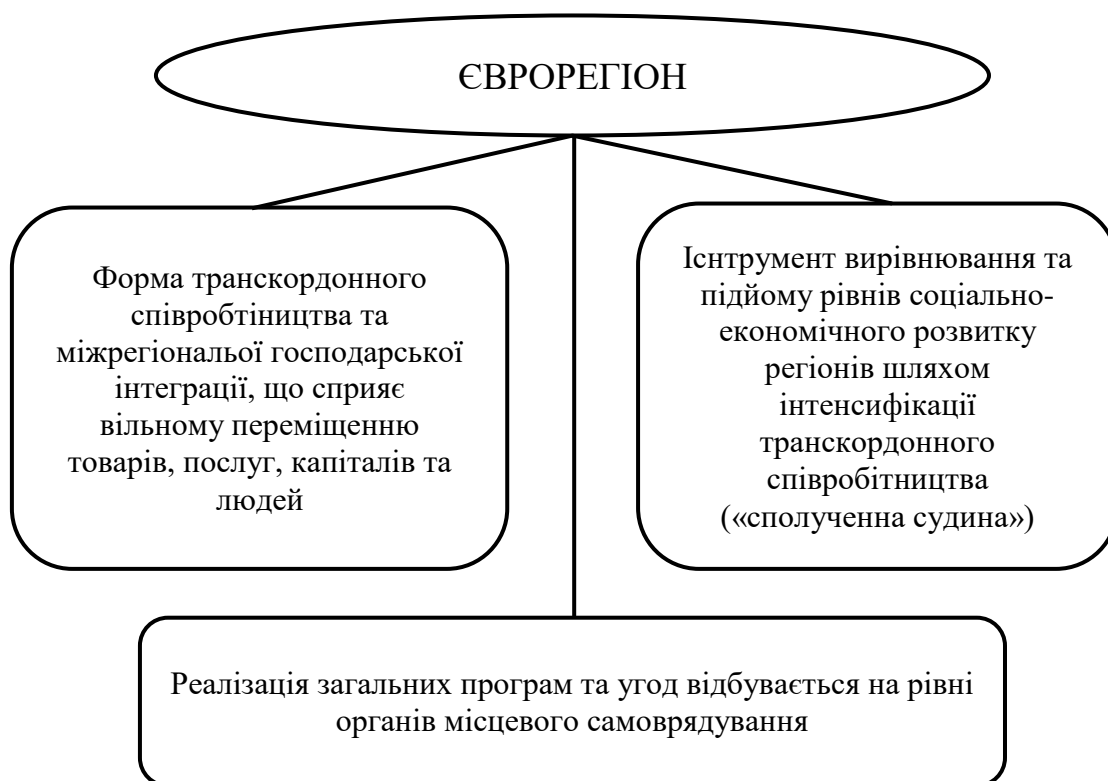

Рис. 5.6. Єврорегіон як форма та інструмент транскордонного співробітництва. Джерело: [39, с. 194].

У кінці 1980-х рр. ЄС прийняв спеціальну програму INTERREG, покликану сприяти прикордонній співпраці і розвитку прикордонних районів. З 1996 р. реалізувалася друга аналогічна програма, INTERREG II, а з 2000 р. по 2006 р. третя – INTERREG III. Реалізація четвертої програми INTERREG IV була розрахована на 2007–2013 роки. 2014-2020 роки - це п'ятий період, і тому він називається INTERREG V. Основна мета програми – досягнення такого стану, в якому національні кордони втратили б бар'єрні функції у відношенні до збалансованого розвитку і європейських територій. Пряме фінансування територій по різні сторони кордону відбувається при усуненні митних та інших обмежень для транскордонного руху товарів, капіталів і робочої сили, а також завдяки уніфікації законодавства.

Існує ряд інших програм: ФАРЕ, SAPARD, ISPA, POST - ACCESSION тощо.

Значну роль у регіональному розвитку країн ЄС відіграють також Європейський Фонд Регіонального Розвитку (ЄФРР), Європейський Соціальний Фонд (ЄСФ). До найважливіших європейських інститутів, що діють у сфері прикордонного співробітництва, можна віднести:

1. Конгрес місцевих та регіональних властей Європи (КМРВЕ), створений Комітетом Міністрів Ради Європи у 1994 р. Його мета - допомога державам-членам Ради Європи у налагодженні ефективної та стабільної системи регіональних і місцевих органів влади, здатних здійснювати міжрегіональне та прикордонне співробітництво в цілях зміцнення миру, взаєморозуміння, злагоди та економічного зростання.

2. Асамблея європейських регіонів (АЄР), створена в 1985 р. під назвою Ради регіонів Європи 47 регіонами і 9 міжрегіональними асоціаціями. Основна мета діяльності - сприяння регіоналізації в Європі, прикордонне співробітництво та посилення ролі регіонів у процесах європейської інтеграції. У 1996 році Асамблея прийняла декларацію про регіоналізм в Європі. Ст. 11 цієї декларації присвячена прикордонному співробітництву. Зокрема, в ній йдеться про те, що «прикордонні регіони заохочують прикордонне співробітництво у сферах, що належать до їх компетенції, дотримуючись внутрішнього законодавства своєї держави і норм міжнародного права». Крім того, регіони мають право створювати спільні органи дорадчого і виконавчого характеру (ст. 11 п. 3) .

3. Комітет регіонів Європейського Союзу - консультативний орган Ради Міністрів та Комісії, створений в 1994 році, який надає висновки з усіх питань, що зачіпають інтереси регіонів. Комітет складається з 334 членів-представників регіональних і місцевих органів, повністю незалежних у виконанні своїх обов'язків.

Комітет може за власною ініціативою висувати пропозиції, що стосуються певних сфер діяльності, в тому числі, прикордонного співробітництва. Потім ці пропозиції подаються на розгляд Комісії, Ради та Парламенту.

4. Рада Європейських муніципалітетів і регіонів, створена в Женеві в 1951 р. групою мерів міст Європи. Діяльність Ради присвячена всебічному розвитку співпраці між муніципалітетами регіонів, обміну досвідом, вироблення спільної політики щодо вирішення гострих проблем .

5. Асоціація Європейських прикордонних регіонів, створена в 1971 р. країнами Європи, чії прикордонні регіони були в минулому об'єднані спільною історією, культурою та іншими факторами. Цілями створення Асоціації стало всебічне заохочення розвитку прикордонного співробітництва, допомога в налагодженні нових контактів між сусідніми країнами [166].

Позитивний досвід використання транскордонного співробітництва європейськими країнами дає підстави вважати, що воно є не тільки складовою регіонального соціально-економічного розвитку, а й своєрідним його «каталізатором». Воно дає можливість більш ефективно використовувати природно-ресурсний потенціал регіону, розширяти сферу економічної діяльності господарюючих суб'єктів, підвищувати рівень життя населення.

Транскордонне співробітництво приносить у регіональний розвиток так звану «додану вартість» [147]. Вона складається з інституційної та соціально-економічної частин, що відповідає суті економічного розвитку та його складовим.

За С. Максименко, Є. Кіш, М. Лендзел з інституційної та соціально-економічної складових доданої вартості, що породжуються транскордонним співробітництвом, у співпраці регіонів до її інституційної складової можна віднести:

- можливість більш активного залучення громадян, влади, політичних і соціальних груп по обидва боки кордону до взаємних контактів і співпраці;
- більш глибокі знання про сусідів (його регіональних і місцевих органів влади, соціальних партнерів, тощо);
- довгострокове транскордонне співробітництво інституцій, які

спроможні функціонувати у партнерстві (як по вертикалі, так і по горизонталі) незважаючи на різний об'єм відповідальності та відмінність у організаційних принципах їх будови, діяти як бенефіціар цільової допомоги та робочий партнер, що здатний отримувати та керувати певними виробничими і фінансовими фондами, створювати, реалізувати та фінансувати транскордонні програми та проекти.

До соціально-економічної складової в доданій вартості можна віднести:

- можливість мобілізації внутрішнього потенціалу, зокрема через інтенсифікацію діяльності регіональних і місцевих інституцій як партнерів, так і ініціаторів транскордонного співробітництва;

- залучення представників соціального й економічного секторів (торгових палат, асоціацій, підприємств, торгових і соціальних закладів, організацій з охорони навколишнього середовища та туристичних агенцій);

- взаємне відкриття ринку праці та гармонізацію кваліфікації працівників;

- додатковий розвиток території, зокрема у сфері інфраструктури, транспорту, туризму, охорони навколишнього середовища, освіти, досліджень і співробітництва між малими та середніми підприємствами, а також через створення додаткових робочих місць;

- вдосконалення планування просторового розвитку та регіональної політики, включаючи охорону навколишнього середовища;

- покращення транскордонної транспортної інфраструктури [147].

Вибір стратегії соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів з врахуванням їх транскордонного співробітництва у значній мірі залежить від зовнішніх і внутрішніх факторів.

Зовнішні фактори визначаються, насамперед, ситуацією на зовнішньому і внутрішньому ринках країн, регулювання ними рівня цін на товари та послуги, динамікою курсів євро та долара США, розвитком національних економік і фінансовим станом основних виробничих і торговельних партнерів.

Внутрішні фактори визначають рівень і стійкість темпів економічного зростання. Серед них важлива роль належить комплексу заходів щодо реалізації пріоритетних напрямів економічної і соціальної політики прикордонних регіонів, що включає до себе збільшення інвестицій до інноваційних секторів економіки і високотехнологічних проєктів; стимулювання диверсифікації виробництва, зростання продуктивності праці, підвищення якості інфраструктури, розвиток конкурентоспроможних виробництв, що мають найбільші можливості для росту; створення сприятливих умов для підприємницької діяльності; розширення державно-приватного партнерства; проведення ефективної соціальної політики та розвиток людського потенціалу; поліпшення демографічної ситуації, вдосконалення ринку праці.

На думку окремих авторів, за сучасних умов розвитку міжнародних інтеграційних процесів транскордонне співробітництво завдяки можливості прискорювати процеси вирівнювання рівня життя населення прикордонних територій і сприяння вільного руху товарів, людей і капіталів через кордон може слугувати певними «полюсами зростання» [106].

Якщо роль міжнародного співробітництва регіонів у регіональному розвитку визначається його здатністю до активізації й ефективного використання існуючого потенціалу регіонів, то роль транскордонного співробітництва визначається, окрім того, ще й здатністю об'єднання потенційних можливостей для вирішення спільних проблем і завдань просторового розвитку у транскордонному регіоні [111]. Тим самим, на нашу думку, транскордонне співробітництво має можливість створювати синергетичний ефект у регіонального розвитку.

Відповідно до «Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями», яка була укладена державами – членами Ради Європи 21 травня 1993р. і до якої приєдналася Україна, держави зобов'язані підтримувати та заохочувати транскордонне співробітництво між територіальними общинами та

громадами. Згідно з вищезазначеною Конвенцією, транскордонне співробітництво включає в себе будь-які спільні дії, спрямовані на поширення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або властями, які знаходяться під юрисдикцією їх країн. Інші міждержавні угоди встановлюють лише юридичні межі, у рамках яких територіальні общини та органи влади реалізують транскордонне співробітництво. Рада Європи має типові міждержавні угоди про:

- розвиток транскордонного співробітництва;
- транскордонні місцеві зв'язки;
- транскордонне співробітництво на контрактній основі між місцевими органами влади;
- органи транскордонного співробітництва між місцевими органами влади.

Згідно «Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або властями» документи, що стосуються основних принципів співробітництва між місцевими органами мають сприяти:

- створенню груп зв'язку між місцевими органами влади;
- координації управління транскордонними місцевими державними справами;
- створенню транскордонних асоціацій приватного права;
- складанню угод з поставок товарів або надання послуг прикордонними місцевими громадами на засадах як приватного, так і публічного права;
- створенню органів транскордонного міжгромадського співробітництва [59].

Створення ефективних механізмів транскордонного співробітництва є важливим завданням як для внутрішнього розвитку суміжних прикордонних регіонів, так і для зміцнення добросусідських відносин між Україною і сусідніми країнами. Рішення питань, пов'язаних з даним завданням, потребує

розробки відповідної стратегії.

Розробка стратегії довготривалого транскордонного співробітництва вимагає дотримання певного алгоритму її здійснення (рис. 5.7).

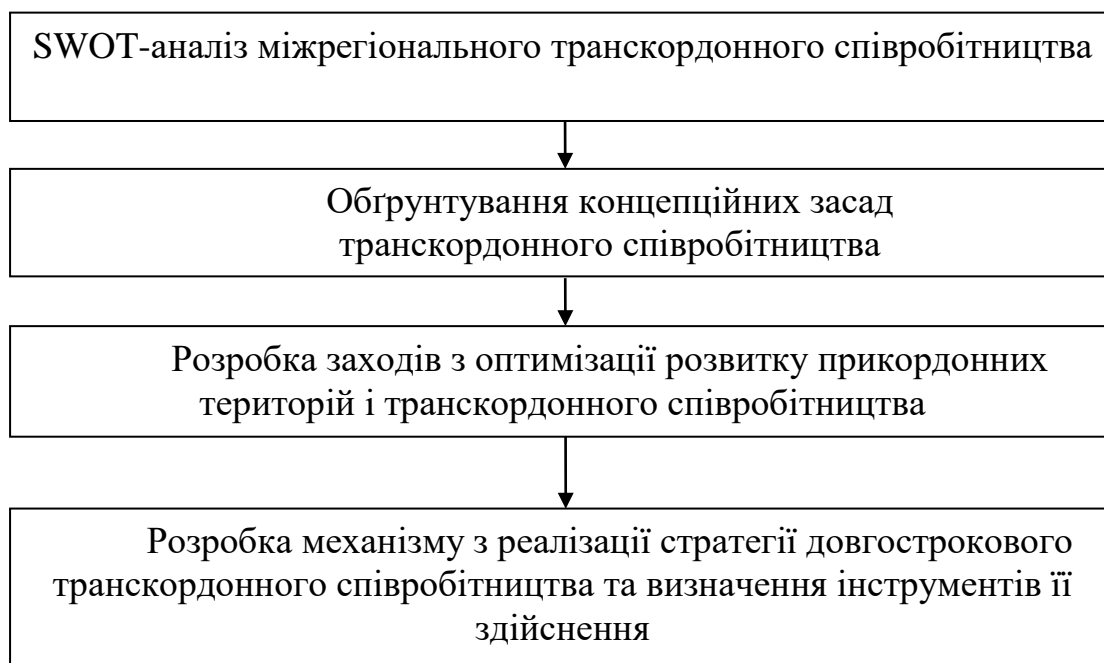

Рис. 5.7. Алгоритм розробки стратегії довгострокового транскордонного співробітництва [3; 101; 194].

Підвищення якості життя населення, що є однією з найважливіших задач стратегії регіонального розвитку, може бути забезпечено за рахунок збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів з врахуванням специфічної «доданої вартості», яку привносить у цей процес транскордонне співробітництво. Для цього мусять бути визначені прогнозні напрямки стратегічних векторів регіонального розвитку (рис. 5.8).

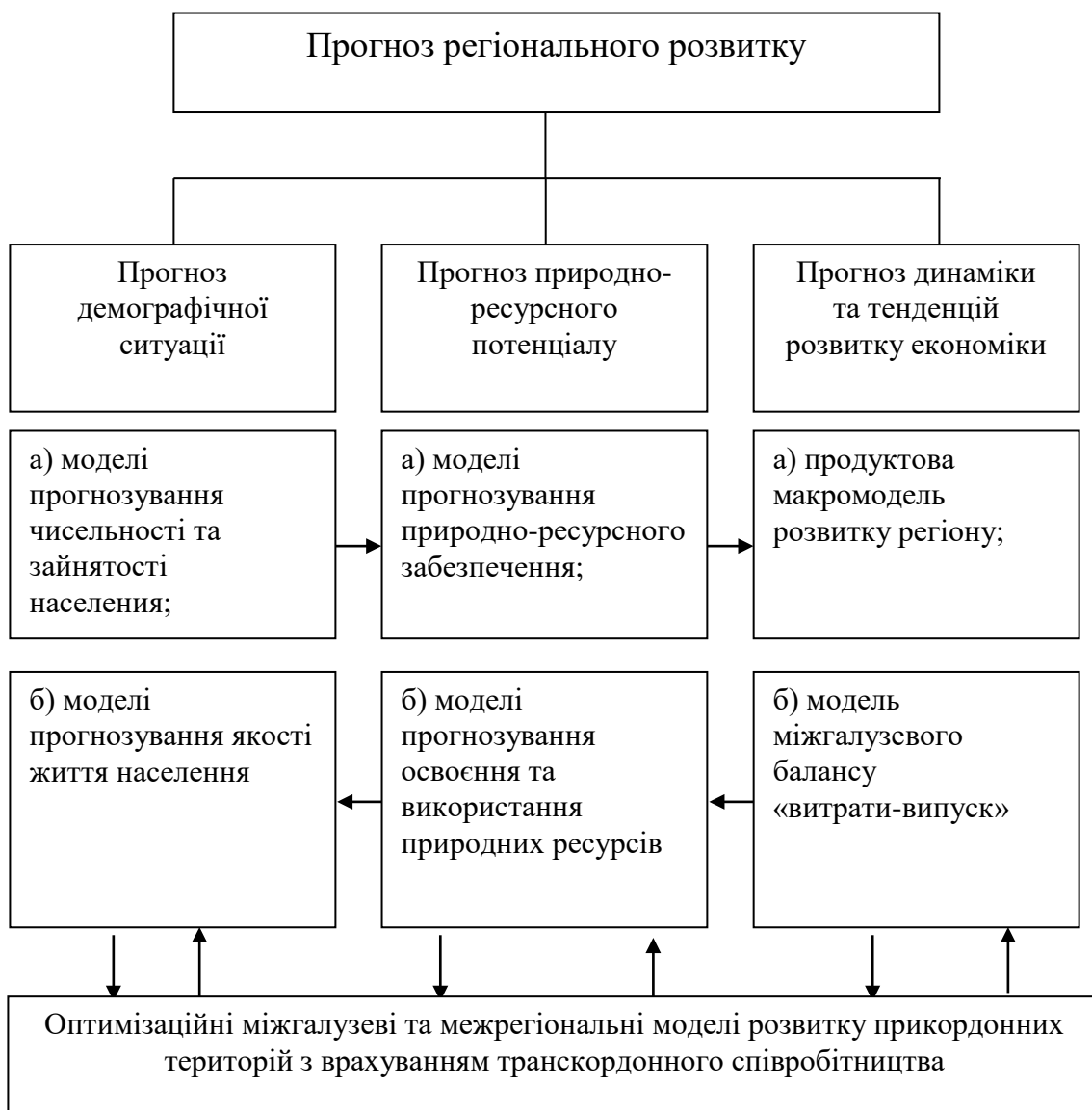

Рис. 5.8. Системно-структурна модель прогнозування регіонального розвитку. Джерело: [38, с.114].

Концептуальний задум розвитку економік прикордонних регіонів, що полягає у підвищенні якості життя їх населення потребує аналізу системи їх зв'язків (рис. 5.9).

Рис. 5.9. Система зв'язків транскордонного регіону [40; 193].

Прогноз соціально-економічного розвитку регіонів і аналіз системи їх зв'язків дозволяє перейти до розробки механізму з реалізації стратегії довгострокового транскордонного співробітництва та визначення інструментів її здійснення. Європейський досвід транскордонного співробітництва свідчить, що її організаційно-економічний механізм охоплює значну сукупність правових, організаційно-управлінських і фінансово-економічних форм, методів, прийомів, інструментів і важелів впливу на суб'єкти економічної системи регіонів. Базуючись на цьому, механізм поглиблення транскордонного співробітництва може мати наступний вигляд (рис. 5.10).

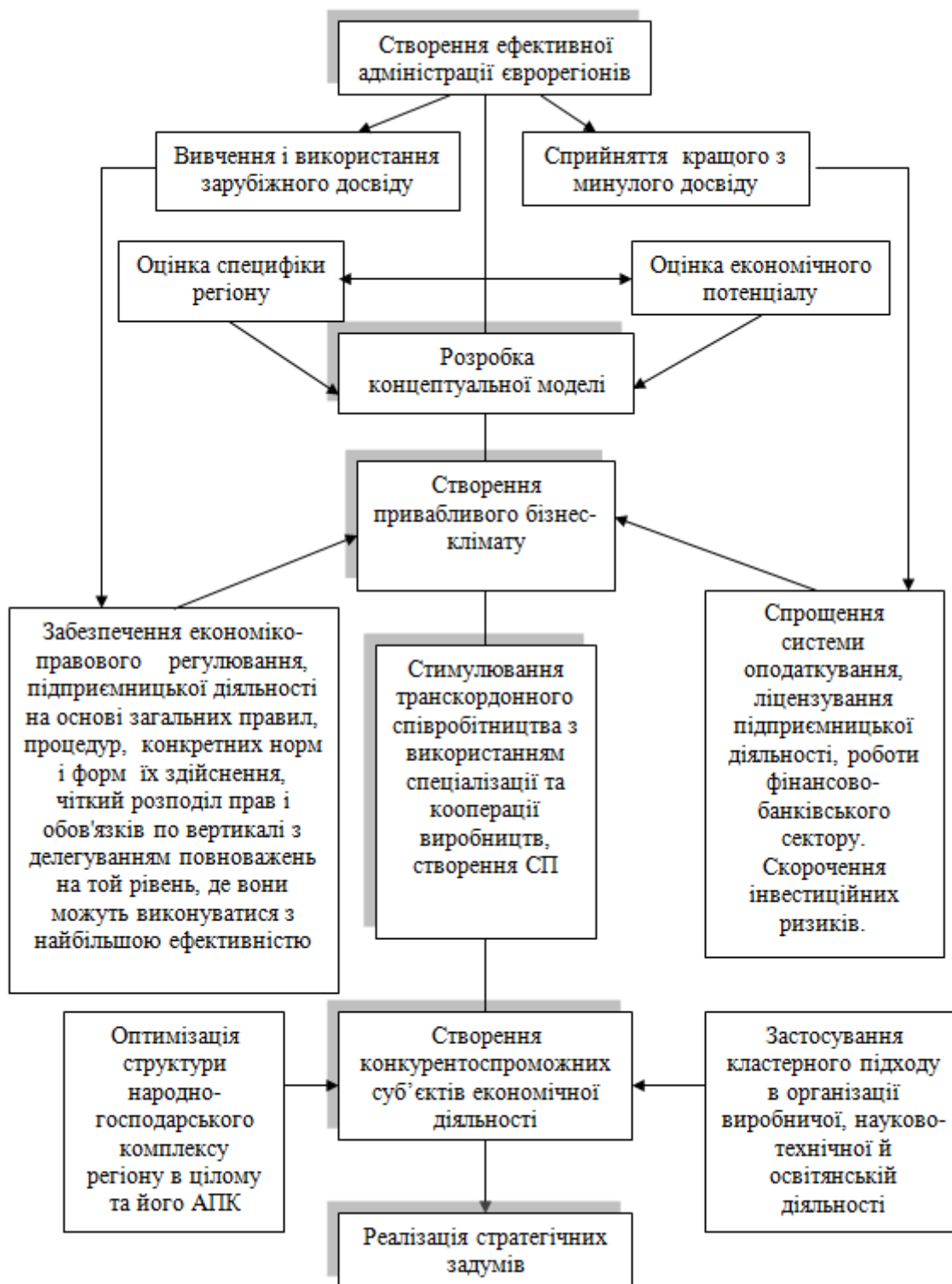

Рис. 5.10. Механізм поглиблення транскордонного співробітництва [38; 194].

Головною ланкою механізму з підвищення ролі та значення транскордонного співробітництва у міжнародних відносинах є ефективна

адміністрація міжрегіональних інтеграційних утворень. Широкого застосування набули єврорегіони. Виходячи з досвіду, що вже набутий при їх створенні, організаційна структура адміністрацій таких утворень може складатися з таких основних елементів як: рада, президія, секретаріат, ревізійна комісія та робочі групи [40, с. 123]. Ці органи в залежності від рівня інтеграції можуть виконувати координаційні, дорадчі й представницькі функції, спрямовані на вирішення завдань у відповідності з основними складовими наведеного вище механізму транскордонної співпраці.

До головних завдань органів управління єврорегіонів повинні входити: розробка концептуальних моделей транскордонної співпраці, які мають базуватися на міжнародних правових нормах і національних законах, а також таких інструментах їх реалізації як міжнародні економічні угоди, договори, кодекси з визначенням заходів з стимулювання її розвитку, запровадження спеціалізації і кооперації виробництва, створення конкурентоспроможних суб'єктів економічної діяльності, включаючи СП, і, звичайно, реалізація стратегічних задумів.

Необхідною умовою розвитку економічного простору єврорегіону та гармонізації соціокультурних середовищ є відкрите інформаційне взаємодія між різними групами населення. Механізми і умови такої взаємодії повинні бути адаптовані до сфер компетенцій конкретних цільових груп, до яких можна віднести:

- 1) управлінський комітет і національні секретаріати самого єврорегіону;
- 2) робочі групи, що функціонують в рамках єврорегіону за основними напрямками взаємодії;
- 3) партнерів, що взаємодіють в рамках єврорегіональних проектів;
- 4) політиків та представників органів влади;
- 5) представників засобів масової інформації територій, що входять в єврорегіон;
- 6) суб'єктів освітньої та наукової середовища (школи, коледжі,

академії, інститути та університети);

7) учасників культурного обміну (творчі колективи, діячі культури);

8) представників бізнес-спільноти.

Відповідно до потреб різних зацікавлених або потенційно зацікавлених груп населення можна виділити кілька напрямків реалізації інформаційної взаємодії, що відрізняються різними технологічними підходами і механізмами:

1) взаємодія політиків і управлінців - забезпечити комунікацію між політиками і органами влади з метою формування дискусій з економічних і соціальних питань транскордонної взаємодії, а так само з метою обміну позитивним досвідом реалізації функцій громадського регулювання;

2) бізнес-партнерство - забезпечити інформування підприємців про соціоекономічні параметри, кадровий потенціал сусідніх регіонів, можливості реалізації інвестиційних проектів і забезпечити ефективні комунікації з метою пошуку партнерів по бізнесу;

3) культурна та освітня комунікація - сформувати технологічні можливості для реалізації спільних культурних і освітніх проектів, в тому числі в сфері підготовки фахівців і організації творчих колективів, а так само в сфері теоретичних і прикладних наукових досліджень.

Між західноєвропейськими та пострадянськими єврорегіонами вже зараз є свої відмінності. Транскордонні утворення в складі ЄС мають меншу територію, органи управління невеликі, мобільні і не забюрократизовані. Мають робочу групу з менеджменту проектів, яка відповідає за підготовку та експертизу проектів і організовує їх моніторинг.

Варто відзначити, що зараз активно розвиваються взаємозв'язки з регіональними та глобальними партнерами на субдержавного рівні, а не з державами. У зв'язку з чим американський дослідник Дж. Розенау приходить до висновку, що в регіонах, що глобалізуються, складається партнерство, співробітництво і «співуправління» між державними та приватними акторами. У зв'язку з чим Периферія набуває новий статусний характер і

змушує Центр передати їй частину своїх прав, в тому числі і в зовнішній політиці. У той же час, наднаціональні утворення і єврорегіони мають єдину базову передумову: створення стійких економічних об'єднань, що згодом обростають так само соціокультурними і політичними функціями. Але крім єдиної бази, вони цілком успішно доповнюють один одного.

Наявність інституційної інфраструктури єврорегіонів грає важливу роль, дозволяючи регіонам і муніципалітетам брати участь в міжнародних відносинах. Разом з тим потенціал єврорегіонів використовується в невеликому ступені. Як зазначає Р.Ф. Туровський «В умовах централізації Центр не заохочує самостійності регіонів, а задіяні в роботі єврорегіонів муніципалітети взагалі не володіють жодними повноваженнями в сфері зовнішньої політики. Підсумком стає формальна імітаційна транскордонна інтеграція, поглибленню якої перешкоджає відсутність єдиної політики. Прикордонне співробітництво виконує позитивну роль, згладжуючи напруженість на місцевому рівні, але не може повноцінно розвиватися без активної підтримки Центру. Центр же орієнтований в форматі «держава + держава», що гальмує прикордонне співробітництво» [19].

Складовими елементами транскордонної співпраці, як і при будь-яких міжнародних економічних відносинах, є:

- взаємообмін продуктами матеріального виробництва;
- надання послуг (транспортних, послуг по зв'язку, освітніх, медичних, консалтингових, інжинірингових і ін.);
- інвестиційна діяльність;
- міжнародний туризм;
- науково-технічне співробітництво;
- співробітництво в екологічній сфері.

Значну роль у вирішенні цих питань, на думку І. Журби, може зіграти більш повне використання прикордонними регіонами потенціалу міжнародного поділу праці [63, с.12].

Інструментами, що можуть бути використані з метою поглиблення

транскордонної співпраці, можуть бути: цільова державна фінансова допомога, залучення місцевих асигнувань (у тому числі приватного капіталу шляхом надання інвесторам різного роду пільг і відстрочень платежів), законодавчі заходи, фінансові обмеження, штрафні санкції й таке інше.

Значні перспективи розвитку транскордонного співробітництва з'являються в Україні у зв'язку з євроінтеграційним вибором її зовнішньоекономічної стратегії. На заході це буде сприяти вирівнюванню рівнів соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів України з сусідніми регіонами Польщі, Словаччини Угорщини, Румунії, які є членами ЄС і реалізують спеціальні програми цієї організації з регіонального розвитку.

Євроінтеграційний вектор зовнішньоекономічної політики України відкриває широкі можливості використання нею багатого досвіду країн ЄС у міжрегіональній співпраці та вироблені відповідних нормативно-правових документів.

Для України, яка з 25 регіонів обласного рангу має 19 прикордонних регіонів, цей вид співробітництва має особливе значення. Використання можливостей прикордонного положення регіонів для активізації співробітництва з сусідніми країнами робить транскордонне співробітництво вагомим складовим соціально-економічного розвитку України.

За прикладом європейських країн Україна ще наприкінці 90-х років, зробила кроки до створення єврорегіонів на своїх кордонах з сусідніми державами.

У 1993 році був організований єврорегіон «Карпати», до складу якого увійшли прикордонні території 19 адміністративних одиниць України, Польщі, Словаччини, Угорщини, а згодом і Румунії. Від України до єврорегіону увійшли Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська та Чернівецька області. Мета об'єднання: регіональний економічний розвиток, охорона довкілля, розвиток туризму, гармонізація відносин з питань освіти,

культури [121, с. 13].

У 1995 створений єврорегіон «Буг» у складі Волинської області (Україна), Брестської області (Білорусія) та Люблінського воєводства (Польща). Мета створення – розвиток взаємовигідних економічних відносин, співробітництво у соціальній, культурній та екологічній сферах, співробітництво з питань освіти, попередження надзвичайних ситуацій та ін.

У 1998 р. був сформований єврорегіон «Нижній Дунай» у складі районів Вулканешти, Кагул, Кантемір (Молдова), повітів Бреїла, Галац, Тулча (Румунія) та Одеської області України. Перед єврорегіоном були поставлені амбітні цілі – розвиток міжнародних транспортних коридорів, забезпечення судноплавства на Дунаї, спільне вирішення екологічних проблем з підтримкою природно-заповідного режиму в гирлі Дунаю, а також створення вільної економічної зони на кордоні трьох держав.

У 2000 р. був створений єврорегіон «Верхній Прут». До його складу увійшли Ботошанський, Сучавський райони Румунії, Фалештський, Єдинецький, Глоденський, Окницький, Рішканський і Бріченський райони Молдови, а також Чернівецька та Івано-Франківська області України. Створення єврорегіону було покликане сприяти співробітництву прикордонних регіонів України, Румунії та Молдови.

Проблема, з якою зіткнулися перші учасники транскордонного співробітництва, на думку О. Панкратової та Л. Єчіної, лежить у площині невідповідності законодавств країн-учасниць, через що неможливо практично вирішувати питання. Крім того, сусідні держави, порівняно з Україною, далеко просунулися вперед по шляху ринкових реформ. Але крім правових аспектів, що стримують розвиток єврорегіонів, є й організаційні. До Карпатського (найбільший на території Європи – з населенням в 15 млн) тільки з боку України входять чотири області. Це створило значні проблеми у вирішенні багатьох питань з управління. У даному випадку величезна територія – це негативний фактор. Учасники транскордонного співробітництва мають різний рівень компетенції та зацікавленості в

розвитку місцевих ініціатив.

Наприклад, у Львівській області свій інтерес у розвитку двосторонніх ініціатив із Польщею, у Закарпатській – більш зацікавлені у розвитку з Угорщиною та Румунією [121, с. 13].

У 2012 р. Вінницька область України та 6 районів Республіки Молдова (Дондушень, Окниця, Гума, Сорока, Флорешть, Шолданештах) офіційно закріпили домовленість про створення єврорегіону "Дністер".

Основною метою створення та діяльності єврорегіону "Дністер" є здійснення програм комплексного гармонізованого розвитку територій, прилеглих до річки Дністер.

У період з 2003 р. до 2010 р. була створена система єврорегіонів на українсько-російському порубіжжі – «Дніпро», «Ярославна», «Слобожанщина», «Донбас» [38, с. 113-120]. Із 2014 р. співробітництво в межах єврорегіонів, створених за участю Російської Федерації («Дніпро» «Слобожанщина», «Ярославна» та «Донбас»), не здійснюється.

З 9 існуючих єврорегіонів 4 («Буг», «Карпатський», «Нижній Дунай», «Верхній Прут») створені з країнами Європейського Союзу (Польща, Словаччина, Румунія, Угорщина). До складу єврорегіонів, належить більше 40% від загальної площі території України. На цих землях проживає майже половина населення нашої країни. До складу дев'яти єврорегіонів входять 12 областей, 203 райони, 246 міст України та адміністративно-територіальні одиниці 7 європейських країн [175].

Аналіз сучасного стану розвитку транскордонного співробітництва України з країнами ЄС свідчить про існування певних проблем та труднощів у реалізації державної політики щодо ТКС:

1) потребує удосконалення національне законодавство, оскільки відсутність єдиних нормативно-правових та інших стандартів транскордонного співробітництва, наближених до стандартів Європейського Союзу, уповільнює темпи розвитку транскордонної співпраці;

2) необхідним є доопрацювання ефективної моделі координації

транскордонного співробітництва на місцевому рівні, особливо для реалізації конкретних проектів (економічних, соціальних та ін.);

3) необхідно суттєво підвищити рівень прикордонної інфраструктури, орієнтуючись на стандарти ЄС;

4) потрібні заходи для підготовки кваліфікованих кадрів, здатних генерувати нові ідеї, залучати інвестиції та здійснювати ефективний менеджмент нових транскордонних проектів;

5) нагальною є диверсифікація фінансової підтримки спільних транскордонних проектів, яка могла б здійснюватися за рахунок місцевих коштів з залученням на умовах партнерства приватних структур;

6) потрібно постійно враховувати реальні інтереси місцевих громад, які проживають у прикордонних регіонах, оскільки більша частина проектів транскордонного характеру реалізується за ініціативи і коштом європейських структур та фондів, кожен з яких має власне бачення чи цілі реалізації таких проектів. У своїй масі такі цілі слабо корелюються з пріоритетними завданнями та першочерговими потребами місцевого і регіонального розвитку українських територій.

Державна політика щодо розвитку транскордонного співробітництва забезпечує визначення стратегічних цілей та пріоритетних напрямів, поєднує в ТКС питання державної регіональної політики, державної політики у сфері економічного розвитку, державної фінансової політики та зовнішньополітичних відносин. Її основними напрямками є наступні: формування законодавчого середовища для транскордонного співробітництва; організація державної підтримки транскордонного співробітництва в організаційному, фінансово-економічному, політичному плані; підтримка та ініціювання співробітництва між територіальними органами влади та суб'єктами господарювання територій з обох сторін кордону та створення основних та допоміжних (сприяючих) організацій і структур, що забезпечують координованість дій суміжних прикордонних територій та реалізують завдання їх спільного розвитку; виявлення спільних

та ідентичних проблем прикордоння та вибір пріоритетів розвитку співробітництва; організація процесів розробки транскордонних проектів.

Важливим елементом державної політики транскордонного співробітництва є створення інституційної бази транскордонного співробітництва, до якої належать: система нормативно-правового забезпечення, регламентація механізмів взаємодії між органами влади різних рівнів, а також створення достатньої кількості дієвих інституцій, що сприяють реалізації транскордонних проектів із залученням суб'єктів підприємництва, громадських організацій, навчально-освітніх закладів, наукових установ тощо.

Для розбудови загального бачення розвитку країни в системі взаємовідносин із країнами-сусідами в державному управлінні визначаються пріоритетні напрями двостороннього та багатостороннього співробітництва та вирішуються такі завдання: координація концепції соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів; формування інтегрованих в господарському і просторово-економічному плані транскордонних регіонів України з країнами ЄС; створення взаємодоповнюючої транспортної, прикордонної та іншої інфраструктури; взаємодія місцевих органів державної влади і самоврядування, територіальних громад прикордонних територій тощо.

Важливим джерелом вивчення транскордонних відносин України з країнами ЄС є стратегічні документи Європейського Союзу стосовно політики нового сусідства після розширення ЄС та Угода про асоціацію між Україною та ЄС. Виділимо такі джерела як: Послання Європейської Комісії «Розширена Європа - Сусідні країни: Нова структура відносин з нашими східними та південними сусідами» від 11 березня 2003 р. [12] та Послання Європейської Комісії «Прокладаючи шлях для запровадження нового Інструмента регулювання відносин з країнами-сусідами» від 1 липня 2003 р., у яких були визначені основні рамки, механізми і принципи сучасного розвитку транскордонного співробітництва України та

центральноевропейських держав після розширення ЄС у 2004- 2007 роках.

Інші документи, які визначають питання, пов'язані з імплементацією програм співробітництва: Регламент (ЄС) № 1638/2006, що встановлює загальні положення щодо Інструменту європейського сусідства і партнерства; Стратегічний документ Східної регіональної програми (2007-2013 рр.); Індикативна програма для Східного регіону ІЄСП (2007-2010 рр.), Стратегічний документ для України (2007-2013 рр.), Національна індикативна програма (2007-2010 рр.), Стратегічний документ та індикативна програма для Програми транскордонного співробітництва [12, С. 86-92.].

Для дослідження транскордонного співробітництва між Україною та ЄС джерельною базою виступають комплекс нормативно-правових актів, перш за все, Закон України про транскордонне співробітництво від 24.06.2004 р. №1861-IV, Закон України про державний кордон України від 04.11.1991 р. № 1777-XII, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 24 червня 1997 р. № 280, Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 р. № 586, Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 8 вересня 2005 р. № 2850, Указ Президента України від 19 груд. 2007 р. № 1236/2007 «Про заходи щодо активізації євроінтеграційного прикордонного співробітництва», Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 р. № 587 «Деякі питання розвитку транскордонного співробітництва та єврорегіонів», Постанова Кабінету Міністрів України від 11 травня 2005 р. № 339 «Про затвердження Положення про порядок проведення конкурсного відбору проектів (програм) транскордонного співробітництва, які можуть бути включені до державної програми розвитку транскордонного співробітництва», Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 березня 2006 р. № 149 «Про схвалення Концепції Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2007-2010 роки», Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006

р. № 1001 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року», Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 р. № 1819 «Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2007-2010 роки», Постанова Кабінету Міністрів України від 07.10.2015 № 821 «Деякі питання реалізації у 2015-2017 роках державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020», Постанова Кабінету Міністрів України від 23.08.2016 № 554 «Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки» тощо.

Інший вид джерел – це міжурядові угоди України з сусідніми країнами Центральної та Східної Європи щодо транскордонної співпраці. На регіональному рівні важливим комплексом документальних джерел з транскордонної співпраці є угоди між регіонами України і регіонами країн Центральної та Східної Європи, програми з транскордонного співробітництва прикордонних областей України. Наприклад, Закарпатська область України підписала низку угод з регіонами Європи щодо розвитку транскордонного та міжрегіонального співробітництва: Угода про міжрегіональне співробітництво між Закарпатською областю України і Кошицьким краєм Словацької республіки (1999); Угода про міжрегіональне співробітництво між Закарпатською областю України та Пряшівським краєм Словацької республіки (2000); Угода про трилатеральне співробітництво Закарпатської області (Україна), Сату-Марського повіту (Румунія) та області Саболч-Сатмар-Берег (Угорщина) (2000); Рамкова Угода про міжрегіональне співробітництво між Закарпатською областю України та повітом Марамуреш Республіки Румунія (2001); Угода між Закарпатською обласною державною адміністрацією України та Підкарпатським воєводством Республіки Польща про транскордонне співробітництво (2002) та інші.

Таблиця 5.2

Організаційні принципи державного управління розвитком
транскордонного співробітництва

Організаційний принцип	Характеристика
Принцип добровільності та рівноправності учасників	реалізація на практиці єдиних правил, процедур та надання однакового статусу та можливостей усім учасникам транскордонного співробітництва у проектах, зокрема тих, що фінансуються за допомогою європейських структурних фондів
Принцип просторової оптимальності	правильний вибір меж і масштабу транскордонного регіону', врахування специфічних інтересів територіальних громад, які беруть участь у співпраці, гармонізація їх інтересів та визначення оптимальних форм ТКС
Принцип цільового спрямування	орієнтація на кінцеву мету', з чітким розподілом завдань, повноважень та відповідальності між органами виконавчої влади і місцевого самоврядування
Принцип комплексності та системності	виділення різних рівнів налагодження співпраці (галузевий, адміністративний); поєднання елементів нормативно-правового, інституціонального, інформаційного та науково-методичного забезпечення
Принцип Субсидіарності	передача на вищий рівень лише тих завдань, що не можуть бути реалізовані власними силами
Принцип солідарності прикордонних територій	принцип ввійшов до останньої версії Європейської хартії прикордонних та транскордонних регіонів - документа Асоціації європейських прикордонних регіонів.
Принцип існування концепції стратегії транскордонного розвитку	стратегія повинна відповідати стратегічній програмі соціально-економічного розвитку кожної країни регіону - сторони транскордонного регіону, та окреслювати потреби і майбутні цілі транскордонної співпраці з метою уникнення ізольованого розвитку лише однієї із сторін
Принцип існування концепції стратегії транскордонного розвитку	стратегія повинна відповідати стратегічній програмі соціально-економічного розвитку кожної країни/ регіону - сторони транскордонного регіону, та окреслювати потреби і майбутні цілі транскордонної співпраці з метою уникнення ізольованого розвитку лише однієї із сторін
Принцип існування концепції стратегії транскордонного розвитку	стратегія повинна відповідати стратегічній програмі соціально-економічного розвитку кожної країни' регіону - сторони транскордонного регіону, та окреслювати потреби і майбутні цілі транскордонної співпраці з метою уникнення ізольованого розвитку лише однієї із сторін
Принцип самоврядування	держава наділяє прикордонні території деякою самостійністю, щоб вони самі могли вступати у взаємодію з сусідніми країнами, однак, продовжує здійснювати контроль за ними
Принцип відповідальності держави за міжнародну поведінку прикордонних регіонів	держава несе відповідальність за діяльність всіх органів місцевого самоврядування прикордонних територій, навіть якщо вони перевищили свої повноваження, встановлені внутрішньодержавним правом

Джерело: [38; 194].

Особливий вид джерел – це концепції і стратегії, програми і проекти з розвитку транскордонного співробітництва. Насамперед, це документи стратегічного характеру: «Стратегія транскордонного співробітництва «Карпати 2003-2011», міждержавна «Стратегія українсько-польського міжрегіонального і прикордонного співробітництва» (2004), міжрегіональна українсько-польська стратегія транскордонного співробітництва між Львівською і Волинською областями та Люблінським і Підкарпатським воєводствами (2004), Концепція українсько-угорського транскордонного співробітництва (2003).

Виконання функцій державного управління в сфері транскордонного співробітництва має опиратися на певні принципи, які слід запроваджувати як в стратегічних документах, так і реальній практиці ТКС. Перш за все, це стосується організаційних принципів - добровільності та рівноправності учасників, просторової оптимальності, цільового спрямування, комплексності, системності, партнерства, субсидіарності (табл. 5.2).

Для ефективного управління транскордонним співробітництвом в системі державного управління необхідно визначити цілі управління та основні напрями діяльності органів влади.

У випадку сусідніх регіонів країн ЄС, головною метою є використання доброго, дотеперішнього досвіду і традицій співпраці в тому числі серед іншого в сфері розвитку економічних, наукових і культурних зв'язків як на регіональному рівні, так і місцевому, особливо в тих галузях, які впливають на зростання конкурентоспроможності та розвиток і використання ключових для цих територій потенціалів.

На думку Є. Кіш, прагматичною суттю транскордонного співробітництва є максимальне задіяння зовнішнього фактора для всебічного соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів, з метою запобігання загрози перетворення їх у відсталі периферійні провінції своїх держав. Таким шляхом здійснюється і вирівнювання рівнів регіонального розвитку прикордонних та внутрішніх територій країн [121].

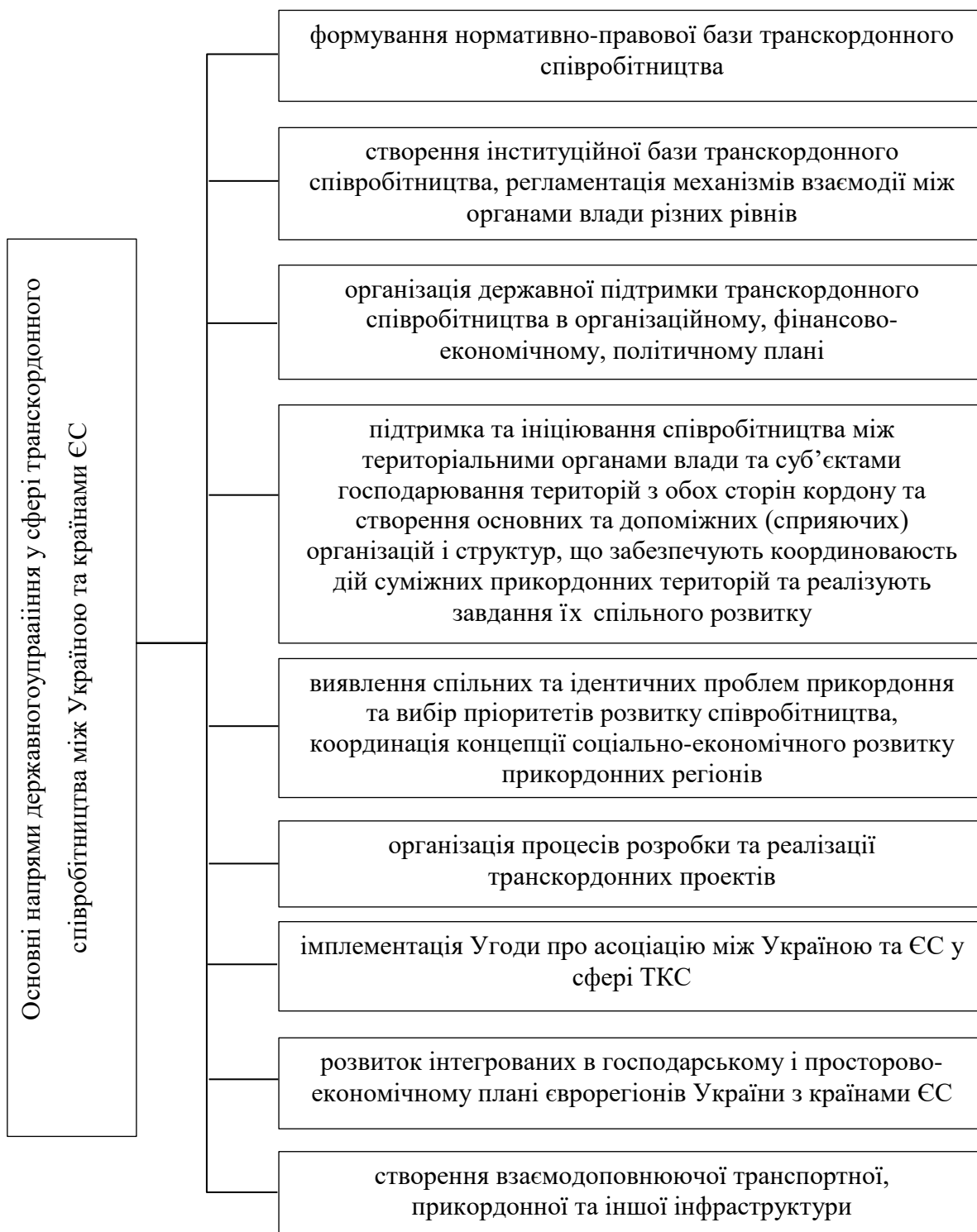

Рис. 5.11. Основні напрями державного управління у сфері транскордонного співробітництва між Україною та країнами ЄС [166].

Реалізація цих напрямів передбачає, що основними механізмами державного управління розвитком ТКС між Україною та країнами ЄС мають

бути: нормативно-правовий, організаційний, фінансовий, економічний, інформаційний, управління людськими ресурсами.

Основні напрями державного управління у сфері транскордонного співробітництва між Україною та країнами ЄС представлені на рис.5.11.

Розглядаючи питання щодо державного управління розвитком транскордонного співробітництва між Україною та країнами ЄС, доцільно проаналізувати відповідний європейський досвід, оскільки державна політика України у цій галузі зорієнтована на перехід на європейські стандарти, а транскордонна співпраця в ЄС стала невід'ємною частиною планування та розвитку спільної Європи, присутня у європейських стратегіях і політиках на всіх рівнях управління, має позитивні результати і впливає на розвиток прикордонних регіонів.

Транскордонне співробітництво, як початкова форма інтеграційної кооперації має за мету не просто розвиток прикордонних територій, а стимулювати економічний, культурний гуманітарний розвиток, напрацювати механізми та форми реалізації інтеграційних завдань з перспективою інтеграції на більш високий рівень. Прикордонна співпраця дієвий та потужний механізм державного регулювання не тільки локального, а й міжрегіонального та міждержавного рівнів.

Транскордонне співробітництво у питаннях просторового планування у країнах ЄС отримало істотний розвиток в останні десятиліття. Останнім часом у Європі створено понад 100 єврорегіонів, що є прецедентом у розвитку транскордонної кооперації.

Таким чином, виникає особистий об'єднувальний чинник – транскордонні регіони як засіб досягнення планувальної єдності. При цьому об'єктами інтеграції виступають не лише окремі сфери діяльності та комунікаційні зв'язки, а й простір з обох сторін кордону, який планується як єдине ціле.

5.2. Напрямки удосконалення регіональної інтеграційної політики з урахуванням європейського досвіду

Сьогодні жодна країна не має права не розвиватись, знаходячись в таких умовах та стаючи безпосереднім учасником таких процесів як євроінтеграція та глобалізація це стосується і України.

Практика країн-членів Європейського Союзу, та і в цілому світі показує, що сучасна регіональна політика все більше стає засобом реалізації гео економічних інтересів конкретних держав і наднаціональних утворень. Новий гео економічний вимір процесів регіонального розвитку повністю перетворює його інституційну структуру, змінює уявлення про пріоритети розвитку, про ставлення між внутрішньою і зовнішньою політикою, призводить до створення нового інструментарію для досягнення цілей розвитку.

Політика зближення, яка проводиться Європейським Союзом і передбачає інвестиції в економічний розвиток на рівні окремих регіонів та секторів, в останні 20 років була важливим фактором, який допомагав бідним регіонам конкурувати на Єдиному європейському ринку і наздогнати більш розвинені території. Цей успіх привернув увагу і сформував сприятливу думку, в т.ч. ООН і ОЕСР. лауреат Нобелівської премії, економіст Майкл Спенс висловився по завершенні програми «Відкриті дні», яка проходила в Брюсселі у 2006 році, що Європа зобов'язана ділитися своїм досвідом у сфері регіонального розвитку з багатьма іншими регіонами світу. До нас звернулися кілька країн, які хочуть встановити діалог з питань регіональної політики, це стосується і України, яка знаходиться в процесі євроінтеграції. Мета в обміні досвідом та наданні допомоги по-перше полягає у стимулюванні обміну досвідом та інформацією [88].

Україна звернувшись, по допомогу, як і багато інших держав поза межами Європи, отримала результат у вигляді підписання нової угоди про регіональний розвиток регіонів України, ця подія сталась у липні 2006 року,

підписав угоду комісар з питань регіональної політики Павло Самецькі.

Інтерес за межами Європи настільки сильний, що Генеральний директорат з регіональної політики вперше створив спеціальну групу (хоча і невелику) для організації діалогу з питань регіональної політики з країнами, які не входять до ЄС. Усвідомлюючи політичне і практичне значення такої діяльності, в 2009 році Європейський Парламент виділив фінансування для пілотного проекту під назвою «Посилення регіонального та місцевого співробітництва за рахунок просування регіональної політики ЄС на глобальному рівні». Це дозволило Комісії та Генерального директорату з питань регіональної політики зокрема організувати нові дії щодо співпраці, включаючи міжнародні конференції, програми обміну та підготовчих курсів, а також у спеціальних інформаційних матеріалах на європейських і неєвропейських мовах.

Вважаємо, що досвід Європи для України буде корисним, консультування та надання інформаційної підтримки важливим, і в майбутньому відбудеться розширення діалогу з розвитку регіонів України[51].

Починаючи ще з обговорення процесу європейської інтеграції і особливо з кожним наступним його розширенням існували широкі диспропорції між країнами-учасниками і регіонами. У рамках перших моделей європейських регіональних інвестицій ресурси прямували на великомасштабні інфраструктурні проекти, зокрема транспортні мережі і комунальні служби. Бажання ЄС фінансувати проекти, які виходили за межі окремих регіонів, було практичним проявом солідарності при побудові Європейського Союзу. Ці проекти, по суті, фінансувалися в національних рамках; при цьому не існувало загальноєвропейського бачення регіональних проблем, а, отже, і регіональної політики співдружності як такої.

Після цього стали визнавати, що стратегії повинні мати більш комплексний характер, щоб сприяти сталому економічному зростанню і зайнятості в слабких регіонах. Інфраструктура зберігала своє значення, але також існувала потреба в інвестиціях в дослідження, інновації, професійну

підготовку, розвиток маркетингу, тощо. Також було розроблено велику кількість інноваційних програм. Такі кроки підтвердили рішучість ЄС здійснювати інвестиції в людей в рамках професійної підготовки і розуміння мінливих вимог на ринку праці в світлі технологічного розвитку.

Політика регіонів зближення повинна була зближувати сьогодення і майбутні покоління. Регіональні стратегії повинні були забезпечувати, щоб зростання виробництва і кількість робочих місць не суперечили інтересам збереження навколишнього середовища, а бізнес та інші економічні суб'єкти повинні були безпосередньо відповідати за заподіяну ними шкоду. Таким чином, принцип «забруднювач платить» був втілений на законодавчому рівні, а також в умовах надання фінансової підтримки в рамках європейських регіональних програм. Щоб не зруйнувати цілі єдності, необхідно було боротися із соціальною ізоляцією. Результатом стала доопрацювання регіональної політики, при цьому визнавалося, що нерівний доступ до можливостей руйнує процес зростання. Європейські політичні діячі беруть закони, орієнтовані на подолання соціально-економічних проблем, намагаються забезпечити краще співвідношення витрат і якості тим самим допомагаючи ЄС долати різні економічні та соціальні ситуації після розширення. Інтегровані програми повинні забезпечити зростання та формування принципово нового досвіду, одночасно намагаючись залучити місцеві громади, захистити і поліпшити середовище їх проживання [225].

Враховуючи, той факт, що сьогодні Україна обрала вектори майбутнього розвитку інтегруючись до Європейського Союзу, слід ретельно вивчити досвід країн-членів ЄС, та враховуючи умови, стан економіки, максимально наблизитись до тих вимог відповідності, що висунуті ЄС.

Україна вже почала низку реформ з питань проведення регіональної політики, а саме в рамках програми Стратегія сталого розвитку «Україна - 2020». Ратифікувавши Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Україна отримала інструмент та дороговказ для своїх перетворень. Виконання вимог дає можливість Україні в подальшому стати повноцінним членом в Європейському Союзі. Такими вимогами є

відповідність Копенгагенським критеріям – параметрам, яким мають відповідати держави-члени Європейського Союзу.

Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» визначала за мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України, саме ця стратегія торкнулась регіональних перетворень.

З 16 квітня 2017 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей добровільного об'єднання територіальних громад, розташованих на територіях суміжних районів» від 14.03.2017 № 1923-VIII [66] (далі – Закон), яким внесені зміни до Земельного кодексу України, законів України «Про місцеві державні адміністрації» та «Про добровільне об'єднання територіальних громад».

Низку реформ в Україні здійснюється за підтримкою Офісу реформ – це організація, що допомагає Уряду України у розробці та втіленні пріоритетних для країни реформ.

Використовуючи міжнародну експертизу та галузевий досвід, Офіс надає комплексну підтримку Кабінету Міністрів, супроводжує реформи від аналізу проблеми, розробки ідеї та механізму її впровадження до моніторингу ефективності та комунікації змін.

Офіс є частиною інноваційного Проєкту «Українська Архітектура Реформ» (Ukraine Reform Architecture Project (URA), що підтримується ЄБРР та Багатостороннім Донорським Фондом Стабілізації та Сталого Розвитку України (Данія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Нідерланди, Норвегія, Польща, Швеція, Швейцарія, Великобританія, Сполучені Штати Америки та Європейський Союз, найбільший донор).

Але проведення реформ та створення урядових органів щодо контролю проведення реформ замало для розвитку та якісних змін у регіональній політиці. Сьогодні створено територіальні громади, відбувається розгалуження транспортних зв'язків, навіть в період всесвітньої пандемії

COVID-19, також перерозподілено бюджетні витрати, але не виділено основні принципи, котрі є основними щодо удосконалення регіональної політики в Україні, враховуючи досвід ЄС а саме:

1. Регіональна політика не повинна перетворюватися в політику тотального вирівнювання, вона не повинна стати компенсуючою, щоб не відбито було бажання у територій-лідерів втрачати стимули до розвитку і одночасно створювалась ілюзія спокою у відстаючих.

2. Слід визнавати, що можливості та потенціал є по всій території держави, у всіх типах регіонів.

3. Зосередження уваги на фрагментарних поділах території, в першу чергу це сировинні території, такі території починають втягувати до світової регіоналізації, у цьому випадку держава втрачає контроль над власними ресурсами, і тому центри регіонального управління втрачають повноваження на цих сировинних територіях, слід відновлювати та переосмислювати регіональну державну політику у відношенні цілого ряду кластерів, про це свідчить досвід Німеччини.

4. Виявити та використати можливості для зростання в майбутньому, а не нейтралізувати наслідки занепаду швидко прийнятими рішеннями. В рамках цього принципу досить яскравим прикладом є приватизація, а саме стратегії приватизаційного спрямування. Уряд держави вважає, що великий бізнес захищаючи власні інтереси на певних територіях, буде самостійно підвищувати власну конкурентоспроможність на світових ринках, і це автоматично зіграє на користь держави в цілому.

5. Слід регіональну політику розвитку орієнтувати на заохочення ендогенних активів, що в майбутньому стане джерелом розвитку, а не на екзогенні інвестиції. Мати уявлення про наявність та використання всіх можливостей для зростання, акцентуватись на зміцнення конкурентоспроможності регіону в цілому.

6. Розробка довгострокової стратегії, котра буде спрямована на локальне середовище де кількість учасників – фігурантів буде поступово збільшено, а саме малий, середній бізнес, громади, науковці, банки та

страхові компанії, зусилля будуть об'єднані.

7. Підхід побудови опори не «згори до низу», а «знизу до гори», якісне багаторівневе управління за горизонтальним типом поєднання регіональних акторів: бізнес та соціальні партнери.

За основу політики згуртованості регіонального рівня слід покласти системний підхід, в рамках якого будуть впроваджені заходи по стимулюванню й поширенню інновацій в регіонах.

Запропоновані ініціативи, котрі розроблені на підставі управління у сфері науки, технологій та інновацій (НТІ), будуть спрямовані на стимулювання попиту й розвиток ланцюжків постачань для розширення потенціалу територій до впровадження нових технологій на них. Це політика розподіленого економічного зростання та розширення доступу регіонів до глобальних інновацій.

На найближчу перспективу щодо удосконалення регіональної політики, можемо виділити такі завдання:

- в короткі терміни адаптувати довгострокову фінансову програму до потреб інноваційного фінансування, при цьому використати різні бюджетні інструменти, за для забезпечення в майбутньому його пріоритетності;
- зробити низку кроків з метою досягнути державами Євросоюзу обсягів фінансування наукоємних досліджень та інновацій;
- значно збільшити інвестиції в наукові дослідження та інновації й активізувати ініціативи ЄС, зокрема щодо нарощування ризикового фінансування, з метою залучення в інноваційну сферу приватних інвестицій;
- формувати національні нормативні інституції інфраструктури, що відповідають вимогам сьогодення та завтрашнього дня, із застосуванням інноваційних принципів;
- приділити увагу пріоритетній оцінці інноваційних чинників під час розгляду політичних і законодавчих питань, а також розробки та здійснення заходів орієнтованих на позитивні підсумки роботи;
- звернути увагу на спрямованість директив Єврокомісії на підвищення ефективності процесів реструктуризації, банкрутства й усунення вузьких

місце інноваційного розвитку;

- сьогодні та в подальшому здійснювати спрощення правил державної підтримки для полегшення гармонійної взаємодії різних фондів;

- проаналізувати роботу Європейської інноваційної ради для виявлення пріоритетних «підривних» напрямів інноваційного розвитку регіонів, зосереджуючи увагу на високоризикових інноваційних проектах, що будуть стрімко розвиватись та мати високий потенціал щодо формування нових ринків; («підривні інновації» – disruptive innovation – інновації, які здатні змінити співвідношення цінностей на ринку);

- орієнтуватись на досвід інвестиційного фонду для інноваційного оновлення з посиленням та оптимізацією стратегій міжрегіональної спрямованості;

- налагодити тісну взаємодію в рамках європейських програм «Горизонт», з Європейським інвестиційним фондом, Європейським соціальним фондом, програмою «Erasmus», «Індустрія 4.0.» та іншими програмами й інститутами;

- модернізувати університет та державні науково-дослідні інституції, дотримуючись позиції «прозора» наука.

За для досягнення мети, виконання будь-яких завдань, проведення реформ, переживання переломних моментів, завжди актуальним залишається питання фінансування. Орієнтуючись на досвід країн-членів ЄС, слід відзначити, що політика фінансування регіонального розвитку сфокусована на трьох складових.

В першу чергу, фінансування виділяється на дослідження, інновації та розробки, це обумовлено тим, що інновації сприймаються не просто як нововведення, а як нова функція виробництва, «нова комбінація» промислових можливостей та потужностей регіону. Досягається це не шляхом дрібних поліпшень старого устаткування чи наявної організаційної схеми, а поруч з ними, через введення нових засобів виробництва чи систем його організації. В регіональній політиці це більшою мірою стосується організаційних схем розміщення виробництв. В даному випадку мова йде про

кластерне розміщення виробничих потужностей, (досвід Німеччини, Франції, Іспанії), з метою подолання транспортних витрат, часу на доставку комплектуючих, зайнятість населення.

По-друге, фінансуються комунікаційні технології та інформаційний обмін, особливо у 21 сторіччі, сторіччі цифрових технологій. На сучасному етапі розвитку, інформаційні ресурси не менш важливі ніж економічні, саме інформаційні ресурси, формують інформаційно розвинене суспільство. В країнах-членах ЄС при веденні регіональної політики створювались спеціальні інституції, вони покликані діяти в умовах саме інноваційного розвитку регіону та задовольняти потреби інформаційного голоду всіх учасників інноваційного процесу. Саме інформаційна складова забезпечує активний розвиток інфраструктури регіону, інформаційно досконалий регіон переходить від пасивного нагромадження простих інформаційних ресурсів до перетворення їх у єдину інформаційну систему, котра в свою чергу забезпечує його розвиток.

По-третє, за допомогою державної підтримки, фінансування малого та середнього бізнесу на різних умовах, це може бути кредит під низьку відсоткову ставку, або лізинг, держава виступає гарантом, підвищити конкурентоспроможність малих і середніх підприємств. На підставі таких основних першочергових аспектів фінансування Європі спостерігається об'єднання наукової, промислової, соціальної політики не тільки в рамках держава в цілому, а й в рамках окремих регіонів. Головною метою регіональної політики стає підтримання середовища, що сприяє створенню нововведень, помітно зростає значення регіонального науково-технічного та інноваційного співробітництва. Поява нових технологій та глобалізація економіки, а також обмеженість державних ресурсів призводять до зростання ролі регіонів в розвитку економіки держави. В даному випадку регіони стають політичною опорою держави. Держава в свою чергу надає регіонам заступництво та субсидії. Ці відносини порушуються глобалізацією, європейською інтеграцією та розвитком ринку. Регіони стають активними складовими простору побудови нової політики і самостійними учасниками

глобальної політики.

Регіональна політика ЄС здійснюється по лінії Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР) і Фонду об'єднання. Національні і регіональні влади у співпраці з Європейською Комісією несуть відповідальність за управління фінансовими коштами. Так, наприклад, реалізуючи політику згуртованості в перспективі до 2020 року, Іспанія управлятиме 22-ма оперативними програмами за фінансування з ЄФРР – окремо для кожного з 19-ти регіонів плюс три національні програми – і 23-ма оперативними програмами за фінансування з Європейського соціального фонду (ЄСФ) – окремо для кожного із 19-ти регіонів плюс чотири національні програми [53].

З появою нових технологій та з обмеженістю державних ресурсів це призводить до зростання ролі регіонів в економіці. Як наслідок, регіональна влада все активніше налагоджує зв'язки з зацікавленими колами за кордоном на субрегіональному рівні. Поряд з цим регіональні проблеми все частіше вирішуються шляхом узгодження дій центрального уряду та місцевої влади. Нещодавно, в Україні відбулась децентралізація влади, створили громадські об'єднання, так звані громади. Відповідальність за розвиток регіонів за таких умов з держави та обласних адміністрацій перенесено на громади, і відтепер на місцеву владу покладено місію мобілізації коштів для місцевих потреб території. В цьому випадку розвиток регіону, залежить від кваліфікації влади на місцях, здатності приймати управлінські рішення та використання коштів, здатності подавати проектні заявки та реалізовувати проекти, тому що саме від цих факторів залежать можливості знаходження коштів на фінансування потреб регіону та його успішного використання та розвитку [122, с.86].

Коштами для фінансування регіонального та місцевого розвитку є кошти місцевих бюджетів та міжбюджетні трансферти, кошти Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР), кошти міжнародних фондів та міжнародних фінансових організацій (проектне фінансування), а для об'єднаних територіальних громад – також і субвенція на розбудову їх інфраструктури. У фінансуванні регіонального та місцевого територіального

розвитку за рахунок вказаних джерел, отримаємо наступне.

За даними Міністерства фінансів України щодо стану виконання місцевих бюджетів, приріст надходжень до загального фонду у січні-жовтні 2019 року до січня-жовтня 2020 року складає 24,0 % (+34256,8 млн грн.), до загального фонду без урахування міжбюджетних трансфертів надійшло 189367,0 млн грн. Причому у 12 регіонах спостерігається перевищення середнього темпу приросту доходів (від 22,1 % у Рівненській області до 28,9 % у Полтавській області), у решті регіонів темпи росту були нижчі (від 121,9 % у Івано-Франківській області до 117,0 % у Миколаївській). При цьому надходження від податку на доходи фізичних за січень-вересень були на 26,1 % більші, ніж торік, фактичні надходження єдиного податку зросли на 26,8 %. Обсяг фінансування розвитку територій з Державного бюджету зріс з 0,5 млрд грн. у 2014 році до 19,37 млрд грн. у 2019 році [47].

Бюджетне вирівнювання нині здійснюється на основі оцінки доходів, а не видатків місцевих бюджетів, що стимулює територіальні громади розвивати місцеву економіку та підприємницький сектор. Аналітична доповідь до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році» [1].

Завдяки проведенню активних дій щодо об'єднання територіальних громад у 2015–2017 роках, зумовило розширення їх дохідної бази за цей період та збільшення до 366 одиниць (об'єднаних територіальних громад), фінансування протягом 2016-2017 роки, зросло на 22,9 % й склало 4 млрд грн; надходження до 299 ОТГ, які були утворені у 2018 році, становили 3,5 млрд грн, що у 2,7 рази більше ніж обсяг доходів ОТГ за аналогічний період 2017 року [110].

У 2018 році було внесено зміни до порядку подання, відбору та фінансування проектів за рахунок коштів з ДФРР. Як результат, було ухвалено чіткі терміни відбору проектів, які можуть фінансуватися з ДФРР (початок – не пізніше 15 січня, завершення – не пізніше 1 травня); відбір проектів здійснюватиметься на наступний плановий рік. Іншими словами, до 1 травня 2019 року у регіонах повинні були затверджені проекти, що будуть

реалізовуватися у 2020 році. Це дозволило прискорити реалізацію проєктів та упорядкувати сам процес реалізації на місцях. Визначено мінімальну кошторисну вартість проєктів, що подаються на фінансування з ДФРР – від 1 млн грн.. – до 5 млн грн (для проєктів нового будівництва, реконструкції, у т.ч. шкіл, капітального ремонту та переоснащення).

Внаслідок таких змін створені рамкові умови для реалізації проєктів, встановлені чіткі вимоги до заявників, чіткі критерії відбору та більша відповідність проєктів критеріям «проєкт розвитку»; це ще більше уніфікують процес подання заявок на фінансування з ДФРР. Зважаючи на можливості збільшення обсягів фінансування розвитку громад, які створює ДФРР, позитивний синергетичний ефект таких змін має особливо яскраво проявитися у регіонах та на територіях, які характеризуються низькими темпами розвитку.

Фінансування місцевого розвитку за рахунок міжнародних фінансових організацій за кошти у розмірі 600 млн грн., отримані Україною від структур ЄС протягом 2017-2018 років, було реалізовано п'ять загальнодержавних програм на досягнення стратегічних цілей, сформованих у Державній стратегії регіонального розвитку – 2020 [110].

Отже, зростання можливостей фінансування регіонального розвитку за рахунок коштів місцевих бюджетів, міжбюджетних трансфертів, ДФРР свідчить, що у сфері фінансування місцевого та регіонального розвитку спостерігаються позитивні зрушення. Разом з тим, незважаючи на позитивні кроки бюджетної децентралізації та інституційного забезпечення розвитку громад, бюджети ОТГ та місцеві бюджети залишаються все ще недостатньо забезпеченими фінансовими ресурсами, а власних коштів місцевих бюджетів недостатньо для реалізації необхідних завдань.

Про ефективний поступ бюджетної децентралізації в Україні свідчить і той факт, що частка доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті становить понад 50 %, для порівняння, у 2014 році ця частка складала 42 %. Стандарт співвідношення доходів державного та місцевих бюджетів більшості країн ЄС – 50:50 – може вважатися досягнутим.

Слід відзначити, що ефективне фінансове забезпечення регіонального та місцевого розвитку вимагає поєднання використання коштів Державного та місцевих бюджетів та активізації внутрішнього потенціалу територій задля самостійного формування джерел фінансування місцевого розвитку. З іншого боку, це може спровокувати поступову модифікацію ролі держави у життєдіяльності громад у напрямі більшого врахування інтересів громад та їх можливостей ініціювати проєкти для отримання фінансування, ефективно використовувати бюджетні кошти (у тому числі кошти з Державного бюджету, передані місцевим бюджетам у вигляді трансфертів).

Таким, чином незважаючи на позитивні зрушення останнього часу є невирішені проблеми з котрими стикається держава під час ведення регіональної політики, а саме замалий обсяг фінансування інфраструктурного розвитку регіону; недосконалість механізму перерозподілу коштів від держави до місцевих бюджетів, розподіл, який закріплює ручне управління коштами, у Законі України «Про державний бюджет України на 2019 рік», перерахування коштів на соціально-економічний розвиток за рахунок інших джерел, зокрема і Державного фонду регіонального розвитку. Так, за словами заступника голови Комітету ВРУ з питань бюджету у проєкті державного бюджету на 2019 рік було зменшено видатки окремих бюджетних статей, зокрема і Державного фонду регіонального розвитку на 4,5 млрд грн.; низькі показники залучення та використання коштів ДФРР у регіонах, а саме в період 2017-2019 років, спостерігається неповне виконання плану використання коштів ДФРР за загальним фондом в усіх регіонах України. Це свідчить про недоліки у плануванні витрат та використанні коштів. Проєкти, подані для фінансування з Державного фонду регіонального розвитку, в основному реалізуються у сферах реформування ЖКГ, ремонту закладів соціальної сфери, і меншою мірою – у сферах енергомодернізації, утеплення приміщень, дорожнього будівництва, розбудови промислових підприємств, оновлення та посилення виробничих потужностей [140, 50, 224].

Один із способів ефективного використання досвіду ЄС в сфері проведення регіональної політики для України полягає у спробах виділити

важливі питання, аспекти, сторони проблем під час розроблення стратегії та процесами управління нею на протязі останніх років. У таблиці 5.4 наведено міркування побудови векторів майбутнього розвитку з урахування аналізу досвіду регіональної політики в ЄС.

Важливим напрямом інтенсифікації економічного розвитку регіонів України враховуючи досвід країн-членів ЄС, орієнтуючись на вектори ведення регіональної політики, підсумовуючи відмітимо, що місцевим органам влади слід надати більше повноважень по вибору та визначенню міжнародних проєктів, активніше залучати місцеві органи влади до формування та створення міжнародної економічної політики зовнішньої направленості через реалізацією програм у сфері міжнародного співробітництва, активне налагодження комунікативних зв'язків на рівні «регіони України – регіони ЄС».

Приймати рішення, розширювати повноваження органам місцевої влади, обирати програми та подавати заявки до участі в них, слід враховувати, що країни не зупиняються на досягнутому, а стрімко розвиваються, і якщо Україна тільки знаходиться на етапі виділення компонент досвіду регіональної політики ЄС для власних міркувань, то глобалізаційні процеси, світові перетворення, сучасні виклики стають перед нами також.

Будь-який регіон все одно не може розвиватись, брати участь в реалізації програм, отримувати фінансування поза державою, урядом, поза законом, і звідси маємо те, що важливу роль відіграє держава. На рисунку 5.12 зображено концептуальну роль держави в формуванні та веденні регіональної політики.

При формуванні стратегії регіонального розвитку, слід консолідувати суспільство для її реалізації – це повинно стати пріоритетним завданням держави в регіональному розвитку.

Таблиця 5.3

Сценарії розвитку регіональної політики в ЄС

Довгострокове стратегічне бачення цілей, які необхідно досягти в рамках регіону	Програми ЄС характеризуються як секторним, так і географічним підходами. Що стосується транспорту, то слід зазначити, що пріоритет віддавався проектам, які сприяють реалізації транс'європейських мереж, транспортної стратегії з метою забезпечення повідомлення на території ЄС, що визначається країнами-учасниками.
Прозорість процесу реалізації стратегії і програми розглядається як важлива складова ефективного управління	Комунікаційні та інформаційні системи повинні бути включені в процеси управління програмами, наприклад для того, щоб вказувати на проекти, яким була надана допомога, результати моніторингу та оцінку,
Питання обумовленості програм	Не дотримання таких принципів: повагу до відкритих ринків в ЄС (правила конкуренції за державну допомогу, правила відкритих державних закупівель); повагу до екологічної політики і правилам; повагу до принципу рівних можливостей; підхід, який базується на партнерстві і демократії, в ЄС часто призводило до застосування фінансових санкцій.
Спільне фінансування і партнерство. Зміцнення права власності.	Не мають сенсу проекти, які нав'язуються органами вищого рівня, тому проекти дійсно належать громаді, яка отримує користь від їх реалізації.
Відокремлення правового поля, яке встановлює широкий спектр правил, що регулює впровадження стратегії, від окремих рішень по проектам.	В ЄС це є результатом інституційної архітектури, в рамках якої політичний рівень, країни-учасники та Європейський Парламент обирають правову основу, тоді як право вибору проектів делегується органам управління на національному та регіональному рівнях, які відділені від європейського інституційного рівня.
Повинен існувати об'єктивний підхід неполітичний метод для розподілу ресурсів	Сьогодні в політиці ЄС застосовується всеохоплюючий підхід, коли всі регіони мають право претендувати на певну форму підтримки, але в той же час мав місце дуже високий рівень концентрації ресурсів на найменш розвинених регіонах. Регіони не поділяють на центральні, периферійні, розвинуті чи ні.
Приймати рішення слід з підтримкою інтегрованих програм.	Підтримка пов'язаних дій у сферах інфраструктури, людських ресурсів і розвитку бізнесу або підтримки окремих проектів. Сьогодні ЄС працює в обох цих напрямках в рамках різних фондів. Інтегровані програми вимагають більшого інституційного потенціалу на регіональному рівні.
Моніторинг та оцінка	Дії необхідні для того, щоб можна було продемонструвати створену цінність для бенефіціарів і платників податків.
Формальне і неформальне інституціональний потенціал	В ЄС визнається, що це критично важливе для успішного управління програмами. Сюди входять можливості в таких сферах, як фінансовий менеджмент і контроль, планування економічного розвитку, а також ідентифікація і мотивація відповідних партнерів.
Комбінації грантів і форм підтримки з відшкодуванням	Існує проблема залежності від грантів, а саме моменти з відшкодуванням. Політика ЄС рухається в напрямку збільшення обсягів допомоги, яку необхідно повертати.

Джерело: [50]

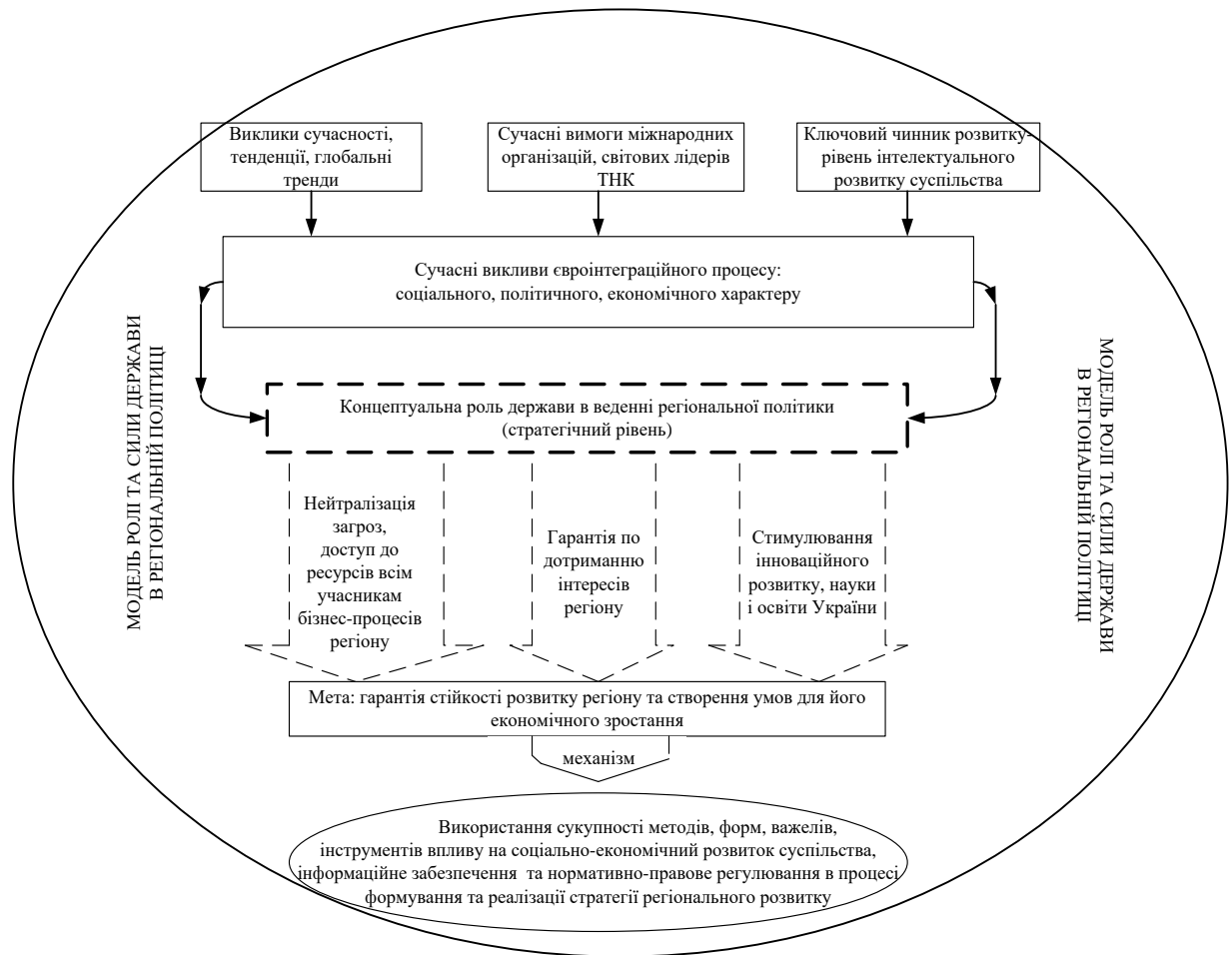

Рис. 5.12. Модель формування механізмів державного управління регіональної інтеграційної політики, побудовано автором.

В умовах, у яких знаходиться сьогодні Україна, коли розпочалися реальні реформи, саме держава повинна стати агентом модернізації всієї економічної системи. Це значно підвищує вимоги до рішень державних урядовців, їх обґрунтованості.

Важелі державного регулювання необхідно використовувати для підвищення конкурентоздатності регіональної економіки, удосконалення її соціальної сфери, яка сьогодні, в умовах переходу до концепції людиноцентризму, набуває особливої уваги. Саме на це спрямовані прийняті на Саміті ООН у вересні 2015 року «Цілі Сталого Розвитку на період до 2030 року».

Як зазначено в цьому програмному документі, в Україні «суспільний прогрес значною мірою залежить від підтримання балансу між цілями підтримки економічного зростання, конкурентоспроможності бізнесу, забезпечення екологічної безпеки та зменшення соціальної нерівності. Для досягнення довгострокових цілей необхідно послідовно виконувати визначені коротко- та середньострокові завдання. Передумовами досягнення всіх без винятку цілей розвитку є якісне управління, викорінення корупції, суспільна підтримка».

До засобів державного регулювання насамперед належить адміністративно-правовий інструментарій. Економічні агенти діють в межах такого правового поля, яке сформувала або формує держава.

В потенційно потужних регіонах слід розвивати системи господарського права, які формують рамкові умови функціонування ринкової економіки і регламентують найважливіші сторони господарювання. На наше переконання, необхідною умовою дієвості законодавчого забезпечення господарської діяльності є його простота, зрозумілість, однозначність і стабільність. Це не можна сказати про українське законодавство [60, 176,].

Складно зробити висновки спираючись тільки європейського досвіду, який можна застосовувати. Питання диспропорції в економіці є набагато більшими, ніж диспропорції, які характерні для Європи. Крім того, в порівнянні з недостатньо розвиненими регіонами в інших частинах світу, що відстають регіони Європи завдяки, зокрема, єдиного ринку, прагнуть до більшої інтеграції в глобальну економіку.

Сучасні виклики звертають нашу увагу на те, що слід мислити глобально, а діяти локально. Основні проблеми, з якими стикаються регіони світу в процесі розвитку, а Україна не є виключенням, це відповідальні дії на місцевих та регіональних рівнях, для досягнення територіального розвитку, навіть не можливо стверджувати що Європейський Союз може знайти рішення для цих проблем, якщо він буде діяти самостійно. Враховуючи, територіальну близькість, та пропускну здатність України на наш погляд,

діалог з Україною по розбудові регіонів важливий. В ході ведення діалогу відбудеться посилення зовнішньої інтеграції регіонів, а саме регіони зможуть позиціонувати себе як самостійні учасники міжнародних відносин і, таким чином, стати ініціаторами інтеграційних зрушень.

На сучасному етапі, Кабінет міністрів України передбачив дві програми на фінансування розвитку регіонів – субвенції соціально-економічного розвитку і Державного фонду регіонального розвитку. Відзначимо, що витрати на субвенції соціально-економічного розвитку часто критикують за те, що їх засобами зловживають депутати-мажоритарники, використовуючи їх для політичної реклами і власної агітації. У бюджеті до першого читання цих витрат не було, проте до другого читання вони знову з'явилися. Так, уряд зменшив витрати на Фонд регіонального розвитку на близько 2 млрд грн. (80 млн дол. США), щоб профінансувати ці субвенції.

Раніше уряд зменшив на 224 млн грн. (9 млн дол. США) витрати на фінансування проєктів регіонального розвитку в 2019 році. 18 жовтня 2019 року Верховна Рада прийняла бюджет на 2020 рік в першому читанні.

Відзначимо, що законопроект про державний бюджет на наступний рік складає Міністерство фінансів, потім його виносять на розгляд уряду, який повинен підтвердити цей документ і внести його до Верховної Ради у вигляді законопроекту.

У Раді бюджет, на відміну від інших законопроектів, розглядають трьома читаннями: між першим і другим до нього можуть вносити поправки. Бюджет стає законом після того, як за нього проголосують депутати після третього читання, а законопроект підпишуть спікер і президент і опублікують в офіційній пресі уряду [174].

Постановою від 5 серпня 2020 року № 695, Кабінет Міністрів України затвердив державну стратегію регіонального розвитку на 2021 - 2027 роки. Як пояснили в уряді, пріоритетом стратегії є стимулювання економічного розвитку регіонів. Йдеться про інвестування в проєкти регіонального розвитку, які передбачають створення умов для залучення інвестицій і

додаткових робочих місць. Одна з ключових завдань державної регіональної політики – зменшення диспропорцій між регіонами.

Зосередяться, зокрема, на розвиток: територій Українських Карпат, Узбережжя Чорного і Азовського морів, прикордонних регіонів, природно-заповідних територій, міських агломерацій, центрів економічного зростання, сільських поселень в несприятливих умовах [132].

Прем'єр-міністр Денис Шмигаль уточнив, що стратегія передбачає європейські підходи до розвитку регіонів і визначає, як держава буде розвивати і підтримувати зокрема вищеназвані території.

Документ, в тому числі, покликаний сприяти забезпеченню всіх населених пунктів високошвидкісним підключенням до Інтернету, а також - розвитку сфери надання публічних послуг та цифрової трансформації регіонів.

В цілому в стратегії зазначено більше 60 завдань цифрової трансформації.

Найбільш пріоритетними є:

- підвищення рівня цифрової грамотності населення;
- забезпечення безперешкодного доступу до високошвидкісного інтернету всіх населених пунктів (насамперед сільських та малих міст) і соціальних установ;
- введення можливості отримання електронних послуг через смартфон;
- впровадження електронного документообігу;
- переклад пріоритетних публічних послуг в електронну форму.

Також в регіонах обіцяють забезпечити можливість звертатися за послугами сфери соціального захисту через онлайн-сервіси та удосконалити впроваджену систему електронних черг.

Уряд затвердив державну стратегію розвитку регіонів на 2021 - 2027 роки. Стратегія, як відзначили в уряді, містить три цифрових КРІ для моніторингу досягнення цілей:

- відсоток соціальних закладів, що мають фіксований ширококутний доступ до інтернету (до 2023 року: школи, заклади первинної і вторинної

допомоги, ЦПАПи - 100%; інші установи - 95%);

- охоплення територій області мобільними мережами 4G (до 2023 року - 90% населення);

- рівень цифрової грамотності населення (до 2023 року - 55%).

Варто додати, що в документі врахували формування нового адміністративно-територіального устрою України. Який, зокрема, передбачає укрупнення районів. Замість 490, в Україні їх тепер буде 136 (з них 17 - на непідконтрольних Києву територіях Донбасу і Криму).

Фінансування відбуватиметься за рахунок державного бюджету, кредитних коштів МФО, зовнішніх і внутрішніх інвестицій і донорських коштів.

Як результат, держава зацікавлена в тому, щоб розвивати певні напрямки. Скажімо, в степові регіони потрібно забезпечити доступність води. Це стосується багатьох областей, тому це – регіональна політика. Але вона реалізується державою через обласні та в подальшому вже районні державні адміністрації.

Тут також є елемент, який в інших країнах називається «інтервенція в економічне життя» – є вільний ринок і він повинен розвиватися. Наприклад, хто вирішить питання комунікацій в Запоріжжі, де 20 років будується міст між двома берегами Дніпра, держава, чи для цілей бізнесу? Хоча сам проєкт не державний, а державно-регіональний. Тому там беруть участь і облрада, і саме місто Запоріжжя - у кожного є свій інтерес.

З переваг – зазначена модель працює за структурою, за якою працює Євросоюз. Політика держави в реалізації стратегії повинна бути забезпечена повним комплексом інструментів:

- конкретне адміністрування (на місцях поставлені люди, які знають, що їм робити);

- координація (на місцях поставлені люди, які можуть звести всіх разом);

- контроль;

- моніторинг;
- звітність;
- планомірне фінансування.

Якщо не буде цього всього комплексу, то б то хоч одна ланка не працюватиме або гальмуватиме процес, вся система не працюватиме.

У Кабміні зазначили, що в цьому випадку стратегію реалізовуватимуть в два етапи: перший 2021 - 2023 роки і другий 2024 - 2027 роки.

Чітке розмежування різних джерел фінансування тих чи інших проєктів в декількох напрямках - це вже є антикорупційний елемент.

Взагалі, щоб зменшився рівень корупції, найважливіше – чітко розписані процедури. Тому що корупція виникає там, де є дискреції (рішення посадовою особою або державним органом будь-якого питання на власний розсуд) [74].

Новим є місцевий рівень управління регіональним розвитком, перед поданий територіальними громадами та їх об'єднаннями в селах і містах, керованих органами місцевого самоврядування. Але, сьогодні ситуація складна, тому щочинне законодавство України передбачає, по-перше, дуалізм місцевого управління, а по-друге – подвійність підпорядкування виконавчої влади на місцях, не дивлячись на ряд проведених реформ, а особливо децентралізації влади.

Найбільш очевидною потенційною загрозою ефективності регіональної політики є кількість суб'єктів, перед якими відповідальні державні адміністрації. Що стосується відповідальності перед представницькими органами за делеговані повноваження, то, з огляду на відсутність у рад власних виконавчих комітетів, така норма є цілком логічною (інше питання – це недосконалість практичних механізмів її реалізації). Однак, конкуренція за вплив на місцеві органи виконавчої влади між главою держави і урядом досить парадоксальна. Незважаючи на те, що одним із завдань реформи було розмежування сфери впливу Президента та Кабінету Міністрів, першим не виключили з процесу формування та контролю діяльності місцевих органів

виконавчої влади [64].

Модель, за якою міністри відповідають перед парламентом, а голови обласних і районних адміністрацій – перед Президентом, породжує розрив у вертикалі виконавчої влади. Яскравим прикладом такого розриву стали зафіксовані протягом року після парламентських виборів 2006 року випадки, коли районні ради оголошували главам районних адміністрацій недовіру, а Президент, за власними політичними міркуваннями, не було відправляв їх у відставку. Саме тому збереження дуалізму виконавчої влади визнають одним з основних прорахунків законодавства України, і ЄС не зрозуміло це явище. Також проблема домінування на місцевих виборах національних партій, призводить до того, що в якості центру прийняття ключових рішень партійного та політичного життя області фактично виступають центральні органи партій, які часто бувають відірвані від проблем регіонального значення.

Також існує конфлікт такого сенсу, після виборів у багатьох регіонах особливості взаємодії обласної ради і обласної державної адміністрації визначено як протистояння між виконавчою владою і органами місцевого самоврядування, при успішному веденні регіональної політики це неможливе.

В контексті проблеми «неформального» тиску центральної і місцевої влади на ситуацію в регіонах необхідно звернутися до питання ролі приватного капіталу в процесах регіонального розвитку. Зауважимо, що ця проблематика не є суто економічною. Тому аналіз певних аспектів регіонального життя потребує врахування ступеня їх політизованості.

На сьогодні існує прагнення українських бізнес-еліт забезпечити собі представництво в органах влади різних рівнів з метою захисту власних економічних інтересів. Це є джерелом формування потужного лобі на регіональному та національному рівнях. Зайнявши посади в місцевих органах, представники бізнес-еліт отримують додаткові політичні інструменти тиску на ситуацію в регіоні.

5.3. Пріоритети та напрямки удосконалення інтеграційної політики України

В основі вказаного хронічного відставання України від графіку імплементації Угоди про асоціацію з ЄС за період 2014-2018 рр. лежать наступні чинники:

- нереалістичність строків, закладних в Угоді про асоціацію;
- застарілість певних зобов'язань в Угоді про асоціацію, що потребує постійного «коригування цілей» не лише імплементації Угоди про асоціацію, але й євроінтеграції України в цілому;

- інституційна слабкість забезпечення процесу імплементації Угоди про Асоціацію з ЄС, а саме: створення Урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції та інституту заступників міністрів з питань євроінтеграції, які згодом були «замкнуті» на віце-прем'єр-міністра з питань євроінтеграції. Фактичне «опускання» ступеню відповідальності до рівня заступників міністра призвело до зниження якості таких факторів імплементації, як виконавська відповідальність, взаємодія із законодавчим органом, міжвідомча координація, вплив на підприємницькі кола, спілкування з громадянським суспільством тощо;

- прийняття законодавчих рішень, що суперечать Угоді про асоціацію;
- відсутність мотивації для прийняття законів, необхідних для імплементації Угоди про асоціацію, в тому числі через відсутність будь-яких запевнень (гарантій) щодо майбутнього членства України в ЄС, або хоча б встановлення певних попередніх умов для такого членства [79; 183].

Для прискорення імплементації Угоди про асоціацію, Україна на урядовому рівні запропонувала ЄС повністю новий підхід – запустити процес інтеграції в пріоритетних секторах. А саме, на найвищому рівні політичного діалогу – на саміті Україна-ЄС в липні і на Раді Асоціації в грудні 2018 р. було визначено та деталізовано чотири пріоритетні напрямки співпраці для посилення політичної асоціації та економічної інтеграції України з ЄС у

таких сферах: цифрового ринку, митної політики, енергетики, а також в сфері юстиції, свободи та безпеки [97].

Розглянемо ці пріоритетні сфери державної політики європейської інтеграції України в ЄС детальніше.

Україні потрібно ще більше наблизити своє законодавство до законодавства ЄС у сфері цифрової економіки в контексті продовження подальшого регулярного діалогу у цій сфері. Україні необхідно досягти повного виконання чинних зобов'язань за Угодою про асоціацію, зокрема в сфері телекомунікаційних послуг. З цією метою доцільно провести всебічну оцінку сучасного стану цифрової економіки України, визначити та підтримати наближення українського законодавства до законодавства ЄС.

Для прискорення Україною імплементації Угоди про асоціацію з ЄС та формування відповідної митної політики особливу увагу слід приділити ефективному та своєчасному впровадженню глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі шляхом: всебічного сприяння розвитку торгівлі; ліквідації технічних бар'єрів, зокрема, митних процедур, технічних регламентів, санітарних та фітосанітарних систем; реформи безпеки харчових продуктів; реформи системи державних закупівель; захисту прав інтелектуальної власності; реформування технічного регулювання, зокрема, прийняття галузевого та горизонтального законодавства, в тому числі у сфері ринкового нагляду. Україна повинна імплементувати відповідне законодавство ЄС у національне законодавство, здійснити адміністративні та інституційні реформ, а також забезпечити ефективну та прозору адміністративну систему, яка є необхідною для початку переговорів щодо Угоди АСАА (Угода про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції) [162].

Одним з головних завдань імплементації Україною Угоди про асоціацію з ЄС в енергетичній сфері є приєднання об'єднаної енергосистеми (ОЕС) країни до енергосистеми континентальної Європи (ENTSO-E).

План заходів щодо синхронізації (ОЕС) України з Європейською мережею системних операторів передачі електроенергії (ENTSO-E)

передбачає заходи із забезпечення готовності ТЕС до роботи в ENTSO-E, організацію каналів зв'язку для технологічного управління ОЕС України, будівництво повітряних ліній та підстанцій, сертифікацію оператора системи передачі (НЕК "Укренерго"), залучення міжнародної технічної допомоги, перехід на ізольовану роботу з енергосистемами країн, що не входять в ENTSO-E [1].

Кінцевий термін виконання Україною заходів з приєднання ОЕС країни до енергосистеми континентальної Європи заплановано на липень 2022 р. і передбачає виконання трьох основних складових: каталогу вимог (безумовне виконання яких необхідне для прийняття рішення про об'єднання енергосистем); переліку необхідних додаткових досліджень; «дорожньої карти» приєднання [180].

Вкрай важливо в рамках Угоди про асоціацію активізувати співпрацю у такій пріоритетній сфері, як юстиція, свобода та безпека. До переліку напрямків, які становлять взаємний інтерес, як для України так і ЄС, входять такі: інтегроване управління кордонами; боротьба з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму; боротьба з організованими та міжнародними злочинами; співпраця в галузі кібербезпеки шляхом боротьби з кібер- та гібридними загрозами; реагування на дезінформацію та втручання у вибори; приведення виборчого законодавства у відповідність з рекомендаціями ОБСЄ / БДПЛ; ратифікація Стамбульської конвенції про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами [5].

Погоджуючись з тим, що необхідно надалі вести плідний діалог щодо поглиблення співпраці між Україною та ЄС в межах Угоди про асоціацію в сферах: енергетики; юстиції, свободи та безпеки; митниці; цифрової економіки, все ж вважаємо, що перелік пріоритетів формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України має включати й інші напрямки.

Так, Україні необхідно продовжувати виконання «домашнього завдання» щодо боротьби з корупцією. Зокрема, ЄС та Україна домовились

про важливість забезпечення незалежності, ефективності та стабільності нової спеціалізованої антикорупційної інституційної структури: всі антикорупційні інституції повинні виконувати свою роботу вільно від неправомірного впливу. Також необхідно забезпечити надійність та незалежність Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та продовжити реформування прокуратури.

Доцільно ухвалення ключових реформаторських законів у головних транспортних секторах для виконання міжнародних зобов'язань та Угоди про асоціацію, зокрема в тому, що стосується секторів автомобільного і залізничного транспорту, закону про внутрішні водні шляхи, укладення Договору про спільний авіаційний простір [162].

Важливим є реформи в соціальній сфері та підвищення рівня життя українських громадян, доступу населення до якісної медичної допомоги, прийняття нового Трудового кодексу, продовження реформ у системі освіти та науки тощо.

Отже, для підвищення результативності державної політики у сфері європейської інтеграції України та прискорення виконання Україною Угоди про асоціацію з ЄС необхідно:

внести зміни в законодавство України з вимогою щодо включення до пояснювальної записки до законопроектів, що розглядаються Верховною Радою України, обґрунтування їх впливу на виконання Угоди про асоціацію з ЄС з вимогою щодо проведення експертизи законопроектів на предмет їх відповідності Угоді про асоціацію з ЄС;

підвищити ефективність діяльності заступників міністрів з євроінтеграції й при необхідності посилити їх відповідальність за здійснення необхідних реформ у частині виконання Угоди про Асоціацію з ЄС;

забезпечити відповідне супроводження законопроектів, спрямованих на виконання умов Угоди про асоціацію з ЄС, у тому числі шляхом визначення таких законопроектів невідкладними;

встановити часові «маяки» щодо остаточної практичної адаптації

українських технічних регламентів до стандартів ЄС [183];

вести плідну співпрацю над оновленням додатків до Угоди про асоціацію, що полегшить процес імплементації відповідно до еволюції законодавства ЄС та відповідних міжнародних стандартів.

Отже, формування та реалізація державної політики у сфері європейської інтеграції України в контексті визначених пріоритетних напрямів має сприяти: підвищенню рівня національної безпеки, як важливої складової забезпечення міжнародної безпеки; проведенню модернізаційних реформ в усіх галузях економіки та сферах суспільного життя; впровадженню європейських стандартів якості життя та подолання бідності серед населення країни; вирішенню існуючих екологічних проблем; підвищенню рівня безпеки життєдіяльності українського суспільства.

У Європейському Союзі після обрання Верховної Ради на позачергових виборах, що відбулися 21 липня 2019 р. зазначили, що підтримують демократичну, стабільну і процвітаючу Україну та очікують продовження політичної асоціації, економічної інтеграції та реалізації процесу реформ на основі Угоди про асоціацію між сторонами [171].

Слід зазначити, що за підсумками 2019 р. поточний прогрес виконання зазначеної Угоди про асоціацію з боку Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України, інших заінтересованих органів державної влади склав лише 37 % від запланованого протягом року обсягу реалізації завдань. При цьому Кабінетом Міністрів України було виконано 53% завдань, передбачених планом заходів на 2019 р., Верховною Радою України – 12% завдань, іншими органами державної влади виконано 21% завдань.

Що стосується секторально-галузевого аспекту виконання Угоди, протягом 2019 р. було виконано 100% завдань у сферах: «Політичний діалог, національна безпека та оборона», «Освіта, навчання та молодь», «Фінансове співробітництво та боротьба з шахрайством», а також «Соціальна політика та трудові відносини». Однак, не вдалося досягти помітного прогресу у таких сферах, як «Статистика та обмін інформацією», «Управління державними

фінансами» та «Захист прав споживачів».

За весь період імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС найбільшого прогресу досягнуто у сферах «Політичний діалог, національна безпека та оборона» – 86%, «Юстиція, свобода, безпека, права людини» – 82%, «Державні закупівлі» – 80%, «Технічні бар'єри у торгівлі» – 79%, «Підприємництво» – 76%. Разом з тим, є сфери, у яких Україна значно відстає від графіку виконання своїх зобов'язань за Угодою про асоціацію: «Транспорт, транспортна інфраструктура, поштові та кур'єрські послуги» – лише 19%, «Фінансовий сектор» – 22%, «Енергетика» – 29% від загального обсягу зобов'язань.

В цілому, станом на 01.01.2020 р. загальний прогрес виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (яка розрахована на період 2014-2024 рр.) склав 43%. Кабінетом Міністрів України виконано 46% завдань, передбачених планом, Верховною Радою України – 34% завдань, інші органи державної влади виконали лише 25% запланованих завдань [71].

Отже, недостатня інституційна спроможність органів державної влади заважає реалізовувати потенціал євроінтеграційного курсу України в повному обсязі, правильно визначати послідовність кроків, прораховувати способи досягнення завдань, шукати необхідні рішення для зацікавлених сторін, щоб сповна скористатись усіма існуючими перевагами.

Тому сучасний стан розвитку політичної системи в Україні, системи державного управління та місцевого самоврядування не в повній мірі відповідає існуючим вимогам та потребує адаптації до стандартів країн Європейського Союзу та комплексної розбудови існуючої в країні системи публічного управління всіх рівнів.

Підвищення ефективності публічного управління, його дієвості та результативності є особливо актуальним у контексті вибору України шляху до євроінтеграції, оскільки виникає необхідність у осмисленні моделі управління, притаманної ЄС, та пристосуванні до неї власної моделі державного управління. Безумовно, й перехід до парламентсько-

президентської форми правління у 2014 р. слід розглядати, як послідовний курс саме на підвищення дієвості рішень у державному управлінні, на зростання зацікавленості й відповідальності парламенту за розробку й реалізацію ефективної державної зовнішньої і внутрішньої політики [18], однак цього, вочевидь, замало.

Важливим напрямом удосконалення системи державного управління при здійсненні Україною євроінтеграційних завдань є запровадження механізму передбачення можливих ризиків, що виникають у ході перетворень (одночасність, проведення кількох реформ, неврахування поступовості інтеграційних процесів, шаблонність підходів, «сліпе» копіювання іноземного досвіду, невідповідність та неузгодженість нормативно-правових актів, малопоінформованість громадськості, нівелювання процесів на нижчих рівнях організації влади) для їх локалізації, ліквідації і запобігання подальшому переростанню у загрози [22].

На наш погляд, не достатньо лише визначення загального євроінтеграційного курсу розвитку держави, необхідно конкретизувати цілі державної політики, як поточні, так і на довгострокову перспективу; сформулювати відповідні пріоритети та напрацювати моделі та механізми координації інституцій та інститутів, що мають відігравати провідну роль в інтеграційних процесах; а головне – це досягнення політичного консенсусу та суспільної згоди у сфері європейської інтеграції України.

Тому важливою складовою успішного процесу формування та реалізації державної політики європейського вектора розвитку є ефективне проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи з питань європейської інтеграції. Головною ціллю такої роботи є підвищення рівня обізнаності українського суспільства щодо змісту реформ та особливостей процесу європейської інтеграції у контексті виконання чинної Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та інших спільних нормативно-правових документів у цій сфері. Адже тільки посередництво, переговори та пошук консенсусу, врегулювання можливих конфліктів, організація обміну інформацією з

зацікавленими сторонами та налагодження зворотнього зв'язку дозволить державі заручитися підтримкою абсолютної більшості населення у питаннях всебічної підтримки євроінтеграційних прагнень України.

Для цього доцільно запровадити постійний моніторинг результативності державної політики у сфері європейської інтеграції, який мають здійснювати органи державної влади у тісній співпраці з представниками інститутів громадянського суспільства. Формою контролю за ефективністю досягнення цілей стратегії європейської інтеграції України є проведення комплексних соціологічних досліджень, які мають відбуватися постійно та виконуватися на єдиній методологічній основі.

Проведення вказаних соціологічних досліджень дозволить розуміти наскільки робота органів державної влади всіх рівнів з інформування громадян, і загальносуспільні настрої відображаються на розумінні українцями сутності Європейського Союзу, як інституційного об'єднання, а також на розумінні змісту євроінтеграційного процесу, який відбувається в Україні.

В контексті популяризації євроінтеграційного курсу України доцільно проведення: публічних заходів із залученням експертів, громадськості та молоді; міжнародних конференцій з питань подальшого розвитку відносин між Україною та ЄС; конкурсів серед журналістів на кращий опублікований інформаційний матеріал з європейської тематики; публічних заходів із залученням експертів та громадськості щодо розвитку співпраці України та ЄС в контексті різного тематичного спрямування; створення та забезпечення підтримки діяльності національних та регіональних інформаційно-контактних пунктів програм ЄС у сфері освіти, навчання, молоді та спорту, досліджень, інновацій та конкурентоспроможності; створення та трансляція телерадіокомпаніями відповідних тематичних програм тощо [199].

Пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу є адаптація законодавства України до законодавства ЄС, адже Угода про асоціацію між Україною та Європою вимагає імплементації понад 350

директив та регламентів Європейського Союзу.

Це вимагає запровадження науково обґрунтованих заходів, які гарантували б відповідність вітчизняного законодавства праву, що формується в рамках Європейського Союзу.

Тому підготовка кваліфікованих фахівців зі знаннями європейського права є важливою складовою державної політики в цій сфері. Достатній науковий та фаховий потенціал дасть можливість пришвидшити процес злиття законодавств, забезпечити його якість; сформувати єдині підходи, стратегії та пріоритетні напрямки державного розвитку; вдосконалити механізм превентивного моніторингу правотворчого процесу з метою недопущення прийняття законів, які суперечили б праву Європи. Сприйняття європейського права, реформування правової системи України згідно з правовими стандартами на основі загальних принципів західного права сприятиме розвитку України та дасть їй змогу еволюціонувати та посісти гідне місце серед інших держав Європи [190].

Окрім того, необхідно забезпечити під час розроблення та перегляду стандартів вищої освіти всіх рівнів за певними спеціальностями вимог до освітніх програм з питань європейської інтеграції, а також забезпечити підвищення професійної компетентності державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування з питань європейської інтеграції, в тому числі шляхом проведення курсів перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців з використанням сучасних методів, форм і засобів навчання.

Загальновідомо, що Україна проголосила вступ до ЄС одним зі стратегічних питань державної політики (і про цей вибір яскраво свідчить внесення відповідних змін до Конституції України), однак відповідність нашої країни критеріям Європейського Союзу щодо держави-кандидата на вступ поки що, на жаль, знаходиться на початковому етапі.

Так, критерії, яким мають відповідати держави-кандидати на вступ до Європейського Союзу (Копенгагенські критерії), були схвалені на засіданні

Європейської Ради у Копенгагені у червні 1993 р. і включають в себе:

1) стабільність інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, повагу до прав людини, повагу і захист національних меншин (політичні критерії);

2) наявність дієвої ринкової економіки і здатність витримувати конкурентний тиск і дію ринкових сил у межах ЄС (економічні критерії);

3) здатність узяти на себе зобов'язання, що випливають з членства в ЄС, включаючи суворе дотримання цілей політичного, економічного, валютного союзу (інші критерії).

Членство в ЄС під кутом зору політичних стандартів (політичні критерії) вимагає від держави-кандидата стабільності інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, повагу і захист меншин. Статтею 6 Договору про Європейський Союз закріплено, що «Союз базується на принципах свободи, демократії, поваги до прав людини і основних свобод та верховенства права».

Держави, які бажають стати членами ЄС, повинні не лише закріпити принципи демократії і верховенства права у своїх конституціях, але й втілювати їх у повсякденне життя. Конституції держав-заявників мають гарантувати демократичні свободи, включаючи політичний плюралізм, свободу слова і свободу совісті. Вони встановлюють демократичні інститути та незалежні органи правосуддя, органи конституційної юрисдикції, що створює умови для нормального функціонування державних установ, проведення вільних і справедливих виборів, періодичної зміни правлячої парламентської більшості, а також визнання важливої ролі опозиції у політичному житті.

З метою оцінки виконання державами-кандидатами умов членства Європейська Комісія (ЄК) у кожному своєму Висновку виходить за межі формального опису політичних інститутів і відносин між ними. На основі ряду детальних критеріїв вона оцінює, чи має демократія реальний характер. При цьому перевіряється, як захищаються конституційні права і свободи,

зокрема, свобода слова в процесі діяльності політичних партій, неурядових організацій і засобів масової інформації.

Відповідно до Копенгагенських критеріїв, вимоги до членства у сфері економіки (економічні критерії) полягають «у наявності як дієвої ринкової економіки, так і здатності витримувати конкурентний тиск і дію ринкових сил у рамках ЄС».

Наявність дієвої ринкової економіки характеризується наступними елементами:

- рівновага між попитом і пропозицією як результат вільної взаємодії ринкових сил;
- лібералізація цін і торгівлі;
- відсутність перешкод для доступу на ринок і виходу з нього;
- наявність достатньої правової бази, включаючи регулювання права власності, виконання законів і контрактів;
- досягнення макроекономічної стабільності, включаючи цінову рівновагу, стабільність державного фінансування та платіжного балансу;
- суспільний консенсус щодо найважливіших питань економічної політики;
- достатня розвиненість фінансового сектору для спрямування збережень на інвестування виробництва.

Критерій здатності витримувати конкурентний тиск і дію ринкових сил у рамках ЄС передбачає:

- наявність дієвої ринкової економіки з достатнім рівнем макроекономічної стабільності, що дає змогу суб'єктам ринку приймати рішення в атмосфері стабільності й передбачуваності;
- достатня кількість людських і матеріальних ресурсів, включаючи інфраструктуру (енергопостачання, телекомунікації, транспорт і ін.), рівень освіти і дослідницької діяльності;

- ступінь впливу урядової політики і законодавства на конкуренцію шляхом проведення торговельної політики, політики конкуренції, надання державної допомоги;

- рівень і темпи інтеграції держави в ЄС перед його розширенням;

- достатня частка малих підприємств у структурі економіки, оскільки малі підприємства отримують вигоду від спрощеного доступу на ринок.

Що стосується інших критеріїв, Європейська Рада дійшла висновку, що держави-кандидати мають бути здатними взяти на себе зобов'язання членства в ЄС у контексті відповідності цілям Договору про Європейський Союз, включаючи політичний, економічний і валютний Союз [28].

Окрім того, органам публічної влади необхідно забезпечити виконання плану заходів з реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, який було затверджено 15 травня 2019 р., і який містить пункти щодо: розширення джерел та способів залучення міжнародної допомоги, поліпшення фінансування закордонних дипломатичних установ України, розвиток співпраці у сфері освіти і наукових досліджень, розширення присутності іноземних закладів освіти в Україні, зокрема шляхом відкриття в Україні філії Коледжу Європи та Європейської школи Східного партнерства, а також щодо дальшого розвитку Європейського табору в Україні, участі України у Рамковій програмі досліджень та інновацій Європейського Союзу «Горизонт Європа» [125].

Що ж стосується методологічного підґрунтя щодо визначення глибини, комплексності та напрямів реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України в сучасних умовах, то цілком погоджуємося з професором Кальниш Ю.Г., що для оптимізації державної євроінтеграційної політики та механізмів її реалізації доцільно використовувати логіко-аналогову модель, в основу якої покладено критерій оптимальності за Парето – відповідно до якого, формуючи конкретні напрями державної євроінтеграційної політики, слід узгодити внутрішні

потреби і можливості, а також потреби європейського середовища політики і глобалізаційні впливи. За цим критерієм оптимальним буде той напрям державної євроінтеграційної політики, реалізація якого, принаймні, не шкодить інтересам жодного з учасників цієї політики й не суперечить глобалізаційним тенденціям [79].

Тому завдання органів публічної влади всіх рівнів полягає в тому, щоб, спираючись на існуючу інституційно-правову систему, використовуючи та удосконалюючи відповідні механізми формування та реалізації державної політики у цій сфері, а також мобілізувавши наявні ресурси (людські, матеріальні, фінансові тощо), забезпечити правила та процедури міжінституційної координації та співробітництва ключових виконавців та стейкхолдерів (зацікавлених сторін) у сфері європейської інтеграції України з метою вирішення поставлених завдань, а саме: підтримка верховенства права, боротьба з корупцією, досягнення макроекономічної стабільності тощо.

Таким чином в сучасних умовах державна політика України, яка спрямована на вступ до Європейського Союзу має передбачати відповідну зміну політичних, економічних, соціальних, юридичних процесів в державі, а також удосконалення законодавства відповідно до європейських стандартів. Вступ України в Європейський Союз можливий тільки за умови побудови демократичної держави з розвинутою економікою, забезпечення високих темпів економічного зростання, проведення виваженої соціальної політики, позитивних зрушень щодо забезпечення високого рівня життя населення та забезпечення його базових свобод. А перспектива членства в ЄС України, як невід'ємної частини Європи є стратегічним напрямом перетворень в країні, які мають бути орієнтовані на чинну в державах – членах ЄС модель суспільного розвитку, що й буде предметом подальших наукових досліджень.

Динаміку ставлення громадян України до Європейського Союзу та специфіку процесів європейської самоідентифікації населення нашої країни

можна проаналізувати за результатами соціологічних опитувань Центру Разумкова, згідно з якими кількість прихильників євроінтеграції постійно переважала над її противниками.

На ставлення громадян України до різних векторів інтеграції – європейської чи євразійської, вплинули Революція гідності у грудні 2013 – січні 2014 рр., яка відстояла і утвердила європейський курс розвитку України, а також російська агресія, яка фактично зняла з порядку денного євразійський вектор інтеграції для України. Якщо протягом довоєнних років (2011-2013 рр.) частка прихильників євразійської інтеграції складала близько третини респондентів, то в наступні роки частка симпатиків Євразійського економічного союзу (колишнього Митного союзу країн СНД) знизилась – у 2015 р. до 15,9%, а в 2017 р. – до 7,8%. Відповідно зросла частка прихильників євроінтеграційного шляху.

Говорячи про нинішній рівень і характер проєвропейських симпатій українського суспільства слід відмітити якісно новий характер мотивації – громадяни, з одного боку, вже більш реально усвідомлюють складнощі і тривалість євроінтеграції, а з іншого усвідомлюють природність для України саме європейського шляху, й у т.ч. як засобу збереження національної державності у протистоянні агресивному російському впливу.

Отже, частка громадян, які тією чи іншою мірою відчують себе європейцями, відчують свою належність до культури та історії європейського співтовариства у 2017 р. порівняно з 2009 р. зросла з 31,4% до 40,3%. Водночас, частка респондентів, які не ототожнюють себе з Європою зменшилася з 63,4% до 50,4%. Наведена динаміка виглядатиме досить оптимістично на фоні часового масштабу формування загальноєвропейської ідентичності в рамках ЄС.

Досить показовою ілюстрацією рівня проєвропейських настроїв в українському суспільстві є потенційна готовність громадян голосувати на гіпотетичному референдумі за вступ України до ЄС. З 2014 р. спостерігається тенденція зростання європейських симпатій в суспільстві: в грудні 2017 р.

вже майже 60% українських громадян підтримували вступ України до ЄС [202].

Однак в подальшому можна спостерігати тенденцію до сталості і, навіть, деякого зниження показника підтримки євроінтеграції серед населення України.

Так, наприклад, в опитуванні, проведеному групою Рейтинг з 30 квітня по 10 травня 2019 р., вступ України в ЄС підтримували 57%, що нижче за показник грудня 2017 р. І це при тому, що Україна потрапила в число країн, чиє населення в переважній більшості позитивно ставиться до Євросоюзу (такі результати показало опитування людей в 33 країнах, проведене американським дослідницьким центром Pew, яке показало, що 79% українців позитивно ставляться до Євросоюзу, а вище ці показники тільки у двох країн – членів ЄС: Польщі (84%) і Литви (83%) та Південній Кореї – 80% [178]).

Деяке зниження показника підтримки євроінтеграції серед населення України в останні роки може свідчити про зниження ефективності та результативності державної політики у сфері європейської інтеграції, яка потребує модернізаційної трансформації у відповідних напрямках її реалізації в сучасних умовах глобальних викликів для України.

Ефективність та результативність державної політики у сфері європейської інтеграції України значною мірою залежить від вчасного виконання нашою державою Угоди про асоціацію з ЄС (далі – УА), яку в частині секторальної інтеграції Україна має завершити не пізніше кінця 2023 р., а загалом всі положення Угоди, щодо яких визначені терміни виконання, мають бути виконані не пізніше 31 грудня 2025 р. [197].

За результатами виконання УА, 28 січня 2020 р. в Брюсселі пройшло вже Шосте засідання Ради асоціації Україна – Європейський Союз (спільне засідання українського Уряду та Європейської Комісії), на якому сторони обговорили низку важливих питань та ухвалили спільну заяву, у якій ЄС відзначив суттєвий прогрес реформ в Україні.

Окрему увагу в контексті виконання УА приділено співпраці у сфері

охорони навколишнього природного середовища та боротьбі з наслідками змін клімату. Зокрема, сторони домовилися про подальші кроки задля захисту довкілля та зниження рівнів викидів вуглецю у рамках Європейської зеленої угоди та погодилися надалі спільно впроваджувати амбітну політику із захисту довкілля, зокрема, для виконання зобов'язань за Паризькою кліматичною угодою.

Рада асоціації звертає увагу на важливість залучення регіонів України до євроінтеграції та ініціативу Уряду з відкриття регіональних офісів євроінтеграції, які сприятимуть зв'язкам українських регіонів з ЄС. Сторони також підтвердили спільний намір продовжити роботу над відкриттям курсів Коледжу Європи для українських державних службовців.

У тексті заяви сторони також підтримали зацікавленість України розширити участь у програмах ЄС, зокрема таких як «Креативна Європа» та «Горизонт Європа» і відзначили необхідність прискорення адаптації законодавства України у сфері транспорту і важливість якнайшвидшого укладення Угоди про спільний авіаційний простір.

Рада асоціації підкреслила важливість медіа плюралізму, збереження свободи вираження поглядів і ЗМІ та привітала вирішальну роль, яку громадянське суспільство продовжує відігравати у цій сфері, погодившись з необхідністю швидкого та ретельного розслідування нападів на громадських активістів та журналістів. При цьому наголошується, що реформа Служби безпеки України та посилення демократичного нагляду за сектором безпеки залишаються ключовими.

В цілому, Європейський Союз підтвердив непохитну підтримку незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів, позитивно відзначив зусилля України з мирного врегулювання на Донбасі і рішуче засудив порушення територіальної цілісності та суверенітету України, яке розпочалося актами агресії збройних сил Росії з лютого 2014 р. [4].

Отже, Україна має послідовно виконувати своє «домашнє завдання»,

адже дедалі більше поставатиме питання про прийняття рішень ЄС про інтеграцію України до внутрішнього ринку ЄС у відповідних секторах, як це передбачено Угодою про асоціацію між сторонами.

Так, у 2020 р. Україна має забезпечити прогрес у секторальній інтеграції у рамках УА [179]:

- укладення угоди АСАА;
- визнання еквівалентності систем санітарного та фітосанітарного захисту у ключових секторах сільськогосподарських товарів;
- визнання авторизованих економічних операторів;
- приєднання України до єдиної транзитної системи ЄС (NCTS);
- оновлення Додатку XVII-3 та укладення угоди про взаємне визнання електронних довірчих послуг між Україною та ЄС;
- рішення органів асоціації про доступ до ринку державних закупівель на рівні завершеного третього етапу Індикативного плану;
- підписання угоди про спільний авіаційний простір.

До позитивних змін в контексті євроінтеграційних прагнень України, можна відзначити той факт, що завдяки останнім законодавчим новаціям Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції та профільний Віце-прем'єр-міністр у жовтні 2019 р. отримали право подавати власні проєкти актів на розгляд Кабінету Міністрів України [30].

Однак, окрім цього, необхідно посилити повноваження Урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції щодо аналізу та контролю нормативно-правових актів, які виносяться на розгляд Уряду.

Також доцільно зберегти відповідний профільний комітет у Верховній раді та посади заступників профільних міністрів з питань євроінтеграції (нажаль, є намагання їх скасувати), оскільки вони є складовою координаційного механізму державного управління у сфері євроінтеграції та сприяють виконанню УА. Взагалі, на наш погляд, доречним є створення окремого міністерства, відповідального за весь напрямок європейської інтеграції України.

Окрім того, вважаємо, що має змінитися політика «Східного партнерства» Європейського Союзу по відношенню до країн, які активно прагнуть євроінтеграції. Так, три Угоди про асоціацію ЄС з Грузією, Молдовою та Україною, стали найбільшим досягненням ЄС в рамках ширшого Східного партнерства. Саме ці три країни (в тому числі Україна), на відміну від Білорусі чи Азербайджану, а також частково Вірменії, серйозно налаштовані на економічну та політичну інтеграцію з ЄС в рамках зазначеного партнерства.

Тим більше, що в 2019 р. Єврокомісія ініціювала відкриту «структурну консультацію» із зацікавленими сторонами щодо майбутнього Східного партнерства шляхом поглиблення процесу інтеграції у форматі цих Угод про асоціацію через запровадження «тристоронізації» відносин з ЄС, тобто колективного обговорення всіх питань, що становлять спільний інтерес, налагодження процесу спільних зустрічей ЄС та зазначених країн на міністерському та експертному рівнях. Наприклад, сторони можуть започаткувати спільну «Раду асоціації ЄС та трьох країн УА», а також різні формати для зустрічей із галузевими радами ЄС або робочими групами Ради ЄС, такими, як COEST (Робоча група ЄС з питань Східної Європи та Центральної Азії).

Усе це має бути націлено на пошук широких ґрунтовних ініціатив через застосування двох концептів: «оновлення» та «модернізація» Угоди про асоціацію з ЄС.

Так, оновлення Додатків до текстів УА згідно з переглянутим законодавством ЄС – це процес, передбачений угодами, який триває на практиці. З моменту укладання угод законодавство ЄС було суттєво оновлено у багатьох галузях політик, і тому угоди потребують великої кількості суто технічного оновлення, що наразі і відбувається.

Окрім того, є можливість для якісного поглиблення зазначених угод, тобто їх «модернізації». Так, Україна, Грузія та Молдова висунули чимало відповідних пропозицій, які можуть слугувати поступовими практичними

кроками з модернізації угод, а саме: більш повна інтеграція в енергетичний союз, єдиний цифровий ринок, транспортну політику та інфраструктурні зв'язки, єдину європейську мережу розрахунків, ініціативи у сфері правосуддя, нові зміни в кібербезпеці тощо.

Ці можливості могли б посприяти новому важливому політичному поштовху, якого прагнуть зазначені країни і це цілком відповідає гаслу «більше підтримки за більше реформ» («More for more»), яке ЄС вже протягом певного часу використовує у своїх заявах щодо політики сусідства. З іншого боку, це додаткові можливості для забезпечення необхідного рівня зовнішньої та безпекової політики в різних сферах [54].

Таким прикладом може служити спеціальна програма допомоги країнам-учасникам «Східного партнерства» в боротьбі з наслідками пандемії коронавірусної хвороби «V4EastSolidarity program» в рамках діяльності Міжнародного вишеградського фонду країн «Вишеградської групи» [87].

Коли порівнюють українські євроінтеграційні реформи з реформами, які пройшли раніше країни Східної Європи, часто наголошуються, що ці країни мали перевагу, адже у них була перспектива членства ЄС, чого наразі позбавлена Україна. І хоча багато східноєвропейських країн мали перевагу у вигляді перспективи членства в ЄС, однак водночас це не виправдовує того факту, що Україна далеко не завжди впроваджує дієві та результативні реформи, необхідні для успішного подолання євроінтеграційного шляху. В той же час, у нашої країни, щоб повторити євроінтеграційний шлях успіху інших країн, є все необхідне, в тому числі Угода про асоціацію, яку потрібно ефективно використовувати шляхом відповідної трансформації державної політики у сфері європейської інтеграції.

Так, Угода про асоціацію між Україною та ЄС є угодою про «політичну асоціацію та економічну інтеграцію». У той час, як «економічна інтеграція» є усталеним терміном, термін «політична асоціація» не має жодного пояснення у тексті Угоди, відсутній в системі права ЄС і не достатньо досліджений науковцями.

Тобто ті питання, які Європейський Союз у політичному діалозі з Україною визначає як пріоритетні, недостатньо врегульовані в УА. Тому відповідні статті Розділу II «Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики» та Розділу III «Юстиція, свобода та безпека» УА містять лише загальні формулювання.

Разом з тим, низка політичних принципів визначена у тексті УА, як її «основні елементи», а саме:

- повага до демократичних принципів, прав людини та основоположних свобод;

- повага до принципу верховенства права;

- повага до принципів суверенітету й територіальної цілісності, непорушності кордонів і незалежності;

- протидія розповсюдженню зброї масового знищення, пов'язаних з нею матеріалів та засобів їхньої доставки.

Більше того, ці «політичні» положення УА практично відповідають формулюванню першого – політичного – Копенгагенського критерію членства у ЄС: «Стабільність інституцій, що гарантують демократію, верховенство права, права людини та повагу та захист меншин» [197].

Тобто, виконання політичної частини УА («політичної асоціації»), вочевидь, наблизить Україну до відповідності першому критерію членства у ЄС, виконання якого необхідне перед початком переговорів про вступ в Євроспільноту.

В цьому контексті слід зазначити, що у лютому 2020 р. Європейська комісія прийняла нові правила розширення ЄС, які передбачають більшу вагу держав-членів у переговорах з кандидатами про вступ до цього співтовариства.

Так, Європейська комісія пропонує державам-членам ЄС вносити більш систематичний внесок у процес вступу, в тому числі за допомогою моніторингу на місцях через своїх експертів, шляхом безпосередньої участі в

щорічних звітах і за допомогою галузевої експертизи. У держав-членів також буде більше можливостей регулярно переглядати і контролювати загальний прогрес.

Документ передбачає створення додаткових стимулів для країн-претендентів, які показують позитивні результати. Серед них – збільшення фінансування, якщо країни показують прогрес у реформах, і тісніша співпраця з міжнародними фінансовими інститутами для посилення підтримки. Якщо ж країни демонструватимуть відкат чи затримку в проведенні необхідних реформ, це може призвести до санкцій – наприклад, припинення фінансування або переговорів про вступ. Також документ передбачає можливість нового відкриття вже закритих глав у переговорах. Обсяг та інтенсивність фінансування ЄС можуть бути скориговані в бік зниження (виняток – підтримка громадянського суспільства). Водночас вигоди від тіснішої інтеграції, наприклад, доступ до програм ЄС чи односторонні поступки в доступу до ринків можуть бути скасовані.

Нова методологія вступу в ЄС буде застосовуватися до Албанії, Боснії і Герцеговині, Косова і Північної Македонії. Адже ці нові правила були розроблені після того, як ЄС у жовтні 2019 р. вкотре відмовився починати переговори щодо вступу з Північною Македонією та Албанією, адже ці країни не показали достатнього прогресу в проведенні реформ, не достатньо боролися з корупцією та надто слабо працювали над зміцненням верховенства права [57].

Слід зазначити, що рушійною силою зміни правил розширення ЄС стала Франція. А ключовою у реформованому підході до процесу приєднання до ЄС стала ідея «поступової асоціації».

Раніше розширення ЄС відбувалося шляхом відкриття переговорів про приєднання із країнами-кандидатами, які охоплюють 35 окремих сфер європейського права і після того, як кандидати погоджувалися здійснити необхідні реформи, їх приймали, як повноправних членів співтовариства.

Зараз, в новій французькій моделі вступ буде семикроковим процесом,

впродовж якого кандидати отримуватимуть доступ до обраних програм та фондів ЄС, перш ніж прийти до повноправного членства.

Сім кроків – це: (I) верховенство права та основні права; (II) освіта та наука; (III) зайнятість та соціальні справи; (IV) фінансові справи; V) єдиний ринок, сільське господарство та рибальство; (VI) закордонні справи; (VII) та – інші.

Якщо країни-кандидати завершили перший крок, вони можуть, наприклад, вступати до Євроюсту. На другому етапі країни можуть отримати доступ до наукової програми «Горизонт 2020», на третьому – брати участь у програмі обміну студентами Erasmus+. Крок четвертий може забезпечити приєднання до банківського союзу ЄС, а крок п'ятий – наділить країни-кандидати правами на структурні фонди – багатомільярдні субсидії. Завершення переговорів, відповідне кожному кроку, здійсненому країною, відкриває можливість участі у відповідних програмах ЄС, бути пов'язаним з певною відповідною галузевою політикою та отримати певне цільове фінансування. Кінцевою метою залишається повне та цілковите приєднання країни до ЄС [187].

Отже, Європейський Союз змінює правила приєднання країн, які дещо ускладнюють цю процедуру. Нові правила мають велике значення і для України, адже якщо країна робить крок назад у реформах чи зупиняє їх, ЄС може не просто призупинити переговори, а розпочати все спочатку або знову повернутися до тих глав, які вже були закриті. Водночас, за новими правилами країна, яка результативно працює, має шанс завершити переговори про приєднання навіть швидше, аніж це відбувалося за правилами вступу, які діяли раніше.

Тобто Європейський Союз не закриває двері для вступу нових країн-членів із впровадженням нової процедури, і та країна, яка насправді бажає та наполегливо працює отримує відповідні можливості, хоча шлях стає дещо складнішим, що потрібно враховувати Україні при формуванні та реалізації державної євроінтеграційної політики в середньостроковій перспективі.

І лише від України значною мірою залежить, коли саме вона зможе стати повноправним членом Європейського Союзу, тим більше, що у цьому питанні у нашої країни є чимала підтримка від населення країн ЄС.

Так, як свідчать результати соціопитування, проведеного у 2019 р., 48% мешканців Німеччини, Франції, Великої Британії, Італії, Нідерландів, Польщі та Литви підтримують вступ України до Євросоюзу, а переважна більшість (79%) вважають, що Україна стане членом ЄС в найближчому майбутньому [177].

Тому в сучасних умовах державна політика у сфері європейської інтеграції України має зазнати певної трансформації, яка передбачає відповідну зміну вектору вирішення політичних, правових, економічних, соціальних, екологічних, гуманітарних питань з урахуванням змін у процедурі вступу для країн-претендентів та у відповідності з існуючими європейськими стандартами. А можливість членства України в Європейському Союзі має стати стратегічним напрямом модернізаційних перетворень в державі, спрямованих на побудову демократичної соціальної держави з міцною економікою та розвинутим громадянським суспільством, що й буде предметом подальших наукових досліджень.

Висновки до п'ятого розділу

Дійшли висновку, що важливим чинником є координація регіональної політики з іншими сферами державного управління. Як слідство цього, в Україні відсутнє законодавство, яке регулює взаємоузгодження регіональних та інших видів державних політик. Створення нових інституційних умов для розвитку національної регіональної політики та успішне погодження координації різних видів державних політик є важливим елементом для успішної реалізації державної регіональної політики

Процес розбудови інституту регіонального управління в Україні має враховувати загальноєвропейські тенденції децентралізації та відбуватися на

основі принципу субсидіарності. У цьому контексті одним із важливих кроків вважається позбуття обласних та районних державних адміністрацій (органів виконавчої влади загальної компетенції) виконавчих функцій щодо управління регіональним та місцевим розвитком паралельно з утворенням виконавчих комітетів обласних та районних рад, але зазначені нетрадиційні кроки не показали позитивного результату, у зв'язку з тим, що реформи мають повільний темп через відсутність нових запропонованих механізмів інституційної взаємодії по лінії «центр – регіон – район – об'єднана територіальна громада», тобто принципову зміну головних суб'єктів регіонального управління, якими виступатимуть органи місцевого самоврядування, як агенти регіональної політики.

Запропонований структурно-організаційний механізм формування та реалізації європейської інтеграції України, який базується на основі діючої вертикалі виконавчої влади та не потребуватиме її перебудови.

Будь-який регіон все одно не може розвиватись, брати участь в реалізації програм, отримувати фінансування поза державою, урядом, поза законом, і звідси маємо те, що важливу роль відіграє держава. На рисунку 3 зображено концептуальну роль держави в формуванні та веденні регіональної політики.

При формуванні стратегії регіонального розвитку, слід консолідувати суспільство для її реалізації – це повинно стати пріоритетним завданням держави в регіональному розвитку. В умовах, у яких знаходиться сьогодні Україна, коли розпочались реальні реформи, саме держава повинна стати агентом модернізації всієї економічної системи. Це значно підвищує вимоги до рішень державних урядовців, їх обґрунтованості.

Важелі державного регулювання необхідно використовувати для підвищення конкурентоздатності регіональної економіки, удосконалення її соціальної сфери, яка сьогодні, в умовах переходу до концепції людино-центризму, набуває особливої уваги. Саме на це спрямовані прийняті на Саміті ООН у вересні 2015 р. «Цілі Сталого Розвитку на період до 2030

року».

Вищевказана модель враховує специфіку кожного рівня інституційної складової реалізації державної політики та не створює дублюючих функцій, що можливо при створенні єдиного інтеграційного інституту (як то окреме Міністерство інтеграції), який би розповсюджував свої функції та повноваження на всі галузеві міністерства, що, в свою чергу, спричинило б певні непорозуміння щодо підпорядкування при виконанні відповідних функцій такими міністерствами та підпорядкованими їм виконавчими органами. В основі моделі лежить об'єднана територіальна громада, як нова та основна територіальна одиниця державної політики децентралізації та європейської інтеграції.

Визначено напрями розвитку транскордонного та міжрегіонального співробітництва, що є одним із ключових принципів ЄС, завдяки якому вдалося встановити фреймворк для співпраці між регіонами Європи. Це допомогло країнам швидше подолати регіональні дисбаланси, особливо в умовах переходу країн Східної Європи з планової на ринкову економіку

Встановлено, що однією з провідних тенденцій регіональної політики в Європі є активізація транскордонної співпраці, що сприяє, як економічному і соціальному прогресу в прикордонних регіонах, так і налагодженню міжкультурного діалогу між державами та господарськими одиницями. Основною формою транскордонного співробітництва є створення єврорегіонів. У дослідженні визначено три етапи створення єврорегіонів на території Європи. Перший етап був формою об'єднання регіонів країн ядра ЄС. Другий етап пов'язаний з розширенням ЄС на Схід. Сучасний, третій етап розвитку євро регіонів, відбувається на кордонах нових країн-членів і країн, які не отримають членства в найближчій перспективі.

Для України важливо, що транскордонна співпраця слугувала етапом «підготовки» країн Східної Європи на локальному рівні через інструменти преференціальної торгівлі з метою інтеграції до ЄС, а на сучасному етапі використовується і на зовнішніх кордонах об'єднання як інструмент

Європейської політики сусідства. Визначено, що з урахуванням цього фактору розвиток транскордонного співробітництва має стати в Україні одним з пріоритетів, що вимагає активної роботи місцевої влади у сфері встановлення міжнародних контактів з регіонами сусідніх країн, опанування механізмів роботи з програмами Європейського Союзу.

У роботі обґрунтовано, що інституціональні функції процесу інтеграції тільки з позиції системного підходу можуть забезпечити розбудову інституту регіонального управління. Адже інституціональні функції, з одного боку – це спосіб існування інституту регіонального управління, а з іншого – інститут регіонального управління може існувати тільки як носій певних функцій. Компліментарність інституціональних функцій та видів інституціональної взаємодії формує певний інститут – норми і правила здійснення регіонального управління.

Розроблено практичні рекомендації щодо реалізації системного підходу у сфері державного управління та регулювання з реалізації інтеграційних стратегій України.

Доведено, що проблема консолідації є найактуальнішою для кожного суспільства перехідного типу, до яких належить і Україна, оскільки сам процес трансформації зумовлює зіткнення принаймні двох систем цінностей – отриманої від попереднього соціуму, з одного боку, та нових стратегічних орієнтирів і пріоритетів подальшого розвитку – з другого.

Обґрунтовано, що європейська інтеграція як засіб упровадження європейської ідентичності та забезпечення внутрішньої інтегрованості українського суспільства зумовлює цілеспрямоване формування в Україні нового типу ідентичності – європейської, яка б не заперечувала існуючі ідентичності, а сприяла їх співіснуванню та розвитку.

Визначено підходи до реалізації державотворчого потенціалу європейської інтеграції України, завдяки яким можлива її активізація та виконання угоди про асоціацію. Такими підходами, зокрема, є: належне законодавче та нормативне забезпечення євроінтеграції; використання

євроінтеграційної ідеї для забезпечення національного консенсусу щодо стратегічних напрямів розвитку держави; реформування інституту державної служби як ключового елементу національної системи державного управління згідно з європейським вимогами і стандартами; забезпечення належного рівня інституційної спроможності України у співробітництві з ЄС. Застосування цих підходів продемонструє чітке вираження політичної волі керівництва держави та українського суспільства щодо реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції, зумовить активізацію процесів євроінтеграції.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні розв'язано актуальну наукову проблему в галузі науки державного управління щодо теоретико-методологічного та науково-практичного обґрунтування напрямків удосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України. Реалізовані мета і завдання дають підстави зробити такі висновки та запропонувати рекомендації щодо використання результатів дослідження.

1. Узагальнено основні теоретико-методологічні підходи щодо формування державної політики у сфері інтеграції; визначено особливості формування та механізмів реалізації інтеграційної політики держави, враховуючи сучасну концепцію «багаторівневого управління» на рівнях: наднаціональному, національному та регіональному. Доведено, що зазначену концепцію доцільно доповнити місцевим рівнем, враховуючи необхідність проведення та реалізації державної інтеграційної політики на місцях (у районах, міських комплексах, об'єднаних територіальних громадах).

Проведений аналіз і систематизація наукових поглядів та методологічних підходів до визначення категорій «державна політика», «інтеграція» та «європейська інтеграція», «державне управління процесами європейської інтеграції» надав нам змогу запропонувати власний погляд визначення поняття «державна політика у сфері європейської інтеграції» – наукових поглядів та методологічних підходів до визначення категорій «державна політика», «інтеграція» та «європейська інтеграція», «державне управління процесами європейської інтеграції» дає нам змогу підійти до власного визначення поняття «державна політика у сфері європейської інтеграції».

Використовуючи метод порівняльного аналізу здобутих даних, дійшли висновку, що інтеграція з ЄС є важливим складовим елементом зовнішньої політики України, до того ж враховуючи внутрішньополітичні потреби і тенденції як складової інтеграційної політики. Однак, концептуально

європейська інтеграція повинна сприйматися насамперед, як комплексна внутрішня державна політика, спрямована на впровадження необхідних та важливих для українського суспільства реформ та перетворень і лише потім, як складова зовнішньої державної політики, що значною мірою залежить від політичної волі ЄС щодо темпів та повноти інтеграції з нашою державою.

Аналіз стану наукової розробленості досліджуваної проблеми на основі міждисциплінарного підходу засвідчив, що поза увагою дослідників залишився її цілісний розгляд – доведено необхідність комплексного підходу до вивчення питання формування та реалізації євроінтеграційної державної України, зокрема щодо нормативно-правового, організаційного, інституційного, ресурсного забезпечення.

2. У результаті порівняльного аналізу положень основних теоретичних аспектів інтеграційних процесів та їхнього забезпечення, з'ясовано, що в умовах сучасних трансформаційних перетворень в усіх сферах суспільного життя потребують відповідного обґрунтування та удосконалення існуючі принципи формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України. Дійшли висновку, що державна політика у сфері європейської інтеграції має відповідати також принципам узгодженості та упорядкованості; прогнозованості та результативності, економічної доцільності, соціальної та екологічної відповідальності, що сприятиме підвищенню її дієвості та ефективності.

Проведений аналіз передумов та складових процесу європейської інтеграції, спираючись на інституціональний та системний підходи, набули подальшого розвитку понятійно-категорійного апарату науки державного управління щодо механізмів формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції. До наукового обігу введено власну дефініцію поняття «інтеграція соціально-економічних систем», яку можна представити як взаємодію соціально-економічних систем держав-учасниць з метою усунення дискримінацій між господарськими одиницями та створення якісно нової міжнародної економічної структури більш високого рівня за

допомогою злиття соціально-економічних систем суб'єктів, що інтегруються.

Доведено, що ключовою передумовою будь-якої інтеграції є діалектичне протиставлення прагнень отримання ефектів від інтеграції та захисту внутрішніх ринків та автономії системи загалом. Реалізація цього протиставлення забезпечується за допомогою організації комплексу державних регуляторних інституцій, результатом функціонування яких є формування відповідної структури інтеграційних відносин. Уточнено, що визначальними передумовами економічної інтеграції України є недосконалість організації існуючої системи, їхнього державного регулювання в частині недостатності охоплення рівнів інтеграції та орієнтації суто на макроекономічні аспекти інтеграційних процесів, необхідність реалізації концепції організації інтеграції знизу догори, недостатня ефективність процесів структуризації, реалізації та захисту національних інтересів країни.

3. Аналіз світового та європейського досвіду з питань реалізації інтеграційної державної політики на основі системного підходу дозволив виявити методичні підходи, механізми, інструменти та принципи для використання в українській державно-управлінській практиці.

З метою визначення оптимальної організаційної моделі ролі держави до регулювання європейської економічної інтеграції України досліджено специфічні риси, шляхи, форми розвитку інтеграційних утворень, методи та механізми взаємодії країн і суб'єктів за різними напрямками (школами): ринковою, ринково-інституційною, структурною, дирижистською, функціональною та ін. Виявлено, що кожна теоретична концепція по-різному розуміє сутність економічної інтеграції.

Проведений аналіз механізмів формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції дозволив зробити висновки, що це, передусім, спосіб дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування через сукупність методів, інструментів, заходів, засобів, стимулів з метою поглиблення зв'язку України з політикою ЄС та її участь у

програмах і агентствах, а також забезпечення посиленого політичного діалогу в усіх сферах, які становлять взаємний інтерес задля поступової інтеграції України до ЄС.

В межах проведеного дослідження нами виокремлено такі механізми формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції: політичний, фінансово-економічний, організаційно-адміністративний, інституційно-правовий, інформаційно-комунікаційний, які мають функціонувати не розрізнено, а системно, доповнюючи та координуючи, за потреби, один одного. Доведено, що інформаційно-мотиваційний механізм є важливим напрямком державного впливу щодо підтримки реформ у сфері європейської інтеграції через інформаційну та мотиваційну складові: громадські читання, публічну дипломатію, аналітичне інформування, «новини успіху», сприяння роботі неурядових громадських організацій, що дозволить більш ефективно проводити інформаційну євроінтеграційну політику в Україні та за кордоном.

4. Проаналізувавши досвід формування, реалізації та сприйняття населенням проведення євроінтеграційних реформ, механізмів та форм провадження державної політики у сфері європейської інтеграції дозволило виявити основні методологічні підходи, механізми, інструменти та принципи країн Центральної та Східної Європи. Досвід зазначених країн свідчить, що основними завданнями, які стоять перед державами та реалізуються в рамках європейської інтеграції є: соціально-економічне посилення країни – як на внутрішньому рівні об'єднання, так і щодо третіх країн; зміцнення позицій країни на міжнародно-політичному рівні; внутрішня політична стабільність країни тощо. А головною запорукою успішності реалізації Стратегії інтеграції країн Центральної та Східної Європи до ЄС є перехід від декларування намірів стати повноправним членом ЄС до конкретних дій, які мають бути спрямовані передусім на побудову вільного демократичного суспільства, зменшення ролі держави в управлінні економікою, боротьбу з корупцією і тіньовою економікою.

5. З'ясовано специфіку організаційно-правового механізму формування та реалізації державної політики європейської інтеграції України. Вітчизняна нормативно-правова база визначає координацію діяльності органів публічної влади у вищезазначеній сфері як узгодження цілей, пріоритетів, завдань і заходів центральних та місцевих органів виконавчої влади, місцевого самоврядування в межах реалізації ними державної політики соціального розвитку регіонів, здійснення моніторингу й оцінки її результативності. Цей механізм визначає суб'єктно-об'єктну та функціонально-цільову складові системи формування та реалізації євроінтеграційної політики як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях. Можемо стверджувати, що існує значна кількість суб'єктів такого управління та не упорядкованість сфер їхньої дії в умовах реформування системи державного управління в соціальній сфері, а також пасивність публічної складової в її регулюванні, нереалізованість законодавчих вимог щодо розвитку перспективних форм регіональної інституціональної інтеграції з метою забезпечення стабільного соціального розвитку тощо.

Для усунення цієї неузгодженості пропонується низка правових засобів та інституційних заходів, які забезпечували б інтеграційні процеси на кожній зі стадій відповідними інструментами. Така система заходів має включати: 1) порівняльно-правове дослідження правових систем ЄС та України, виявлення їхніх особливостей; 2) визначення оптимальних форм гармонізації, уніфікації і відповідних засобів їхнього здійснення; 3) визначення видів та рівнів гармонізації й уніфікації та сфер і меж їхнього застосування; 4) виявлення умов здійснення цих процедур; 5) створення відповідних колізійних механізмів; 6) узгодження термінології; створення словників термінів і понять.

6. Проведено аналіз наявної внутрішньої організаційної структури управління інтеграційними процесами та розроблено комплекс рекомендацій щодо її удосконалення. Дослідження показало, що функція організації процесами інтеграції виконується в межах створеної вертикалі влади, а саме

органами виконавчої влади різних рівнів. Така побудова організаційної структури відповідає принципу «згори донизу» і суперечить принципам європейської інтеграції. Надано оцінки основних функцій і конкретних дій різних суб'єктів організаційної моделі. Зважаючи на те, що саме організаційна структура має виступати основним засобом реалізації інтересів окремих груп учасників економічної інтеграції, відповідно до рівня впливу яких вона буде набувати цілеспрямованого характеру, запропоновано шляхи її удосконалення з метою усунення визначених недоліків. Проведено дослідження основних чинників і передумов економічної інтеграції України, які мають привести до системно-структурних змін задля адаптації існування в нових умовах і підвищення ефективності інтеграційних процесів.

Упровадження європейських адміністративних стандартів, вибір управлінських моделей у процесі розбудови інституту регіонального управління в Україні має здійснюватися з урахуванням національної традиції врядування, характерною рисою якої є її демократичний характер. До того ж, національна традиція врядування формувалася як на власній основі, так і шляхом адаптації до місцевих умов ненаціональних організаційних структур.

7. Аналіз галузево-секторального аспекту інституційної основи показав, що стратегія децентралізації бюджетної системи покликана повернути владу регіонам, дати їй фінансові ресурси та матеріально-технічне оснащення. Адже якщо бюджет села формується відповідним населеним пунктом і не перераховується до державного бюджету, тоді й створюються умови для сталого розвитку сільських територій.

Проблему розвитку сільських територій неможливо вирішити без децентралізації державних управлінських функцій на користь місцевого самоврядування, надання територіальним громадам реального самоврядування й фінансового забезпечення. З цією метою необхідно забезпечити розробку збалансованих програм соціально-економічного розвитку сільських територій відповідно до їхніх природних, виробничих, демографічних, культурних, екологічних особливостей. В Україні слід

запроваджувати принципи ЄС щодо розвитку місцевого самоврядування на сільських територіях, насамперед, у руслі реалізації принципу субсидіарності, орієнтованого на забезпечення фінансової та адміністративно-управлінської самостійності сільських територіальних громад.

Визначено напрямки щодо вдосконалення державної політики в екологічній сфері в умовах європейської інтеграції України. Система екологічного моніторингу, як важлива складова системи державного управління у сфері природокористування, екологічної безпеки, формування державної політики сталого розвитку, виконання міжнародних зобов'язань України у природоохоронній сфері, вимагає принципового удосконалення, що дозволить дати обґрунтовану оцінку характеру змін загроз в екологічній сфері та визначити пріоритетні напрямки їхньої нейтралізації. Необхідно доопрацювати нормативно-правову базу державної системи екологічного моніторингу та узгодити з директивами ЄС у цій сфері.

8. Науково-обґрунтовані концептуальні підходи у дисертаційному дослідженні щодо формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України є підґрунтям не лише для опрацювання нових форм, методів, активних програм та заходів її реалізації, а й для подальшого розроблення механізмів реалізації євроінтеграційної діяльності державних органів, їхньої взаємодії з недержавними інституціями в умовах демократичного розвитку суспільства України.

З'ясовано, що серед основних стратегічних завдань можна виокремити таке: Необхідно посилити діалог щодо поглиблення співпраці між Україною та ЄС в межах Угоди про асоціацію у сферах: енергетики; юстиції, свободи та безпеки; митних справ; цифровізації економіки та має включати й інші напрямки. Необхідно продовжувати виконання «домашнього завдання» щодо боротьби з корупцією, а саме: забезпечити надійність та незалежність спеціалізованих антикорупційних інститутів та продовжити реформування прокуратури. Підвищити ефективність діяльності заступників міністрів з

євроінтеграції, а за необхідності посилити їхню відповідальність за здійснення необхідних реформ у частині виконання Угоди про Асоціацію в ЄС.

Доведено, що стратегічними пріоритетами економічної інтеграції є розвиток торговельних відносин між Україною і Європейським Союзом шляхом лібералізації та синхронізованому відкритті ринків ЄС та України; вироблення механізмів взаємного збалансування торгівлі; надання на засадах взаємності режиму сприяння інвестиціям з ЄС в Україну та українським експортерам на ринках ЄС; запровадження спільного правового поля і єдиних стандартів у сфері конкуренції та державної підтримки виробників; ліквідація обмежень розвитку конкуренції та обмеження застосування засобів протекціонізму; поглиблення зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом, як важливої складовою економічної інтеграції та розвитку торгівлі між Україною і ЄС; формування основних економічних передумов для набуття Україною повноправного членства у ЄС.

9. Підсумовуючи роль і значення механізмів державного управління у взаємодії економічних систем, можна стверджувати, що їхня інтеграція має комплексний характер і демонструє детальний аналіз внутрішніх та зовнішніх процесів діяльності держави як соціально-економічної системи на макроекономічному рівні.

Аналізуючи історію взаємодії економічних систем та враховуючи стратегічні пріоритети регіональної інтеграції на різних етапах розвитку, можна побачити, що інтеграційні процеси мають певну циклічність і взаємозалежність. Економічні системи є неоднорідними й різними за своїм науково-технічним розвитком, економічною могутністю та інституційною складовою, виділяючи особливості кожного етапу інтеграції соціально-економічних систем. Доведено, що важливу роль в інтеграційних процесах на початкових етапах інтеграційних процесів, що актуально для України на сучасному етапі, відіграють внутрішньорегіональний та локальний етапи інтеграції, тобто на рівні міст, району, об'єднаної територіальної громади.

Передумовою розробки концептуальних засад організаційного забезпечення державного регулювання інтеграції було визначення значущості локального рівня економічної інтеграції. Саме місто, як соціально-економічна система, є носієм і представником первинних економічних інтересів – населення (особистісних інтересів), суб'єктів господарювання (корпоративних інтересів), територіальних утворень (суспільних інтересів).

10. В роботі запропоновано пропозиції щодо діяльності прикордонного та транскордонного співробітництва України з Європейським союзом та охарактеризовано єврорегіональний рух в Україні. Визначено напрямки формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України з урахуванням досвіду єврорегіонального співробітництва в ЄС. Доведено, що діяльність єврорегіонів в Україні, істотно відрізняється від відповідної роботи в ЄС, оскільки переважна частина дій концентрується на обслуговуванні транскордонного транспорту, упорядкуванні прикордонної торгівлі та розвитку туризму. Це, з одного боку, пояснюється недостатньою зрілістю ринкових інститутів, а з іншого – незадовільним фінансовим становищем регіонів, що беруть участь у міжтериторіальних об'єднаннях. Ускладнюється зазначене ще й тим, що різні форми державного устрою можуть стримувати ефективно їхнє функціонування.

Досвід функціонування єврорегіонів дає підстави стверджувати, що вони мають високий потенціал щодо створення механізмів розв'язання низки проблем міждержавних відносин, а саме: 1) політична та економічна стабільність; 2) проблеми етнічних меншин; 3) розроблення спільних програм регіонального розвитку та просторового планування; 4) диверсифікація економіки національних частин єврорегіону; 5) збільшення обсягів залучення фінансових ресурсів (інвестицій, позик і кредитів); 6) забезпечення розвитку транспортно-комунікаційної, енергетичної, прикордонної, підприємницької, інформаційної інфраструктури; 7) розвиток транскордонного туризму; спільне використання наявних ресурсів та

інфраструктури; охорона навколишнього природного середовища.

Сьогодні створено територіальні громади, відбувається розгалуження транспортних зв'язків, навіть в період всесвітньої пандемії COVID-19, також перерозподілено бюджетні витрати, але не виділено основні принципи, котрі є основними щодо удосконалення регіональної політики в Україні, враховуючи досвід ЄС а саме: 1) регіональна політика не повинна перетворюватися в політику тотального вирівнювання, вона не повинна стати компенсуючою, щоб не відбито було бажання у територій-лідерів втрачати стимули до розвитку і одночасно створювалась ілюзія спокою у відстаючих; 2) слід визнавати, що можливості та потенціал є по всій території держави, у всіх типах регіонів; 3) зосередження уваги на фрагментарних поділах території, в першу чергу це сировинні території, такі території починають втягувати до світової регіоналізації, у цьому випадку держава втрачає контроль над власними ресурсами, і тому центри регіонального управління втрачають повноваження на цих сировинних територіях, слід відновлювати та переосмислювати регіональну державну політику у відношенні цілого ряду кластерів, про це свідчить досвід Німеччини; 4) виявити та використати можливості для зростання в майбутньому, а не нейтралізувати наслідки занепаду швидко прийнятими рішеннями. В рамках цього принципу досить яскравим прикладом є приватизація, а саме стратегії приватизаційного спрямування. Уряд держави вважає, що великий бізнес захищаючи власні інтереси на певних територіях, буде самостійно підвищувати власну конкурентоспроможність на світових ринках, і це автоматично зіграє на користь держави в цілому; 5) слід регіональну політику розвитку орієнтувати на заохочення ендогенних активів, що в майбутньому стане джерелом розвитку, а не на екзогенні інвестиції. Мати уявлення про наявність та використання всіх можливостей для зростання, акцентуватись на зміцнення конкурентоспроможності регіону в цілому; 6) розробка довгострокової стратегії, котра буде спрямована на локальне середовище де кількість учасників – фігурантів буде поступово збільшено, а саме малий, середній

бізнес, громади, науковці, банки та страхові компанії, зусилля будуть об'єднані; 7) підхід побудови опори не «згори до низу», а «знизу до гори», якісне багаторівневе управління за горизонтальним типом поєднання регіональних акторів: бізнес та соціальні партнери.

Структурно визначальним чинником розбудови ефективно діючих єврорегіонів України в європейському порівняльному контексті є децентралізація, що, по суті, є базовим принципом єврорегіональної політики. У практичному вимірі це означає, по-перше, створення єврорегіонів «знизу», за ініціативи органів самоврядування, громад тощо. Практика дії сучасних єврорегіонів України, створених «згори» на принципах міждержавного, а не міжрегіонального співробітництва, не виправдала себе.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична доповідь до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/3143/> С. 579-584
2. Андронов В.А. Напрями трансформації державної екологічної політики в умовах європейської інтеграції України / В.А. Андронов, С.В. Майстро // Державне будівництво. – 2014. – № 2. – Режим доступу до журн. : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2014-2/doc/2/01.pdf>.
3. Артьомов І.В. Єврорегіональне співробітництво України: проблеми і перспективи: навч.-метод. посібник / І.В. Артьомов, Н.О. Діус. – Ужгород: ПП «Шарк», 2014. – 368 с.
4. Артьомов І.В. Регіональна політика країн Вишеградської четвірки: досвід для України // І.В. Артьомов, Н.О. Діус / Моделі і механізми регулювання єврорегіонального співробітництва України / За заг. ред. І.В.Артьомова, О.М.Ващук, О.М.Руденко. – Ужгород: МПП «Гражда», 2013. – С. 49-66.
5. Асанбеков М. К. Общие теории интеграционных процессов // Время Востока [информ.-аналитич. портал]. URL: <http://easttime.ru/analytics/tsentralnayaaziya/obshchie-teorii-integratsiiigratsionnykh-protsessakh/7903#sdendnote3sym>
6. Бабенко М. Экономический кризис в Украине: что ждёт ключевые отрасли и кто останется без работы. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://focus.ua/economics/452402-ekonomicheskii_krizis_v_ukraine_cho_zhdjot_kliuchevye_otrasli_i_kto_ostanetsia_bez_raboty.
7. Бакуменко В. Д. Теоретичні та організаційні засади державного управління : навч. посібник / В. Д. Бакуменко, П. І. Надолішній. – К. : Міленіум, 2003. – 256 с.

8. Бакуменко В.Д. Системно-ситуаційний аналіз державного управління процесами європейської та євроатлантичної інтеграції України // В.Д.Бакуменко / Механізми регулювання інтеграційних процесів в Україні: навч. посіб. / [І.В.Артёмов, В.Д.Бакуменко, В.Д.Бондаренко та ін.]. – Ужгород: Ліра, 2009. – С. 81-99.
9. Беззуб І. Сучасний стан і перспективи української євроінтеграції // І. Беззуб. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://goo.gl/Xf7oab>.
10. Безопасность и международное сотрудничество в поясе новых границ России / [под ред. Л. Б. Вардомского, С. В. Голунова]. – М. ; Волгоград : НОМФО, 2002. – 573 с.
11. Бесараба О. Регіоналізація Європи. *Людина і політика*. 2000. № 4. С. 21-25.
12. Беленький П. Ю. Методологічні аспекти міжрегіонального та транскордонного співробітництва / П. Ю. Беленький, Н. А. Мікула // Зовнішньоекономічний кур'єр. – 2001. – № 1–2. – С. 9–13.
13. Бельська Т.В. Співвідношення понять «державна політика» та «державне управління»/ Т.В. Бельська. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2016-2/doc/1/03.pdf> (дата звернення: 25.07.2019).
14. Білорус О.Г. Глобальні стратегії Євросоюзу: [Монографія] / О.Г. Білорус, Ю.М. Мацейко, І.І. Вітер; за наук. ред. О.Г. Білоруса. – К.: КНЕУ, 2009. – 528 с.
15. Білоус О. Г., Лук'яненко Д. Г. Глобалізація і безпека розвитку: монографія. К.: КНЕУ, 2001. 733 с.
16. Бондаренко В.Д. Механізми регулювання інтеграційних процесів в Україні: навч. посіб. / [І.В. Артёмов, В.Д. Бакуменко, В.Д. Бондаренко та ін.]. – Ужгород: Ліра, 2009. – 656 с.
17. Бондаренко В.Д. Особливості державного управління процесами європейської та євроатлантичної інтеграції України на сучасному етапі // В.Д.Бондаренко / Механізми регулювання інтеграційних процесів в Україні:

навч. посіб. / [І.В.Артёмов, В.Д.Бакуменко, В.Д.Бондаренко та ін.]. – Ужгород: Ліра, 2009. – С. 68-81.

18. Бондаренко В.Д., Ващук Ф.Г., Артёмов І.В., Буцко Ю.В., Вітер Д.В., Загайнова Л.І., Казакевич Г.М., Руденко О.М. Державне управління в умовах Європейської та Євроатлантичної інтеграції України: історія, теорія, методологія. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/3700>.

19. Бредихин А.В. Еврорегион «Донбасс» как путь к приграничному сотрудничеству России и Украины // Политика, государство и право. 2014. № 12 [Электронный ресурс]. URL: <http://politika.snauka.ru/2014/12/2216>

20. Булатов А.С. Экономика. учебник / А.С. Булатов. - М.: Издательство БЕК - 2003. -632с. / Режим доступу : <http://epi.cc.ua/teorii-mejdunarodnoy-ekonomicheskoy.html>

21. Бунецький Л. Л. Інституціональна проблематика в сучасній політичній науці: аналіз феномена «політичний інститут» / Л. Л. Бунецький // ВЛУ. Сер. «Філософсько-політологічні студії». – 2010. – Вип. 1. – С. 70-78.

22. Бутівщенко С.В. Пріоритетні напрями європейської інтеграції України та механізми їх регулювання // С.В. Бутівщенко / Механізми регулювання інтеграційних процесів в Україні: навч. посіб. / [І.В.Артёмов, В.Д.Бакуменко, В.Д.Бондаренко та ін.]. – Ужгород: Ліра, 2009. – С. 139-161.

23. Буторина О. В. Европейская интеграция: учебник. М. : Издательский Дом «Деловая литература», 2016. 720 с.

24. В Запорожье провели круглый стол «Европейская интеграция Вышеградских стран: опыт реформ и уроки для Украины». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.potencial.org.ua/ru/view/news/uzaporiggi-proveli-krugliy-stil-ievropeyska-integratsiya-vishegradskih-krain-dosvid-reform-ta-uroki-dlya-ukraini.html>.

25. В Украине ухудшился инвестиционный климат: итоги опроса. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.segodnya.ua/economics/business/v-ukraine-uhudshilsya-investicionnyu-klimat-itogi-oprosa->

1294242.html.

26. Валевський О.Л. Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження: Моногр. / О.Л. Валевський. – К.: НІСД, 2001. – 242 с.

27. Виханский О. С. Стратегическое управление : учебник / О. С. Виханский. - 2-е изд., перераб. и доп. - М. : Гардарика, 1998. - 296 с.

28. Відносини Україна – ЄС. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ua-eu-relations>.

29. Вітер Д.В. Поняття інтеграції в контексті інноваційних трансформацій сучасного суспільства // Д.В. Вітер / Механізми регулювання інтеграційних процесів в Україні: навч. посіб. / [І.В. Артёмов, В.Д. Бакуменко, В.Д. Бондаренко та ін.]. – Ужгород: Ліра, 2009. – С. 9-24.

30. Віце-прем'єр-міністр з європейської та євроатлантичної інтеграції отримав право подавати власні законопроекти на розгляд Кабміну. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/catalog/ministerstvo-cifrovoyi-transformaciyi>.

31. Войтович Л.В. Священна Римська Імперія Германської Нації. [www: http://www.history.org.ua/?termin=Sviaschenna_Rymska/](http://www.history.org.ua/?termin=Sviaschenna_Rymska/)

32. Волес В. Творення політики в Європейському Союзі / В. Волес. Г. Волес // пер. З англ.. Р. Ткачук. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. – 871 с

33. Воронина Т. В. Эволюция теоретических подходов к анализу развития международной экономической интеграции // Terra Economicus. 2016. №3. С. 208-215.

34. Вступ до ЄС підтримують 69% українців. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2736446-vstup-do-es-pidtrimuut-69-ukrainciv.html>.

35. Гагарина Г. Ю. Экономика Европейского союза. М. : Экономист, 2003. 399 с.

36. Глобальна економіка. – 2-е видання. Запоріжжя: ФОП Мокшанов В.В., 2018. 328 с.
37. Гогвуд Б. Аналіз політики для реального світу / Б. Гогвуд, Л. Ган; пер. А. Олійник. – К. : Основи, 2004. – 396 с.
38. Голиков А. П. Стратегия регионального развития : европейский контекст : Монография / А. П. Голиков, Н. А. Казакова. – Харьков : Экограф, 2008. – 240 с.
39. Голиков А. П. Харьковская область, региональное развитие: состояние и перспективы : монография / А. П. Голиков, Н. А. Казакова, М. В. Шуба / под ред. чл.-кор. НАН Украины, проф. В. С. Бакирова. – Х. : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2012. – 224 с .
40. Голиков А. К вопросу об организационной структуре еврорегиона «Слобожанщина» / А. Голиков, П. Черномаз // Еврорегион: наука, образование, молодежная политика : материалы междунар. сб. науч. тр. в рамках «Школы Межрегионального Приграничного сотрудничества» / под ред. проф. В. П. Бабинцева. – Белгород ; Х. : Ютек, 2010. – С. 122–124.
41. Голиков А. П. Анализ проблем трансграничного сотрудничества России и Украины / А. П. Голиков, П. О. Черномаз // Регион: стратегія і пріоритети : укр. наук.–практ. журн. – Х., 2007. – № 5. – С. 15–32.
42. Голиков А. П. Економіко-математичне моделювання світогосподарських процесів: навч. посіб. / А. П. Голиков; 3-тє вид., переробл. і доповн. – К. : Знання, 2009. – 222 с.
43. Грабченко А.І., Федорович В.О., Гаращенко Я.М. Методи наукових досліджень: Навч. посібник. – Х.: НТУ "ХПІ", 2009. – 142 с.
44. Григоренко Ю. Промислове виробництво в січні впало ще на 5,1%. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://gmk.center/ua/news/promislove-virobnictvo-v-sichni-vpalo-shhe-na-5-1/>.
45. Дергачев В. А. Геоэкономика (современная геополитика) : [учебник для вузов] / В.А. Дергачев. – К. : ВИРА-Р, 2002. – 512 с.
46. Державна політика / ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко,

Ю. П. Сурмін [та ін.]. – К. : НАДУ, 2014. – 448 с.

47. Довідка щодо стану виконання місцевих бюджетів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua>

48. Договір про заснування Європейської Спільноти // Конституційні акти Європейського Союзу. [Під. ред. Т. Качки]. – К.: Юстиніан, 2005. – С. 46 – 183.

49. Дойч К. Национальная интеграция: обзор некоторых концепций и исследовательских подходов // Этнос и политика. Хрестоматия / [К. Дойч]; Автор-составитель А.А. Прусаускас. – М., 2000. – 288 с.

50. Доповідь-резюме О.В. Шевченко - Відділ регіональної політики, Національний інститут стратегічних досліджень грудень 2018 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/1_Zapiska-Shevchenko-finregionov-pogodzhena-6746d.pdf

51. Дубовик Б. Досвід міжнародної співпраці в рамках єврорегіонів. Перспективи України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uspishnaukraina.com.ua/>

52. Еврокомиссия одобрила синхронизацию энергосистемы Украины и ЕС. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : <https://interfax.com.ua/news/political/574253.html>.

53. Европейский банк реконструкции и развития. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ebrd.com/ru/financing-projects.html>

54. Емерсон М. Виграшний хід ЄС: як має змінитися політика щодо Східного партнерства / М. Емерсон. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2019/12/16/7104071/>.

55. Ефір UKRLIFE.TV від 2 жовтня 2015 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=WqWBeq2bgvA>.

56. ЄС головний торговельний партнер України у 2019 році: 40,1% від загального обсягу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/03/19/7107737/>.

57. Єврокомісія на вимогу Франції підготувала нові правила розширення ЄС. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/02/5/7105990/>.

58. Європейська інтеграція України сьогодні: проблеми, виклики, завдання – думка експертів. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dif.org.ua/article/evropeyska-integratsiya-ukraini-sogodni-problemi-vikliki-zavdannya-dumka-ekspertiv>.

59. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, Мадрид, 21 травня 1980 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_106

60. Європейська та євроатлантична інтеграція. Transition book 2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-presentation-2019/8.2019/transition-book-final-stisnuto.pdf>

61. ЄС: Україна має посилити боротьбу з піратством та підробками. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/07/3/7098053>.

62. Жаліло Я.А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави : монографія / Я.А. Жаліло. – К. : НІСД, 2009. – 336 с.

63. Журба І. Є. Трансформація системи транскордонного співробітництва країн Центральної та Східної Європи в умовах розширеного Європейського Союзу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / І. Є. Журба. – К., 2013. – 38 с.

64. Забезпечення ефективності фінансування розвитку регіонів та громад в умовах децентралізації влади. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/1_Zapiska-Shevchenko-finregionov-pogodzhena-6746d.pdf

65. Закон Про засади внутрішньої і зовнішньої політики від 01.07.2010 № 2411-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>

66. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей добровільного об'єднання територіальних громад, розташованих на територіях суміжних районів» від 14.03.2017 № 1923-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1923-19#Text>

67. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» № 2680-VIII від 7 лютого 2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ips.ligazakon.net/document/view/t192680?an=8&ed=2019_02_07.

68. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 року № 2818-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>.

69. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2018 р. – К., 2019. – 44 с.

70. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2017 році / Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції. – К., 2018. – 88 с..

71. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС за 2019 рік. Результати та плани. – К. – 72 с.

72. Зона вільної торгівлі: переваги та ризики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : <http://www.zoda.gov.ua/news/18971/zona>.

73. Зубро Т. Политико-экономические аспекты европейской интеграции: опыт Словацкой Республики // Т. Зубро, Д. Адашкова / Науковий вісник Ужгородського національного університету. Світове господарство і міжнародні економічні відносини: зб. наук. пр. – Ужгород.

Видавничий дім «Гельветика». – 2015. – №10 (172). – С. 19-27.

74. Интернет для всех и иностранные инвестиции: как правительство планирует развивать регионы. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://innovation.24tv.ua/ru/strategija-razvitija-regionov-ukrainy-chto-planirujut-k-2027-godu_n1394321

75. Исингарин Н. 10 лет СНГ. Проблемы, поиски, решения. СанктПетербург. „Паллада-медиа”, „СЭРЦ „Русич”, 2001. 400 с.

76. История экономических учений: (современный этап) / под ред. А. Г. Худокормова. М.: Инфра-М. 1998 – режим доступа: http://gallery.economicus.ru/cgi-bin/frame_rightn.pl?type=in&links=./in/myrdal/lectures/myrdal_11.txt&name=myrdal&img=lectures_small.jpg

77. Іжа М. Трансформація регіональної політики ЄС: висновки для України // Теоретичні та прикладні питання державотворення, 2013. №. 12. – С.9

78. Інститути ЄС і НАТО. Глосарій основних термінів та понять: Навчальний посібник / Укладачі: І.В. Артьомов, Д.В. Вітер, Л.І. Загайнова, О.М. Казакевич, О.М. Руденко. – Ужгород: Ліра, 2007. – 220 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір». Вип. 4).

79. Кальниш Ю.Г. Системні фактори впливу на формування та реалізацію державної євроінтеграційної політики України в умовах глобалізації / Ю.Г. Кальниш // Моделі і механізми регулювання єврорегіонального співробітництва України: монографія / За заг. ред. І.В. Артьомова, О.М. Ващук, О.М. Руденко. – Ужгород: МПП «Гражда», 2013. – С. 296-326.

80. Киреев А. П. Международная экономика. / А.П. Киреев - М. : Международные отношения, 1997. с. 361.

81. Ковтун Є. Досвід інтеграції Латвії, Литви та Естонії до Європейського Союзу, як приклад для України / Є. Ковтун. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/110824>.

82. Концепція державної регіональної політики від 29 серпня 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minregionbud.gov.ua/index.php?id=895>.
83. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський союз: заснування і етапи становлення. / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – 448 с
84. Копійка В.В. Концепції та доктрини європейської єдності в останній третині ХХ сторіччя / В.В. Копійка // Розширення Європейського Союзу. Теорія і практика інтеграційного процесу. – Київ, 2002. – С. 8-74
85. Кравченко К. Т. Політична економія. / К. Т. Кравченко - К. : КНЕУ, 2001. 508 с.
86. Кривоногова А.В. Історія української євроінтеграції: відносини між Україною та ЄС // А.В. Кривоногова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11329/1/Krivanogova___% 20386-391.pdf](http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11329/1/Krivanogova___%20386-391.pdf) (дата звернення: 15.08.2019).
87. Кулеба Д. Украина готова к усилению экономической интеграции с ЕС / Д.Кулеба. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://biz.censor.net.ua/news/3187979/ukraina_gotova_k_usileniyu_ekonomicheskoyi_integratsii_s_es_kuleba.
88. Кушнір М. О. Сучасні стратегічні орієнтири європейської регіональної політики / М. О. Кушнір // Стратегічні пріоритети. – 2013. – №1(26). – С. 146–149
89. Лебідь Л. Чи потрібне Україні аграрне відомство? Думки розділилися! / Л. Лебідь. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://agroter.com.ua/2020/03/19/chy-potribne-ukrayini-agrarne-vidomstvo-dumky-rozdilylysy/>.
90. Литвинцев Н. Н. Международная экономическая интеграция [Текст]: учебное пособие / Н. Н. Литвинцев. – М. : Экономистъ, 2006. – 430 с.
91. Литвинцев Н. Н. Международные экономические отношения. / Н. Н. Литвинцев. - М. : Российская политическая энциклопедия, 2001. 512 с.

92. Ломакин В. К. Мировая экономика [Текст] / В. К. Ломакин - 3-е изд., стереотип. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. — 672 с.
93. Лук'яненко Д. Г. Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності : навч. посіб. / Д. Г. Лук'яненко. – К. : КНЕУ, 2005. – 204 с.
94. Лук'яненко Д.Г., Жеваго Д.В. Глобальна перспектива економічної інтеграції. Стратегія економічного розвитку в умовах глобалізації. / За ред. Д.Г. Лук'яненко. - К. : 2001. 2015 с. С. 35-40.
95. Луценко Д. Угода АСАА: інтеграція України до ринку промислових товарів ЄС. Інтеграція у рамках асоціації: динаміка виконання Угоди між Україною і ЄС. Аналітичний звіт. – К., 2019. – 74 с.
96. Луцишин Н. П. Розвиток і функціонування транскордонного об'єднання Єврорегіону «Буг» / Н. П. Луцишин // На шляху до Європи : Український досвід єврорегіонів / [за ред. С. Максименка, І. Студеннікова]. – К., 2000. – С. 54–61.
97. Лысенко Е. Украина выполнила 2 тыс. заданий Европы и рассчитывает на новое соглашение от ЕС / Е. Лысенко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : <https://ubr.ua/finances/macroeconomics-ukraine/ukraina-vypolnila-2-tys-zadaniy-evropy-i-rasschityvaet-na-novoe-sohlashenie-ot-es-3880460>.
98. Майстро С. В. Досвід державного регулювання агропродовольчих ринків в зарубіжних країнах [Електронний ресурс]. С. В. Майстро // Державне будівництво. – 2007. – № 1. Ч. 1. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2007-1-1/doc/5/05.pdf>.
99. Манов В. Реформы в постсоциалистическом государстве: опыт Болгарии. - М.: ОАО «НПО «Издательство «Экономика», 2000. - С. 297
100. Мариніна С.В. Сутність, проблеми та перспективи розвитку форм міжнародної економічної інтеграції / С.В. Мариніна // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія. Економічні науки. Науковий журнал. ISSN 1028-7507 №5-6 (76-77) 2014. – с.40-47
101. Матюшенко І. Ю. : Євроінтеграція України в системі

міжнародної економічної інтеграції навч. посібн./ І. Ю. Матюшенко, С. В. Беренда, В. В. Резніков. – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. – 504 с.

102. Минцберг Г., Куинн Дж.Б. Гошал С. Стратегический процесс. / Г. Минцберг, Дж.Б. Куинн, С. Гошал - СПб., Питер, 2001. - С.149.

103. Мировая экономика : учебник / под ред. А. С. Булатова. – М. : Экономист, 2008. – 860 с

104. Мировая экономика: прогноз до 2020 года / под ред. акад. А.А. Дынкина / ИМЭМО РИН. – М.: Магистр, 2007. – 429 с.

105. Мишина В., Головнин М. Европейская финансовая интеграция: опыт для России и стран СНГ [Электронный ресурс] / В. Мишина, М. Головнин // Биржевое обозрение. – 2004. – №5 (7). – Режим доступа: http://www.micex.ru/off-line/indicatordocs/article_588.pdf

106. Міжнародна економіка / А. П. Румянцев, Г. Н. Климко, В. В. Рокоча [та ін.] ; за ред. А. П. Румянцева. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К. : Знання, 2006. – 479 с.

107. Міжнародні інтеграційні процеси сучасності: монографія / А. С. Філіпенко (кер. авт. кол.), В. С. Будкін, М. А. Дудченко [та ін.]. К. : Знання України, 2004. 304 с.

108. Міжнародно-правове регулювання права на свободу пересування і вибір місця проживання: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.11 / С.В. Максименко; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К., 2006. – 18 с.

109. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво : монографія / Н. Мікула. – Львів : ІРД НАН України, 2004. – 395 с.

110. Мінрегіон вдосконалив механізм відбору проектів Держфонду регіонального розвитку // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/minregion-vdoskonativ-mehanizm-vidboru-proektiv-derzhfondu-regionalnogo-rozvitku>

111. Місцеве самоврядування в умовах демократичної держави: зб. наук. доп. / Ред.: Ю.П. Битяк; Ін-т держ. буд-ва та місц. самоврядування АПН України. – Х.: Право, 2005. – 120 с.

112. Моделі і механізми регулювання євро регіонального співробітництва України: монографія / За заг. ред. І.В. Артйомова, О.М. Ващук, О.М. Руденко. – Ужгород: МПП «Гражда», 2013. – 612 с. – (Серія «Євроінтеграція: український вимір»; вип. 21).
113. Молдован А. Интеграция в ЕС: опыт Польши и вызовы для Украины / А. Молдован. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zn.ua/macrolevel/integraciya-v-es-opyt-polshi-i-vyzovy-dlya-ukrainy-.html>.
114. Монне Ж. Реальность и политика. / Ж. Моне. Мемуары. - М., 2001. С. 509
115. Набув чинності безвізовий режим України з ЄС. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3860584-nabuv-chynnosti-bezvizovyi-rezhym-ukrainy-z-yes>.
116. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2011 році. – К. : Міністерство екології та природних ресурсів України, LAT & K. – 2012. – 258 с
117. Ніколас Мусис. Усе про спільні політики Європейського Союзу/ Пер. з англійської. «К.І.С», 2005. - XIV с, 466 с
118. Ойкен В. Основные принципы экономической политики. / В. Ойкен - М.: Прогресс, 1995. – 494 с.
119. Оцінка можливостей розширення і заміщення ринків збуту для продукції підприємств реального сектора України : монографія / за ред. М. О. Кизима, І. Ю. Матюшенка [та інш.]. Х. : ВД «ІНЖЕК», 2014. 280 с.
120. Пал Л.А. Аналіз державної політики (пер. з англ. І. Дзюби) / Л.А. Пал. – К. : Основи, 1999. – 422 с.
121. Панкратова Е. Н. Создание еврорегионов как процесс международной экономической интеграции / Е. Н. Панкратова, Л. В. Ечина // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – Київ, 2011. – №5. – С. 11–16.
122. Парамонов А.О. Модернізація територіальної організації влади в Україні : монографія / А.О. Парамонов : ХНУМГ ім.О.М. Бекетова. – Х.:

Оберіг, 2016. – 160с.

123. Пахомов Ю.М. Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі / Ю.М. Пахомов, Д.Г. Лук'яненко, Б.В. Губський. – К.: Україна, 1997. – 237 с.

124. Пікуля Т.О. Історія та сучасність євроінтеграційної політики України // Т.О. Пікуля / Правові засади європейської та євроатлантичної інтеграції України: досягнення та перспективи: матеріали учасників заочної науково-практичної конференції (Львів, 31 жовтня 2017 року). – Львів: ННПП НУ «Львівська Політехніка», 2017. – С. 17-21.

125. План заходів з реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.president.gov.ua/documents/1552019-26586>.

126. Політологічний енциклопедичний словник. К.: Генеза, 1997. 400 с.

127. Портер М. Международная конкуренция. Конкурентные преимущества стран / М. Портер – М., 1993. – С. 711.

128. Посельський В. Європейський Союз: інституційні основи європейської інтеграції. / В. Посельський. - К.: Смолоскип, 2002. 168 с.

129. Послання Президента України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002 – 2011 роки». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-02>.

130. Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році» від 7 вересня 2017 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radi-ukrayini-pr-43086>.

131. Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році». [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>

132. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 року № 695 Про державну стратегію регіонального розвитку на 2021 - 2027 роки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-20212027-t50820>

133. Почепцов Г.Г. Стратегія. / Г.Г. Почепцов - М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 2005. - 384 с. - С.90.

134. Правові засади регулювання економічних відносин Європейського Союзу з третіми країнами: автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.11 / В.І. Муравйов; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 38 с.

135. Представництво України при ЄС вітає опублікований Європейським Союзом Звіт про виконання Україною асоціації у 2019 році. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/news/76605-predstavnictvo-ukrajini-pri-jes-vitaje-opublikovanij-jevropejskim-sojuzom-zvit-pro-vikonannya-ukrajinoju-asociaciji-u-2019-roci>.

136. Приходько І. В. Теоретичні концепції міжнародної економічної інтеграції // Економічний аналіз. 2016. №1. С. 91-100.

137. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу : Указ Президента від 11.06.1998 р., № 615/98 // Офіційний Вісник України. – 1998. – № 24. – С. 3.

138. Про Угоду про асоціацію Україна – ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mfa.gov.ua/jevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu-mizh-ukrayinoyu-ta-yes/pro-ugodu-pro-asociaciyu-ukrayina-yes>

139. Проект Twinning «Підтримка у підвищенні безпеки перевезення небезпечних вантажів мультимодальним транспортом в Україні» // Міністерство інфраструктури України: офіц. сайт. – Режим доступу : <https://mtu.gov.ua/content/proekt-twinning-pidtrimka-u-pidvishchenni-bezpeki-perevezennya-nebezpechnih-vantazhiv-multimodalnim-transportom-v-ukraini.html>

140. Проект Закону «Про Державний бюджет України на 2019 рік»

[Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64598

141. Прозрачные границы : Безопасность и трансграничное сотрудничество в зоне новых пограничных территорий России / А. Быков, Л. Вардомский, С. Голунов, А. Кирюхин, В. Колосов. – М. ; Волгоград : Научно-образовательный форум по международным отношениям, 2002. – 573 с.

142. Промислове виробництво скоротилося на 3,1%. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2902973-promislove-virobnictvo-skorotilosa-na-31.html>.

143. Пузакова Е. П. Международные экономические отношения. / Е. П. Пузакова - Р-н/Д : МарТ, 2000. 352 с.

144. Рада асоціації Україна-ЄС високо оцінила плани українського Уряду та результати на шляху інтеграції України з Євросоюзом: спільна заява. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.kmu.gov.ua/news/rada-asociaciyi-ukrayina-yes-visoko-ocinila-plani-ukrayinskogo-uryadu-ta-rezultati-na-shlyahu-integraciyi-ukrayini-z-uevrosoyuzom-spilna-zayava>.

145. Развивающиеся страны и Россия / Рогожин А. // Гл. 13 «Новый регионализм»: случай Юго-восточной Азии», Московский общественный научный фонд, Серия «Научные доклады». №111, М. 2001. – С. 181-184

146. Регионализация внешнеэкономических связей в России и соседних странах : Сборник / отв. ред. Л. Б. Вардомский, А. Г. Пылин. – М.: ИЭ РАН, 2014. – 175 с.

147. Регіональна політика в країнах Європи : уроки для України / [за ред. С. Максименка]. – К. : Логос, 2000. – 171 с.

148. Резников В.В. Государственная политика в экологической сфере в условиях европейской интеграции Украины / В.В. Резников // Власть и общество (история, теория, практика) : научный журнал. – № 4 (52). – Тбилиси. – 2019. – С. 66-73.

149. Резников В.В. Теоретические аспекты интеграции экономических систем и этапы их взаимодействия / В. Резников // Бизнес-інформ. №3 – 2015 - с.13-17
150. Рівень підтримки громадянами вступу України до ЄС та НАТО (січень 2020 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-pidtrymky-gromadianamy-vstupu-ukrainy-do-yes-ta-nato-sichen-2020r>.
151. Резников В. В. Організаційні та структурні складові механізму державного регулювання процесів економічної інтеграції міст України : монографія. / В. В. Резников - Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. 196 с.
152. Резников В. В. Формування комплексного підходу щодо вдосконалення державного регулювання механізму міжнародної інтеграції України : монографія. / В. В. Резников - Х. : Екограф, 2011. 168 с.
153. Резников В.В. Концептуальні засади стратегії формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України / В.В. Резников // Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. / редкол. : С.М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. – Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2020. – Вип. 1 (44). – С. 66-72. Режим доступу до журн. : <https://grani-print.dp.ua/index.php/dridu/article/view/343>.
154. Резников В.В. Стратегічні напрями розвитку агропродовольчої сфери в контексті формування та реалізації державної політики європейської інтеграції України / В.В. Резников // Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2020. – Вип. 1 (12). – (Серія «Державне управління»). – С. 275-283. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/10849/3/journalok.pdf>
155. Русан В.М. Оцінка перспектив та можливостей для агропромислового комплексу України внаслідок підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Аналітична записка. / В.М. Русан. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. :

<http://www.niss.gov.ua/articles/1633/>.

156. Рут Ф. Міжнародна торгівля та інвестиції / Рут Ф., Філіпенко А. – К. : Основи, 1998. – 744 с.

157. Сапрыка А.В., Сапрыка В.А. Вопросы управления в транснациональных образованиях на постсоветском пространстве (еврорегиональный аспект) // Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия: Философия. Социология. Право. Изд-во: Белг. гос. НИУ. – Белгород, 2008., № 4 (44). С. 198 [Электронный ресурс]. – Режим доступа до стор. : <https://cyberleninka.ru/article/n/voprosy-upravleniya-v-transnatsionalnyh-obrazovaniyah-na-postsovetskom-prostranstve-evroregionalnyu-aspekt>

158. Свечин А. Стратегия. / А. Свечин - М.: Военный вестник, 1927. – 265 с.

159. Сиджански Д. Европейская экономическая комиссия в эпоху перемен [Текст] / Д. Сиджански. – Нью-Йорк; Женева, 1998. – С.5–6.

160. Сидоренко С. Є асоціація, немає інтеграції: Єврокомісія оцінила прогрес України у виконанні угоди з ЄС // С. Сидоренко. Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/articles /2018/11/12/7089263>.

161. Скибінський С. Транскордонне співробітництво: необхідність, переваги та можливі проблеми / С. Скибінський, А. Мокий // Проблеми транскордонного співробітництва. – Львів : ІРД НАНУ, 2009. – 268 с.

162. Спільна заява за підсумками 5-ї зустрічі Ради асоціації між ЄС та Україною. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/55626/node/55626_uk.

163. Спільна стратегія Європейського союзу щодо України від 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=e86e7493-29c3-45d1-8955-98a31f2f5e9e&title=SpilnaStrategiiaYevropeiskogoSoiuzuSchodoUkraini>

164. Стратегія комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018-

2021 роки / Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 р. № 779-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/250383204>.

165. Стрежнева М. «Трансправительственные сети» в ЕС [Електронний ресурс] / М. Стрежнева // Международные процессы. Журнал теории международных отношений и мировой политики. – Январьапрель 2008. – Том 6, №1. – Режим доступу: <http://www.intertrends.ru/sixteenth/016.htm>

166. Стрижакова А. Ю. Механізми державного управління розвитком транскордонного співробітництва між Україною та країнами Європейського Союзу. Дисертація на здобуття к.держ.упр. Спеціальність 25.00.02 – механізми державного управління. Маріупіль. 2017. URL : <https://dsum.edu.ua/storage/documents/nauka/specrada/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%B6%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0/%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf>

167. Студенніков І. Транскордонне співробітництво та його місце в регіональному розвитку / І. Студенніков // Регіональна політика в країнах Європи : Уроки для України / [за ред. С. Максименка]. – К., 2000. – С. 138–167.

168. Тинберген Я. Пересмотр международного порядка / Ян Тинберген; Перевод с английского; предисловие академика Д.М. Гвишиани; Общая редакция канд. экон. наук А.А. Рывкина. – М.: Издательство «Прогресс», 1980. – 416 с.

169. Топорнин Б. Н. Европейское право: Учебник. / Б. Н. Топорнин - М.: Юристъ, 1998. С. 14.

170. Трегуб О.І. Теоретичні засади європейської інтеграції / О.І. Трегуб // Політологія №9 (101) 2013. - С.148-153

171. У ЄС вказали на порушення під час виборів та заявили про подальшу «політичну асоціацію та економічну інтеграцію» з Україною.

[Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://tsn.ua/politika/u-yes-vkazali-na-porushennya-pid-chas-viboriv-ta-zayavili-pro-podalshu-politichnu-asociaciyi-ta-ekonomichnu-integraciyu-z-ukrayinoyu-1382499.html>.

172. Указ Президента України «Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 року № 5/2015 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення: 28.07.2019).

173. Указ Президента України від 11 червня 1998 року № 615 «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/615/98>.

174. Україна улучшила свої позиції в міжнародном рейтинге качества дорог. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/ru/posts/ukraina-uluchshila-svoi-pozicii-v-mezhdunarodnom-rejtinge-kachestva-dorog-teper-na-126-m-meste>

175. Україна – Європейський Союз: від партнерства до асоціації: Український Щорічник з Європейських Інтеграційних Студій. Вип. II. – Луцьк, Терен, 2019. – 376 с. URL: https://www.researchgate.net/profile/Olena_Melnyk4/publication/340418157_EU_EXPERIENCE_IN_THE_FIELD_OF_ENVIRONMENTAL_EFFICIENCY_LESSONS_FOR_UKRAINE/links/5e87a7414585150839bd30a5/EU-EXPERIENCE-IN-THE-FIELD-OF-ENVIRONMENTAL-EFFICIENCY-LESSONS-FOR-UKRAINE.pdf#page=19

176. УКРАЇНА 2030: Доктрина збалансованого розвитку. Видання друге. — Львів: Кальварія, 2017. — 164 с.

177. Україна в ЄС: Німеччина різко міняє курс. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://znaj.ua/politics/ukrayina-v-yes-nimechchyna-rizko-minuaye-kurs>.

178. Україна виявилася найдоброзичливішою до Євросоюзу країною. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ua.news.ua/ukrayna-okazalas->

samoj-blagozhelatelnoj-k-evrosoyuzu-stranoj/.

179. Україна домовилися з ЄС про оновлення Угоди про асоціацію. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/news/2020/01/28/656384/>.

180. Укрэнерго оценивает стоимость синхронизации ОЭС Украины с ENTSO-E в 357 млн евро. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : <https://biz.liga.net/ekonomika/tek/novosti/ukrenergo-nazvalo-tsenu-sinhronizatsii-s-energositemoj-es>.

181. Управление организацией / под ред. А. Г. Поршнева, З. П. Румянцевой, Н. А. Саломатина. - 2-е изд. - М. : ИНФРА-М, 1998. - С. 139

182. Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://eu-ua.org/uryadovuuy-ofis-koordinaciyi-yevropeyskoyi-ta-yevroatlantychnoyi-integraciyi> (дата звернення: 18.06.2019).

183. Ус І.В. Про результати виконання економічної частини угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2018 році та завдання на 2019 рік / І.В. Ус. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : <https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/analitichni-materiali/ekonomika/pro-rezultati-vikonannya-ekonomichnoi-chastini-ugodi>.

184. Фененко А. Сети и государства в мировой политике [Електронний ресурс] / А. Фененко // Международные процессы. – Режим доступу: <http://www.intertrends.ru/seventh/013.htm>.

185. Філіпенко А. С. Міжнародна економічна інтеграція: сучасний теоретичний дискурс // Інститут міжнародних відносин КНУ ім. Т. Шевченко. Серія «Економічні науки» 2016. № 3. С. 54-61.

186. Філіпенко А. С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність / А. С. Філіпенко. – К. : Знання, 2007. – 670 с.

187. Франція оприлюднила нову модель розширення ЄС. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.euointegration.com.ua/news/2019/11/19/7103215/>.

188. Хаас, І. Національна держава: функціоналізм та міжнародна організація [Текст] / І. Хаас. – Стенфорд: Стенфорд юніверсіті пресс, 1968. – с. 62-74.
189. Хаас, І. Об'єднана Європа: політичні, соціальні та економічні сили 1950-1957 [Текст] / І. Хаас. – Стенфорд: Стенфорд юніверсіті пресс. – 1964. – 552с.
190. Хаджирадєва С. К. Підготовка державних службовців до професійно-мовленнєвої комунікації: концептуальні засади й стратегія модернізації технологій: Автореф. дис. д-ра наук з держ. упр.: 25.03; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. / С. К. Хаджирадєва – К., 2006. – 40 с.
191. Харісон Р. Європа в запитаннях: теорії регіональної міжнародної інтеграції / Р. Харісон. – Лондон: Ален та Унвін, 1974.
192. Цыганков П.А. Международные отношения: теории, конфликты, движения, организации: Учебное пособие / П.А. Цыганков, Г.А. Дробот, М.М. Лебедева и др. – Изд. 2-е, передел.
193. Чому євроінтеграція важлива для України? – думка експертів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.prostir.ua/?news=chomu-jevrointehratsiya-vazhlyva-dlya-ukrajiny-dumka-ekspertiv>.
194. Шуба М.В. Українсько-російське транскордонне співробітництво в умовах євроінтеграції України : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02. Харків, 2013. 202 с.
195. Шемятинков В. Г. Европейская интеграция / В. Г. Шемятинков. – М., «Международные отношения», 2003. – 400 с.
196. Шишков Ю.В. Интеграционные процессы на пороге XXI века. Почему не интегрируются страны СНГ. М.: НП «III тысячелетие», 2001. 236 с.
197. Шульга Д. Євроінтеграція-2020: що має стати пріоритетом у виконанні Угоди з ЄС / Д. Шульга. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/01/13/7104931/>.

198. Шульга Д. Інтеграційна динаміка виконання Угоди про асоціацію: висновки та рекомендації / Д. Шульга // Інтеграція у рамках асоціації: динаміка виконання угоди між Україною і ЄС. Аналітичний звіт. – К., Листопад – Грудень, 2019. – 73 с.
199. Щодо інформаційно-роз'яснювальної роботи з питань європейської інтеграції. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ukraine-eu-inform>.
200. Экономическая стратегия фирмы. / Под ред. А.П.Градова. - С-Пб.: «Специальная литература», 1995. – 959 с.
201. Эрнст С.А. Формирование агропромышленного кластера как основы процесса интеграции производственных предприятий: Автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.05 / НОУ ВПО «Московская академия экономики и права». М., 2008. 24 с.
202. Якименко Ю. Україна на шляху до ЄС: оцінки, думки і сподівання громадян / Ю. Якименко, М. Пашков. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://razumkov.org.ua/statti/ukraina-na-shliakhu-do-yes-otsinky-dumky-i-spodivannia-hromadian> (дата звернення: 25.07.2019).
203. Янг Е. Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики. Практичний посібник для радників з державної політики у Центральній і Східній Європі / Пер. з англ. С. Соколик. Наук. ред. пер. О. Кілієвич / Е. Янг., Л. Куїнн – К. : К. І. С., 2003. – 120 с.
204. Янчук Л. Європейська інтеграція Словачької Республіки (1993-2004) // Український історичний збірник. – Вип. 11. – К., 2008. – С. 317–324.
205. Ali. M. El Agraа, The Theory and Measurement of International Economic Integration. London: Macmillan, 1989. 388 p.
206. Allais M. La Liberalisation de's relations économiques Internationalers. / M. Allais - Paris, 1972. – P. 19.
207. Allen, Robert Loring. 1963. Review of The theory of economic integration, by Bela Balassa. Economic Development and Cultural Change 11 (4).

– P. 449–454

208. Allen, Robert Loring. Review of The theory of economic integration, by Bela Balassa. Economic Development and Cultural Change Vol. 11. No. 4. 1963. P. 451.

209. Amr Sadek Hosny Theories of Economic Integration: A Survey of the Economic and Political Literature International Journal of Economy, Management and Social Sciences, 2 (5) May 2013. – P. 133-155.

210. Anderson H. International Market Entry and Expansion Via Independent or Integrated Channels of Distribution. Journal of Marketing. 1987. January.

211. Aron R. Problems of European Integration [Текст] // Lyods Dank Rewiew. 1953. April. P.1

212. Agreement establishing the world trade organization [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/04-wto.pdf.

213. Balassa B. The Theory of Economic Integration. London : George Alien & Unwin / B. Balassa - 1962. 260 p.

214. Balassa B. The Theory of Economic Integration. Homewood / B. Balassa - 1961. 304 p.

215. Balassa, B.: The theory of economic integration. Richard D. Irwin, Homewood, Ill.. / B. Balassa - 1961. – P. 1–2.

216. Balassa, B. The Theory of Economic Integration [Текст]. London: George Alien & Unwin, // B. Balassa -1962. P. 120.

217. Baldwin, Richard E., Francois, Joseph F., Portes, Richard. The Costs and Benefits of Eastern Enlargement: the Impact on the EU and Central Europe // Economic Policy. & 24. & 1997. – 125 – 176 pp.

218. Bergmann J., Niemann A. Theories of European integration and their contribution to the study of European foreign policy // 8th Pan-European Conference on International Relations, September, 2013. P. 18-21.

219. Bernet C. George of Podmbrady // Biographisch-Bibliographisches

Kirchenlexikon (BBKL)., Nordhausen: Bautz, 2003. – Bd. 21. – S. 1183–1203.

220. Bhagwati, Jagdish, and Arvind Panagariya. 1996. The theory of preferential trade agreements: Historical evolution and current trends. *The American Economic Review* 86 (2). – P. 82–87.

221. Brada, Joseph C., and Jose A. Mendez. 1988. An estimate of the dynamic effects of economic integration. *The Review of Economics and Statistics* 70 (1). – P. 163–168.

222. Brine J. *European Social Fund and the EU: Flexibility, Growth, Stability*. London: Sheffield Academic Press, 2002. Vol. 11. 138 p.

223. Capomso J. *Functionalism and Regional Integration*. London [Текст], 1972. – P. 21–22.

224. *Cohesion Policy and Spain* // European Commission [officialwebsite]. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/

225. Commission staff working document. Document accompanying the Commission Communication on Regional Policy contributing to smart growth in Europe 2020 COM (2010) 553 final [Электронный ресурс]. Режим доступа : http://www.ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/communic/smart_growth/annex_comm2010_553.pdf.

226. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions [Electronic resource]. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:8a8ef5e8-99a0-11e5-b3b7-01aa75ed71a1.0012.02/DOC_1&format=PDF

227. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions [Electronic resource]. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:8a8ef5e8-99a0-11e5-b3b7-01aa75ed71a1.0012.02/DOC_1&format=PDF

228. Cooper R. *Worldwide Versus Regional Integration* [Текст] //

Economic Integration: Worldwide, Regional, Sutorial. – P. 42

229. Corbey D. Dialectical functionalism: stagnation as a booster of European integration // International Organization. 1995. Vol. 49. № 2. P. 255-256.

230. Dall'Erba S. European Regional Development Policies: History and Current Issues. University of Illinois. European Union Center Working Paper. 2003. Vol. 2. No. 4.

231. Denmark scraps border-control plans [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.politico.eu/article/denmark-scraps-border-control-plans/>

232. Deutsch K. Political Community and the North Atlantic Area. International Organization in the Light of Historical Experience / K. Deutch. – New York : Greenwood Press Reprint, 1969. – 228 p.

233. Emiliou N. Subsidiarity: an effective barrier against «the enterprises of ambition»? // European law review. 1992. Vol. 17. P. 383—397

234. Establishing a European Neighbourhood Instrument. Regulation (EU) No 232/2014 of the European parliament and the Council of 11 March 2014. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2014:077:0027:0043:EN:PDF>.

235. Establishing a European Neighbourhood Instrument. Regulation (EU) No 232/2014 of the European parliament and the Council of 11 March 2014. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2014:077:0027:0043:EN:PDF>.

236. European Investment Bank Financial Report [Электронный ресурс] // European Investment Bank. – Режим доступа: https://www.eib.org/attachments/general/reports/eib_financial_report_2018_en.pdf

237. European Bank for Reconstruction and Development Report [Электронный ресурс] // European Bank for Reconstruction and Development. – Режим доступа: <https://www.ebrd.com/documents/comms-and-bis/financial-report-2018.pdf>.

238. EU institutions and bodies in brief [Электронный ресурс]. – Режим

доступу : https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies_en

239. Europe 2020 targets : statistics and indicators for Sweden 2018-2019 / European Commission. – 2019 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://cutt.ly/reXIKIY>

240. European Commission, “European Citizenship,” Standard Eurobarometer no. 77 (Spring 2012), [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb77/eb77_citizen_en.pdf.

241. European Economic and Social Committee [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.eesc.europa.eu/>

242. European integration: theories and approaches / Ed. by H. Michelmann, P. Soldatos. Lanham, MD: University Press of America, 1994. P. 8.

243. Haas E. The uniting of Europe, 2nd ed. Stanford, California: Stanford University Press, 1968. P. xxxiv.

244. Haas, Ernst B. The Study of Regional Integration: Reflections on the Joy and Anguish of Pretheorizing // Regional Organization: Theory and Research Ed. by Leon N. Lindberg and Stuart A. Scheingold. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1971. – P. 4.

245. Harrison R. Europe in question: theories of regional international integration. London: George Allen & Unwin Ltd., 1974. P. 48.

246. Harrison R. J. Europe in question. Theories of Regional International Integration. L., 1974. P. 55.

247. Hawtrey, R. Reviewed Work: L'Europe sans Rivages by F. Perroux. The Economic Journal. 1955. Vol. 65. No. 260. P. 670-672.

248. Hay D. Europe: the emergence of an idea. / Edition 2. – Edinburgh, Edinburgh U.P., 1968. – 151 p.

249. Howe F. C. Dollar Diplomacy and Financial Imperialism under the Wilson Administration [Электронный ресурс] / F. C. Howe // Sage Publications, Inc. – Режим доступа: <https://www.jstor.org/stable/1013101>.

250. Hooghe L., Marks G., Marks G. W. Multi-level governance and European integration. Rowman & Littlefield, 2001.

251. Industrial policy. Web. 23 Mar. 2020, <https://ec.europa.eu/growth/single-market/goods/international-aspects/mutual-recognition-agreements_en>.
252. Kahnert F. et al. Economic integration among developing countries. Paris: Development Center of the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). 1969.
253. Kohler-Koch B., Eising R. The transformation of governance in European Union. London ; New York, 1999. 336 p.
254. Kristin Archick The European Union: Current Challenges, 2016 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://swsu.ru/sbornik-statey/pdf/R44249.pdf>
255. Kramer N. Formen und Methoden der international wirtschaft Integration. Versuch einer Systematic [Текст]. Tubingen, 1969. – P. 485
256. Krugman. P. The Economic Failure Of The Euro [Электронный ресурс]. – 2011. – Режим доступа : <http://www.npr.org/2011/01/25/133112932/paul-krugman-the-economic-failureof-the-euro>.
257. Laursen F. Theory and Practice of Regional Integration. Jean Monnet / Robert Schuman Paper Series. Vol. 8, No. 3, 2008.
258. Machlup, F. A history of thought on economic integration. New York: Columbia University Press. 1977. 323 p.
259. Maistro, S. & Ryznikov, V. Features of formation and realization of the state energy policy in the conditions of European integration of Ukraine. INTERNATIONAL JOURNAL OF PUBLIC ADMINISTRATION IN SOCIO-ECONOMIC SPHERE: National University of Civil Defence of Ukraine & Wyzsza Szkola Stosunkow Miedzynarodowych i Komunikacji Spolecznej w Chelmie. Volume 1/2020. – Kharkiv, Chelm. – 2020. – С. 39-47.
260. Makogon Y., Kinchevska Y. Analysis of Current Situation and Perspectives of Innovation Development of Ukraine in the Conditions of Global Transformations // North-East Asian Academic Forum, Harbin: Harbin University of Commerce. – 2015 (1)/ - P. 52-56.

261. Manzella, G. P., Mendez, C. The turning points of EU Cohesion policy. European Policies Research Centre. University of Strathclyde. United Kingdom, 2009. 28 p.
262. Market Access Database Statistics [Электронный ресурс] //European Commission. – Режим доступа: https://madb.europa.eu/madb/statistical_form.htm.
263. Marchal A. L'Europe solidaire. Cujas. Vol. 1. 1964. – 361 p.
264. Marjolin, R. Europe and the United States in the World Economy. Durham, N.C.: Duke University Press. 1953.
265. McAleavey P. C. The politics of European regional development policy: the European Commission's RECHAR Initiative and the concept of additionality. – Dept. of Government, University of Strathclyde, 1992. №. 88.
266. McCormick J. Understanding the European Union: a concise introduction. – Houndmills, Basingstoke, Hampshire; New York: Palgrave Macmillan, 2005. – 260 p
267. Mennis, Bernard and Karl P. Sauvant. Emerging Forms of Transnational Community. Lexington: Lexington Books. 1976.
268. Ministry of Economy, Industry and Competitiveness [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.mineco.gob.es>
269. Mitrany D. A working peace system. / David Mitrany – Chicago: Quadrangle Books, 1966. P. 97.
270. Mitrany D. A. Working Peace System. An Argument for the Functional Development of International Organization / David Mitrany – London: Royal Institute for International Affairs/ Oxford University Press, 1995. – 221 p.
271. Mitrany D. The Prospect of Integration: Federal of Functional // Func& tionalism: Theory and Practice in International Relations. Editors A.J.R.Groom and P.Taylor. – London: University of London Press, 1975. – P. 70 – 78.
272. Molle W. European cohesion policy. / W. Molle - London: Routledge, 2007. 347 p.
273. Morgan R.E. Theories of international trade, foreign direct investment and firm internationalization: a critique / R.E. Morgan, C.S. Katsikeas //

Management Decision. – 1997. – No 35/1. – P. 68–78.

274. Molle W. The Economics of European Integration: Theory, Practice, Policy. / W. Molle - London: Routledge. 2006. 460 p.

275. Monnet J. A ferment of change / J. Monnet // Journal of common market studies. 1962. № 1. P. 211.

276. Moravcsik Andrew. The Choice for Europe. Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht / Moravcsik Andrew. – London : UCL Press, 1998. – 514 p.

277. Narcbal A, reintegration territorial [Текст]. Paris, 1965. – P. 34.

278. Oliinyk V., Goncharova O. Theoretical principles and practice of EU regional policy monitoring. International Economic Policy. 2014. Vol. 21. No. 2. P. 152-175.

279. NicoletaVasilcovschi. Convergence between a new EU economic diplomacy and international business strategies / N. Vasilcovschi// CES Working Papers – Volume VIII, Issue 4. – 2016. – 764-771 p.

280. Pierret. G. The original role of the CPMR in the birth of the AER//Regions of Europe [Текст]. – 1995. – №10. – P. 8.

281. Pelkmans J. European integration : Methods and economic analysis / J. Pelkmans. – 3-edition. – Edinbrough Gate :Pearson Education Limited, 2006. – 480 p.

282. Pelkmans J. Market integration in the European Community. Springer Science & Business Media, 2013. Vol. 5.

283. Pennings F. Is the subsidiarity principle useful to guide the European integration process? // Tilburg foreign law review. 1992. Vol. 2. P. 153—163

284. Pentland C. International Theory and European Integration. / C. Pentland – London: Faber and Faber, 1973. – P. 146 – 150.

285. Perroux F. Theorie generale du progres economique. Cahiers de l'I.S.E.A., 1957.

286. Perroux F. Les formes de la concurrence dance le manrche' commun / F. Perroux // Revue d'economic politique. 1958. № 1. P. 13

287. Pistone S. Altiero Spinelli and the strategy for the United States of

Europe // The European Union: readings on the theory and practice of European integration / Ed. by B.Nelsen and A.Stubb. Boulder: Reinner, 1994. P. 69—75.

288. Predohl A., Iurgensen H. Europäische integration [Текст] // Handbush des Sozialwessens. 1961. Bd. 3. – P. 371.

289. Principles of Public Administration, Листопад 2014, розроблені спільно ЄК та СІГМА. Доступ: <http://www.sigmaxweb.org/publications/principles-public-administration-november-2014.htm>

290. Regional Working Paper 2015: The impact of the economic and financial crisis on the reform of Cohesion Policy 2008-2013 / Peter Berkowitz et. al. European Commission: 2015. URL: http://meaningfulplay.msu.edu/proceedings2010/mp2010_paper_42.pdf

291. Regional Working Paper 2015: The impact of the economic and financial crisis on the reform of Cohesion Policy 2008-2013 / Peter Berkowitz et. al. European Commission: 2015. URL: http://meaningfulplay.msu.edu/proceedings2010/mp2010_paper_42.pdf

292. Repke W. A. Human Economy. The Social Framework of the Free Market [Текст] / Indianapolis, 1971. – P. 34.

293. Repke W. International Order and Economic Integration [Текст] / Dordrecht, 1959. – P. 223.

294. Ropke W. Integration und Desintegration der Internationalen Wirtschaft in: Wirtschaftsfragen der freien Welt. Frankfurt, 1957. – P. 500

295. Rosamond B. Theories of European Integration // W&HS. 2000. P. 11-12.

296. Rosamond B. Theories of European Integration. L., 2000. 124 p.

297. Ryznikov V. Formation and realization of the state policy in the European integration sphere of Ukraine as an essential component of ensuring national security. EAST JOURNAL OF SECURITY STUDIES, 2019 № 4(1), 150-160. Retrieved from <https://ejss.nuczu.edu.ua/index.php/ejss/article/view/17>.

298. Schimmelfennig Frank. The Double Puzzle of EU Enlargement Liberal Norms, Rhetorical Action, and the Decision to Expand to the East / Frank Schimmelfennig // Working Paper series. – 1999. – № 15

299. See: Fontaine P. Europe in ten points, 2nd ed. Luxembourg: Office for official publications of the European Communities, 1995. P.
300. Slaughter Anne-Marie. The Real New World Order: the State Strikes Back / Anne-Marie Slaughter // Foreign Affairs. – 1997. – Vol. 76, №5. – P. 183–197.
301. Stone Sweet S., Sandholtz W. European Integration and Supranational Governance / Sweet S. Stone, W. Sandholtz. – P. 299–300
302. Streeten P. Economic Integration. Aspects and Problems. Second Revised and Enlarged Edition. / P. Streeten. - Leyden, 1964. – P. 16–17.
303. Spain Exports to European Union [Электронный ресурс] – Режим доступа : <https://tradingeconomics.com/spain/exports-to-european-union>
304. The Council of the European Union [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/>.
305. The EU and its member-states: Institutional contrasts and their consequences MPIfG working paper, No. 99/7 [Электронный ресурс]. - https://www.researchgate.net/publication/5015536_The_EU_and_Its_Member-States_Institutional_Contrasts_and_Their_Consequences
306. The European Union and Its Cohesion Policies: An Evaluation [Electronic resource]. URL: https://piie.com/publications/chapters_preview/331/3iie3284.pdf
307. The common economic policy of the EU [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.europedia.moussis.eu/books/Book_2/3/7/3/?all=1
308. The World Bank IBRD.IDA, Data-Indicators 2017-18. Government debt. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://cutt.ly/deXYZJq>
309. THE EUROPEAN UNION EXPLAINED Your guide to the EU institutions [Электронный ресурс]. - <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9a6a89dc-4ed7-4bb9-a9f7-53d7f1fb1dae>
310. The EU's Assembly of Regional and Local Representatives [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://cor.europa.eu/en>
311. The Evolution and Impact of EU regional and Rural Policy [Electronic resource]. URL:

<https://www.ceps.eu/system/files/book/2011/12/EU%20Regional%20and%20Rural%20Policy.pdf>

312. The History of Regional Policy in the European Union [Electronic resource] / Ministry of Foreign Affairs of Hungary Official Website. URL: https://www.palyazat.gov.hu/the_history_of_regional_policy_in_the_european_union

313. Treaty Establishing the European Community (Consolidated Version): European Union, 25 March 1957 [Electronic resource]. URL: https://ec.europa.eu/romania/sites/romania/files/tratatul_de_la_roma.pdf.

314. Wallace W. The Dynamics of European Integration. / W. Wallace - L., 1990. 126 p.

315. Weiler J. Les objectifs économique d'un coopération durable / J. Weiler // *Economie Applique*. 1953. October–December. – P. 579.

316. Wendt A. Social Theory of International Politics / A. Wendt. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999. – P. 10.

317. Wistrich E. The United States of Europe. / E. Wistrich - London: Routledge, 1994. P. 2.

318. Державна служба статистики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>

319. Резніков В.В. Державна політика у сфері європейської інтеграції України: теорія, методологія, практика: монографія / В.В. Резніков – Харків : «Діса плюс», 2020. - 362 с.

320. Ryeznikov V., Terebylo V. The Evolution of the Mechanisms of the EU Regional Policy // Стратегічні напрями зовнішньої політики Європейського Союзу: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (11 квітня 2019 року, м. Харків). – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. – с. 299-302

ДОДАТКИ

ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ АГРОПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ

вул. Міщенка, 2, м. Полтава, 36011, тел.: (+38 0532) 60-76-06, 60-31-10 тел./ факс: (+38 0532) 56-92-53,
E-mail: gov_apc@adm-pl.gov.ua Web: http://apkadm-pl.gov.ua, Код ЄДРПОУ 00732619

22.07.2020 № *02-18/125*

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження дисертаційного дослідження доцента кафедри міжнародних економічних відносин

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.е.н., доцента
Резнікова Валерія Володимировича,

на тему: «Механізми формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України»

на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління

Дисертаційні розробки Резнікова Валерія Володимировича на тему: «Механізми формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України», присвячені дослідженню державної політики розвитку сільських територій в контексті реалізації євроінтеграційної політики України, обґрунтуванню методів, форм та інструментарію державного регулювання децентралізації та сталого розвитку регіонів з метою підвищення ефективності функціонування господарських комплексів сільських територій в Україні з урахування досвіду країн-членів ЄС, мають практичну спрямованість і були використані в роботі Департаменту агропромислового розвитку Полтавської обласної державної адміністрації

Довідка видана для подання у спеціалізовану вчену раду із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління.

Довідка видана без фінансових зобов'язань перед автором.

Директор Департаменту
агропромислового розвитку

Сергій ФРОЛОВ

УКРАЇНА

**ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІКИ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

майдан Свободи 5, Дерзжпром, 3-й п.л., 8 пов., м. Харків, 61022, тел.: (057) 705-10-17, факс: 705-10-29
E-mail: uek@kharkivoda.gov.ua, код ЄДРПОУ 38157940

20.04.2020 № 05-30/2488
на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження основних результатів та окремих пропозицій
кандидата економічних наук, доцента
Резнікова Валерія Володимировича,
поданих в дисертаційній роботі на здобуття наукового ступеня доктора
наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного
управління
на тему: «Механізми формування та реалізації державної політики у сфері
європейської інтеграції України»

Наукові результати, пропозиції та рекомендації, отримані в дисертаційній роботі Резнікова Валерія Володимировича на тему: «Механізми формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України» були використані в роботі Департаменту економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації при підготовці аналітичних матеріалів з питань розробки напрямків європейської економічної інтеграції у Харківському регіоні.

Особливої уваги заслуговують запропоновані у роботі рекомендації щодо обґрунтування перспектив формування методології оцінки результативності державних стратегій у сфері європейської інтеграції в регіонах України.

Довідка видана для подання у спеціалізовану вчену раду із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління.

Довідка видана без фінансових зобов'язань перед автором.

Заступник директора Департаменту –
начальник управління аналітичн.
прогнозування та міжнародних відносин,
к.н.держупр.

Ірина КОНОВАЛОВА

002751

**ШПОЛЯНСЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

вул. Лизуватська, 60, м. Шпола, Черкаської області, 20603, тел./факс (241) 5-25-40
E-mail: shpola_rda@ukrpost.ua Код ЄДРПОУ 04081346

29.07.2020 № 143/ДК-43

На № _____ від _____

ДОВІДКА

*про впровадження результатів та пропозицій
к.е.н., доцента Резникова Валерія Володимировича,
поданих в дисертаційній роботі на здобуття наукового ступеня доктора
наук з державного управління
на тему: «Механізми формування та реалізації державної політики у сфері
європейської інтеграції України», за спеціальністю 25.00.02 механізми
державного управління*

Отримані наукові результати у дисертаційному дослідженні на тему: «Механізми формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України» Резниковим В.В. були використані в роботі Шполянської районної державної адміністрації Черкаської області.

Заслуговують на увагу аналіз ефективності державної політики у сфері екології, запропоновані у роботі рекомендації щодо визначення напрямів з питань удосконалення державної екологічної політики в умовах європейської інтеграції України, у т.ч. на регіональному та районному рівні.

Довідка видана для подання у спеціалізовану вчену раду із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління.

Довідка видана без фінансових зобов'язань перед автором.

Голова Шполянської
районної державної адміністрації

Наталія КОВАЛЬ
Наталія КОВАЛЬ

УКРАЇНА
ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА РАДА

вул. Сумська, 64, м. Харків 61002, тел. (057) 700-40-57, тел./факс (057) 700-53-35
E-mail: info@oblrada-kharkiv.gov.ua Сайт: www.oblrada-kharkiv.gov.ua Код ЄДРПОУ 24283333

23.04.2020 № 01.44/2023

На _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
кандидата економічних наук, доцента
Резнікова Валерія Володимировича,
на тему: «Механізми формування та реалізації державної політики
у сфері європейської інтеграції України»

Результати та матеріали дисертаційного дослідження Резнікова В.В. на тему: «Механізми формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України» були використані у роботі Харківської обласної ради при підготовці аналітичних матеріалів з питань розробки напрямків євроінтеграційної та зовнішньоекономічної політики України, а також при підготовці та реалізації регіональних проєктів у Харківській області.

Довідка видана Резнікову В.В. для подання у спеціалізовану вчену раду за місцем захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління.

Довідка видана без фінансових зобов'язань перед автором.

**Перший заступник
голови обласної ради**

Віктор КОВАЛЕНКО

001551

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА**

майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, тел. +38 057 706-13-54, +38 057 707-52-31, факс +38 057 705-02-41
E-mail: univer@karazin.ua, сайт: www.univer.kharkov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 02071205

04.08.2020 № 0901-11/25
на № _____

ДОВІДКА

про впровадження дисертаційного дослідження
декана факультету міжнародних економічних відносин та туристичного
бізнесу, доцента кафедри міжнародних економічних відносин
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
к.е.н., доцента Резнікова Валерія Володимировича,
на тему: «Механізми формування та реалізації державної політики у
сфері європейської інтеграції України»
на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за
спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління

Дисертаційне дослідження Резнікова Валерія Володимировича на тему: «Механізми формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України», присвячене дослідженню розвитку та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України. Результати зазначеного дослідження були використані при розробці «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки».

Методичні розробки, запропоновані Резніковим В.В. у дисертаційному дослідженні, використовуються у навчальному процесі, а саме в освітніх програмах: для магістрів «Міжнародна та європейська економічна інтеграція», для бакалаврів та магістрів «Бізнес-адміністрування».

Довідка видана для подання у спеціалізовану вчену раду із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління.

Проректор з
науково-педагогічної роботи,
к.п.держупр.

Анатолій БАБІЧЕВ

071205

ЧОРТКІВСЬКА МІСЬКА РАДА

вул. Тараса Шевченка, буд. 21, м. Чортків, Тернопільська обл., 48500 тел. (03502) 3-91-19, 2-27-98
E-mail: info@chortkivmr.gov.ua Код ЄДРПОУ 24636045

27.06.2010 № 04/46/1072

на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження основних результатів та пропозицій поданих у дисертаційному дослідженні на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02-механізми державного управління на тему: "Механізми формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України", кандидата економічних наук, доцента Резнікова Валерія Володимировича

Отримані наукові результати, пропозиції та рекомендації у дисертаційній роботі Резнікова В.В. на тему: "Механізми формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України" були використані в роботі Чортківської міської ради.

Запропоновані в роботі моделі соціально-економічної інтеграції міських комплексів, враховуючи європейський досвід, зумовлюють активність обраної теми дослідження, проведений аналіз формування й реалізації державної євроінтеграційної політики у країнах Центральної та Східної Європи використовувалися при підготовці аналітичних матеріалів з питань розвитку міста.

Довідка видана для подання у спеціалізовану вчену раду із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02- механізми державного управління.

Довідка видана без фінансових зобов'язань перед автором.

Міський голова

Володимир ШМАТЬКО